

Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

ВІЙСЬКОВА ОСВІТА

Збірник наукових праць
Національного університету оборони України

№ 1 (41)

Видання університету – 2020

УДК 355(477) (066)
ББК 68.4(4 УКР) я 43
В 42

Збірник наукових праць “Військова освіта” Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ. – 2020. – № 1 (41). – 231 с.

Збірник призначений для керівного складу, науково-педагогічних (наукових) працівників, докторантів та ад’юнктів (аспірантів) вищих навчальних закладів і наукових установ системи військової освіти.

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет вченою радою Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ (протокол № 1 від 09 січня 2020 р.).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Осьодло В.І., доктор психологічних наук, професор (голова редакційної колегії)

Рахманов В.О., доктор педагогічних наук, доцент (заступник голови редакційної колегії)

Горбачевський С.К., кандидат технічних наук, старший науковий співробітник (відповідальний секретар)

Аббасов Акіф Нурага оглу, доктор педагогічних наук, професор (Азербайджанська Республіка)

Арістова Н.О., доктор педагогічних наук, професор

Артемов В.Ю., доктор педагогічних наук, доцент

Гребенюк М.В., кандидат історичних наук

Валат В., доктор хабілітований з педагогіки, професор (Республіка Польща)

Вітченко А.О., доктор педагогічних наук, професор

Зельницький А.М., кандидат педагогічних наук, професор

Лагодинський О.С., доктор педагогічних наук, професор

Лазарєва Т.А., доктор педагогічних наук, професор

Мамченко С.М., доктор педагогічних наук, професор

Мурзалінова А.Ж., доктор педагогічних наук, професор (Республіка Казахстан)

Свистун В.І., доктор педагогічних наук, професор

Стасюк В.В., доктор психологічних наук, професор

Тимошенко Р.І., доктор військових наук, старший науковий співробітник

Торічний О.В., доктор педагогічних наук, професор

Чорний В.С., доктор філософських наук, професор

Щипанський П.В., кандидат військових наук, професор

Ягунов В.В., доктор педагогічних наук, професор

Усі права застережені.

У разі передруку матеріалів посилання на збірник обов’язкове.

Адреса редакції: Україна, 03049, м. Київ-49, пр-т Повітрофлотський, 28, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ, тел.: (044) 271-09-76, E-mail: nuou_str@ukr.net, www.znp-vo.nuou.org.ua.

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 21.02.2014 р., серія КВ, № 20600-10400 ПР.

Загальнодержавне видання.

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України з педагогіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 14 лютого 2014 р. № 153).

ISSN: 2617-1775

ISSN: 2617-1783 (online)

© Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ, 2019

National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

VIISKOVA OSVITA

Collection of Scientific Papers of the
National Defence University of Ukraine

No 1 (41)

University Print – 2020

УДК 355 (477) (066)
ББК 68 4(4 УКР) я 43
В 42

VIISKOVA OSVITA, Collection of Scientific Papers of the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy. – 2020. – No 1 (41). – 231 pgs.

The Collection of scientific papers is intended for commanding staff, scientific and pedagogical staff, postdoctoral and postgraduate students of higher educational institutes and scientific institutions of military education system.

Recommended for printing and distributing through the Internet by the Scientific Council of the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy (Protocol No 1 dated 09 January, 2020)

EDITORIAL BOARD:

Osiodlo V.I., Dr. (Psychological Sciences), professor (Chief Editor)

Rakhmanov V.O., Dr. (Pedagogical Sciences), associate professor (Deputy Chief Editor,)

Horbachevsky S.K., Ph.D.(Technical sciences), Senior Researcher (Executive Secretary)

Abbasov Akif Nuraga oglu, Dr. (Pedagogical Sciences), professor (Azerbaijani Republic)

Aristova N.O., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Artemov V.Y., Dr. (Pedagogical Sciences), associate professor

Hrebeniuk M.V., Ph.D. (Historical Sciences)

Walat W., Dr. (Pedagogical Sciences), professor (Republic Poland)

Vitchenko A.O., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Zelnytskyi A.M., (Pedagogical Sciences), professor

Lahodynskyi O.S., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Lazariyeva T.A., доктор педагогічних наук, професор

Mamchenko S.M., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Murzhalinova A.Zh., Dr. (Pedagogical Sciences), professor (Republic Kazakhstan)

Svystun V.I., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Stasiuk V.V., Dr. (Psychological Sciences), professor

Tymoshenko R.I., Dr. (Military Sciences), senior researcher

Torychnyi O.V. Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Chorny V.S., Dr. (Philosophical Sciences), professor

Shchypanskyi P.V., Ph.D. (Military Sciences), professor

Yahupov V.V., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

All rights are reserved.

When reprinting the materials, the reference to the *Collection of scientific papers* is mandatory.

Editorial Address: 03049, Kyiv, Povitroflotskyi ave. 28, National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy, E-mail: nuou_str@ukr.net, www.znp-vo.nuou.org.ua

Certificate of State Registration of Print Media KB, № 20600-10400 ПП - 21.02.2014 p. National issue.

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine issued on February 14, 2014, No 153, the Collection of scientific papers was included into the Ukrainian List of specialized scientific publications in pedagogics.

ISSN: 2617-1775

ISSN: 2617-1783 (online)

© National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

ЗМІСТ

<i>Олексій Алексеєнко</i> Особливості підтримання та реалізації інноваційного потенціалу закладів вищої освіти в сучасних умовах	9
<i>Ніна Андріянова</i> Вільне володіння англійською мовою військовослужбовців Збройних Сил України запорука сильної Європейської армії	18
<i>Ніна Андріянова</i> <i>Олена Величко</i> <i>Катерина Кащук</i> Аналіз сучасних міжнародних методик оцінювання рівня володіння іноземною мовою	25
<i>Євген Брижатий</i> Військова освіта в контексті національної безпеки та оборони: сучасний підхід	35
<i>Олександр Васильєв</i> Професіоналізм викладачів ВВНЗ як складова внутрішньої системи гарантування якості вищої військової освіти	46
<i>Назарій Вербин</i> , <i>Вадим Шемчук</i> , <i>Дмитро Оленєв</i> Методика діагностування рівня фізичної підготовленості майбутніх професіоналів військового управління	61
<i>Олександр Войтех</i> , <i>Катерина Войтех</i> Фахова компетентність офіцерів національного персоналу Збройних Сил України	70
<i>Дмитро Вітер</i> , <i>Олег Мітягін</i> Професіоналізація військової освіти в Україні: головні напрямки, зміст та перспективи	81
<i>Андрій Вітченко</i> Підготовка майбутніх докторів філософії у вищій військовій школі: досвід, проблеми, шляхи вдосконалення	91
<i>Сергій Горбачевський</i> , <i>Михайло Орда</i> Напрямки використання сучасних технологій в інформаційному забезпеченні системи військової освіти	103
<i>Олег Грушевський</i> Модель атетстації науково-педагогічних працівників у закладах вищої освіти	109
<i>Юзеф Добровольський</i> , <i>Віктор Добровольський</i> , <i>Олег Зарічанський</i> Особливості структури професійної мобільності викладача вищого військового навчального закладу	117
<i>Наталія Замотаєва</i> Гендерні виміри військового лідерства	127
<i>Андрій Зельницький</i> Системоутворюючі фактори педагогічної системи закладів вищої військової освіти	136
<i>Андрій Зельницький</i> , <i>Олег Заболотний</i> Якість вищої військової освіти в контексті змін у законодавстві України	147
<i>Євгенія Іванченко</i> , <i>Олександра Свірідюк</i> Створення позитивної мотиваційної настанови на нетрадиційний підхід у навчальному процесі під час формування готовності майбутніх офіцерів Збройних Сил України до застосування stem-технологій у професійній діяльності	163
<i>Володимир Карпенко</i> Інноваційні підходи до підготовки офіцера-лідера	173
<i>Юрій Красильник</i> Концептуальні основи персонодидактики вищої школи	181
<i>Ольга Красницька</i> Методика підготовки публічного виступу	191
<i>Леонід Олійник</i> Компоненти готовності до науково-дослідної діяльності магістрів військового управління	203
<i>Володимир Оліферук</i> Якість освіти: еволюція уявлень у національному та світовому освітньому просторі	210

<i>Ольга Пашкова</i> Трансформація поглядів на історичну тематику у військово-патріотичному вихованні в Україні (1991–2013)	222
<i>Микола Полторак</i> Теоретико-практичні рекомендації щодо впровадження технологій дистанційної форми навчання у навчально-виховний процес вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти Збройних Сил України	233
<i>Віталій Рахманов</i> Теоретичні засади підготовки офіцерів в умовах освітньо-інформаційного середовища вищого військового навчального закладу	243
<i>Сергій Сінкевич, Сергій Серховець</i> Особливості організації наставницької діяльності на кафедрах військово-спеціальної спрямованості військового закладу вищої освіти Державної прикордонної служби України	264
<i>Владислав Сотник</i> Сутність та особливості управлінської культури викладача у вищому військовому навчальному закладі	271
<i>Олексій Тогочинський</i> Особливості формування соціально-економічної компетентності майбутніх фахівців пенітенціарної служби України	280
<i>Ольга Черних, Юрій Черних</i> Організація початкової військової підготовки молоді у Республіці Білорусь	290
<i>Надія Шабатіна</i> Принципи проектування системи гарантування якості вищої військової освіти за досвідом країн-членів НАТО	301
<i>Сергій Шворов, Сергій Горбачевський, Михайло Орда</i> Методичні засади організації інтенсивної підготовки бойових обслуг кп у навчально-тренувальних центрах Повітряних Сил	310
<i>Порядок оформлення та подання статей до збірника наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України імені Івана Черняховського</i>	318

CONTENTS

<i>Olexiy Alekseenko</i> Features of support and implementation of innovative potential of higher education institutions in modern conditions	9
<i>Nina Andriianova</i> Fluency in English by Ukrainian military is a guaranty of strong European Army	18
<i>Nina Andriianova, Olena Velychko, Kateryna Kashchuk</i> Analysis of modern international methods of evaluation of the level of specification in foreign language	25
<i>Evgen Brizhaty</i> Military education in the context of national security and defense: a modern approach	35
<i>Oleksandr Vasyliiev</i> Professionalism of higher education teachers as a composition internal warranty system qualities of higher military education	46
<i>Nazarii Verbin, Vadym Shemchuk, Dmytro Oleniev</i> The methodology of diagnostic of the future professional' level of physical preparation	61
<i>Oleksandr Voitekh, Kateryna Voitekh</i> Professional competence of officers of the national staff of the Armed Forces of Ukraine	70
<i>Dmitry Viter, Oleh Mitiagin</i> Professionalization of the military education in Ukraine: main trends, content, perspectives	81
<i>Andrii Vitchenko</i> Preparation of the future doctors of philosophy in the higher military school: experience, problems, ways of improvement	91
<i>Serhii Horbachevsky, Mikhailo Orda</i> Directions of use modern information technologies in educational process of a high military school	103
<i>Oleh Hrushevskiyi</i> Certification model of scientific and pedagogical workers in higher educational institutions	109
<i>Yuzef Dobrovolskyi, Vyktor Dobrovolskyi, Oleh Zarychanskyi</i> Features of the structure of professional mobility teacher of a higher military educational institution	117
<i>Natalya Zamotaieva</i> Gender dimensions of military leadership	127
<i>Andrii Zelnytskyi</i> System-forming factors of the pedagogical system institutions of higher military education	136
<i>Andrii Zelnytskyi, Oleg Zabolotnyi</i> Quality of higher military education in the context of changes in the legislation of Ukraine	147
<i>Ievgeniia Ivanchenko, Aleksandra Sviridiuk</i> Creating positive motivational guidance on non-traditional approach in the educational process while forming readiness of Armed Forces' future officers of Ukraine for using STEM-technologies in professional activities	163
<i>Volodymyr Karpenko</i> Innovative approaches to training of a leader officer	173
<i>Yuri Krasylnyk</i> Conceptual basis of personodidactics higher school	181
<i>Olha Krasnytska</i> Methods of preparation of public presentation	191
<i>Leonid Oliynyk</i> Components of readiness of military management masters to research activity	203
<i>Vladimir Oliferuk</i> Quality of education: evolution of perceptions in the national and world educational space	210
<i>Olha Pashkova</i> Transformation of views on the historical topic in the military-patriotic education in Ukraine (1991–2013)	222

<i>Mykola Poltorak</i> The theoretical and practical recommendations on the introduction of distance learning technologies in the educational and didactic process in the institutions of higher professional military education and units for professional military education of institutions of higher education of the armed forces of Ukraine	233
<i>Vitaliy Rakhmanov</i> Theoretical fundamentals of training of officers in the conditions of the educational and information environment of the higher military educational institution	243
<i>Serhiy Sinkevych, Serhiy Serkhovets</i> Mentor activity organization peculiarities within military and special departments of military higher education establishment of the state border Guard service of Ukraine	264
<i>Vladyslav Sotnyk</i> The essence and features of management culture teacher in higher military educational institution	271
<i>Oleksiy Tohochynskiy</i> Peculiarities of socio-economic competence formation of future specialists of the penitentiary service of Ukraine	280
<i>Olga Chernykh, Yuri Chernykh</i> Organization of the initial military training of youth in the Republic of Belarus	290
<i>Nadia Shabatina</i> The principles of projecting the guarantee of high military education quality system according to the experience of NATO member states	301
<i>Sergey Shvorov, Serhii Horbachevsky, Mikhailo Orda</i> Methodological principles of organization of intensive training of combat services of command points in training centers of the Air Force	310
<i>Порядок оформлення та подання статей до збірника наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського</i>	318

Олексій Алексєєнко,
кандидат технічних наук, доцент
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-2707-0514
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/9-17

ОСОБЛИВОСТІ ПІДТРИМАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В статті узагальнюються сучасні підходи, форми та способи здійснення інноваційної діяльності в оборонній сфері, наведено протиріччя в практиці та теорії впровадження в Збройних Силах України інноваційних підходів, за допомогою яких досягаються необхідні та достатні умови їх сумісності з вимогами НАТО, створення науково-методичного апарату оцінки ефективності впровадження інноваційної діяльності, пошуку шляхів перетворення наукового потенціалу в необхідний ресурс. Наголошується, що система військової науки повинна мати комплексний характер, відповідати та сприяти реалізації інноваційної політики держави в галузі безпеки і оборони. Показуються особливості інноваційних процесів, які відбуваються в провідному закладі вищої освіти Збройних Сил України в сучасних умовах.

***Ключові слова:** інноваційний потенціал; інноваційний продукт; інноваційна діяльність; науковий результат.*

Постановка проблеми. У сучасному світі індустріальної та інформаційної епох рушієм прискорення економічного зростання та сприяння динамічному розвитку усіх сфер життєдіяльності в розвинутих державах рахується інноваційний потенціал, в тому числі як засіб забезпечення безпеки та суверенітету [1-5].

Підтвердженням цьому на законодавчому рівні [6, 7] національним інтересом визначено інтеграцію України до європейського політичного, економічного та правового просторів [7-10], а одним з напрямів реформування Збройних Сил України є забезпечення максимальної сумісності зі збройними силами держав-членів НАТО.

В умовах постійних змін, пов'язаних зі значним зростанням глобальної і регіональної конкуренції на світових ринках (особливо це стосується озброєння і військової техніки), спостерігається посилення ролі інноваційних систем, організація яких впливає на забезпечення конкурентоспроможності країн, активізація наукової та інноваційної діяльності установ (організацій), спрямованих на підтримку процесів трансферу й комерціалізації різних технологій у науково-технічній сфері під час реалізації реформ, що притаманно Збройним Силам України. Особливої уваги в сучасних умовах заслуговують процеси реформування Збройних Сил України, що відбуваються під час "гібридної війни".

Протягом останнього десятиріччя за результатами аналізу рейтингу Всесвітнього економічного форуму, урядом країни акцентовано увагу на неефективному використанні власного інноваційного потенціалу та потребі

активізації інноваційних процесів, забезпеченні технологічного розвитку, оновленні національної економіки [11, 15]. Це спричинено відсутністю стратегії науково-технологічного та інноваційного розвитку, непослідовністю у формуванні та реалізації вимог у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, недостатньою результативністю наукових досліджень і розробок, низькою активністю у сфері патентування і ліцензування прав інтелектуальної власності, неефективністю впливу освіти на рівень інноваційної культури.

Тому, **актуалізація інноваційної діяльності** системи військової науки потребує проведення ґрунтовних теоретичних досліджень щодо створення інноваційних продуктів, запровадження інновацій у практику функціонування закладів вищої освіти Збройних Сил України [15, 16].

Аналіз публікацій. Загальним науково-теоретичним підґрунтям досліджень в галузі інноваційної діяльності присвячено низку публікацій відомих учених [11-16], серед яких Й. Шумпетер, І. Мазур, Л. Майданик, В. Зайцев, А. Сиротенко, В. Телелім, що розглядають інновацію як економічну категорію та виробничу функцію, не поширені на специфічні організації, які виконують завдання, не пов'язані з національною економікою (сектор безпеки і оборони, Збройні Сили України).

Метою статті є визначення особливостей підтримання та розвитку інноваційного потенціалу в закладах вищої освіти Збройних Сил України в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі існують протиріччя в практиці розбудови Збройних Сил України між набуттям необхідних і достатніх умов їх сумісності з вимогами НАТО та процесом реформування в умовах "гібридної війни", в теорії між необхідністю оцінки ефективності впровадження інноваційних рішень, які прискорюють набуття необхідних спроможностей і відсутністю науково-методичного апарату оцінки ефективності впровадження інноваційної діяльності, пошуку шляхів перетворення наукового потенціалу в необхідний ресурс.

Потужним джерелом створення інноваційного потенціалу для вирішення вищезазначених протиріч є Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, основними завданнями якого є провадження наукової діяльності шляхом проведення наукових досліджень і забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу, підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації і використання отриманих результатів в освітньому процесі, участь у науковому супроводженні формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки та оборони, військової освіти і науки держави та поширенні наукових знань в оборонній сфері.

Слід зауважити, що інноваційна діяльність є складним процесом, спрямованим на реалізацію результатів закінчених наукових досліджень і розробок у новий або вдосконалений продукт (послугу), що реалізується.

В загальному вигляді алгоритм інноваційної діяльності наведено на Рис. 1.

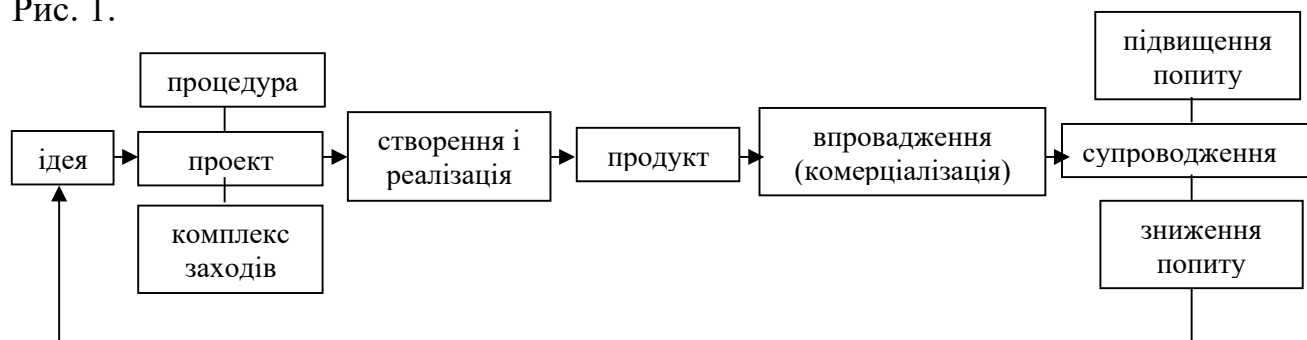

Рис. 1. Алгоритм інноваційної діяльності

Як видно з рис. 1, інноваційний процес починається з моменту зародження ідеї, що втілюється за відповідною процедурою з проведенням комплексу заходів, з метою створення і реалізації продукту, який відповідає визначеним вимогам з подальшим його впровадженням (комерціалізацією) та супроводженням до стану підвищення або зниження попиту на нього.

При цьому за характером і функціональним призначенням розрізняють інновації, що суттєво відрізняються за змістом (рис. 2).

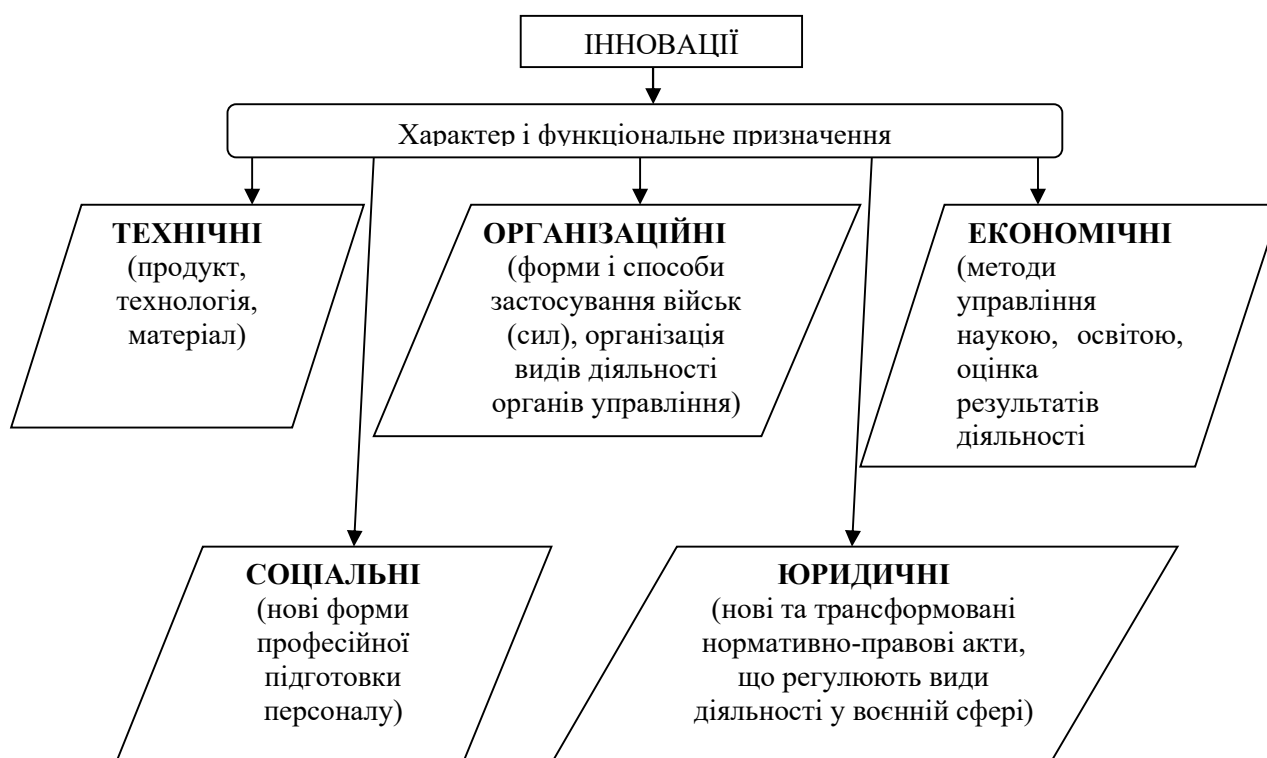

Рис. 2. Розподіл інновацій за характером і функціональним призначенням

Виходячи з рис. 2, університетом можуть бути сформовані всі форми інновацій, за винятком технічних, які потребують наявності відповідної виробничої бази.

Визначальним параметром при цьому слугуватиме поняття науковий результат – продукт наукової діяльності у вигляді наукової роботи, проведеної у формі фундаментальних та прикладних наукових досліджень, здійснених ученими (суб'єктами), які отримують наукові результати.

Науковий результат перетворюється в інноваційний продукт у вигляді звіту, наукової праці, доповіді, повідомлення про науково-дослідну роботу, монографії, винаходу (корисної моделі), а науково-прикладний результат у формі звіту, ескізного проекту, конструкторсько-технологічної документації, натурального зразка.

Тому, інновації слід розглядати за трьома відмінностями (як зміни, результат або процес). При цьому зміни трактуються як кількісна та якісна у сфері діяльності або системі, результат – у об'єкті діяльності з одержанням ефекту, а процес – доведення наукової ідеї до стадії практичного використання.

Відповідно до вимог сучасної нормативно-правової бази (статті 6 Закону України “Про освіту”) основним принципом освіти є інтеграція з наукою і виробництвом, (статті 26 Закону України “Про вищу освіту”) забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої складової та інноваційної діяльності. При цьому предметом діяльності є доведення результатів наукової і науково-технічної діяльності до стану інноваційного продукту та його подальшої комерціалізації.

Водночас інноваційна діяльність пов'язана зі створенням, застосуванням і розповсюдженням результатів наукових досліджень і розробок з метою поліпшення якості (науково-технічного рівня) продукції (товарів, послуг). В результаті інноваційної діяльності створюється необхідна продукція, що повинна відповідати встановленим вимогам.

Таким чином, відбувається реалізація нового знання в нових продуктах (послугах), а досягнення науки стають самостійним джерелом прибутку, що має свою вартість.

Суттєвою особливістю інноваційної діяльності в університеті є те, що реалізація результатів наукових досліджень відбувається за формою некомерційного обміну інноваційними продуктами шляхом проведення науково-практичних конференцій, семінарів, науково-технічних публікацій та ін., тобто характерною ознакою відсутності інноваційної інфраструктури, яка забезпечує взаємодію об'єктів інноваційної діяльності. Основними елементами інноваційної інфраструктури повинні бути фінансово-кредитні установи, технологічні парки, інноваційні центри.

Це тісно пов'язано з інноваційною активністю, яка в університеті знаходиться на досить високому рівні, але розподіляється за останні п'ять років нерівномірно. Аналіз участі наукових і науково-педагогічних працівників у виконанні науково-дослідних робіт за останні п'ять років наведено на рис. 3.

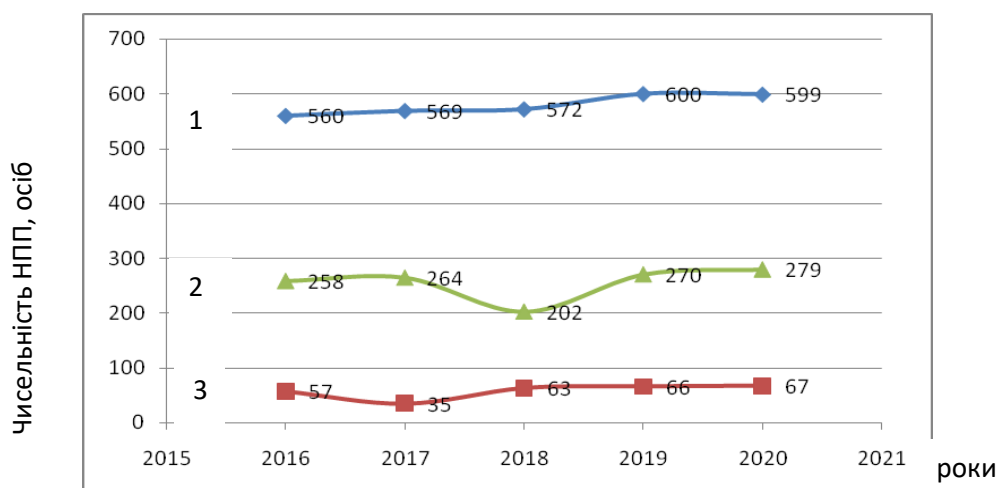

Рис. 3. Інноваційна активність наукових і науково-педагогічних працівників університету за період 2016-2020 роки (1 – загальна, 2 – кандидати наук, 3 – доктори наук)

Виходячи з рис. 3, інноваційна активність університету порівняно із загальною чисельністю особового складу залишається на досить високому рівні (до 20%) та свідчить про наявність потужного інноваційного потенціалу задля його реалізації у галузі безпеки та оборони держави.

Динаміка наукових і науково-технічних робіт, виконаних університетом протягом 2016-2020 років наведено на рис. 4.

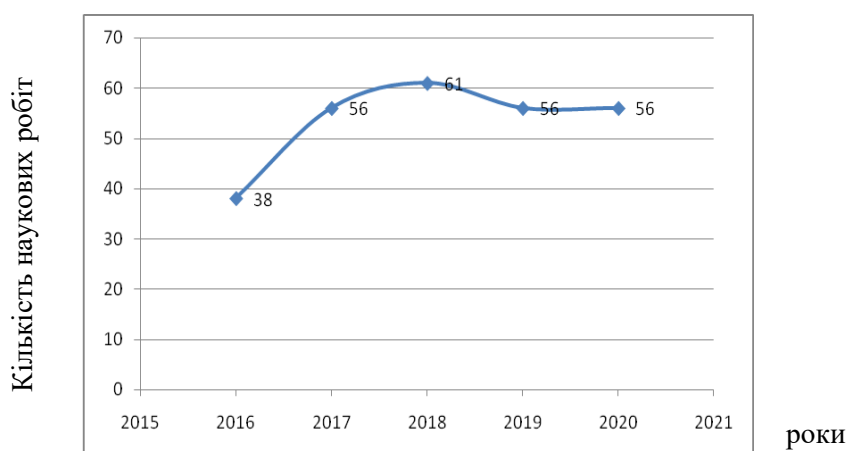

Рис. 4. Динаміка зміни кількості наукових і науково-технічних робіт, виконаних університетом у 2016-2020 роках

Відповідно до даних, наведених на рис. 4, кількість створених університетом інноваційних проектів, реалізованих у інноваційних продуктах не збільшується, але якість таких продуктів не дозволяє довести до стадії впровадження (комерціалізації) з наступним їх супроводженням. Кінцевим етапом алгоритму інноваційної діяльності стає надання замовнику інноваційного продукту у визначених вище формах, що підкреслює незавершеність інноваційних процесів та необхідність створення, підтримання та реалізації потужного інноваційного потенціалу, як сукупності можливостей,

необхідних для забезпечення інноваційного розвитку Збройних Сил України, що є складовою сектору безпеки і оборони.

В той же час, інновації як результат наукової і науково-технічної діяльності відносяться до об'єктів інтелектуальної власності, що є основою сучасної інноваційної економіки.

Аналіз практичного використання об'єктів інтелектуальної власності показує, що для ефективного застосування та їх комерціалізації існує необхідність створення спеціалізованого патентного підрозділу, що має сучасне інформаційне забезпечення та здійснює безперервний пошук перспективних форм використання з метою трансформації в продукцію (послугу), які можуть бути виведені на ринок.

Висновки. Аналіз показників, що характеризують інноваційний потенціал університету, дає змогу стверджувати, що мається можливість упровадження інноваційної моделі розвитку. Можливості, тривалість та конкретні шляхи переходу до інноваційної моделі розвитку залежать від наявних складових інноваційного потенціалу, таких як мережа наукових підрозділів, укомплектування науковими кадрами з відповідним рівнем кваліфікації, рівня інноваційної активності підрозділів і динаміки створення інноваційної продукції, яка відповідає визначеним вимогам щодо її подальшої комерціалізації та подальшого впровадження в практику діяльності, пошуку шляхів перетворення наукового потенціалу в ресурс для забезпечення конкурентоспроможності, стійкого зростання Збройних Сил України та найшвидшого досягнення ними критеріїв і показників, необхідних для інтеграції в НАТО.

Таким чином, ефективне функціонування інноваційної системи неможливе без створення адекватної спеціальної інноваційної інфраструктури, що є сприятливою умовою для апробації та розвитку інтеграційних форм інновацій та запровадження комерційного використання результатів науково-технічної діяльності університету.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України № 287/2015 від 26 травня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/389/2012>.
2. Руснак І. С. Воєнна безпека України у світлі реформування сектора безпеки і оборони // Наука і оборона. – 2015. – № 2. – С. 9–14.
3. Шевцов А. І. Стратегічні підходи до вибору інноваційної моделі розвитку оборонно-промислового комплексу України / А.І. Шевцов, Р.В. Боднарчук // Стратегічна панорама. – 2008. – № 1. – С. 108–112.
4. Руснак І. С. Воєнна безпека України у світлі реформування сектора безпеки і оборони / І. С. Руснак // Наука і оборона. – 2015. – № 2. – С. 9–14.
5. Власюк О. С. Проблеми розбудови інноваційно-орієнтованої моделі економіки України / О. С. Власюк // Стратегічна панорама. – 2015. – № 1. – С. 58–66.
6. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 680-р “Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи” від 17 червня 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-p>.

7. Указ Президента України № 555/2015 “Про нову редакцію Воєнної доктрини України” від 25 травня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/>.

8. Указ Президента України № 5287/2015 “Про Стратегію національної безпеки України” від 24 вересня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show>.

9. Указ Президента України № 73/2017 “Про Державну програму розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року” від 22 березня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/content/oboron_plans/22017-06-16_National-program-2020_uk.pdf.

10. Указ Президента України № 240/2016: “Про Стратегічний оборонний бюлетень України” від 6 червня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/2402016-20137>.

11. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер; [пер.с англ.]. – Москва: Прогресс, 1982. – 455 с.

12. Мазур І. Комерціалізація наукових розробок як фактор конкурентного розвитку підприємництва / І. Мазур // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – 2013. – Вип. 148. – С. 5–8.

13. Майданик Л. Поняття та механізм комерціалізації інтелектуальної власності в Україні / Л. Майданик // Юридична Україна. – 2014. – № 7. – С. 39–45.

14. Зайцев В. Є. Використання інтелектуальної власності як основа ефективної інноваційної діяльності та підвищення конкурентного потенціалу підприємств / В.Є. Зайцев // Вісник економічної науки України. – 2016. – № 1. – С. 54–61.

15. Сиротенко А. М. Інновації в системі підготовки військових фахівців з вищою освітою: поняття, сутність, спрямованість / А. М. Сиротенко, С. О. Богунов, Ю.І. Приходько // Наука і оборона. – 2018. – № 3. – С. 38–46.

16. Телелим В. М. Інноваційна спрямованість військової освіти: механізми, поняття та сутність / В. М. Телелим, Ю. І. Приходько // Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України. – 2015. – № 1 (31) – С. 3–16.

REFERENCES

1. Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy, zatverdzhena Ukazom Prezydenta Ukrainy № 287/2015 vid 26 travnia 2015 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/389/2012>.

2. Rusnak I. S. Voienna bezpeka Ukrainy u svitli reformuvannia sektora bezpeky i oborony // Nauka i oborona. – 2015. – № 2. – S. 9–14.

3. Shevtsov A. I. Stratehichni pidkhody do vyboru innovatsiinoi modeli rozvytku oboronno-promyslovoho kompleksu Ukrainy / A.I. Shevtsov, R.V. Bodnarchuk // Stratehichna panorama. – 2008. – № 1. – S. 108–112.

4. Rusnak I. S. Voienna bezpeka Ukrainy u svitli reformuvannia sektora bezpeky i oborony / I. S. Rusnak // Nauka i oborona. – 2015. – № 2. – S. 9–14.

5. Vlasiuk O. S. Problemy rozbudovy innovatsiino-oriientovanoi modeli ekonomiky Ukrainy / O. S. Vlasiuk // Stratehichna panorama. – 2015. – № 1. – S. 58–66.

6. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 680-r “Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku natsionalnoi innovatsiinoi systemy” vid 17 chervnia 2009 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-p>.

7. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 555/2015 “Pro novu redaktsiiu Voiennoi doktryny Ukrainy” vid 25 travnia 2015 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.president.gov.ua/documents/>.

8. Ukaz Prezidenta Ukrainy № 5287/2015 “Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy” vid 24 veresnia 2015 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show>.
9. Ukaz Prezidenta Ukrainy № 73/2017 “Pro Derzhavnu prohramu rozvytku Zbroinykh Syl Ukrainy na period do 2020 roku” vid 22 bereznia 2017 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.mil.gov.ua/content/oboron_plans/22017-06-16_National-program-2020_uk.pdf.
10. Ukaz Prezidenta Ukrainy № 240/2016: “Pro Stratehichniy oboronnyi biuletен Ukrainy” vid 6 chervnia 2016 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.president.gov.ua/documents/2402016-20137>.
11. Shumpeter Y. Teoryia ekonomycheskoho razvytyia (Yssledovanye predprynymatelskoi prybyly, kapytala, kredyta, protsenta y tsykla koniunktury) / Y. Shumpeter; [per.s anhl.]. – Moskva: Prohress, 1982. – 455 s.
12. Mazur I. Komertsializatsiia naukovykh rozrobok yak faktor konkurentnoho rozvytku pidpriemnytstva / I. Mazur // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. Tarasa Shevchenka. – 2013. – Vyp. 148. – S. 5–8.
13. Maidanyk L. Poniattia ta mekhanizm komertsializatsii intelektualnoi vlasnosti v Ukraini / L. Maidanyk // Yurydychna Ukraina. – 2014. – № 7. – S. 39–45.
14. Zaitsev V. Ye. Vykorystannia intelektualnoi vlasnosti yak osnova efektyvnoi innovatsiinoi diialnosti ta pidvyshchennia konkurentnoho potentsialu pidpriemstv / V.Ie. Zaitsev // Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy. – 2016. – № 1. – S. 54–61.
15. Syrotenko A. M. Innovatsii v systemi pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv z vyshchoiu osvitoiu: poniattia, sutnist, spriamovanist / A. M. Syrotenko, S. O. Bohunov, Yu.I. Prykhodko // Nauka i oborona. – 2018. – № 3. – S. 38–46.
16. Telelym V. M. Innovatsiina spriamovanist viiskovoi osvity: mekhanizmy, poniattia ta sutnist / V. M. Telelym, Yu. I. Prykhodko // Zbirnyk naukovykh prats «Viiskova osvita» Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. – 2015. – № 1 (31) – S. 3–16.

Алексей Алексеенко,
кандидат технических наук, доцент
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Особенности поддержания и реализации инновационного потенциала высшими учебными заведениями в современных условиях

В статье обобщаются современные подходы, формы и способы осуществления инновационной деятельности в оборонной сфере, приведены противоречия в практике и теории внедрения в Вооруженных Силах Украины инновационных подходов, с помощью которых достигаются необходимые и достаточные условия их совместимости с требованиями НАТО, создание научно-методического аппарата оценки эффективности внедрения инновационной деятельности, поиска путей преобразования научного потенциала в необходимый ресурс. Отмечается, что система военной науки должна иметь комплексный характер, соответствовать и способствовать реализации инновационной политики государства в области безопасности и обороны. Показываются особенности инновационных процессов, которые происходят в ведущем учреждении высшего образования Вооруженных Сил Украины в современных условиях.

Ключевые слова: инновационный потенциал; инновационный продукт; инновационная деятельность; научный результат.

Olexiy Alekseenko,
PhD (technical sciences), Associate Professor
National University of Defense of Ukraine
named after I. Chernyakhovsky

Features of support and implementation of innovative potential of higher education institutions in modern conditions

The article summarizes the modern approaches, forms and ways of carrying out innovative activity in the defense sphere, presents contradictions in the practice and theory of implementation of innovative approaches in the Armed Forces of Ukraine, by which the necessary and sufficient conditions for their compatibility with the requirements of NATO, the creation of a scientific and methodological apparatus are achieved. efficiency of introduction of innovative activity, search of ways of transformation of scientific potential in the necessary resource. It is emphasized that the system of military science must be complex, consistent and facilitate the implementation of the state's innovation policy in the field of security and defense.

Innovation is related to the creation, application and dissemination of research and development results in order to improve the quality (scientific and technical level) of products (goods, services). As a result of innovation, the necessary products are created, which must meet the established requirements. Thus, the realization of new knowledge in new products (services), and the achievements of science become an independent source of profit, which has its value.

A significant feature of innovation at the university is that the implementation of research results occurs in the form of non-commercial exchange of innovative products by holding scientific and practical conferences, seminars, scientific and technical publications, etc., that is, a characteristic feature of the lack of innovative infrastructure that provides interaction of innovative activities.

The analysis of the practical use of intellectual property objects shows that for effective use and their commercialization there is a need to create a specialized patent unit, which has modern information support and continuously searches for perspective forms of use for the purpose of transformation into products (service) market.

The features of innovative processes that take place in the leading institution of higher education of the Armed Forces of Ukraine in modern conditions are shown.

Key words: *innovation potential; innovative product; innovative activity; scientific result.*

Ніна Андріянова,
кандидат політичних наук
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-7115-2445
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/18-24

ВІЛЬНЕ ВОЛОДІННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ЗАПОРУКА СИЛЬНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ АРМІЇ

У статті проаналізовано сучасний стан та перспективи розвитку системи підготовки військовослужбовців з англійської мови. Визначені вимоги керівних документів до знання з іноземної мови військовослужбовців та визначені групи причин недостатнього рівня володіння іноземною мовою військовослужбовців збройних сил України.

Ключові слова: іношомовна підготовка; збройні сили; рівень володіння іноземною мовою; НАТО.

Постановка проблеми: Україна сьогодні перебуває в епіцентрі гібридної війни – нового етапу історії, що почався з порушення Російською Федерацією (РФ) світового порядку. Для збереження цілісності та незалежності нашої державі тепер, як ніколи, важливо мати зовнішню підтримку та гарантії безпеки, які здатні забезпечити лише міжнародні організації колективної безпеки, такі як НАТО.

Україна визначилася зі своїм вибором інтегруватися до євроатлантичних структур безпеки і з 2014 року веде активну роботу, спрямовану на реалізацію євроатлантичного курсу. Як країна-аспірант НАТО Україна має виконати низку вимог для вступу в НАТО, однією з ключових є володіння військовослужбовцями іноземною мовою (англійською) не нижче рівня стандартизованого мовленнєвого рівня (СМР) СМР-2 (функціональний) за стандартом НАТО STANAG 6001. Але на сьогоднішній день середній показник серед військовослужбовців СМР-1 (виживання). Такий показник є недостатнім відповідно до вимог НАТО, тому в статті є спроба визначити групи причин такого рівня володіння іноземною мовою військовослужбовцями Збройних Сил України та запропонували шляхи подолання даної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженні проаналізовано достатньо велику кількість джерел починаючи з нормативно-правових документів [1, 2], досліджень фахівців даних питань з різних структур, різних родів військ [3-8] та інтерв'ю й доповіді вищого керівного складу Збройних Сил України [8-12]. Особливої уваги заслуговує робота О. Лагодинського, який досліджував системи іншомовної підготовки у збройних силах США та Великої Британії та на основі цього досвіду надав рекомендації щодо удосконалення системи іншомовної підготовки у Збройних Силах України. Соціолінгвістичний підхід до іншомовної професійної компетентності досліджували Г. Батищева, Н. Кузнецова, В. Петрухін. С. Жицька досліджувала особливості мовної підготовки у ВІТІ КП. Л. Гребенюк вивчала проблеми мовної підготовки

майбутніх офіцерів ЗСУ і професійній взаємодії в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки.

Метою статті є вивчити вимоги керівних документів щодо рівня володіння іноземною мовою військовослужбовців, визначити причини недостатнього рівня володіння іноземною мовою військовослужбовців збройних сил України.

Методи дослідження: системний аналіз, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення та систематизація.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні зміст та рівень іншомовної компетентності військових фахівців регламентується Концепцією мовної підготовки особового складу Збройних Сил (далі – Концепція) затвердженої ще в 2009 році, яка визначає принципи мовної підготовки особового складу, головні завдання щодо її вдосконалення, етапи та шляхи реалізації поставлених завдань. Зокрема в Концепції визначено, що мовна підготовка особового складу Збройних Сил – це складова частина загальної системи підготовки військовослужбовців та працівників Збройних Сил, яка являє собою комплекс узгоджених між собою, планомірних і послідовних заходів навчального та тренувального характеру, спрямованих на вивчення особовим складом іноземних мов у обов'язі, визначеному як необхідний для виконання посадових обов'язків, служби (роботи) та навчання за кордоном [1, с. 2].

У Концепції подані описи рівнів володіння іноземною мовою. Згідно з нею рівень володіння іноземною мовою – це сукупність мовних знань, мовленнєвих навичок та вмінь, що визначає здатність особи до її практичного використання. У Збройних Силах цей рівень оцінюється за шкалою стандартизованих мовленнєвих рівнів (далі – СМР), які відповідають рівням мовленнєвої компетенції за мовним стандартом НАТО “STANAG 6001”. Метою даного стандарту є надання опису рівнів володіння мовою за чотирма основними видами мовленнєвої діяльності.

В описі надаються чіткі роз'яснення рівнів мовної компетентності згідно з загальноприйнятими видами мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання, письмо.

В документі визначено шість рівнів мовленнєвої компетентності від 0 до 5:

Рівень 0 – Відсутність практичного вміння

Рівень 1 – Вживання

Рівень 2 – Функціональний

Рівень 3 – Професійний

Рівень 4 – Експертний

Рівень 5 – Досконалий/рівень досвідченого носія мови [5, с.27].

За вимогами НАТО необхідною умовою вступу до альянсу є знання іноземної мови (англійської) офіцерами не нижче рівня СМР-2. Про це в своїх доповідях наголошують представників керівного складу Збройних Сил [9-12]. Наприклад, генерал-лейтенант Сергій Корнійчук у своєму інтерв'ю підкреслив, що: “вивчення англійської мови буде мотивацією для тих, хто розраховує на просування по службі. Вивчення англійської мови – один із шляхів наближення до стандартів НАТО” [9].

Генерал-лейтенант Сергій Наєв наголошував, що важливо володіти військовослужбовцями англійською мовою для того щоб “вивчати документи в оригіналі. Ментально бути такими, як наші західні партнери” [10].

Неодноразово в своїх доповідях наголошував начальник Генерального штабу генерал-лейтенант Руслан Хомчак, що знання іноземної мови є слабким місцем в розвитку ЗСУ: “на жаль, на цей час ми поки що не досягли здатності більшості керівного складу Збройних Сил України вільно спілкуватись англійською мовою з іноземними колегами. Це – одне з проблемних місць та, водночас, наших важливих завдань на майбутнє. Зазначене стосується впровадження стандартів НАТО та нарощування спроможностей української армії діяти спільно з військовими формуваннями інших держав під час проведення операцій з підтримання миру та безпеки, а також заходів підготовки військ (сил), у першу чергу – багатонаціональних навчань” [11].

І дійсно, на сьогоднішній день низький рівень володіння військовослужбовців іноземною мовою є проблемою, англійська мова є робочою мовою в НАТО, а її незнання військовослужбовцями забезпечує дистанцію для співпраці з альянсом.

На основі проаналізованої літератури визначені причини низького рівня володіння іноземною мовою військовослужбовцями ЗСУ та проблемні сторони іншомовної підготовки в Збройних Силах України. Так можна виокремити чотири групи:

1. Вдосконалення рівня володіння іноземною мовою стоїть не на першому місці в списку професійного зростання для самого військовослужбовця і для Збройних Сил в цілому. Ми не можемо нехтувати той факт, що при наявному збройному конфлікті та окупованих територіях пріоритетними задачами для військовослужбовців є підвищення бойових та оперативних спроможностей, а підвищення рівня володіння іноземною мовою в рамках підвищення професійного рівня все одно буде на другому плані.

2. Недостатній рівень підготовки з іноземної мови у ВВНЗ. Проблема викликана в першу чергу різним рівнем абітурієнтів перед вступом у ВВНЗ, складністю застосування індивідуального підходу до вивчення мов, застарілими методиками викладання іноземної мови та ін. Тому на випускних іспитах курсанти демонструють знання іноземної мови в середньому СМР-1.

Складно погодитись з рекомендаціями професора О. Лагодинського [2], який взагалі пропонує прибрати дисципліну “іноземна мова” з переліку дисциплін у вищих військових навчальних закладах і перевести її у систему курсової підготовки. Що, на нашу думку дасть більш продуктивні результати, тому що курсанти будуть відібрані за рівнем знань, відповідно до кожного рівня буде застосовані різні програми з вивчення, буде більше годин мовної практики.

3. Стажування закордоном досі є недоступним широкому колу військовослужбовців ЗСУ, особливо курсантам (студентам) ВВНЗ. Практика спілкування з носіями мови змогла б допомогти подолати психологічні бар'єри, які інколи перешкоджають іншомовній мовленнєвій діяльності та така практика

заклала би гарну основу для подальшого індивідуального вдосконалення рівня англійської мови самим військовослужбовцем.

4. Освітні установи Міністерства оборони України здатні забезпечити відповідну курсову підготовку приблизно для 1,5 тисяч військовослужбовців на рік, тоді як цього потребують десятки тисяч офіцерів [5]. Також слід згадати, що відповідно до Інструкції про курси іноземних мов у Збройних Силах України [2] наявні конкретні критерії відбору кандидатів, тобто не всі бажаючі можуть таким критеріям відповідати. Також в Інструкції зазначено, що “на курси іноземних мов не можуть бути направлені особи, які упродовж останніх 3 років навчалися на курсах загальної або спеціальної мовної підготовки”, але фактично основна більшість військовослужбовців за свою військову службу закінчує лише раз такі курси. Тобто після їх закінчення підтримання та підвищення рівня знань іноземної мови залежить лише від військовослужбовця.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що сьогодні наявна проблема недостатнього рівня володіння військовослужбовців іноземною мовою (англійською) відповідно до вимог НАТО і в дослідженні виокремлені чотири групи причин цього низького рівня та деякі рекомендації з подолання наявної проблеми. В той же час дослідження змушує нас констатувати, що вирішення порушеної теми залежить і від самого військовослужбовця в тому числі, якого в свою чергу необхідно підтримувати та мотивувати.

Необхідно зауважити, так як досягнення необхідного рівня володіння військовослужбовцями Збройних Сил України іноземною мовою є одним з пріоритетних та одночасно проблемних завдань для Збройних Сил, то необхідно і в подальшому досліджувати дане питання в пошуках найоптимальніших шляхів вирішення даної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Концепції мовної підготовки особового складу Збройних Сил України та плану реалізації Концепції мовної підготовки особового складу ЗСУ: Наказ Міністра оборони України від 01 червня 2009 р. № 267. Київ : МО України, 2009. 34 с.
2. Про затвердження Інструкції про курси іноземних мов у Збройних Силах України : Наказ Міністерства оборони України від 23.05.2017 № 286. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0746-17>
3. Батищева Г., Кузнецова Н., Петрухін В. Іншомовна професійна компетентність у курсантів військового закладу вищої освіти: соціолінгвістичний підхід. *Мова і суспільство*. 2019. Випуск 10. С. 156–163
4. Семененко Л.М. Федорович М.А Кондратенко О.І. Целіщев І.О. Основні методичні особливості еволюції викладання іноземних мову вищих військових навчальних закладах (аналіз та оцінка їх ефективності в період 1950-2017р.р .) *Збірник наукових праць Військової академії(м. Одеса)*. № 2 (8) 2017. С.178-186.
5. Величко О. О. Управлінські вимоги до змісту іншомовної компетентності військових фахівців у процесі їх підготовки. *Військова освіта*. 2016. № 2. С. 25-32.
6. Лагодинський О. Іншомовна підготовка у збройних силах Сполучених Штатів Америки та Великої Британії: досвід для України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*. 2019. Вип. 3. С. 164-179.
7. Жицька С.А. Мовна підготовка у ВІТІ КП: 2007. URL: <https://kpi.ua/721-6>

8. Гребенюк Л. Практична розробка структурної моделі формування готовності майбутніх офіцерів ЗСУ до професійної взаємодії в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал*. 2019. № 4 (88). С. 27–38.

9. J-структура дозволить говорити однією мовою з органами управління країн-членів НАТО, – Сергій Корнійчук. URL: <https://www.armyfm.com.ua/j-struktura-dozvolit-govoriti-odniyeyu-movoyu-z-organami-upravlinnya-krain-chleniv-nato---sergij-kor/>

10. З 2020 року на нові організаційні структури, які діють у НАТО, переходять органи військового управління ЗС України – генерал-лейтенант С.Наєв. URL: <http://www.mil.gov.ua/news/2019/12/21/z-2020-roku-na-novi-organizacijni-strukturi-yaki-diyut-u-nato-perehodyat-organi-vijskovogo-upravlinnya-zs-ukraini-general-lejtenant-s-naev/>

11. Одне з проблемних місць Збройних сил України – володіння англійською мовою. URL: <https://www.depo.ua/ukr/war/khomchak-nazvav-slabke-mistse-zsu-201910091042384>

12. Кабаненко І. Україна – НАТО: про необхідне та достатнє. Главком. 2018. URL: <https://glavcom.ua/columns/kabanenko/ukrajina-nato-pro-neobhidne-ta-dostatnje-486410.html>

REFERENCES

1. Pro zatverdzhennia Kontseptsii movnoi pidhotovky osobovoho skladu Zbroinykh Syl Ukrainy ta planu realizatsii Kontseptsii movnoi pidhotovky osobovoho skladu ZSU [On approval of the Concept of language training of personnel of the Armed Forces of Ukraine and the plan of implementation of the Concept of language training of personnel of the Armed Forces of Ukraine]: Nakaz Ministra obrony Ukrainy vid 01 chervnia 2009 r. № 267. Kyiv : MO Ukrainy, 2009. 34 s.

2. Pro zatverdzhennia Instruksii pro kursy inozemnykh mov u Zbroinykh Sylakh Ukrainy [On approval of the Instruction on foreign language courses in the Armed Forces of Ukraine] : Nakaz Ministerstva obrony Ukrainy vid 23.05.2017 № 286. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0746-17>

3. Batyshcheva H., Kuznietsova N., Petrukhin V. Inshomovna profesiina kompetentnist u kursantiv viiskovoho zakladu vyshchoi osvity: sotsiolinhvistychnyi pidkhid [Foreign-language professional competence in cadets of a military institution of higher education: a sociolinguistic approach]. *Mova i suspilstvo*. 2019. Vypusk 10. S. 156–163

4. Semenenko L.M. Fedorovych M.A Kondratenko O.I. Tselishchev I.O. Osnovni metodychni osoblyvosti evoliutsii vykladannia inozemnykh movu vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh (analiz ta otsinka yikh efektyvnosti v period 1950-2017r.r .) [The main methodological features of the evolution of foreign language teaching at higher military educational institutions (analysis and evaluation of their effectiveness in the period 1950-2017)]. *Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoi akademii(m. Odesa)*. № 2 (8) 2017. С.178-186.

5. Velychko O. O. Upravlinski vymohy do zmistu inshomovnoi kompetentnosti viiskovykh fakhivtsiv u protsesi yikh pidhotovky [Management requirements for the content of foreign language competence of military professionals in the process of their preparation]. *Viiskova osvita*. 2016. № 2. S. 25-32.

6. Lahodynskyi O. Inshomovna pidhotovka u zbroinykh sylakh Spoluchenykh Shtativ Ameryky ta Velykoi Brytanii: dosvid dlia Ukrainy [Foreign language training in the United States and United Kingdom Armed Forces: Experience for Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*. Serii: pedahohichni nauky. 2019. Vyp. 3. S. 164-179.

7. Zhytska S.A. Movna pidhotovka u VITI KP [Language training in VITI KP]: 2007. URL: <https://kpi.ua/721-6>

8. Hrebenuk L. Praktychna rozrobka strukturalnoi modeli formuvannia hotovnosti maibutnikh ofitseriv ZSU do profesiinoi vzaiemodii v mizhnarodnykh operatsiakh z pidtrymannia myru i bezpeky [Practical development of a structural model for the formation of future readiness of the Armed Forces officers for professional cooperation in international peacekeeping and security operations]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii : naukovyi zhurnal*. 2019.

№ 4 (88). S. 27–38.

9. J-struktura dozvolyt hovoryty odniieiu movoiu z orhanamy upravlinnia krain-chleniv NATO, [J-structure will allow to speak the same language with the governing bodies of NATO member states] – Serhii Kornichuk. URL: <https://www.armyfm.com.ua/j-struktura-dozvolit-govoriti-odniyeyu-movoyu-z-organami-upravlinnya-krain-chleniv-nato---sergij-kor/>

10. Z 2020 roku na novi orhanizatsiini struktury, yaki diut u NATO, perekhodiat orhany viiskovoho upravlinnia ZS Ukrainy [Since 2020, new governing bodies operating in NATO have been transferred to the military command of the Armed Forces of Ukraine] – heneral-leitenant S.Naiev. URL: <http://www.mil.gov.ua/news/2019/12/21/z-2020-roku-na-novi-organizacijni-strukturi-yaki-diyut-u-nato-perehodyat-organi-vijskovogo-upravlinnya-zs-ukraini-general-lejtenant-s-naev/>

11. Odne z problemnykh mist Zbroinykh syl Ukrainy – volodinnia anhliiskoiu movoiu [One of the problematic places in the Armed Forces of Ukraine is English]. URL: <https://www.depo.ua/ukr/war/khomchak-nazvav-slabke-mistse-zsu-201910091042384>

12. Kabanenko I. Ukraina – NATO: pro neobkhidne ta dostatnie [Ukraine - NATO: about the necessary and the sufficient]. Hlavkom. 2018. URL: <https://glavcom.ua/columns/kabanenko/ukrajina-nato-pro-neobhidne-ta-dostatnje-486410.html>

РЕЗЮМЕ

Нина Андріянова,
кандидат політичних наук
Національний університет оборони України
імени Івана Черняхівського

Свободное владение английским языком военнослужащих вооруженных сил Украины залог сильной Европейской армии

В статье проанализировано современное состояние и перспективы развития системы подготовки военнослужащих по английскому языку. Определены требования руководящих документов в знания иностранного языка военнослужащих и определенные группы причин недостаточного уровня владения иностранным языком военнослужащих вооруженных сил Украины.

Ключевые слова: языковая подготовка; вооруженные силы; уровень владения иностранным языком; НАТО.

SUMMARY

Nina Andriianova,
PhD (Political sciences)
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskyi

Fluency in English by Ukrainian military is a guaranty of strong European Army

***Introduction.** Ukraine has chosen to integration in Euro-Atlantic security structures, and since 2014 has been actively pursuing a Euro-Atlantic course. As a NATO graduate country, Ukraine has to fulfill a number of requirements for NATO membership, one of the key ones being proficiency in military personnel in a foreign language (English) not lower than the SMR-2 (functional) according to the NATO STANAG 6001 standard.*

However, the average among militaries is SMR-1 (survival). Such an indicator is insufficient to meet NATO requirements, so the article attempts to identify groups of reasons for such a level of foreign language proficiency by military personnel of the Armed Forces of Ukraine and suggested ways of overcoming this problem.

Purpose. *To study the requirements of the governing documents on the level of foreign language proficiency of military personnel, to determine the reasons for the lack of proficiency in the foreign language of military personnel of the Ukrainian Armed Forces.*

Research methods: *system analysis, induction and deduction, comparison, classification, generalization and systematization.*

Results: *identifying groups of reasons for a low level in a foreign language and some recommendations for improving it.*

Originality. *At present, the level in a foreign language (English) by military personnel of the Armed Forces of Ukraine is a rather problematic issue. Unless military personnel in the Armed Forces of Ukraine increase, their level of foreign language skills to NATO requires there can be no question of joining NATO. Therefore, the study identified the reasons for the low level in a foreign language proficiency by military personnel of the Armed Forces of Ukraine and some recommendations for improving it that may be useful for solving this problem.*

Conclusion. *The study suggests that there is currently a problem of a low level in in a foreign language (English) and identifies four groups of reasons for this low level and some recommendations to address the current problem. At the same time, the research leads us to state that the solution of the topic raised depends on the militaries (himself), including, who, however, needs to be supported and motivated.*

It should be noted that the achievement of the required level in a foreign language by Ukrainian Armed Forces personnel is one of the priority and at the same time problematic tasks for the Armed Forces, so it is necessary to further investigate this issue in search of the best ways to solve this problem.

Key words: *foreign language training; armed forces; level in a foreign language; NATO.*

УДК 378.147+327+355

Ніна Андріянова,

кандидат політичних наук

Національний університет оборони України

імені Івана Черняхівського

ORCID ID 0000-0002-7115-2445

Олена Величко,

Національний університет оборони України

імені Івана Черняхівського

ORCID ID 0000-0001-9938-5243

Катерина Кашук,

Національний університет оборони України

імені Івана Черняхівського

ORCID ID 0000-0002-5259-8185

DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/25-34

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ МЕТОДИК ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

В статті проведено порівняльний аналіз системи оцінювання рівня володіння іноземною мовою особового складу Збройних Сил України за методикою відповідно до стандарту НАТО STANAG 6001 та сучасних популярних методик із застосуванням тестів: IELTS, TOEFL, ECL.

Ключові слова: рівень володіння іноземною мовою; іншомовна підготовка; збройні сили; мовне тестування; STANAG 6001; стандартизований мовленнєвий рівень.

Постановка проблеми: На сьогоднішньому етапі реформування Збройних Сил України та визначення України із зовнішньо-політичним курсом постає нагальна потреба посилення та удосконалення системи іншомовної підготовки та, відповідно, системи оцінювання рівня володіння іноземною мовою особового складу Збройних Сил України на основі стандартів НАТО. Знання та використання іноземних мов у службовій діяльності офіцерів набуває особливого значення та необхідності. Посилення значення й місця іншомовної підготовки військових фахівців зумовлюють чинники як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Це – завдання євроатлантичної інтеграції, умови участі у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, вимоги керівних документів Збройних Сил України [1-3] та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження спирається на аналіз вимог нормативно-правових документів, що регулюють процес оцінювання рівня володіння іноземною мовою особового складу Збройних Сил України [4-7]; публікації міжнародних екзаменаційних центрів з іноземних мов [7-11] та матеріалів дослідження сучасних вітчизняних фахівців з мовної підготовки [12-22]. Однак дослідження питання оцінювання рівня володіння іноземною мовою особового складу Збройних Сил України досі не отримало належного висвітлення в наукових джерелах і залишається актуальним на сьогоднішній день.

Метою статті є аналіз сучасних методик оцінювання рівня володіння іноземною мовою особового складу Збройних Сил України, порівняльний

аналіз системи оцінювання рівня володіння іноземною мовою особового складу Збройних Сил України відповідно до стандартів НАТО STANAG 6001 та сучасних популярних міжнародних тестів: IELTS, TOEFL, ECL.

Методи дослідження: системний аналіз, порівняння, класифікація, узагальнення та систематизація.

Виклад основного матеріалу. Оцінювання рівня володіння іноземною мовою військовослужбовців Збройних Сил України, як і мовна підготовка військовослужбовців загалом здійснюється у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, як вид контролю в умовах навчального процесу, на курсах іноземних мов при вищих військових навчальних закладах і військових підрозділах вищих навчальних закладів (у тому числі за кордоном), так і за місцем дислокації органів військового управління, військових частин і установ, без відриву військовослужбовців від виконання службових обов'язків.

На сьогоднішній день при оцінюванні рівня володіння іноземною мовою особового складу ЗСУ довів свою ефективність метод тестового контролю, або мовного тестування. Відповідно до “Основних засад мовної підготовки особового складу...” [5] мовне тестування особового складу (далі – мовне тестування) – це захід щодо оцінювання рівня володіння іноземною мовою за допомогою стандартизованого мовного тесту, під час якого визначаються індивідуальні показники стандартизованого мовленнєвого профілю.

Мовне тестування у ЗСУ здійснюється з єдиною метою – визначення рівня володіння іноземною мовою військовослужбовцями ЗСУ. Відповідно до нормативно-правових документів України [4, 5] рівень володіння іноземною мовою – це сукупність мовних знань, мовленнєвих навичок, вмінь та компетенцій, що визначає здатність особи до її практичного використання. У системі Міністерства оборони України цей рівень оцінюється за шкалою стандартизованих мовленнєвих рівнів, які відповідають рівням мовленнєвої компетенції за мовним стандартом STANAG 6001.

Мовне тестування – це метод лінгводидактичного тестування. Лінгводидактичним тестом називається підготовлений відповідно до певних вимог комплекс завдань, які пройшли попереднє випробування з метою визначення якісних показників і які дозволяють виявити в учасників тестування рівень їх мовної або комунікативної компетенції та оцінити результати тестування за заздалегідь встановленими критеріями [22, с. 271]. Основними показниками якості лінгводидактичного тесту є валідність, надійність, диференційна здатність, практичність та економічність [17, 22].

Лінгводидактичні тести бувають стандартизовані і нестандартизовані. Стандартизований тест є таким, який пройшов попереднє випробування на великій кількості тестованих і має кількісні показники якості.

Серед стандартизованих тестів, які вимірюють рівень володіння, наприклад, англійською мовою, відомі такі як британський IELTS (the International English Language Testing System), що визначає рівень володіння іноземною мовою кандидатами, які бажають вчитися або працювати в інших країнах, де мовою спілкування є англійська. IELTS визнається більше, ніж

6000 організаціями по всьому світові, включаючи університети, органи державного управління та еміграції, а також іншими урядовими організаціями. Тест IELTS має міжнародно зорієнтований контент, що передбачає використання різних акцентів під час аудіювання та використання в тестових матеріалах різних варіантів англійської мови в інших видах мовленнєвої діяльності. Тест IELTS розробляється світовими експертами з мовного оцінювання та підтримується програмами проведення наукових досліджень щодо забезпечення валідності мовних тестів [8].

Формат міжнародного мовного тесту IELTS має два модулі на вибір – академічний та загальний. Академічний модуль обирають кандидати, які бажають вчитися на рівні післядипломної освіти, а також мають на меті перевірити професійний рівень володіння іноземною мовою. Загальний модуль обирають кандидати, які бажають емігрувати до англomовних країн. Обидва модулі передбачають проходження тесту з чотирьох видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, читання, письма та говоріння. Аудіювання й говоріння для двох модулів є однаковими за своїм змістом, своєю чергою, читання та письмо мають різний контент. Аудіювання, читання, письмо проводяться в один день, а говоріння відбувається за сім днів до, або після проведення інших видів мовленнєвої діяльності. Усну частину приймає екзаменатор, і вона записується. Іспит може проходити як у паперовому, так і в комп'ютерному варіантах [9].

Тест IELTS оцінюється за дев'ятибальною шкалою, де кожний бал відповідає певному рівню знання англійської мови.

Американський тест TOEFL (Test Of English as a Foreign Language) створена для визначення рівня розвитку іншомовної компетентності кандидатів, які вивчають англійську мову як іноземну. Результат проходження тесту TOEFL необхідний для вступу іноземців до навчальних закладів, включаючи заклади неанглomовних країн. З 2005 року формат тесту TOEFL майже точно копіює структуру (тестування відбувається за чотирма видами мовленнєвої діяльності: аудіювання, читання, письма та говоріння) і систему оцінок іспиту IELTS. Існує декілька версій тесту: паперовий варіант (Paper-based test (PBT)), комп'ютерний варіант (Computer-based test (CBT)) та інтернет-варіант (Internet-based Test (iBT)). На сьогодні останній варіант вважається кращим багатьма вищими навчальними закладами світу, оскільки він включає завдання не тільки з читання, аудіювання, письма й говоріння, а також й комбіновані завдання [10]. Тест TOEFL оцінюється за стобальною шкалою.

Тест ECL (European Consortium for the Certificate of Attainment in Modern Languages) – глобальна європейська система оцінювання мови, яка передбачає акредитацію за мовними здібностями за рівнями від базового до досконалого рівня володіння мовою. ECL найчастіше складають з метою:

отримання вчених звань науковими та науково-педагогічними працівниками ЗВО;

вступу до європейських закладів освіти;

працевлаштування в Україні та за кордоном [11].

Іспит ECL повністю узгоджується із системою CEFR (Common European Framework for Reference), яка була спеціально розроблена та використовується у Європейському Союзі для оцінки рівня володіння іноземною мовою, шляхом співставлення навичок тестованих з певними критеріями. В системі CEFR розрізняють три категорії (А, В, С) володіння іноземною мовою, кожна з яких має два рівні володіння іноземною мовою (А1, А2; В1, В2, С1, С2). У кожній категорії оцінюються такі види мовленнєвої діяльності, як аудіювання, читання, письмо та говоріння. До кожного з зазначених рівнів є обов'язковою оцінка володіння лексиною (англ. vocabulary control), фонетикою (англ. phonological control), орфографією (англ. orthographic control), граматиною (англ. grammatical control) іноземної мови.

Надамо загальні характеристики основних рівнів категорій володіння іноземною мовою відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти.

Категорія А охоплює наступні рівні:

– А1 – базовий (англ. Breakthrough), що свідчить про початковий рівень володіння мовою, при якому людина може спілкуватись, якщо носій мови говорить повільно і чітко та готовий допомогти;

– А2 – соціалізований (англ. Waystage), що означає передпороговий рівень, при якому людина може розуміти питання, пропозиції та часто використовувані вирази, пов'язані з актуальними галузями соціального життя (наприклад, відомості особистого характеру, відвідування магазинів, місцевість навколо, зайнятість та ін.).

Категорія В охоплює наступні рівні:

– В1 – пороговий рівень (англ. Threshold), при якому людина здатна вирішувати проблеми, що виникають під час подорожі в тій місцевості, де ця мова є розмовною, побудувати логічний текст на теми, пов'язані з особистими інтересами, описати свої мрії, надії, події особистого життя, досвід, амбіції та коротко пояснити думки і плани;

– В2 – пороговий просунутий рівень (англ. Vantage), який свідчить про те, що особистість розуміє як конкретні, так і абстрактні основні ідеї складного тексту, який містить наукові дискусії у своїй галузі спеціалізації, може створювати чіткий, детальний текст з широкого кола питань і пояснювати власну точку зору щодо актуальних питань та ін.

Категорія С – це вільне володіння іноземною мовою, що охоплює наступні рівні:

– С1 – рівень професійного володіння (англ. Effective Operational Proficiency), що свідчить про гнучке та ефективне використання мови для соціальних, академічних і професійних цілей;

– С2 – досконалий рівень володіння мовою (англ. Mastery), який засвідчує, що людина розуміє тексти різних стилів і різних галузей наук, освіти та ін.; вільно читає і пише, робить висновки; швидко і точно висловлює свою думку [13, с. 187].

Екзамен ECL перевіряє вміння спілкуватися в усній та письмій формах щодня з практичною, професійною та особистою метою на різних ступенях складності.

Особливістю ECL є те, що тестований може обрати види мовленевої діяльності за якими буде оцінений.

При оцінюванні рівня володіння іноземною мовою особового складу Збройних Сил України використовують стандартизовані тести розроблені відповідно до мовного стандарту НАТО STANAG 6001. STANAG (Standartization Agreement – угоди зі стандартизації) – офіційно оформлені угоди між кількома або усіма країнами – учасницями НАТО про прийняття чи використання однакового або аналогічного озброєння, військового обладнання, амуніції, майна, а також оперативних, тилкових та адміністративних процедур. Приставка 6001 означає, що даний STANAG регламентує саме питання мовної підготовки особового складу.

STANAG 6001 було розроблено у 2003 році Бюром міжнародної мовної координації (BILC) – консультативно-дорадчим органом з мовної підготовки НАТО. Це документ про стандартизацію мовного навчання та тестування, що визначає рівень володіння іноземною мовою, який повинні мати військові, щоб брати участь у спільних міжнародних місіях. З 2003 р. всі країни-члени НАТО та більшість країн-партнерів керуються рекомендаціями STANAG 6001, а це більше ніж 48 країн.

Країни, що беруть участь в угоді, прийняли та узгодили опис рівнів володіння мовою з наступною метою:

визначення вимог до комунікації для призначення у міжнародні штаби; записів та доповідей, міжнародного листування, заходів мовної підготовки; порівняння національних стандартів через опис рівнів при збереженні права кожної нації визначати внутрішні стандарти володіння мовою [12, с.6].

Але STANAG не має повноважень без його впровадження країною – учасником, тобто без відображення змісту угоди в національних чинних документах.

У ЗС України організація та проведення мовного тестування регламентується вимогами низки керівних документів, а саме: Наказом Міністерства оборони України від 01.06.2019 №267 “Про затвердження Концепції мовної підготовки особового складу Збройних Сил”; Наказом Міністерства оборони України від 08.08.2019 № “Про основні засади мовної підготовки особового складу у системі Міністерства оборони України”; Наказом Міністерства оборони України від 17.05.10 № 250 “Про затвердження Положення про курси іноземних мов у Збройних Силах України”, Наказом Міністра оборони України від 08.01.14 № 4 “Про методичні рекомендації з проведення мовного тестування у системі Міністерства оборони України”.

Тестування за стандартом STANAG 6001 проводиться у межах стандартизованих мовленнєвих рівнів, які відповідають рівням мовленнєвої компетентності, а саме: СМР 0 (Відсутність практичного вміння); СМР 0+ (Завчений мінімум); СМР 1 (Виживання); СМР 1+ (Виживання +); СМР 2 (Функціональний), СМР 3 (Професійний).

Тестування за стандартом STANAG 6001 на визначення СМР-2 (відповідно вимог до реформування ЗСУ) проводяться дворівневим тестом (рівень СМР-1, СМР-2), який охоплює чотири види мовленнєвої діяльності: аудіювання (сприйняття інформації на слух), говоріння, читання та письмо. Завдання для тестування за стандартом STANAG 6001 у ЗС України розробляються Навчально-науковим центром іноземних мов Національного університету оборони України ім. Івана Черняхівського.

Фахівці центру зазначають, що характерною особливістю, яка відрізняє данну методику тестування від інших є те, що до уваги не береться попередній досвід вивчення іноземної мови. Мета тестування НАТО STANAG 6001 полягає в оцінці вмінь тестованого використовувати іноземну мову в іншомовному середовищі. Це тестування не базується на програмі навчальних курсів, або інших освітніх програмах, оскільки його основна мета полягає не в перевірці знання окремих аспектів мови, наприклад, граматики, лексики тощо, а у визначенні рівня володіння іншомовною компетентністю в цілому [14, с.112].

Якщо порівнювати тестування НАТО STANAG 6001 з дослідженими у статі міжнародними тестами IECL, TOEFIL, ECL то можна зробити такі висновки: у кожній з досліджуваних нами тестів своя шкала оцінювання, критерії, та визначені рівні знань іноземної мови. Всі вони охоплюють такі рівні мовленнєвої діяльності як говоріння, письмо, читання, аудіювання. IECL, TOEFIL, ECL можуть проводитись дистанційно. На даний час Навчально-науковим центром іноземних мов Національного університету оборони України ім. Івана Черняхівського розробляється програмне забезпечення, яке дозволить у майбутньому скласти тест НАТО STANAG 6001 дистанційно. Відповідно можна сказати, що методика оцінки рівня володіння іноземною мовою відповідно до стандарту НАТО STANAG 6001 повністю відповідає міжнародним вимогам щодо іншомовних компетентностей та окрім цього, враховує військову специфіку та повністю адаптована для оцінки рівня володіння іноземною мовою, необхідного для досягнення взаємосумісності з країнами-членами НАТО.

Висновки. Дослідження з даної проблематики дало нам можливість стверджувати, що тестування з іноземної мови відповідно до стандартів НАТО STANAG 6001 залишається сьогодні найдієвішим та ефективним методом оцінювання рівня володіння іноземною мовою особового складу ЗС України. Що дає можливість в достатньо обмежений термін, об'єктивно, за усіма видами мовленнєвої діяльності, враховуючи військову специфіку оцінити рівень знання іноземної мови військовослужбовців. Перспективою подальших наукових досліджень може бути поглиблене вивчення питань вдосконалення методики оцінювання рівня володіння іноземною мовою особового складу Збройних Сил України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Стратегічний оборонний бюлетень України: Указ Президента України від 6.06.2016 р. № 240/2016. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/2402016-20137>.
2. Державна програма розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року: Указ Президента України від 22.03.2017 р. № 73/2017. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/732017-21498>

3. Концепція розвитку сектора безпеки і оборони України: Указ Президента України від 4.03.16 р. № 92/2016. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/922016-19832>.
4. Про затвердження Концепції мовної підготовки особового складу Збройних Сил України та плану реалізації Концепції мовної підготовки особового складу ЗСУ: Наказ Міністра оборони України від 01 червня 2009 р. № 267. Київ : МО України, 2009. 34 с.
5. Основні засади мовної підготовки особового складу у системі Міністерства оборони України. Наказ Міністерства оборони України від 08.08.2019 № <https://nuou.org.ua/assets/documents/osn-zas-mp.pdf>
6. Про затвердження Інструкції про курси іноземних мов у Збройних Силах України : Наказ Міністерства оборони України від 23.05.2017 № 286. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0746-17>
7. STANAG 6001 (5-е видання). NATO Standardization office, Brussels. 2014. 56 p.
8. Що краще, TOEFL або IELTS? URL: <https://grade.ua/uk/toefl/toefl-ielts/>
9. Що таке IELTS? URL: <https://www.jit.academy/shho-take-ielts/>
10. Экзамен TOEFL. URL: https://www.unipage.net/ru/exam_toefl
11. Экзамен на международный сертификат ECL. URL: <https://pandia.ru/text/78/419/1215.php>
12. Методичні рекомендації щодо розроблення мовних тестів відповідно до стандарту НАТО "STANAG 6001" (СМР 3): навчальний посібник / колектив авторів; за заг. ред. С. С. Невгада. Київ: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2017. 67 с.
13. Чаюк Т. А. Онлайн інструменти для оцінювання іншомовної компетентності студентів вищих закладів освіти: зарубіжний досвід. Інформаційні технології і засоби навчання, 2019, Том 73, №5. С. 185-205.
14. Грищук Ю. В. Галкіна В. Д. Забезпечення валідності та надійності мовних тестів згідно вимог стандартів НАТО "STANAG 6001" Вісн. Нац. техн. ун-ту України "КПІ". Сер. Філософія. Психологія. Педагогіка. 2015. № 1. С. 111-115.
15. Жицька С.А. Науково-методичні основи розробки тестових завдань за вимогами стандартів нато СТАНАГ 6001. URL: <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1141>
16. Шипілова І. Методи та прийоми контролю рівня володіння іноземною мовою. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2001>
17. Бойко Юлія. Тест як один з видів контролю рівня володіння іноземною мовою у ВНЗ. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/566>
18. Куликова Л.А., Харченко Т.І. Тест як один із засобів контролю навчання іноземної мови. Педагогічні науки (Сучасні методи викладання). № 5. URL: http://www.rusnauka.com/15_NPN_2009/Pedagogica/46532.doc.htm
19. Канова Л. П., Маліновський Е. Ф. Особливості іншомовної підготовки військовослужбовців до тестування stanag 6001. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. 2018. Випуск 3 (89). С. 91-95.
20. Безносюк О. О. Інноваційні технології у підготовці військового фахівця. URL: http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Znpviknu_2015_50_45.pdf
21. Порядок проходження мовного тестування. URL: <https://nuou.org.ua/u/stru/centers/nnc-im/por-proh-mov-test.html>
22. Методика обучения иностранным языкам в начальной и средней общеобразовательной школе / [под ред. В.Н. Филатова]. Ростов-на-Дону. 2004. С. 314–326.

REFERENCES

1. Pro Stratehichniy oboronnyi biuletен Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 6.06.2016 r. № 240/2016. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/2402016-20137>.
2. Derzhavna prohrama rozvytku Zbroinykh Syl Ukrainy na period do 2020 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 22.03.2017 r. № 73/2017. URL:

<http://www.president.gov.ua/documents/732017-21498>

3. Kontsepsiia rozvytku sektora bezpeky i oborony Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 4.03.16 r. № 92/2016. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/922016-19832>.

4. Pro zatverdzhennia Kontsepsii movnoi pidhotovky osobovoho skladu Zbroinykh Syl Ukrainy ta planu realizatsii Kontsepsii movnoi pidhotovky osobovoho skladu ZSU: Nakaz Ministra oborony Ukrainy vid 01 chervnia 2009 r. № 267. Kyiv : MO Ukrainy, 2009. 34 s.

5. Osnovni zasady movnoi pidhotovky osobovoho skladu u systemi Ministerstva oborony Ukrainy. Nakaz Ministerstva oborony Ukrainy vid 08.08.2019 № <https://nuou.org.ua/assets/documents/osn-zas-mp.pdf>

6. Pro zatverdzhennia Instruksii pro kursy inozemnykh mov u Zbroinykh Sylakh Ukrainy : Nakaz Ministerstva oborony Ukrainy vid 23.05.2017 № 286. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0746-17>

7. STANAG 6001 (5-e vydannia). NATO Standardization office, Brussels. 2014. 56 p.

8. Shcho krashche, TOEFL abo IELTS? URL: <https://grade.ua/uk/toefl/toefl-ielts/>

9. Shcho take IELTS? URL: <https://www.jit.academy/shho-take-ielts/>

10. Ekzamen TOEFL. URL: https://www.unipage.net/ru/exam_toefl

11. Ekzamen na mezhdunarodnii sertyfykat ECL. URL: <https://pandia.ru/text/78/419/1215.php>

12. Metodychni rekomendatsii shchodo rozroblennia movnykh testiv vidpovidno do standartu NATO "STANAG 6001" (SMR 3): navchalnyi posibnyk / kolektyv avtoriv; za zah. red. S. S. Nevhada. Kyiv: NUOU im. Ivana Cherniakhovskoho, 2017. 67 s.

13. Chaiuk T. A. Onlain instrumenty dlia otsiniuvannia inshomovnoi kompetentnosti studentiv vyshchyykh zakladiv osvity: zarubizhnyi dosvid. Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia, 2019, Tom 73, №5. S. 185-205.

14. Hryshchuk Yu. V. Halkina V. D. Zabezpechennia validnosti ta nadiinosti movnykh testiv zghidno vymoh standartiv NATO "STANAG 6001" Visn. Nats. tekhn. un-tu Ukrainy "KPI". Ser. Filosofiia. Psykholohiia. Pedahohika. 2015. № 1. S. 111-115.

15. Zhytska S.A. Naukovo-metodychni osnovy rozrobky testovykh zavdan za vymohamy standartiv nato STANAG 6001. URL: <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1141>

16. Shypilova I. Metody ta pryiony kontroliu rivnia volodinnia inozemnoiu movoiu. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2001>

17. Boiko Yuliia. Test yak ody z vydiv kontroliu rivnia volodinnia inozemnoiu movoiu u VNZ. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/566>

18. Kulykova L.A., Kharchenko T.I. Test yak ody iz zasobiv kontroliu navchannia inozemnoi movy. Pedahohichni nauky (Suchasni metody vykladannia). № 5. URL: http://www.rusnauka.com/15_NPN_2009/Pedagogica/46532.doc.htm

19. Kanova L. P., Malinovskiy E. F. Osoblyvosti inshomovnoi pidhotovky viiskovosluzhbovtiv do testuvannia stanag 6001. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Pedahohichni nauky. 2018. Vypusk 3 (89). C. 91-95.

20. Beznosiuk O. O. Innovatsiini tekhnolohii u pidhotovtsi viiskovoho fakhivtsia. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Znpviknu_2015_50_45.pdf

21. Poriadok prokhodzhennia movnogo testuvannia. URL: <https://nuou.org.ua/u/stru/centers/nnc-im/por-proh-mov-test.html>

22. Metodyka obuchenya ynostrannim yazykam v nachalnoi y srednei obshcheobrazovatelnoi shkole / [pod red. V.N. Fylatova]. Rostov-na-Donu. 2004. S. 314–326.

РЕЗЮМЕ

Нина Андриянова,
кандидат политических наук
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
Елена Величко,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
Екатерина Кащук,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

**Анализ современных международных методик оценивания уровня владения
иностраным языком**

В статье проведен сравнительный анализ системы оценивания уровня владения иностранным языком личного состава Вооруженных Сил Украины по методике согласно стандарту НАТО STANAG 6001 и современных популярных методик с применением тестов: IELTS, TOEFL, ECL.

Ключевые слова: *уровень владения иностранным языком; языковая подготовка; вооруженные силы; языковое тестирование; STANAG 6001; стандартизированный языковый уровень.*

SUMMARY

Nina Andriianova,
PhD (Political sciences)
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskiy
Olena Velychko,
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskiy
Kateryna Kashchuk,
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskiy

**Analysis of modern international methods of evaluation of the level of
specification in foreign language**

Introduction. *Foreign language training system and respectively foreign language proficiency assessment of Ukrainian Armed Forces personnel in compliance with NATO standards, require improvement and acceleration at the current stage of Ukrainian Armed Forces reform and the decision made by Ukraine concerning its foreign political course.*

Purpose – *comparative analysis of the system of foreign language proficiency assessment of Ukrainian Armed Forces personnel using standardized methodology in accordance with NATO STANAG 6001 standards and current popular means, namely: IELTS, TOEFL, ECL.*

Methods: *system analysis, induction and deduction, comparison, classification, generalization and systematization.*

Results. *The essence, requirements and assessment criteria of such modern foreign language proficiency assessment means as: IELTS, TOEFL, ECL and assessment in accordance with STANAG 6001 NATO standard are researched in the article. The comparative analysis of the proficiency assessment method in accordance with “STANAG 6001” and such proficiency assessment means as IECL, TOEFIL, ECL has been carried out.*

Originality. *In the course of the research, we found out that each of the methods we investigated had its own rating scale, criteria, and levels of foreign language proficiency. All methods cover such language skills as speaking, writing, reading, listening. IECL, TOEFIL, ECL can be carried out remotely. Currently, Foreign Languages Education and Research Centre of the National Defence University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovskiy is developing software that will allow taking the NATO STANAG 6001 test remotely in the future. Therefore, an analysis of current methods of foreign language proficiency assessment will be useful in the process of software development.*

Conclusion. *Foreign language proficiency testing according to STANAG 6001 remains today the most effective and efficient method of assessing the foreign language proficiency level of the personnel of the Armed Forces of Ukraine. It allows in a sufficiently limited time to assess the level of foreign language skills of the military personnel objectively, taking into account military aspects.*

Key words: *foreign language proficiency level; foreign language training; armed forces; language proficiency testing; STANAG 6001; STANAG level.*

УДК 355.233:351.746.1:355.45

Євген Брижаний,
кандидат педагогічних наук
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка
ORSID: 0000-0003-2116-5480
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/35-45

ВІЙСЬКОВА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ: СУЧАСНИЙ ПІДХІД

Національна безпека включає в себе сукупність органів управління через міністерства, відомства, комітети, державні заклади та організації. Усі вони функціонують на основі єдиної національної безпеки. Одним із найважливіших державних завдань у галузі національної безпеки держави є підготовка офіцерів і державних службовців до реалізації у сфері національних інтересів та основ національної безпеки.

У статті обґрунтовано та схарактеризовано поняття національна безпека, яку поділяють на політичну, воєнну та глобальну. Проведено практичний аналіз двобічного зв'язку військової освіти та системи національної безпеки, що дає підстави розглянути напрями їх взаємодії. Визначені існуючі джерела воєнної небезпеки для України за походженням, які можна поділити на зовнішні та внутрішні.

Ключові слова: національна безпека; військові фахівці; взаємодія; освіта.

Постановка проблеми. Одним із найважливіших інструментів політики будь-якої держави світу є збройні сили, які формуються через усвідомлення національних інтересів, тобто прагнення суспільства до такого стану, який забезпечує його нормальне існування та розвиток. Саме збройні сили призначені для збройного захисту незалежності, територіальної цілісності та недоторканості кордонів держави і є основою, яка дає змогу глибше і повніше розкрити роль військової освіти в контексті національної безпеки та оборони на сучасному етапі [1].

Стратегічно важливі цілі, що ставить перед собою кожна держава, і засоби, за допомогою яких вона розраховує їх досягти, розуміють як національний інтерес. Українські національні інтереси відображають об'єктивні потреби всього народу і ґрунтуються на його історичному досвіді, традиціях державного і військового будівництва, розуміння процесів розвитку та життєво важливих матеріальних, інтелектуальних і духовних цінностей. У цьому розумінні національні інтереси є важливішими завданнями внутрішньої і зовнішньої політики. Сфера національних інтересів діє як самозбереження нації та держави, зі створенням максимально сприятливих умов для цивілізованого розвитку.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Результати проведеного аналізу педагогічної та військової літератури надали можливість виокремити праці закордонних та українських педагогів, військових педагогів та психологів з питань національної безпеки та оборони: І. Руснака, Е. Лисицина, В. Горбуліна, М. Нещадима, В. Телелима, Ю. Литвинова, Д. Галина, В. Осьодла, О. Хміляра.

Мета статті. Структура, зміст освіти і методологія підготовки мають формуватися на основі національних інтересів із забезпечення національної безпеки держави. Цивільні міністерства, відомства та силові структури повинні тісно взаємодіяти між собою, відстоювати національні інтереси і забезпечувати національну безпеку держави в цілому.

Існує потреба двобічного зв'язку військової освіти та системи національної безпеки, проведення єдиної державної політики в галузі військової освіти та усіх силових структур, які беруть безпосередню участь у розв'язанні проблем національної безпеки.

Методи дослідження. Провести теоретичний аналіз поняття національна безпека, з'ясувати необхідність взаємодії міністерств та відомств, силових структур для прийняття спільного рішення в плануванні оборонних операцій.

Виклад основного матеріалу. Практичне забезпечення національної безпеки передбачає взаємодію сукупності органів управління (міністерств, відомств, комітетів, громадсько-державних закладів та організацій), програм і засобів забезпечення, що функціонують на основі єдиної Стратегії національної безпеки України та Державної програми розвитку на період до 2020 року. Основним завданням для Збройних Сил України у галузі національної безпеки є підготовка офіцерських кадрів та державних службовців, які безпосередньо та практично взаємодіють у сфері реалізації національних інтересів та Стратегії національної безпеки України.

Цивільні міністерства, відомства та силові структури повинні забезпечувати національні інтереси держави та національну безпеку шляхом взаємодії між собою. Для цього необхідно розробити та провести єдину державну політику в галузі освіти офіцерських кадрів усіх силових структур і державних службовців міністерств і відомств, що беруть участь у розв'язанні проблем національної безпеки України.

У Законі України «Про основи національної безпеки України» національні інтереси держави життєво важливі, а саме матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в державі визначають потребу суспільства і держави, реалізація яких гарантує прогресивний розвиток, та мають пріоритетне значення, без якого неможливий захист національних інтересів. Безпека державних інтересів досягається через сукупність органів державної влади, військових формувань, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем з боку суспільства і безпосередньо спрямована на захист національних інтересів держави від зовнішніх та внутрішніх загроз. Загрози національній безпеці - це наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам держави [2].

Проблема забезпечення національної безпеки актуалізується станом, у якому знаходиться наша держава, яка об'єктивно включається в інтенсивний процес глобалізації, що зумовлює масу проблем політичного та практичного характеру.

Національна безпека передбачає захист інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства,

своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація, реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, охорони дитинства, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та інших сфер державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам [2].

Розроблення концептуальних підходів до національної безпеки ускладнюється відсутністю єдиних поглядів у суспільстві на деякі базові цінності, інтереси та цілі. Суттєві розбіжності існують між центром і регіонами щодо розуміння їх змісту, між політичними партіями й течіями, практиками і науковцями у сфері державного управління та загрозами, які сьогодні існують.

Стратегічний характер національних інтересів є фундаментальним пріоритетним засобом будівництва та розвитку державності, який базується на стратегії збереження довкілля, спрямований на захист та утвердження інтересів людини, соціальних груп, держави і суспільства з включенням її до складу військової організації держави [3].

Основними напрямками державної політики з питань національної безпеки є геополітична і внутрішня обстановка в державі. Діяльність усіх державних органів має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні і нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, захисті суверенітету і територіальної цілісності України, безпеки її прикордонного простору, піднесенні економіки країни, забезпеченні особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина, викоріненні злочинності, вдосконаленні системи державної влади, зміцненні законності і правопорядку та збереженні соціально-політичної стабільності суспільства, зміцнення позицій України у світі, підтримання на належному рівні її оборонного потенціалу і обороноздатності, радикальне поліпшення екологічної ситуації [2].

Винятково важливими є питання зовнішньої і внутрішньої безпеки, права держави на власні збройні сили, внутрішні війська та органи безпеки, самостійного визначення порядку проходження військової служби. Наша держава є нейтральною державою, що не бере участі у військових союзах та дотримується таких принципів: не приймати, не виробляти й не купувати ядерної зброї.

Реалізація будь-якої складової національних інтересів має місце для діяльності збройних сил, їх захисту та створення сприятливих умов для розвитку держави.

Основою у вирішенні завдань із захисту національних інтересів відіграють кадрові військовослужбовці. Зміст військової освіти має включати не тільки військову компоненту, але й вивчення і невоєнних засобів захисту національних інтересів. Зміст військової освіти і методологію підготовки майбутніх офіцерів слід формувати залежно від національних інтересів та національної безпеки, можливості протидії з боку інших країн [3].

Успішне виконання завдань військовослужбовцями залежить повною мірою від високого професіоналізму, широти мислення (нестандартного мислення), аналітичного розуму і знань в галузі державної діяльності. Отже, зміст військової підготовки і методологію підготовки офіцерських кадрів необхідно формувати відповідно до національних інтересів держави та суспільства, як важливого пріоритету. Кожен офіцер повинен знати національні інтереси та творчо, ініціативно і з почуттям високої відповідальності виконувати військовий обов'язок.

Основою діяльності офіцерів збройних сил є мотиваційна спрямованість до виконання службових обов'язків, задоволення національних інтересів, які поділяються на внутрішні й зовнішні. Історичний досвід та досвід сьогодення доводить те, що коли інтереси союзників (коаліцій) суперечать інтересам союзів інших країн, протидія національним інтересам може бути здійснена як військовими, політичними, дипломатичними, громадськими, так й іншими невійськовими засобами.

Ключовим поняттям у цій проблемі є поняття безпеки, яке на інтуїтивно-побутовому рівні вживають досить широко, але його сутність та зміст на науковому рівні, на нашу думку, повною мірою ще не досліджено.

Вдалих методологічний підхід до дослідження проблем національної безпеки, її першооснову становлять інтереси окремої людини, інтереси суспільства та держави в цілому. Для розв'язання проблеми національної безпеки слід розглядати її на таких трьох базових елементах, як інтереси - загрози - захист.

Зміст національної безпеки та військової освіти тісно пов'язані соціокультурною зумовленістю освіти, адже остання введена в систему певної історичної цивілізації, є продуктом життєдіяльності суспільства, що розвивається синхронно з потребами останнього. Сьогодні в умовах проведення гібридної війни ми усі починаємо усвідомлювати новий статус військової освіти - ефективного чинника формування динамічного, захищеного соціокультурного простору життєдіяльності людини. Найважливішою потребою є стан безпеки, коли відсутні загрози і немає необхідності відволікатися від мирних справ. Такий стан створюють є спеціальні підрозділи й структури, що призначені протидіяти загрозам.

Маначинський О.Я. та Соболев А.А. у своїй праці зазначають, що основними завданнями у сфері оборони серед інших фундаментальних програм є «довгострокова програма підготовки військових кадрів» [4], але ці програми насамперед не пов'язані із функціонуванням системи національної безпеки держави. Досвід останніх років це практично довів. Необхідно створити таку систему підготовки офіцерських кадрів, яка зможе об'єднати у собі наступні елементи, такі як інтереси держави, ймовірні загрози, територіальний захист та суверенітет.

Ученні О. Власюк, С. Пирожков, В. Ліпкан, В. Циганов, поділяють національну безпеку на політичну, воєнну та глобальну.

Політична безпека передбачає здатність і можливості нації та її державних інститутів самостійно вирішувати питання державного устрою, незалежно

проводити внутрішню і зовнішню політику в інтересах особистості та суспільства.

Політична безпека передбачає наявність стійкого політичного суверенітету в межах міждержавних відносин і політичної стабільності суспільства, що досягається формуванням політичної системи, яка забезпечувала би баланс інтересів різноманітних соціальних груп з опорою на пріоритет особистості. Відсутність як першого, так і другого неминує руйнує політичну безпеку країни. Політична безпека базується на ідеях створення системи добросусідських міждержавних відносин, що виключають пряме збройне вторгнення на територію держави, тобто ґрунтується на територіальному контролі, безпеку якої визначають передусім політичні та економічні чинники.

Воєнна безпека України як одна з найважливіших складових національної безпеки підтримується складним комплексом політичних, економічних, військових та інших заходів. Переважне значення надається заходам політичного характеру, спрямованим на створення сприятливої для країни зовнішньої та внутрішньої обстановки, зміцнення міжнародного авторитету держави, усунення існуючих і потенційних конфліктних ситуацій. Однак ефективність цих заходів досягається лише за умов, якщо вони сполучаються з діями оборонного характеру, спрямованими на силове стримування можливого агресора та блокування його спроб домогтися політичних цілей за допомогою зброї.

Глобальна безпека передбачає, що жодна з держав не може забезпечити власну безпеку самостійно. Історичний аспект довів, що німецькі, французькі, англійські військово-політичні лідери обговорювали питання утворення об'єднаних європейських сил та інтеграцію освітньої системи.

Провідним фактором глобалізації безпеки постало створення, застосування і розповсюдження ядерної зброї та її носіїв, що об'єднало і стиснуло глобальний простір безпеки. Глобалізація є процесом, що втілює у собі трансформацію просторової організації світу та його регіонів, соціальних відносин та взаємодій, що вимірюється за допомогою таких показників, як їх тривалість, інтенсивність, швидкість і вплив, які породжують міжконтинентальні або міжрегіональні потоки та структури активності, взаємодій та проявів влади.

Події останніх років привернули пильну увагу суспільства України до питань обороноздатності держави. Як виявилось, за всі попередні роки незалежного існування нашої держави сталою тенденцією є перманентне зниження бойових та оперативних можливостей національного війська. Але це не єдина причина важких втрат, яких зазнала Україна внаслідок зовнішньої агресії в сполученні з проявами сепаратизму. Багато в чому ці втрати пов'язані з недоліками доктринальних засад оборони держави, з неготовністю системи підтримання воєнної безпеки до рішучих ефективних дій в умовах жорсткої воєнно-політичної кризи.

У статті «Воєнна безпека України у світлі реформування сектора безпеки і оборони» І. Руснака акцентується, що існуючі джерела воєнної небезпеки для

України за походженням можна поділити на зовнішні та внутрішні. До основних зовнішніх джерел належать:

наявність територіальних претензій до України;

зацікавленість у зміні зовнішнього та внутрішнього політичного курсу України на свою користь;

прагнення до зменшення політичної, економічної, воєнної ваги України в інтересах свого домінування в регіоні;

ведення проти нашої держави ворожої пропаганди, підтримка дій сепаратистських сил в Україні, сприяння розпалюванню міжетнічних та міжконфесійних протиріч;

зацікавленість у встановленні контролю над стратегічними об'єктами та комунікаціями України;

наявність поблизу кордонів України значних угруповань військ [5].

Таким чином, у сучасному науковому розумінні проблеми національної безпеки яка базується на трьох аспектах - політичному, геополітичному, військовому - у контексті військової освіти поєднуються вимогами створення та функціонування нової системи військового навчання і виховання, яка забезпечить надійне функціонування національної безпеки. Основною запорукою міцної обороноздатності будь якої країни є професійна армія, яка базується на професійних кадрах, сучасному озброєнні та тиловому забезпеченні [6].

Військова освіта у будь-якій країні світу орієнтована на національні інтереси, традиції, національну безпеку і розглядається як завдання державної ваги. В таблиці наведено основні витрати на оборону в деяких країнах світу.

Проблема підготовки військ завжди стояла на першому місці в контексті національної безпеки. У принцип будови військової освіти закладено неперервна освіта протягом усієї служби. Основним напрямком розвитку військової освіти на сучасному етапі є врахування існуючих загроз та врахування бойового досвіду застосування Збройних Сил України, який накопичено протягом останніх років. Важливість якісної підготовки офіцерських кадрів для захисту національних інтересів держави залежить від єдиного правильного підходу до змісту, рівнів, ступенів, організації освіти, підтримання професіоналізму в ході військової служби всіх родів і видів збройних сил.

Сьогодні військова освіта переживає процес відновлення (збільшення практичної складової під час підготовки військовослужбовців, застосування усіх видів озброєння та військової техніки, введення в експлуатацію новітніх зразків озброєння та техніки тощо), створені та відновлені курси з перепідготовки військових фахівців (курси дистанційного навчання), навчальні центри, військові коледжі, факультети, інститути, які забезпечують ступеневу підготовку військових фахівців.

Виходячи з тих завдань, які виконують збройні сили, та загроз, які існують в державі, створені умови щодо формування у випускників навчальних закладів готовності до виконання завдань виходячи з воєнно-стратегічної обстановки. Слід врахувати досвід взаємовигідного партнерства з країнами НАТО, як

один із важливих чинників досягнення загального успіху переходу Збройних Сил на стандарти НАТО, кращий досвід держав-членів НАТО, розробки новітнього озброєння, інформаційних технологій тощо.

У перспективній системі управління передбачається чітко розмежувати повноваження та завдання між органами військового управління з урахуванням прийнятого у збройних силах держав – членів НАТО принципу відокремлення функцій щодо формування, підготовки та розвитку військ від функцій управління до їх застосування. При цьому передбачається реорганізація Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України в напрямі створення оновленого Міністерства оборони України як єдиного робочого механізму формування й реалізації державної політики з питань підтримання воєнної безпеки, здійснення військово-політичного, адміністративного та безпосереднього військового керівництва Збройних Сил України, підготовки оборони держави, її організації та забезпечення, керівництва її здійсненням. На Міністерство оборони України мають бути покладені стратегічне планування застосування Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів, Державної спеціальної служби транспорту і Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, координація їх підготовки до виконання завдань у сфері оборони.

В оборонному плануванні триває впровадження методу планування на основі спроможностей. Міністром оборони України затверджено дорожню карту щодо впровадження стратегічного планування розвитку спроможностей Міністерства оборони та Збройних Сил України, якою визначено основні етапи та заходи для забезпечення поступового переходу на нові принципи й методологію процесу оборонного планування. Законодавчо змінено загальну структуру Збройних Сил України, до якої, крім видів Збройних Сил (Сухопутні війська, Повітряні та Військово-Морські Сили), включено Десантно-штурмові війська та Сили спеціальних операцій як окремі роди військ і сил відповідно.

У бойовому складі Збройних Сил України передбачається мати достатню кількість бригад (полків), спроможних виконувати завдання у складі оперативних та оперативно-тактичних угруповань військ (сил) на загрозливих напрямках. Одним із пріоритетних напрямів є нарощування спроможностей створених Сил спеціальних операцій. На цей час визначено склад сил та засобів Сил спеціальних операцій, який підпорядковано Командуванню Сил спеціальних операцій Збройних Сил України.

Наступним пріоритетом є відновлення Військово-Морських Сил Збройних Сил України, які після незаконної анексії АРК Крим втратили більшу частину свого бойового потенціалу. Планується досягти мінімально необхідних військово-морських спроможностей. Триває робота щодо переформування органів управління Військово-Морських Сил Збройних Сил України відповідно за принципами, прийнятими в НАТО, відновлення існуючої та створення нової системи базування ВМС ЗС України у Чорному та Азовському морях. Поступово відновлюється озброєння та військова техніка.

Для забезпечення ресурсних потреб Збройних Сил та інших складових сил оборони планується створити єдину систему логістики, функціонування якої буде здійснюватись на основі сучасних систем і технологій забезпечення військ (сил). Процеси управління логістичним забезпеченням будуть автоматизовані. Систему медичного забезпечення сплановано привести у відповідність до принципів і стандартів держав-членів НАТО.

Відновлена у важкому сьогоднішньому армія оновлювалась протягом кількох років на межі війни та розвитку. У важкі часи, коли великий відсоток військової техніки та озброєння знаходились на низькому рівні готовності до сучасних загроз та після багатьох років реформування та скорочень, зуміла поступово відновитися та перейти у розряд однієї з найбоєготовніших армій Європи. Досвід застосування військ у сучасній війні та ті загрози які існують сьогодні, доводять, що національна безпека держави прямо залежить від збройних сил, військової освіти та сучасної технічної модернізації.

Практичний аналіз двобічного зв'язку військової освіти та системи національної безпеки дає підстави розглянути напрями взаємодії:

1. Національна безпека з погляду змістових компонентів має дотичну до підсистеми військової освіти інтелектуальну складову, яка в найширшому сенсі включає в себе широке й творче стратегічне мислення вищого військово-керівного складу, високу кваліфікацію офіцерів, достатній рівень освіти та культури особового складу для ведення сучасної збройної боротьби. Все це можливо завдяки неперервній ступеневій освіті, через яку впроваджено модель підготовки від рядового до офіцера оперативно-стратегічної ланки. Саме останній рівень підготовки офіцера оперативно-стратегічного рівня дозволить сформулювати відповідно до національних інтересів держави та суспільства фахівця, здатного координувати взаємодію з цивільними міністерствами, відомствами та силовими структурами в інтересах розроблення стратегічних планів, і забезпечити національну безпеку держави в цілому.

2. Підсистема військової освіти має на меті підвищення рівня інтелектуального компонента національної безпеки; вона висвітлює, координує теоретичні питання як характер майбутніх збройних змагань, основні напрями підготовки до них держави і війська;

3. Кожна підсистема військової освіти інтегрована в національну загальноосвітню систему, щоб у разі оголошення воєнного чи надзвичайного стану вона забезпечувала загальну військову підготовку усіх рівнів і з різних спеціальностей, зміцнювала загальний інтелектуальний потенціал суспільства, частина якого може бути залучена для забезпечення його оборонних завдань. Під час проведення особливого періоду (мобілізації) відбувається пришвидшений випуск офіцерського складу з метою поповнення некомплекту офіцерських посад. Через військові комісаріати та місцеві органи управління проходить комплектування рядовим складом.

4. Основним завданням кожної підсистеми військової освіти в контексті національної безпеки є формування потужного кадрового потенціалу для Збройних Сил України в єдності науково-інтелектуального, морального, вольового компонентів, однак його реалізація залежить не лише від діяльності

освітніх інституцій.

Проблема взаємозв'язку і взаємовпливу системи національної безпеки та оборони і підсистеми військової освіти достатньо складна й мало досліджена в теоретичному плані. У майбутньому це питання чекає на ґрунтовнішу розробку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вищезазначений матеріал дає можливість акцентувати увагу на тому, що практичне забезпечення національної безпеки передбачає взаємодію сукупності органів управління (міністерств, відомств, комітетів, громадсько-державних закладів та організацій), програм і засобів забезпечення, що функціонують на основі єдиної Стратегії національної безпеки України та Державної програми розвитку на період до 2020 року. Основним завданням у галузі національної безпеки є підготовка офіцерських кадрів та державних службовців, які безпосередньо та практично взаємодіють у сфері реалізації національних інтересів та Стратегії національної безпеки України.

Цивільні міністерства, відомства та силові структури повинні забезпечувати національні інтереси держави, забезпечуючи національну безпеку шляхом взаємодії між собою. Необхідно включити у зміст військової освіти вивчення основ діяльності інших силових структур, а також цивільних міністерств і відомств, що забезпечують національну безпеку. Потрібно розробити та провести єдину державну політику в галузі освіти офіцерських кадрів усіх силових структур і державних службовців міністерств і відомств, що беруть участь у розв'язанні проблем національної безпеки України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Указ Президента України Про Стратегічний оборонний бюлетень України : прийнятий 06 червня 2016 р. № 240/2016 // Відомості Верховної Ради України. – офіційне видання. – К. : Видання Верховної Ради України, 2016. – 132 с.
2. Закон України Про основи національної безпеки України : прийнятий 19 червня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – офіційне видання. – К. : Видання Верховної Ради України, 2003. – 10 с.
3. Горбулін В. П. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу / В. П. Горбулін // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 4. – С. 5.
4. Маначинський О.Я. та Соболев А.А. Воєнна безпека України та вплив на її геополітичних факторів: підручник / Маначинський О.Я. та Соболев А.А. - К., навчальна книга, 1997. – 163 с.
5. Руснак І.С. Воєнна безпека України у світлі реформування сектора безпеки і оборони / І.С. Руснак // Щоквартальний науково-теоретичний та практичний журнал Міністерства оборони України. – 2015. - №1502. – С. 9-14.
6. Цюрупа М.В. Військові теоретики Європи про війну, мир та національну безпеку: підручник / Цюрупа М.В.. - К. : Терен, 2014. – 248 с.

REFERENCES

1. Ukaz Prezidenta Ukrainy Pro Stratehichnyi oboronnyi biuletен' Ukrainy [Decree of the President of Ukraine On the Strategic Defence Bulletin of Ukraine] pryiniaty 06 chervnia 2016 r. № 240/2016 // Vidomosti Verkhovnoii Rady Ukrainy. – ofitsiine vydannia. – K.: Vydannia Verkhovnoii Rady Ukrainy, 2016. – 132 p. [in Ukrainian]
2. Zakon Ukrainy Pro osnovy natsional'noii bezpeky Ukrainy [the Law of Ukraine on Fundamentals of National Security] : pryiniaty 19 chervnia 2003 r. // Vidomosti Verkhovnoii Rady

Ukrainy.– ofitsiine vydannia. – K.: Vydannia Verkhovnoii Rady Ukrainy, 2003. – 10 p. [in Ukrainian]

3. Horbulin V. P. “Hibrydna viina” yak kliuchovyi instrument rosiis’koi heostrategii revanshu [“Hybrid war” as the key instrument of Russia revenge geostrategy] / V.P. Horbulin // Stratehichni priorityety. – 2014. – № 4. – P. 5. [in Ukrainian]

4. Manachyns’kyi O. Ya., Soboliev A.A. Voienna bezpeka Ukrainy ta vplyv na neii heopolitychnykh faktoriv [Military security of Ukraine and geopolitical factors influence on it]: pidruchnyk / Manachyns’kyi O. Ya., Soboliev A.A. – K.: Navchal’na knyha, 1997. – 163p. [in Ukrainian]

5. Rusnak I. S. Voienna bezpeka Ukrainy u svitli reformuvannia sektora bezpeky i oborony [Military security of Ukraine in the light of reforming security and defence sector] / I. S. Rusnak // Shchokvartal’nyi naukovo-teoretychnyi ta praktychnyi zhurnal Ministerstva oborony Ukrainy. – 2015. – №1502. – pp. 9-14. [in Ukrainian]

6. Tsiurupa M.V. Viis’kovi teoretyky Yevropy pro viinu, myr ta natsional’nu bezpeku [Military theorists of Europe about war, peace and national security]: pidruchnyk / Tsiurupa M.V. – K.: Teren, 2014. – 248 p. [in Ukrainian]

РЕЗЮМЕ

Евгений Брижатый,
кандидат педагогических наук
Каменец-Подольский Национальный
университет имени Ивана Огиенка

Военное образование в контексте национальной безопасности: современный подход

Национальная безопасность включает в себя совокупность органов управления через министерства, ведомства, комитеты, государственные учреждения и организации. Все они функционируют на основе единой национальной безопасности. Одним из важнейших государственных задач в области национальной безопасности государства является подготовка офицеров и государственных служащих к реализации в сфере национальных интересов и основ национальной безопасности.

В статье обосновано и охарактеризовано понятие национальная безопасность, которую разделяют на политическую, военную и глобальную. Проведен практический анализ двусторонней связи военного образования и системы национальной безопасности, что дает основания рассмотреть направления их взаимодействия. Определены существующие источники военной опасности для Украины по происхождению, которые можно разделить на внешние и внутренние.

Ключевые слова: национальная безопасность; военные специалисты; взаимодействие; образование.

SUMMARY

Evgen Brizhaty,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Kamianets-Podilsky National
University named after Ivan Ohienko

Military education in the context of national security and defense: a modern approach

***Annotation.** National security includes a set of government bodies through ministries, departments, committees, government agencies and organizations. All of them function on the basis of a single national security. One of the most important state tasks in the field of national security of*

the state is the training of officers and civil servants for implementation in the sphere of national interests and the national security basics.

The article substantiates and characterizes the notion of national security, which is divided into political, military and global. A practical analysis of the bilateral relationship between military education and the national security system has been conducted, which gives grounds for considering the directions of their interaction. The existing sources of military danger for Ukraine by origin are identified. They can be divided into external and internal.

Key words: *national security; military specialists; interaction; education.*

Олександр Васильєв,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-9492-5594
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/46-60

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ВИКЛАДАЧІВ ВВНЗ ЯК СКЛАДОВА ВНУТРІШНЬОЇ СИСТЕМИ ГАРАНТУВАННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВІЙ ОСВІТИ

У статті проаналізовано особливості функціонування внутрішньої системи гарантування якості вищої військової освіти на рівні викладачів ВВНЗ та ролі професіоналізму науково-педагогічних працівників у досягненні якісних результатів навчання. Визначено напрями моніторингу рівня професіоналізму викладача ВВНЗ на підставі використання методики рейтингового оцінювання їх педагогічної діяльності. Професійна компетентність викладачів ВВНЗ розглядається як динамічна система взаємозв'язків професійно-проектувального, професійно-організаційного, професійно-методичного, професійно-освітнього та професійно-комунікативного елементів їх діяльності, що суттєво впливає на якість освітнього процесу ВВНЗ.

Ключові слова: *якість вищої військової освіти; педагогічна діяльність; викладач; професійна компетентність; вищий військовий навчальний заклад.*

Постановка проблеми. Системи гарантії якості освіти стали невід'ємними складовими вищої освіти в більшості країн світу, а агенції з гарантування якості – повноцінними суб'єктами національних освітніх систем, поряд з установами освіти й органами управління освітою.

Якість вищої освіти є основним показником рівня довіри суспільства до закладів вищої освіти, сумісності національних систем освіти різних країн стосовно досягнення еталонного рівня сформованості компетенцій та професійних здібностей тих, хто навчається за певними освітніми програмами. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» система забезпечення якості вищої освіти в Україні складається з таких елементів:

системи забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (*система внутрішнього забезпечення якості*);

системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти;

системи забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти [1].

На теперішній час актуальним стає питання не тільки забезпечення якості вищої освіти, а і її гарантування, що знайшло відображення у Законі України «Про освіту» [2]. Особливої уваги заслуговує проблема щодо забезпечення і гарантування якості підготовки військових фахівців у закладах вищої військової освіти [3, с. 102].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасних вітчизняних наукових досліджень (В.І. Байденко, С.А. Калашнікова, Р.М. Кучма,

В.І. Луговий, Г.Г. Поберецька, Ю.О. Шабанова) свідчить, що основними чинниками, які передбачають забезпечення якості освіти, визначаються:

професійна підготовка суб'єктів викладання, їхні особистісні якості (*порядність, відповідальність, принциповість, толерантність, тощо*);

навчально-методичне забезпечення процесу підготовки (*навчальні посібники, підручники, методичні розробки, тощо*);

наявність системи контролю й оцінювання викладання, рівня знань суб'єктів навчання відповідно до сучасних вимог;

застосування в освітньому процесі сучасних освітніх технологій (*активних методів навчання, Інтернет-технологій, тощо*);

залучення суб'єктів освітнього процесу до науково-дослідницької діяльності;

відповідність програм навчальних дисциплін сучасним вимогам та стандартам;

контакти з провідними іноземними фахівцями;

належне матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу;

використання матеріалів психолого-соціологічних та інших досліджень для супроводження освітнього процесу;

стимулювання самостійної роботи суб'єктів навчання, тощо [4–8].

Загальним проблемам якості вищої освіти присвячені наукові праці вітчизняних вчених В.П. Андрущенко, І.І. Бабина, О.Ф. Євсюкова, О.В. Овчарука, В.Т. Циби, та інш., а щодо вищої військової освіти – наукові праці А.О. Вітченка, А.М. Зельницького, В.І. Осьодла, С.М. Салкуцана, В.І. Свистун, В.М. Телелима, В.В. Ягупова, де розглядаються теоретичні та методологічні засади якості освіти на основі застосування компетентнісного підходу, впровадження в освітній процес інноваційних педагогічних технологій та сучасних методів моніторингу результатів навчання у вищій військовій школі.

Системно зазначена проблема щодо гарантування якості вищої військової освіти розглянута у науково-дослідній роботі “Теоретико-методологічні засади гарантування якості вищої військової освіти: вітчизняний та євроатлантичний вимір” (*шифр – “Гарантування”*), яка виконана у 2019 році в Центрі воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського [9].

Виходячи з аналізу останніх наукових досліджень і публікацій, під якістю вищої освіти більшість сучасних вітчизняних науковців розуміють комплекс характеристик освітнього процесу – якість потенціалу досягнення мети освіти, якість освітньої діяльності і якість результату освіти, що визначають послідовне, цілеспрямоване і ефективне формування компетентностей та професійної свідомості тих, хто навчається.

Мета статті. Під системою гарантування якості вищої військової освіти розуміють відповідальність органів військового управління, які є замовниками підготовки військових фахівців, вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ) та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти (далі – ВНП ЗВО) за сформованість у здобувачів вищої освіти визначених компетентностей

на рівні, що дозволяє їм професійно виконувати функціональні обов'язки у військах (силах) на посадах за призначенням. Для досягнення цієї мети у ВВНЗ та ВВП ЗВО необхідно мати відповідну систему гарантування якості вищої військової освіти, виходячи із особливостей освітньої діяльності, поставлених цілей щодо якості освіти, а також наявних ресурсів для їх досягнення.

На теперішній час педагогічна система і наявний рівень забезпечення освітньої діяльності, що створені у ВВНЗ та ВВП ЗВО, об'єктивно впливають на гарантоване досягнення тими, хто навчається, визначених результатів навчання відповідно до цілей вищої військової освіти та вимог освітніх стандартів.

Організаційна структура внутрішньої системи гарантування якості вищої військової освіти ВВНЗ та ВВП ЗВО включає *п'ять рівнів*:

рівень ВВНЗ (ВВП ЗВО) на якому визначається політика в області гарантування якості вищої військової освіти, задаються цілі, визначаються нормативно-правові, організаційно-методичні, матеріальні й соціально-психологічні умови освітньої діяльності;

рівень інституту, факультету, зона відповідальності яких – якість розробки й реалізації конкретних освітніх програм, державна підсумкова атестація та розподіл випускників відповідно до їх рейтингу;

рівень кафедри, що випускає або забезпечує підготовку здобувачів вищої військової освіти за низкою навчальних дисциплін із відповідальністю за якість їх реалізації й контролю результатів навчання;

рівень науково-педагогічного працівника, якому надаються права й відповідальність за забезпечення якості розроблення й реалізації програм конкретних навчальних дисциплін, навчально-методичних матеріалів, впровадження новітніх освітніх технологій та методик;

рівень здобувача вищої військової освіти, на якому здійснюється опанування освітніми програмами та формуються компетентності військового фахівця.

Метою статті є аналіз особливостей функціонування внутрішньої системи гарантування якості вищої військової освіти на рівні викладачів ВВНЗ (ВВП ЗВО) та ролі професіоналізму науково-педагогічного працівника у досягненні якісних результатів освіти.

Методи дослідження. Дослідження проведене із застосуванням таких теоретичних методів: системний аналіз вітчизняного та міжнародного досвіду щодо гарантування якості вищої військової освіти, індукція та дедукція, порівняння, узагальнення й систематизація.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення функціонування системи гарантування якості вищої військової освіти реалізується через відповідні процедури, зокрема:

ліцензування освітньої діяльності ВВНЗ та ВВП ЗВО – процедуру визнання спроможності юридичної особи провадити освітню діяльність за відповідною спеціальністю на певному рівні вищої освіти відповідно до стандартів освітньої діяльності;

атестації – процедуру встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої військової освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти;

акредитації освітніх програм за кожною спеціальністю підготовки військового фахівця – процедуру оцінювання освітньої програми та/або освітньої діяльності ВВНЗ (ВНП ЗВО) за цією програмою на предмет:

відповідності стандарту вищої освіти;

спроможності виконати вимоги стандарту та досягти заявлених у програмі результатів навчання;

досягнення заявлених у програмі результатів навчання;

забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації;

забезпечення дотримання академічної доброчесності науково-педагогічними (науковими) працівниками ВВНЗ, ВНП ЗВО та здобувачами вищої військової освіти, у тому числі створення і забезпечення функціонування ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату;

інші процедури і заходи.

Професіоналізм та кваліфікаційний рівень науково-педагогічних кадрів є об'єктом постійного моніторингу у внутрішній системі гарантування якості вищої військової освіти. Проте, підходи до оцінювання професійно-педагогічної діяльності викладачів вищої школи в Україні та викладачів провідних навчальних закладів світу суттєво різняться. Так, джерелами оцінювання педагогічної діяльності викладача у США є:

систематичний формальний рейтинг викладача у студентів;

неформальний рейтинг викладача у студентів;

оцінка викладача керівником;

рейтинг викладача серед колег;

оцінювання викладача комітетом викладачів;

зміст програм курсу, що викладається;

участь викладача в робочих семінарах;

залишкові знання студентів;

результати іспитів;

популярність факультативних курсів (кількість студентів, що їх відвідує);

думка союзу студентів-випускників про викладача;

самооцінка (підсумкова доповідь викладача) [10].

В європейському освітньому просторі оцінка компетентності діяльності викладача здійснюється за переліком критеріїв:

базова освіта викладача, додаткова освіта та підвищення кваліфікації;

участь у науково-дослідній роботі, науково-дослідна активність;

рівень компетентності, що визначається знаннями та досвідом у визначеній галузі науки та практики;

здатність займатися викладацькою діяльністю та, головне, внутрішня потреба в цьому;

здатність встановлювати контакти із зовнішнім і внутрішнім середовищами, в яких йому доведеться працювати;

відомість у своїй галузі;
наявність наукової школи [11, с. 327].

В американському та європейському освітніх середовищах домінує комплексний підхід до оцінювання викладачів, в якому задіяні колеги, адміністрація, студентство та громадськість. Сукупність цих джерел дає можливість всебічно розглянути професійну діяльність викладача з точки зору всіх учасників освітнього процесу і, зокрема, встановити взаємозв'язок між його діяльністю та навчальними результатами тих, хто навчається.

Що стосується оцінювання педагогічної діяльності викладачів вітчизняних вищих навчальних закладів, у тому числі ВВНЗ та ВНП ЗВО, то у нас, здебільшого використовується метод самооцінки та оцінки керівником, що не передбачає зіставлення навчальних досягнень тих, хто навчається, з професійною діяльністю педагога. Хоча, оцінювання суб'єкта не може відбуватися поза межами його діяльності та продуктів, створених у її рамках. Дійсно, викладач вітчизняної вищої школи, маючи детальну методику щодо оцінювання навчальних та науково-методичних здобутків за рік, самостійно визначає свій рейтинг.

На “рейтингову” оцінку його діяльності суттєво впливає кількість виконаних годин навчального навантаження; в оцінюванні результатів методичної роботи домінує кількість опублікованих методичних рекомендацій та їх обсяг (в друкованих аркушах); наукові здобутки, переважно, визначаються кількістю статей, монографій, доповідей на наукових конференціях. При підведенні підсумків виховної роботи враховується кількість проведених виховних заходів – бесід у поза аудиторний час, екскурсій, тематичних вечорів, конкурсів тощо.

Дана вітчизняна методика рейтингового оцінювання педагогічної діяльності викладачів вищої школи втратила на сьогодні свою актуальність з таких причин:

в рейтинговому оцінюванні педагогічної діяльності викладача акценти зроблені на кількісні показники його роботи, якісні критерії залишаються поза увагою;

рейтинг пересічного викладача базується на самостійному оцінюванні ним своєї діяльності, і, фактично, залежить від адекватності його самооцінки, сумлінності та володіння методикою “заповнення рейтингової таблиці”;

рейтинг викладача не використовує зворотний зв'язок – в методиці не враховуються думки студентів щодо рівня лекторської майстерності викладача, його педагогічної техніки, умінь використовувати інформаційно-комунікаційні технології тощо;

до рейтингового оцінювання викладача практично не долучаються його колеги, зокрема кафедра, навчально-науковий центр чи деканат [12, с. 201].

З огляду на це, більш об'єктивно оцінити професійну компетентність викладача вищої школи, у тому числі ВВНЗ та ВНП ЗВО, можна із застосуванням комплексу додаткових джерел, що наведено нижче.

Результати проведення систематичних опитувань студентів (курсантів) за розробленою анкетой – “викладач очима студентів (курсантів)”.

У провідних зарубіжних вищих навчальних закладах думка студентів є домінуючим показником при оцінюванні діяльності педагога. Респонденти оцінюють педагогічну техніку викладача, його особисті якості, а також ставлення до студентів.

Опитування курсантів (слухачів) у ВВНЗ та ВВП ЗВО щодо оцінювання діяльності викладача може здійснюватися за такими показниками:

уміння доступно викладати навчальний матеріал, роз'яснювати складні моменти, виділяти головне, зберігати логічну послідовність у викладанні;

уміння викликати й підтримувати зацікавленість аудиторії, слідкувати за її реакцією, ставити запитання, спонукати до дискусії, сприяти самостійному пізнанню навчального матеріалу, знімати напруження і втому аудиторії;

актуальність навчальної інформації, орієнтація на матеріал, що знайде своє відображення у професійній діяльності курсанта (слухача) на посаді за призначенням;

творчий підхід до викладання;

доброзичливість і педагогічний такт щодо курсантів (слухачів), зацікавленість в успішності їх навчальної діяльності, адекватна вимогливість;

об'єктивність щодо оцінювання навчальних досягнень курсантів (слухачів);

демонстрація високої ерудиції, гідної манери поведінки та зовнішнього вигляду;

демонстрація культури мови, чіткої дикції, нормального темпу викладання.

Систематичне проведення подібних опитувань курсантів (слухачів) після оволодіння програмою навчальної дисципліни дасть змогу викладачеві виявити недоліки у власній професійній діяльності.

Результати оцінювання професійної компетентності викладача керівним складом кафедри, факультету, ВВНЗ (ВВП ЗВО).

Такий вид оцінювання спрямований на вивчення викладацького складу ВВНЗ (ВВП ЗВО), вирішення питань перепідготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників. Тобто, здійснюється систематичний збір інформації шляхом опитування курсантів (слухачів), випускників, неформальних бесід з викладачами та тими, хто навчається, відвідування відкритих занять, проведення контрольних заходів та спостереження за динамікою розвитку кожного курсанта (слухача).

Отже, оцінювання діяльності викладача керівним складом навчального закладу має спиратися не стільки на його особисті здобутки (статті, виступи на наукових конференціях тощо), скільки на особисті здобутки тих, кого він навчає.

Рейтинг серед колег. Такий рейтинг має на меті визначити місце викладача як суб'єкта певної системи соціальних відносин у конкретному професійному середовищі; дати об'єктивну оцінку результатів його професійної діяльності з боку різних соціально-професійних статусних позицій (колег, керівників тощо). У свою чергу, взаємовідносини педагога з колегами мають будуватися на демократичних засадах, коли особистісне ставлення не домінує над оцінкою його професійних якостей.

Рівень підготовленості курсантів (слухачів) за результатами зіставлення вхідного, поточного, модульного, підсумкового контролю, роботи ДЕК.

Контрольні заходи є необхідним елементом зворотного зв'язку в межах ВВНЗ (ВНП ЗВО). Основна його функція – розкрити як саме здійснюється освітня діяльність, щоб запроектувати і розробити відповідну педагогічну технологію, застосування якої б гарантовано забезпечувало досягнення необхідного рівня якості підготовки військових фахівців.

За результатами вище названих видів контролю розробляються заходи з надання індивідуальної допомоги курсантам (слухачам), проводиться коригування освітнього процесу як в цілому, так і педагогічної діяльності окремого викладача.

Для визначення рівня підготовленості курсантів (слухачів) також доцільно використовувати методіку визначення освітнього рейтингу курсанта ВВНЗ, яку розроблено у Харківському національному університеті Повітряних Сил імені Івана Кожедуба [13, с. 212-226].

Навченість навчатися є однією з ключових компетентностей здобувача вищої освіти, визначених Європейським Парламентом і Радою Європейського Союзу, яка включає оцінювання своїх навчальних потреб, визначення можливостей, подолання перешкод для успішного навчання, відповідну мотивацію і впевненість [14]. А отже, викладач має сприяти формуванню навичок самоосвіти та самовдосконалення тих, хто навчається, управляти цими процесами, за необхідності коригуючи їх.

Результати підвищення кваліфікації викладачів: курси, стажування, участь у навчаннях військ (сил) – (відгук, звіт).

Підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників здійснюється під час проведення ними всіх видів навчальних занять, методичної та наукової роботи, під час професійної індивідуальної підготовки, а також у процесі самостійної роботи з удосконалення професійно-спеціальних знань.

Підвищення кваліфікації, крім того, здійснюється на курсах підвищення кваліфікації особового складу ВВНЗ (ВНП ЗВО), на інших курсах, які забезпечують підвищення індивідуальної фахової підготовки, на стажуванні у військах (силах), провідних ВВНЗ (ВНП ЗВО), в науково-дослідних установах, на підприємствах і в організаціях Міністерства оборони України та інших центральних органів виконавчої влади України.

Важливою складовою підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників ВВНЗ (ВНП ЗВО) є стажування, зокрема, стажування викладачів-військовослужбовців у військах (силах) проводиться з метою:

удосконалення їх військово-професійних знань і навичок із спеціальності на відповідних командних, штабних, інженерних та інших посадах;

вивчення для використання в освітньої та науковій діяльності передового досвіду оперативної, бойової та мобілізаційної підготовки військ (сил), особливостей проходження служби випускниками ВВНЗ (ВНП ЗВО) у військах (силах);

надання допомоги військам (силам) у впровадженні в їх практичну діяльність передових методів навчання і виховання, результатів наукових

досліджень.

Результати аналізу відгуків на випускників ВВНЗ (ВНП ЗВО).

Відгук на випускника – це формалізований за структурою документ, що дозволяє здійснити збір та обробку інформації про службу діяльність офіцера-випускника. Відгуки використовуються з метою удосконалення освітньої діяльності у ВВНЗ (ВНП ЗВО) на основі аналізу результатів виконання випускниками посадових обов'язків упродовж першого року військової служби.

У ВВНЗ (ВНП ЗВО) за підсумками аналізу відгуків розробляється система заходів щодо вдосконалення якості підготовки військових фахівців та відбору кандидатів на навчання, оперативно коригуються навчальні плани та програми навчальних дисциплін, військових стажувань і практик.

Реалізація зазначених заходів є підґрунтям для надання процесу управління якістю підготовки військових фахівців у ВВНЗ (ВНП ЗВО) більш керованого характеру, що дозволяє:

виявити проблемні питання стосовно якості підготовки військових фахівців; проаналізувати причини існуючих проблем та виявити симптоми недостатнього рівня якості освіти;

прийняти необхідне управлінське рішення щодо поліпшення якості підготовки фахівців;

скласти план реалізації рішення і забезпечити його виконання;

впровадити необхідні зміни в освітній процес; перевірити результати виконання рішення.

Результати самооцінювання (підсумкова доповідь викладача).

В основі якості педагогічної діяльності викладачів лежить кадрова політика вищих навчальних закладів. Наприклад, зарубіжні університети створюють конкуренцію для науково-педагогічних працівників, коли відбувається “боротьба” за студентів в умовах читання курсу декількома викладачами. Такий підхід сприяє підвищенню мотивації та стимулює педагогів до самовдосконалення. Самооцінювання, як об'єктивний погляд на хід та результати своєї діяльності, має спиратися на якісні, а не кількісні показники.

Загальна рейтингова оцінка науково-педагогічного працівника – $R_{НППі}$ визначається як функціональна залежність від змінних, якими є результати оцінювання за такими параметрами: R_{Ci} (самооцінювання НПП); оцінювання окремого науково-педагогічного працівника слухачами (курсантами) $O_{КУРi}$; оцінювання контролюючими особами за єдиними показниками O_{Ai} ; оцінювання науково-педагогічного працівника колективом кафедри – $O_{КАФі}$:

$$R_{НППі} = f (R_{Ci} + O_{КУРi} + O_{КАФі} + O_{Ai})$$

Наведена функціональна залежність може являти собою суму представлених складових з урахуванням вагових коефіцієнтів кожної із них, що визначаються у ВВНЗ (ВНП ЗВО). Отримані результати доцільно піддавати аналізу з використанням методів математичної статистики [15, с. 72].

При рівності показників загальних рейтингових оцінок ($R_{\text{нпп}}$) враховуються показники формального науково-педагогічного статусу викладача: наукові ступені, вчені звання; почесні звання (*лауреат міжнародних або державних премій, заслужений працівник науки і техніки (заслужений працівник освіти) України*); результати визнання у галузі знань (*членство у спеціалізованій вченій раді, науково-технічних радах міністерств і відомств України, членство в редколегіях фахових наукових журналів і видавництвах*) тощо

Визначальним у рейтинговому оцінюванні викладачів ВВНЗ має бути не лише усвідомлення педагогом власних недоліків, а й готовність їх усувати, підвищуючи свій професійний рівень – професійну компетентність, а отже бути конкурентоспроможним фахівцем, відповідати сучасним вимогам до гарантування якості вищої військової освіти.

У процесі виконання науково-дослідній роботі “Теоретико-методологічні засади гарантування якості вищої військової освіти: вітчизняний та євроатлантичний вимір” (*шифр – “Гарантування”*), розроблені методики щодо визначення рейтингу науково-педагогічного працівника, які також доцільно використовувати в освітньої діяльності ВВНЗ та ВНП ЗВО, зокрема:

методику конкурсного відбору кандидатів на посади науково-педагогічних працівників;

методику визначення рейтингу науково-педагогічного працівника за результатами його діяльності у звітному навчальному році [9, с. 136-140; с. 366-415].

Крім результатів рейтинговому оцінювання, для якісного кадрового забезпечення освітнього процесу ВВНЗ та ВНП ЗВО враховується відповідність професійного рівня викладачів ліцензійним умовам щодо освітньої діяльності у сфері вищої освіти, зокрема – рівню наукової та професійної активності [16].

Для визначення рівня наукової та професійної активності науково-педагогічного працівника використовуються такі показники:

наявність за останні п’ять років наукових публікацій у періодичних виданнях, проведення які включені до наукометричних баз, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, зокрема Scopus або Web of Science Core Collection;

наявність не менше п’яти наукових публікацій у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України;

участь у міжнародних наукових проектах, залучення до міжнародної експертизи;

наявність виданого підручника чи навчального посібника, що рекомендований Міністерством освіти і науки України, іншим центральним органом виконавчої влади або вченою радою закладу вищої освіти, або монографії;

наукове керівництво (консультування) здобувача, який одержав документ про присудження наукового ступеня;

проведення навчальних занять іноземною мовою (крім мовних навчальних дисциплін) в обсязі не менше 50 аудиторних годин на навчальний рік;

виконання функцій наукового керівника або відповідального виконавця наукової теми (проекту), або головного редактора/члена редакційної колегії наукового видання, включеного до переліку наукових фахових видань України, або іноземного рецензованого наукового видання;

участь в атестації наукових кадрів як офіційного опонента або члена спеціалізованої вченої ради;

присудження наукового ступеня доктора наук або присвоєння вченого звання професора;

наявність виданих навчально-методичних посібників, посібників для самостійної роботи студентів та дистанційного навчання, конспектів лекцій, практикумів, методичних вказівок і рекомендацій загальною кількістю три найменування;

присудження наукового ступеня доктора філософії або присвоєння вченого звання доцента, або отримання документа про другу вищу освіту;

наявність науково-популярних та/або консультаційних (дорадчих) та/або дискусійних публікацій з наукової або професійної тематики загальною кількістю не менше п'яти публікацій;

досвід практичної роботи за спеціальністю не менше п'яти років;

наукове консультування установ, підприємств, організацій протягом не менше двох років тощо.

Важливу роль для ефективної організації освітнього процесу ВВНЗ (ВНП ЗВО) грає професійна мотивація викладачів до педагогічної діяльності. З точки зору психології мотивація – це сукупність потреб і стимулів, що спонукає людей до корисної праці, досягнення певних цілей; а також внутрішній стан, що заряджає людину енергією, спрямовує і підтримує його поведінку.

Професійна мотивація не обмежується лише матеріальними винагородами праці. Поряд з економічними інтересами, розмірами заробітної платні і доходів вона включає заохочення соціально-психологічного і морального плану, залежить від багатьох мотиваційних компонентів, у тому числі і від змісту роботи, особливостей професійної взаємодії в контексті спільної діяльності, міри задоволеності результатами праці.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, подальший розвиток системи військової освіти щодо гарантування якості підготовки військових фахівців у ВВНЗ щільно пов'язаний з рівнем професійної компетентності викладачів, їх здібностями та спроможностями забезпечувати якісне формування необхідних компетентностей у здобувачів вищої військової освіти.

У подальших дослідженнях за зазначеною проблематикою передбачається проаналізувати функціонування інших рівнів організаційної структури внутрішньої системи гарантування якості вищої військової освіти у ВВНЗ та ВНП ЗВО, зокрема:

рівень ВВНЗ (ВНП ЗВО);

рівень інституту, факультету;

рівень кафедри;

рівень здобувача вищої військової освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про вищу освіту” від 01 липня 2014 р. № 1556-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Закон України “Про освіту” від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Зельницький А.М. Система забезпечення і гарантування якості вищої військової освіти: процес і результат // Збірник наукових праць “Військова освіта” – № 1 (37). – 2018. – С. 102–113.
4. Байденко В.І. Про можливість побудови єдиного Макету освітнього стандарту країн СНД як динамічної моделі норми якості вищої освіти // Болонський процес в Україні: наук.-метод. зб. – 2005. – Вип. 46. – С. 40–61.
5. Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд / Укладачі: Т. Добко, І. Золотарьова, С. Калашнікова, В. Ковтунець, С. Курбатов, І. Линьова, В. Луговий, І. Прохор, Ю. Рашкевич, І. Сікорська, Ж. Таланова, Т. Фініков, С. Шаров; за заг. ред. С. Калашнікової та В. Лугового. – Київ: ДП “НВЦ “Пріоритети”, 2015. – 84 с.
6. Кучма Р.М. Сучасні системи управління якістю вищої освіти в контексті вимог Болонського процесу // Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – 2010. – Вип. 94–96. – С. 87–93.
7. Поберезька Г.Г. Тенденції розвитку вищої освіти країн Західної Європи та України: дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Г.Г. Поберезька; Ін-т вищ. освіти АПН України. – К., 2005. – 217 с.
8. Шабанова Ю.О. Системний підхід у вищій школі: підруч. для студ. магістратури / Ю. О. Шабанова; М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. – Д.: НГУ, 2014. – 120 с.
9. Звіт про НДР “Теоретико-методологічні засади гарантування якості вищої військової освіти: вітчизняний та євроатлантичний вимір”, шифр “Гарантування”, (остаточний звіт). – К.: НУОУ, 2019. – 474 с.
10. Різниченко С.Т. До проблеми атестації науково-педагогічних кадрів в США // Теоретичні питання освіти і виховання: Збірник наукових праць. – Випуск 9. – К.: Вид. центр КДЛУ, 2000. – С. 112–116.
11. Ткаченко О.Б. Сучасні вимоги до викладачів вищих навчальних закладів // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: Збірник наукових праць. – Випуск 13. – 2010. – С. 324–332.
12. Красицька Н.С. Основні складові професійної компетентності викладача вищого навчального закладу // Науковий журнал “Вісник ДонНУЕТ”. – № 2 (46). – 2010. – С. 198–205.
13. Інноваційний розвиток вищої військової освіти України: досвід, тенденції, перспективи, особливості підготовки військових льотчиків: монографія / В.В. Сідаш, А.М. Алімпієв, Г.В. Певцов, С.В. Залкін, С.О. Сідченко, К.І. Хударковський. – Х.: Цифрова друкарня № 1. – 2012. – 456 с.
14. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for life-long learning [Text] // Official Journal of the European Union, 30.12.2006. – L 394/10-18.
15. Моніторинг якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів Збройних Сил України: наук.-метод. посібник. / А.М. Алімпієв, І.В. Толок, М.І. Литвиненко та ін. – Х.: ХНУПС, 2017. – 244 с.
16. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 “Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності” (із змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України [від 10 травня 2018 р. № 347](http://zakon.rada.gov.ua)). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" vid 01 lypnia 2014 r. № 1556-VII. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian).
2. Zakon Ukrainy "Pro osvitu" vid 05 veresnia 2017 r. № 2145-VIII. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (in Ukrainian).
3. Zelnytskyi, A.M. (2018). Systema zabezpechennia i harantuvannia yakosti vyshchoi viiskovoi osvity: protses i rezultat // Zbirnyk naukovykh prats "Viiskova osvita" – № 1 (37). – S. 102–113. (in Ukrainian).
4. Baidenko, V.I. (2005). Pro mozhlyvist pobudovy yedynoho Maketu osvitnoho standartu krainy CNД yak dynamichnoi modeli normy yakosti vyshchoi osvity // Bolonskyi protses v Ukraini: nauk.-metod. zb. – Vyp. 46. – S. 40–61. (in Ukrainian).
5. Rozvytok systemy zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity v Ukraini: informatsiino-analitychnyi ohliad (2015) / Ukladachi: T. Dobko, I. Zolotarova, S. Kalashnikova, V. Kovtunets, S. Kurbatov, I. Lynova, V. Luhovyi, I. Prokhor, Yu. Rashkevych, I. Sikorska, Zh. Talanova, T. Finikov, S. Sharov; za zah. red. S. Kalashnikovoi ta V. Luhovoho. – Kyiv: DP "NVTs "Prioritytety". – 84 s. (in Ukrainian).
6. Kuchma, R.M. (2010). Suchasni systemy upravlinnia yakistiu vyshchoi osvity v konteksti vymoh Bolonskoho protsesu // Visnyk Kyiv. nats. un-tu im. Tarasa Shevchenka. Filosofiia. Politolohiia. – Vyp. 94–96. – S. 87–93. (in Ukrainian).
7. Poberezka, H.H. (2005). Tendentsii rozvytku vyshchoi osvity krain Zakhidnoi Yevropy ta Ukrainy: dys. kand. ped. nauk: 13.00.01 / H.H. Poberezska; In-t vyshch. osvity APN Ukrainy. – K. – 217 s. (in Ukrainian).
8. Shabanova, Yu.O. (2014). Systemnyi pidkhid u vyshchii shkoli: pidruch. dlia stud. mahistratury / Yu. O. Shabanova; M-vo osvity i nauky Ukrainy; Nats. hirn. un-t. – D.: NHU. – 120 s. (in Ukrainian).
9. Zvit pro NDR "Teoretyko-metodolohichni zasady harantuvannia yakosti vyshchoi viiskovoi osvity: vitchyzniani ta yevroatlantychni vymir" (2019), shyfr "Harantuvannia", (ostatochnyi zvit). – K.: NUOU. – 474 s. (in Ukrainian).
10. Riznychenko, S.T. (2000). Do problemy atestatsii nauково-pedahohichnykh kadriv v SSHa // Teoretychni pytannia osvity i vykhovannia: Zbirnyk naukovykh prats. – Vypusk 9. – K.: Vyd. tsentr KDLU. – S. 112–116 (in Ukrainian).
11. Tkachenko, O.B. (2010). Suchasni vymohy do vykladachiv vyshchykh navchalnykh zakladiv // Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh: Zbirnyk naukovykh prats. – Vypusk 13. – S. 324–332 (in Ukrainian).
12. Krasyska, N.S. (2010). Osnovni skladovi profesiinoi kompetentnosti vykladacha vyshchoho navchalnogo zakladu // Naukovyi zhurnal "Visnyk DonNUET". – № 2 (46). – S. 198–205 (in Ukrainian).
13. Innovatsiyni rozvytok vyshchoi viiskovoi osvity Ukrainy: dosvid, tendentsii, perspektyvy, osoblyvosti pidhotovky viiskovykh lotchykiv: monohrafiia / V.V. Sidash, A.M. Alimpiev, H.V. Pevtsov, S.V. Zalkin, S.O. Sidchenko, K.I. Khudarkovskyi. – Kh.: Tsyfrova drukarnia № 1. – 2012. – 456 s. (in Ukrainian).
14. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for life-long learning [Text] (30.12.2006) // Official Journal of the European Union. – L 394/10-18 (in English).
15. Monitorynh yakosti pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh ta viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh vyshchykh navchalnykh zakladiv Zbroinykh Syl Ukrainy: nauk.-metod. posibnyk (2017) / A.M. Alimpiev, I.V. Tolok, M.I. Lytvynenko ta in. – Kh.: KhNUPS. – 244 s. (in Ukrainian).
16. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 hrudnia 2015 r. № 1187 "Pro zatverdzhennia litsenziinykh umov provadzhennia osvitnoi diialnosti" (iz zminamy, vnesenyi zghidno z postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10 travnia 2018 r. № 347). [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Александр Васильев,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

**Профессионализм преподавателей ВВУЗов как составляющая внутренней системы
гарантирования качества высшего военного образования**

В статье проанализированы особенности функционирования внутренней системы гарантирования качества высшего военного образования на уровне преподавателей ВВУЗов и роль профессионализма научно-педагогических работников в достижении качественных результатов обучения. Определены направления мониторинга уровня профессионализма преподавателя ВВУЗа на основе использования методики рейтингового оценивания их педагогической деятельности. Профессиональная компетентность преподавателей ВВУЗов рассматривается как динамическая система взаимосвязей профессионально-проектного, профессионально-организационного, профессионально-методического, профессионально-образовательного и профессионально-коммуникативного элементов их деятельности, которая оказывает существенное влияние на качество образовательного процесса ВВУЗа.

Ключові слова: *качество высшего военного образования; педагогическая деятельность; преподаватель; профессиональная компетентность; высшее военное учебное заведение.*

SUMMARY

Oleksandr Vasyliev,
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovsky

**Professionalism of higher education teachers as a composition internal warranty system
qualities of higher military education**

***Introduction.** Quality assurance systems have become an integral part of higher education in most countries of the world, and quality assurance agencies have become fully-fledged entities of national education systems, alongside educational institutions and education authorities.*

The quality of higher education is a major indicator of the level of public confidence in higher education institutions, the compatibility of national education systems in different countries with regard to the achievement of the standard level of competences and professional abilities of those who study under certain educational programs.

According to the Law of Ukraine "On Higher Education" the quality assurance system of higher education in Ukraine consists of the following elements:

systems of providing higher education institutions with the quality of educational activity and quality of higher education (internal quality assurance system);

systems of external quality assurance of the educational activity of higher education institutions and the quality of higher education;

quality assurance systems of the National Higher Education Quality Assurance Agency and independent higher education quality assurance and quality assurance agencies.

At present, the issue of not only ensuring the quality of higher education, but also its guarantee, which is reflected in the Law of Ukraine "On Education", is becoming urgent.

Particularly noteworthy is the problem of providing and guaranteeing the quality of training of military specialists in higher military education institutions.

Purpose. *The organizational structure of the internal system of quality assurance of higher military education at a higher military educational institution includes five levels:*

the level of a higher military educational establishment, which defines the policy in the field of quality assurance of higher military education, sets goals, determines the legal, organizational, methodological, material and social and psychological conditions of educational activity;

the level of the institute, the faculty, the area of responsibility of which is the quality of development and implementation of specific educational programs, state final certification and distribution of graduates according to their rating;

the level of the department that produces or provides training for higher military education applicants in a number of disciplines with responsibility for the quality of their implementation and control of training results;

the level of the scientific-pedagogical worker who is granted the rights and responsibility for ensuring the quality of the development and implementation of programs of specific educational disciplines, educational-methodical materials, introduction of the latest educational technologies and methods;

the level of the applicant for higher military education, at which the educational programs are mastered and the competencies of the military specialist are formed.

The purpose of the article is to analyze the peculiarities of functioning of the internal system of guaranteeing the quality of higher military education at the level of teachers of higher military educational establishments and the role of professionalism of scientific and pedagogical workers in the achievement of quality educational results.

Methods. *The study was conducted using the following theoretical methods: systematic analysis of national and international experience in quality assurance in higher military education, induction and deduction, comparison, generalization and systematization.*

Results. *The results of the study revealed:*

1. *The quality assurance system of higher military education is based on the quality assurance of the educational process and the guarantee of the effectiveness of the system of management of a higher military educational institution, focused on achieving the set parameters of the quality of education and the results of training.*

2. *Guarantees of the quality of educational processes are determined by the quality of educational programs, the level of professionalism of scientific and pedagogical and scientific personnel, the quality of competitive selection of applicants for higher education, innovative educational technologies, modern information, educational and methodological, material and technical support.*

3. *Guarantees of the effectiveness of the higher military educational system management system include the realization of the educational goals that define the policy, tasks and responsibilities in the field of quality of higher military education, a complex, coordinated process of influencing the educational activity in order to achieve the highest compliance with modern requirements and quality standards of education.*

Originality. *The quality assurance system of higher military education provides for the responsibility of military authorities which are the customers of the training of military specialists, higher military educational establishments and military educational units of higher education institutions for the formation of certain competences at higher education level, which enables them to perform professionally professional functions. in the troops (forces) in positions on purpose.*

In order to achieve this goal in higher military educational establishments, it is necessary to have a system of guaranteeing the quality of higher military education, based on the peculiarities of training military specialists in certain specialties and specializations, set goals for the quality of the educational process, as well as available material, technical, personnel, scientific and information and educational and methodological resources.

Conclusion. *Further development of the military education system to guarantee the quality of training of military specialists in higher military educational establishments is closely linked to the level of professional competence of teachers, their ability and ability to provide the qualitative formation of the necessary competences in the applicants for higher military education.*

Further studies on these issues are expected to analyze other levels of the organizational structure of the internal quality assurance system of higher military education, in particular:

the level of a higher military educational institution;

level of institute, faculty;

the level of the department;

the level of the applicant for higher military education.

Key words: *quality of higher military education; pedagogical activity; teacher; professional competence; higher military.*

УДК 355.232.22:371.26

Назарій Вербин,

кандидат педагогічних наук
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського
ORCID ID 0000-0002-1977-3471

Вадим Шемчук,

кандидат педагогічних наук
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського
ORCID ID 0000-0001-8873-0443

Дмитро Оленєв,

кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського
ORCID ID 0000-0001-9685-725X
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/61-69

МЕТОДИКА ДІАГНОСТУВАННЯ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ МАЙБУТНІХ ПРОФЕСІОНАЛІВ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ

В статті розглянуто питання діагностування рівня розвиненості фізичної підготовленості майбутніх професіоналів військового управління у процесі вивчення дисципліни “Фізичне виховання та спеціальна фізична підготовка”. З’ясовано, що в переважній більшості сучасних досліджень діагностування рівня фізичної підготовленості здійснюється за тестами, які характеризують загальні фізичні якості, що не в повному обсязі відображає специфіку військово-професійної діяльності військовослужбовців. Розроблена та апробована авторами методика оцінювання офіцерів є більш інформативною та дозволяє визначити рівень фізичної підготовленості з урахуванням вправ прикладної спрямованості.

Ключові слова: методика; діагностування; майбутні магістри військового управління; фізичні якості; військово-прикладні рухові навички.

Постановка проблеми. Професійна підготовка офіцерів Збройних Сил України здійснюється протягом всього терміну проходження військової служби, одним з етапів якої є навчання в Національному університеті оборони України імені Івана Черняховського (далі – НУОУ), на стратегічному та оперативному рівнях навчання. Важливим предметом професійної підготовки є фізична підготовка, метою якої забезпечення фізичної готовності військовослужбовців до професійної діяльності.

Відповідно до Наказу Міністерства оборони України від 13 травня 2016 року № 257 “Про затвердження Концепції розвитку фізичної підготовки і спорту у Збройних Силах України на період до 2020 року”, одним із пріоритетних принципів її реалізації є врахування прикладної спрямованості фізичної підготовки [4]. Саме тому, останнім часом, в НУОУ здійснюється перегляд змісту навчальної дисципліни “Фізичне виховання та спеціальна фізична підготовка” у напрямку більш широкого застосування військово-

прикладних вправ, які відображають специфіку військово-професійної діяльності.

Ефективність вивчення будь-якої навчальної дисципліни, досягається за рахунок отримання зворотного зв'язку, тобто оцінки стану суб'єкта, на який спрямована дія відповідних її компонентів – контрольних заходів (А. Алексюк, Ю. Бабанський, С. Вітвицька, І. Підласий, М. Фіцула, В. Ягупов).

Крім того, необхідність постійного моніторингу та диференціації офіцерів за рівнем фізичної підготовленості викликана значним віковим діапазоном слухачів, наявними відхиленнями у стані здоров'я та є базою для підбору раціональних підходів ефективності тренувальних навантажень, вчасного їх корегування та прогнозування. В НУОУ контроль з фізичної підготовки здійснюється протягом 2-х років у наступних видах: вступний, поточний та підсумковий, одним із елементів яких є визначення рівня фізичної підготовленості за розвитком загальних фізичних якостей та оволодіння окремими військово-прикладними руховими навичками.

Нажаль, існуюча методика визначення рівня фізичної підготовленості, яка представлена в Тимчасовій настанові з фізичної підготовки в Збройних Силах України 2014 року (далі – НФП-2014) та використовується в освітньому процесі, не задовольняє потребам сучасності: традиційний контроль не дозволяє повною мірою визначити рівень фізичної підготовленості з урахуванням специфіки військово-професійної діяльності; не досконала 4-х бальна система оцінювання (навіть отримання оцінки “незадовільно” з однієї вправи під час виконання комплексу контрольних вправа не можливо отримати позитивна загальну оцінку), яка спонукає офіцерів до тренування тих вправ, з яких отримано незадовільний показник; існуючі нормативи з оцінки фізичної підготовленості потребують проведення додаткових досліджень по перевірці їх коректності.

Саме тому, на часі проведення досліджень у напрямку визначення нових підходів до розроблення методики діагностування рівня фізичної підготовленості майбутніх магістрів військового управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасних дослідженнях існують різні підходи до діагностування рівня фізичної підготовленості, а саме: за методикою комплексного контролю з узагальненням оцінок зі спеціальної фізичної підготовленості за результатами змагальних оцінок (О. Семенова, В. Афонін); за інтегральною оцінкою загальної фізичної підготовленості, як середнє арифметичне значення показників (А. Блінова, І. Лисова); за комплексним показником розвитку рухових здібностей (В. Волков, Ю. Железняков, В. Минбулатов, Н. Петров, С. Сергієнко, А. Тимошенко); за рівнем рухової підготовленості на основі аналізу дискримінантної функції (О. Худолій, О. Іващенко, С. Єрмакова М. Цеслицька). В системі фізичної підготовки військовослужбовців контроль рівня фізичної підготовленості здійснюється за визначеними нормативними вправами загальної та спеціальної підготовленості військовослужбовців згідно НФП-2014 (Ю. Антошків, С. Глазунов, С. Жембровський, І. Овчарук, О. Ольховий, С. Романчук, Ю. Сергієнко, Ю. Фіногенов).

Таким чином, аналіз науково-методичної літератури засвідчив широкий спектр методик діагностування рівня фізичної підготовленості, які в основному здійснюються з використанням вправ загальної фізичної спрямованості, вправам прикладного характеру приділено недостатньо уваги, що сформувало мету нашого дослідження.

Мета статті – розробити методику діагностування рівня фізичної підготовленості майбутніх магістрів військового управління, що характеризує загальні фізичні якості та військово-прикладні рухові навички та здійснити її апробацію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз останніх досліджень засвідчив, що напрямок діагностування рівня фізичної підготовленості був та залишається актуальним, змінюються підходи до її визначення. Так, І. Підласий визначає діагностування (від “діа” – “прозорий” та “гносис” – “знання”) як отримання інформації про стан та розвиток контрольованого об’єкта, його відхилення від норми [6, 10]. Дослідник зазначає, що діагностування у правильно організованій навчально-виховній роботі повинно становити не менше 90% усього педагогічного процесу. Коли точно знатимемо, чого саме бракує вихованцеві, його підготовку та реальні можливості, ми досягнемо мети ефективного виховання, розвитку, навчання з мінімальними зусиллями і затратами часу. Працюючи наосліп, ми не лише не досягнемо цілі, а й віддаляємо її непередбачуваним, неадекватним втручанням [6, 14].

Визначаючи сучасний стан фізичної підготовленості працівників МВС України, Ю. Вареньга використовував традиційну методику диференційованого підходу до службово-посадових категорій першої вікової групи за трьома вправами: бігу на 100 м, підтягування на перекладині та бігу на 1000 м [1].

Методика І. Овчарука та К. Сидорченка аналізу рівня фізичної підготовленості (підтягування на перекладині, біг на 100, 1000 та 3000 м) використовується паралельно з визначенням показників фізичного розвитку (динамометрія, довжина та маса тіла) для отримання інтегрального показника фізичного стану курсантів [5].

Зокрема, методика визначення динаміки показників фізичної підготовленості рятувальників з різними рівнями професійної готовності й соматотипами, сформована В. Гоншовським із батареї з 14 тестів, а саме: динамометрія лівої та правої кисті, станова динамометрія, вис на зігнутих руках, біг 20 м з ходу, метання набивного м’яча сидячи, стрибок у довжину з місця, човниковий біг 3×10 м, три перекиди вперед, нахил уперед сидячи, викрут мірної лінійки за спину, загальна контрольна вправа на смузі перешкод, біг на 100 та 3000 м [3].

В. Волковим визначався стан розвитку фізичних та спеціальних здібностей прикордонників 21-30 років. Особливістю його методики було розроблення диференційованої оцінки фізичної та спеціальної підготовленості співробітників державної прикордонної служби першої вікової групи за шістьма вправами: підтягування на перекладині, комплексна силова вправа, стрільба стоячи з пістолету 2 гумовими кулями за 5 с, стрільба стоячи з пістолету 3 гумовими кулями за 6 с, біг на 100 та 3000 м [2].

Ю. Фіногеновим було проведено низку досліджень щодо рівня фізичної підготовленості офіцерів оперативно-тактичного рівня навчання. Так, в одному із проведених досліджень щодо визначення чинників, що обумовлюють рівень фізичної підготовленості військовослужбовців сухопутних військ ЗСУ, вчений диференціював офіцерів за віковими групами (до 30 років, 30-34 років, 35-40 років, старше 40 років) та визначав рівень їх фізичної підготовленості за вправами загального спрямування з Настанови з фізичної підготовки, таких як: підтягування на перекладині, біг на 100 та 3000 м [9].

Розглянуті запропоновані методики засвідчують, що не можливо об'єктивно оцінити рівень фізичної підготовленості без врахування вправ професійної спрямованості, а також отримати позитивний кінцевий результат при наявності слабorozвиненої фізичної якості або прикладної рухової навички. Саме тому, нами запропоновано здійснити діагностування рівня фізичної підготовленості з використанням комплексу фізичних вправ, які спрямовані на конкретні фізичні якості та прикладні рухові навички за відповідними диференційованими нормативами щодо їх оцінки.

При підборі вправ для діагностування рівня фізичної підготовленості ми використовували необхідні умови запропоновані Л. Сергієнко та адаптували їх до нашого дослідження: відповідність запланованих вправ віковим особливостям фізичного розвитку слухачів; доступність рухових завдань для слухачів різного рівня фізичного розвитку; використання тих рухів, які не вимагають попереднього навчання і якими слухачі вільно володіють; простота методики проведення перевірки, що не вимагає значних витрат часу на засвоєння вправ, відсутність необхідності в складних вимірювальних апаратах і спеціальному приміщенні для проведення діагностування; відповідність рухових завдань основним критеріям перевірки – надійності, об'єктивності, інформативності; можливість використання прийомів, що дозволяють стимулювати прояв позитивних емоцій і наочно оцінювати досягнутий результат; повторюваність (адаптованість) рухових завдань для слухачів різних спеціалізацій, що дозволяє проводити “наскрізне” тестування, відслідковуючи динаміку показників фізичної підготовленості значної кількості слухачів; використання контрольних вправ у такій формі, щоб процедура діагностики була для слухачів зрозумілою [7].

Аналіз науково-методичної літератури з питань диференціювання оцінки фізичної підготовленості (Л. Волков, С. Канішевський, Т. Круцевич, Р. Раєвський, Л. Сергієнко та ін.) засвідчив, що найбільш доцільними є три рівні розвитку загальних фізичних якостей та сформованості прикладних рухових навичок, які відповідають оцінкам “Таблиці нормативів оцінки загальної фізичної підготовленості військовослужбовців” з 3-х вправ та “Таблиці визначення критеріїв готовності військовослужбовців зі спеціальних та військово-прикладних вправ” з однієї вправи НФП-2014. Так, високому рівню відповідають результати оцінені на “відмінно”, середньому рівню – оцінці “добре”, низькому рівню – оцінці “задовільно” та нижче [8, 151]. При виконанні вправи за досягнутий високий рівень слухачу нараховувалось 3 бали, за середній – 2 бали та за низький рівень – 1 бал. Загальний рівень фізичної

підготовленості, ми визначали за сумою набраних балів із загальних фізичних якостей та військово-прикладних рухових навичок.

Апробація авторської методики діагностування рівня фізичної підготовленості майбутніх магістрів військового управління була проведена за батареєю із 7-ми тестів, а саме: три вправи загального фізичного спрямування та чотири вправи військово-прикладного характеру. Щоб дані були об'єктивними, фізичні якості та прикладні навички оцінювались за декількома вправами (в залежності від наявності вправ в НФП-2014). Так, для визначення *силових якостей* підбирались вправи на виконання максимальної кількості повторень в одному підході: підтягування на перекладині, комплексна силова вправа, згинання та розгинання рук в упорі на брусах. *Швидкісні якості* перевірялись за допомогою вправ біг на 100 та 400 м, човниковий біг 10×10 м. Вправи з бігу на 1000, 3000 та 5000 м дозволили нам визначити рівень *розвитку витривалості*. Рівень сформованості військово-прикладних рухових навичок визначався за окремими вправами: елементи рукопашного бою (прийоми нападу, прийоми захисту, прийоми обеззброєння, больові прийоми, кидки, комплекс умовного бою на 16 рахунків), загальна контрольна вправа на смузі перешкод, плавання в спортивній формі та військово-прикладне плавання в обмундированні зі зброєю.

До перевірки були залучені 179 слухачів другого курсу оперативного рівня навчання НУОУ. Отриманий результат оцінювався наступним чином: якщо офіцер набрав від 17 до 21 балів – рівень фізичної підготовленості ми вважали таким, що належить до високого рівня; від 12 до 16 балів – середній рівень; 11 балів і менше – низький рівень.

Основні результати дослідження діагностування рівня фізичної підготовленості подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Диференційована оцінка рівня розвитку фізичної підготовленості у майбутніх магістрів військового управління (n=179)

№ з/п	Назва вправи	Рівні розвитку		
		високий	середній	низький
1	Підтягування на перекладині	45 (25,1 %)	55 (30,7 %)	79 (44,1 %)
2	Комплексна силова вправа	61 (34,1 %)	91 (50,8 %)	27 (15,1 %)
3	Згинання та розгинання рук в упорі на брусах	25 (14 %)	117 (65,4 %)	37 (20,7 %)
Рівень розвитку силових якостей		31 (17,3 %)	112 (62,6 %)	36 (20,1 %)
4	Біг на 100м	45 (25,1 %)	84 (46,9 %)	50 (28 %)
5	Човниковий біг 10*10м	54 (30,2 %)	58 (32,4 %)	67 (37,4 %)
6	Біг на 400м	65 (36,3 %)	84 (46,9 %)	30 (16,8 %)
Рівень розвитку швидкісних якостей		40 (22,4 %)	101 (56,4 %)	38 (21,2 %)
7	Біг на 1000м	13 (7,3 %)	103 (57,5 %)	63 (35,2 %)
8	Біг на 3000м	27 (15,1 %)	71 (39,7 %)	81 (45,3 %)
9	Біг на 5000м	43 (24 %)	73 (40,8 %)	63 (33,5 %)
Рівень розвитку витривалості		18 (10,1 %)	101 (56,4 %)	60 (33,5 %)
Рівень розвитку загальних фізичних якостей		32 (17,9 %)	97 (54,2 %)	50 (27,9 %)
10	Рукопашний бій	15 (8,4 %)	98 (54,7 %)	66 (36,9 %)
11	Загальна контрольна вправа на смузі перешкод	78 (43,6 %)	71 (39,6 %)	30 (16,8 %)
12	Плавання на 100м у спортивній формі	72 (40,2 %)	53 (29,6 %)	54 (30,2 %)
13	Плавання в обмундированні зі зброєю	27 (15,1 %)	42 (23,5 %)	110 (61,4 %)
Рівень сформованості військово-прикладних		20 (11,2 %)	110 (61,5 %)	49 (27,4 %)

рухових навичок			
Загальний рівень фізичної підготовленості	15 (8,4 %)	101 (56,4 %)	63 (35,2%)

Отримані результати діагностування рівня фізичної підготовленості з урахуванням вправ військово-прикладної спрямованості показали значну відмінність порівняно з результатами рівня фізичної підготовленості, які характеризують тільки розвиток загальних фізичних якостей, особливо якщо їх оцінювати за традиційною системою (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняння результатів досліджень діагностування рівня фізичної підготовленості

№ з/п	Назва вправи	Рівні розвитку		
		високий	середній	низький
1.	Діагностування рівня ФП за загальними фізичними якостями (авторська методика)	17,9 %	54,2 %	27,9 %
2.	Діагностування рівня ФП за загальними фізичними якостями (традиційна методика з НФП-2014)	12,1 %	31,8 %	54,1 %
3.	Діагностування рівня ФП з урахуванням вправ військово-прикладного характеру (авторська методика)	8,4 %	56,4 %	35,2 %
4.	Діагностування рівня ФП з урахуванням вправ військово-прикладного характеру (традиційна методика з НФП-2014)	3,7 %	23,4 %	72,9 %

Таким чином, результати апробації розробленої методики показали об'єктивніші дані порівняно з оцінюванням рівня фізичної підготовки тільки за показниками розвитку загальних фізичних якостей. Також, важливим чинником є те, що розроблена методика надає можливість офіцерам отримати позитивний результат за рахунок добре розвинених фізичних якостей та сформованості військово-прикладних рухових навичок.

Висновки:

1. Педагогічне діагностування є необхідною передумовою ефективного планування навантаження і вибору правильної стратегії впливу на організм майбутнього фахівця.

2. Проведене діагностування рівня фізичної підготовленості за розробленою методикою дозволило отримати об'єктивніші дані з визначення рівня фізичної підготовленості офіцерів оперативно-тактичного рівня навчання усіх спеціальностей.

3. Авторська методика надає можливість слухачам отримати позитивний результат, навіть при умові, якщо в нього низький рівень розвитку однієї із загальної фізичної якості або військово-прикладної рухової навички.

4. Діагностування рівня фізичної підготовленості з урахуванням комплексу вправ військово-прикладної спрямованості дозволяє виявити слабкі сторони сформованості прикладних навичок та мотивує слухачів ефективніше готуватись до майбутньої службово-бойової діяльності використовуючи засоби фізичної підготовки.

5. Ефективність запропонованої методики діагностування рівня фізичної підготовленості майбутніх магістрів військового управління підтверджене результатами дослідження та може використовуватись при організації та

проведення контрольних заходів з фізичної підготовки офіцерів різного віку на всіх етапах навчання.

Перспективи подальших досліджень є обґрунтування методів, форм та засобів удосконалення рівня фізичної підготовленості з урахуванням вікових особливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вареньга Ю. В. Стан фізичної підготовки працівників МВС України на етапі професійного становлення / Ю. В. Вареньга // Слобожанський науково-спортивний вісник: [наук.-теорет. журн.]. – Харків: ХДАФК, 2014. – № 3 (41). – С. 31-35.

2. Волков В. Л. Оцінка фізичної та спеціальної підготовленості до професійної діяльності прикордонників першої вікової групи / В. Л. Волков // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : [зб. наук. пр. / за ред. Єрмакова С. С.]. – Харків: ХДАДМ (ХХП), 2012. – № 4. – С. 52–58.

3. Гоншовський В. М. Фізична підготовленість випускників з різним рівнем професійної готовності й соматотипами на етапах навчання у вищому військовому навчальному закладі сил цивільного захисту / В. М. Гоншовський // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : [зб. наук. пр. / за ред. Єрмакова С. С.]. – Харків: ХДАДМ (ХХП), 2010. – № 6. – С. 52–58.

4. Наказ Міністерства оборони України “Про затвердження Концепції розвитку фізичної підготовки і спорту у Збройних Силах України на період до 2020 року” від 13 травня 2016 року № 257. – К. : МОУ, 2016. – 11 с.

5. Овчарук І. С. Аналіз фізичного стану курсантів 1-го курсу факультету Військового інституту на початковому етапі навчання / І. С. Овчарук, К. М. Сидорченко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : [зб. наук. пр. / за ред. Єрмакова С. С.]. – Харків: ХДАДМ (ХХП), 2010. – № 11. – С. 72–75.

6. Підласий І. П. Діагностика та експертиза педагогічних проєктів: Навчальний посібник / І. П. Підласий. – К.: Україна, 1998. – 343 с.

7. Сергієнко Л. П. Комплексне тестування рухових здібностей людини: навч. посібник / Л. П. Сергієнко. – Миколаїв: УДМТУ, 2001. – 360 с.

8. Тимчасова настанова з фізичної підготовки / Наказ Генерального штабу Збройних Сил України №35 від 11 лютого 2014 року. – К. : ГШ, 2014. – 158 с.

9. Фіногенов Ю. С. Чинники, що обумовлюють рівень фізичної підготовленості військовослужбовців сухопутних військ Збройних Сил України / Ю. С. Фіногенов // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Х. : ХДАДМ (ХХП), 2010. – № 10. – С. 86-88.

REFERENCES

1. Varenga Yu. V. Stan fizichnoyi pidgotovki pracivnikiv MVS Ukrayini na etapi profesijnogo stanovlennya / Yu. V. Varenga // Slobozhanskij naukovo-sportivnij visnik: [nauk.-teoret. zhurn.]. – Harkiv: HDAFK, 2014. – № 3 (41). – С. 31-35.

2. Volkov V. L. Ocinka fizichnoyi ta specialnoyi pidgotovlenosti do profesijnoyi diyalnosti prikordonnikov pershoyi vikovoyi grupi / V. L. Volkov // Pedagogika, psihologiya ta mediko-biologichni problemi fizichnogo vihovannya i sportu : [zb. nauk. pr. / za red. Yermakova S. S.]. – Harkiv: HDADM (HHPI), 2012. – № 4. – С. 52–58.

3. Gonshovskij V. M. Fizichna pidgotovlenist vipusknikiv z riznim rivnem profesijnoyi gotovnosti j somatotipami na etapah navchannya u vishomu vijskovomu navchalnomu zakladi sil civilnogo zahistu / V. M. Gonshovskij // Pedagogika, psihologiya ta mediko-biologichni problemi fizichnogo vihovannya i sportu : [zb. nauk. pr. / za red. Yermakova S. S.]. – Harkiv: HDADM (HHPI), 2010. – № 6. – С. 52–58.

4. Nakaz Ministerstva obrony Ukraini "Pro zatverdzhennya Konceptiyi rozvitku fizichnoyi pidgotovki i sportu u Zbrojnih Silah Ukraini na period do 2020 roku" vid 13 travnya 2016 roku № 257. – K. : MOU, 2016. – P. 11.

5. Ovcharuk I. S. Analiz fizichnogo stanu kursantiv 1-go kursu fakultetu Vijskovogo institutu na pochatkovomu etapi navchannya / I. S. Ovcharuk, K. M. Sydorchenko // Pedagogika, psihologiya ta mediko-biologichni problemi fizichnogo vihovannya i sportu : [zb. nauk. pr. / za red. Yermakova S. S.]. – Harkiv: HDADM (HHPI), 2010. – № 11. – С. 72–75.

6. Pidlasij I. P. Diagnostika ta ekspertiza pedagogichnih proektiv: Navchalnij posibnik / I. P. Pidlasij. – K.: Ukrayina, 1998. – P. 343.

7. Sergiyenko L. P. Kompleksne testuvannya ruhovih zdibnostej lyudini: navch. posibnik / L. P. Sergiyenko. – Mikolayiv: UDMTU, 2001. – P. 360.

8. Timchasova nastanova z fizichnoyi pidgotovki v Zbrojnih Silah Ukraini / Nakaz Generalnogo shtabu Zbrojnih Sil Ukraini №35 vid 11 lyutogo 2014 roku. – K. : GSh, 2014. – P 158.

9. Finogenov Yu. S. Chinniki, sho obumovlyuyut riven fizichnoyi pidgotovlenosti vijskovosluzhbovciv suhoputnih vijsk zbrojnih sil Ukraini / Yu. S. Finogenov // Pedagogika, psihologiya ta mediko-biologichni problemi fizichnogo vihovannya i sportu. – H. : HDADM (HHPI), 2010. – № 10. – С. 86-88.

РЕЗЮМЕ

Назарий Вербин,

кандидат педагогических наук

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Вадим Шемчук,

кандидат педагогических наук

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Дмитрий Оленев,

кандидат педагогических наук, доцент

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Методика диагностирования уровня физической подготовленности будущих магистров военного управления

В статье рассмотрены вопросы диагностики уровня развитости физической подготовленности будущих специалистов военного управления в процессе изучения дисциплины "Физическое воспитание и специальная физическая подготовка". Установлено, что в подавляющем большинстве современных исследований диагностирования уровня физической подготовленности осуществляется по тестам, которые характеризуют общие физические качества, не в полном объеме отражает специфику военно-профессиональной деятельности военнослужащих. Разработана и апробирована авторами методика оценки офицеров более информативной и позволяет определить уровень физической подготовленности с учетом упражнений прикладной направленности.

Ключевые слова: методика; диагностирования; будущие магистры военного управления; физические качества; военно-прикладные двигательные навыки.

RESUME

Nazarii Verbin,Candidate of Pedagogical Sciences
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi**Vadym Shemchuk,**Candidate of Pedagogical Sciences
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi**Dmytro Oleniev,**Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi**The methodology of diagnostic of the future professional' level of physical preparation**

The article deals with the issues of future military management professionals, diagnosing the level of development of physical fitness. In the course of studying the discipline "Physical Education and Special Physical Training", it was found that in most diagnostics the level of physical fitness is carried out by tests that characterize the general physical qualities. What does not fully reflect the specifics of military and professional activity. The methodology of officer evaluation developed and tested by the authors is more informative and allows to determine the level of physical fitness in the light of applied orientation exercises.

Physical fitness was diagnosed using a battery of 7 author-specific tests for future military management professionals, namely three general physical orientation exercises and four military-applied exercises. In order for the data to be objective, physical qualities and applied skills were assessed by several exercises. Exercises were selected to perform the maximum number of repetitions in one approach to determine strength: lifting on the crossbar, complex strength exercise, flexing and extending the arms in emphasis on the bars. Speed qualities were tested with 100 and 400 meters jogging exercises, 10 × 10 shuttle runs. Running at 1000, 3000 and 5000 meters allowed us to determine the level of endurance development.

The military-oriented exercises showed a significant difference. The results of diagnosing the level of physical fitness characterize the development of general physical qualities, especially if they are evaluated by the traditional system.

Key words: *methodology; diagnosis; future masters of military management; physical qualities; military-applied motor skills.*

УДК: 327.56:355 (477)

Олександр Войтех,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського
ORCID ID 0000-0003-1387-3188

Катерина Войтех,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського
ORCID ID 0000-0003-4290-1766
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/70-80

ФАХОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕРСОНАЛУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню стандартизації підготовки офіцерів національного персоналу Збройних сил України до участі у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки на основі визначення особливостей завдань та функцій, що виконують військовослужбовців цієї категорії. Застосування компетентнісного підходу у дослідженні дозволило реалізувати інноваційні погляди у сучасній освіті, щодо переходу до системи компетентностей у конструюванні та модернізації змісту військової освіти і контролю її якості. З цією метою у статті обґрунтовано зміст та структуру фахової компетентності офіцера національного персоналу ЗС України, як складової військово-професійної компетентності, що інтегрує в собі військово-спеціальний, соціокультурний та комунікативний складники. Запропонована комплексна модель фахової компетентності офіцерів національного персоналу, що є науковим обґрунтуванням стандарту професійної освіти, який побудований на основі кваліфікаційної моделі фахівця, прив'язаної до об'єкта та предмета миротворчої діяльності.

Ключові слова: офіцер; національний персонал; миротворча діяльність; фахова компетентність.

Актуальність дослідження. Миротворча діяльність на сьогодні залишається серед пріоритетних завдань Збройних сил та важливих напрямів міжнародної діяльності України, що формує позитивний міжнародний імідж держави. До участі в міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки залучається велика кількість військовослужбовців Збройних сил України, як у складі миротворчих контингентів, так і у складі національного персоналу. Специфіка завдань місій, місцевості їх перебування, соціокультурних особливостей міжнаціональної взаємодії визначають цілий спектр особливих вимог щодо підготовки особового складу до участі в міжнародних миротворчих заходах.

Сучасна освітня парадигма спрямована на реалізацію компетентнісного підходу у підготовці фахівців до професійної діяльності. Не є виключенням й військова професія, яка вимагає ґрунтовної та всебічної підготовки особового складу до діяльності в різних умовах складності, обставинах, що динамічно змінюються, за наявності загроз та ризиків життю та здоров'ю. Саме розвиток компетентності військовослужбовця має стати основним орієнтиром в його військово-професійній підготовці. Таким чином, виникає педагогічне протиріччя між необхідністю підготовки компетентного військовослужбовця до

виконання завдань у складі національного персоналу міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки та відсутністю педагогічних досліджень змісту та структури їхньої компетентності. Саме на подолання зазначеного протиріччя спрямоване наше дослідження, що й визначає його актуальність для сучасної військової освіти.

Мета дослідження полягає у визначенні змісту підготовки офіцерів національного персоналу Збройних сил України до участі у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки на основі структури та сутності їхньої фахової компетентності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У контексті стандартизації вищої освіти проблема дослідження фахової компетентності опинилася у центрі уваги українських вчених, зокрема А. Воеводи, Д. Костюка, В. Моштука, О. Рибчука, В. Свистун, В. Ягупова, та інших. У своїх дослідженнях вчені доводять, що на ряду з ключовими та професійними компетентностями – фахова компетентність є інтегральною. Особливість її в тому, що вона відображає специфіку діяльності фахівця у межах певної професії, має прикладний характер та є основою суб'єктності людини у професійній діяльності. У дослідженнях зазначених науковців спостерігаємо дещо відмінні погляди на зміст та структуру фахової компетентності, однак ключові ознаки все ж таки є спільними. А саме те, що фахова компетентність є структурованим комплексом, особистісним новоутворенням яке ґрунтується на ціннісно-ідеологічних мотиваційних засадах, проявляється на емоційно-вольовому, когнітивному та діяльнісному рівнях, спонукає до рефлексії власної діяльності.

Важливими для нас також є наукові дослідження, що присвячені проблемі підготовки військовослужбовців до миротворчої діяльності. Серед них дослідження В. Хацановського [5], яке розкриває методичну систему підготовки особового складу Збройних сил України до миротворчої діяльності. Автором визначено методологічні засади, мету, завдання, окреслено зміст підготовки та засоби її діагностики. Проте, у дослідженні відсутнє обґрунтування компетентності військових миротворців, що ставить під сумнів зміст їхньої підготовки, який В. Хацановський подає як «систему військово-професійних, правових, країнознавчих, іншомовних та інших теоретичних знань, практичних навичок і вмінь, оволодіння якими забезпечує формування в українських воїнів основних видів їх компетентності та готовності до участі в ММО, формування і розвиток професійно важливих якостей, особистісну підготовку до ефективного вирішення миротворчих завдань як суб'єкта миротворчої діяльності» [5, с. 9]. Очевидно, що знання, вміння, навички, компетентності, готовність та професійно важливі якості на є елементами освітнього змісту, а результатами професійного навчання і виховання.

Організаційно-педагогічному аспекту підготовки українських миротворців до виконання завдань міжнародних миротворчих операцій присвячена розвідка А. Савицької [4]. На основі аналізу завдань миротворчих сил авторка визначає сутність готовності майбутнього військового пілота до виконання завдань міжнародних миротворчих операцій. На думку А. Савицької – це «інтегральна властивість і складне утворення особистості військового пілота, що включає в

себе ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційний, емоційно-вольовий компоненти, професійно важливі якості особистості, та інтегральний компонент (іншомовно-комунікативна складова для виконання завдань міжнародних миротворчих операцій)»[4, с. 333]. Вважаємо, що таке розуміння готовності ототожнює її з компетентністю, яка за визначенням є сукупністю зазначених вище компонентів. У свою чергу, розуміємо готовність як активно-діяльнісний стан особистості, її емоційно-вольова характеристика, яка обумовлена рівнем компетентності особистості по відношенню до предмету діяльності. Запропоновані А. Савицькою етапи формування готовності майбутнього військового пілота до виконання завдань міжнародних миротворчих операцій [4, с. 333-334] не містять конкретних заходів, що відображали б специфіку виконання миротворчих завдань.

Питанням підготовки українських миротворчих контингентів присвячена наукова розвідка О. Діденка та В. Райка [2]. Основна увага дослідження спрямована на організаційно-педагогічні проблеми підготовки українських миротворчих контингентів до виконання завдань під егідою ООН. Дослідниками визначено основні напрями їхньої підготовленості, а саме: теоретична, практична, морально-психологічна, іншомовна, військово-спеціальна та фізична види готовності, що дозволяє системно розв'язувати педагогічні завдання підготовки даної категорії військовослужбовців.

Оскільки миротворча діяльність передбачає тісну взаємодію із представниками інших держав, налагодження ділової та особистісної комунікації, важливого значення набуває розвиток іншомовної та комунікативної компетентностей військовослужбовців. Цій проблемі присвячено дослідження Н. Шалигіної [6], яка визначає комунікативну компетентність офіцерів багатонаціональних штабів як «складне інтегративне професійно важливе утворення, що проявляється у їхній підготовленості, здатності та готовності налагоджувати, встановлювати, підтримувати й розвивати успішну міжособистісну та особистісно-групову професійну взаємодію в різноманітних ситуаціях службово-ділового спілкування в умовах іншомовного військово-професійного середовища» [6, с. 8]. Дослідниця системно розв'язує окреслену проблему, однак крім комунікативних функцій поза увагою залишаються інші аспекти діяльності офіцерів багатонаціональних штабів.

Отже, аналіз наукових досліджень та публікацій засвідчив інтерес українських вчених до вирішення різних аспектів проблеми підготовки майбутніх миротворців, однак досліджень присвячених змісту та структурі фахової компетентності офіцерів національного персоналу міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки на сьогодні немає.

Виклад основного матеріалу дослідження. Компетентнісний підхід до підготовки військових фахівців відображає інноваційні погляди у сучасній освіті, відповідає прийнятій у більшості розвинених країн загальній концепції освітнього стандарту і спрямований на перехід до системи компетентностей у конструюванні та модернізації змісту освіти і контролю її якості.

Проблемі компетентісного підходу в освіті серед українських і зарубіжних науковців приділяли увагу В. Байденко, Г. Єльнікова, Н. Ничкало, О. Овчарук, О. Пометун, А. Хуторської, В. Ягупов та інші. У працях науковців визначається сутність компетентісного підходу, а також основні аспекти професійної та фахової компетентності. Проте у педагогічній літературі недостатньо уваги приділено проблемі визначення фахової компетентності.

У сучасних енциклопедичних джерелах компетентісний підхід в освіті визначається, як стандарти вищої професійної освіти, побудовані на базі кваліфікаційної моделі фахівця, жорстко прив'язаної до об'єкта та предмета праці [1, с.172].

Для визначення фахової компетентності офіцерів національного персоналу ЗС України, необхідно з'ясувати сутність поняття «компетентність». У науково-педагогічній літературі визначення цього поняття суттєво відрізняються. Науковці, які досліджують проблему компетентності в освіті, ще не досягли однозначного визначення цього поняття.

Проаналізувавши наведені у дослідженнях зазначених вчених визначення, можемо прийти до висновку, що компетентність має діяльнісний і суб'єктний прояви, які проявляються у здатності та готовності особистості до дій, які відповідають вимогам конкретної ситуації, застосовуючи при цьому власні знання, уміння, навички, досвід та способи поведінки.

У психолого-педагогічній літературі зустрічається велика кількість різновидів компетентностей залежно від специфіки діяльності особистості. Зокрема, дослідники виокремлюють такі види компетентностей, як: професійна, фахова, комунікативна, соціокультурна, управлінська, політична, діагностична, міжкультурна, економічна, гендерна, інформаційна тощо. У контексті нашого дослідження інтерес представляють такі компетентності, як професійна, зокрема військово-професійна компетентність офіцера та фахова компетентність як інтегральний її прояв за певним видом діяльності в межах військової професії.

Погоджуємося з думкою дослідників В. Свистун і В. Ягупова, які під професійною компетентністю розуміють теоретичний, практичний і психологічний види підготовленості особистості майбутнього фахівця, які проявляються в його здатності та готовності до здійснення конкретного виду професійної діяльності [7, с. 6]. З цього твердження слідує, що професійна компетентність формується в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема у вищих навчальних закладах та розвивається у процесі службової та самоосвітньої діяльності, післядипломної освіти.

Таким чином, результатом підготовки майбутнього офіцера у ВВНЗ має стати сформована військово-професійна компетентність, під якою розуміємо інтегральний показник підготовленості військового фахівця, що характеризується ступенем його здатності та готовності до реалізації службово-бойових функцій в умовах мирного та воєнного часу на посаді за призначенням.

Поділяємо думку О. Рибчука, який на основі аналізу функціональних обов'язків офіцера, встановлених Військовими статутами ЗС України,

керівними документами, що регламентують службову діяльність, визначив основні напрямки діяльності офіцера та запропонував структуру його військово-професійної компетентності складниками якої є: загальновійськова, управлінська, педагогічна, морально-етична, комунікативна, інформаційно-аналітична, технологічна, фахова компетентності [3, с. 194]. Запропонована структура військово-професійної компетентності офіцера, на нашу думку, найбільш чітко відображає зміст професійної діяльності офіцера.

Серед інших у структурі військово-професійної компетентності офіцера хочемо виділити фахову компетентність. У порівнянні з військово-професійною компетентністю офіцера, вона стосується суто фахових аспектів діяльності (артилериста, наприклад, артилериста-розвідника, авіатора, наприклад, авіатора-штурмана тощо) та характеризується такими здатностями фахівців: продуктивно виконувати фахові завдання та обов'язки відповідно до посадових функцій за конкретними видами діяльності відповідно до займаної посади; знаходити й реалізовувати ефективні шляхи вирішення типових і нетипових завдань, актуалізуючи фахові здатності, творчий потенціал, особистий, професійний і найголовніше фаховий досвід; удосконалювати власний рівень фахової підготовленості шляхом освіти та самоосвіти.

Таким чином, для офіцера національного персоналу ЗС України, його фахова компетентність стосуватиметься діяльності відповідно до завдань міжнародної операції з підтримання миру та безпеки.

До завдань національного персоналу зокрема належать:

здійснення заходів з контролю виконання Угоди про припинення вогню;

збір та перевірка інформації про збройні сили сторін конфлікту;

патрулювання зони відповідальності, збір та аналіз інформації;

моніторинг процесу роззброєння, демобілізації та реінтеграції озброєних угруповань;

контроль за дотриманням прав людини;

сприяння у наданні гуманітарної допомоги;

забезпечення постійного зв'язку та підтримки контактів, координації з місцевими органами влади, агенціями ООН, Збройними Силами держави перебування, Національною поліцією та неурядовими організаціями;

виконання інших завдань відповідно до займаних посад та миротворчих місій.

Тому фахову компетентність офіцера національного персоналу ЗС України ми розглядаємо як складову їхньої військово-професійної компетентності, яка виходячи із аспектів миротворчої діяльності, структурно включатиме в себе такі змістовні складники:

військово-спеціальний (проявляється у здатності та готовності реалізовувати функції військового характеру, що стосуються володіння та порядку застосування озброєння та військової техніки, тактики виконання спеціальних завдань, всебічного забезпечення військової діяльності);

соціокультурний (забезпечує ефективну взаємодію з іншими суб'єктами (офіцерами та військовослужбовцями інших держав, місцевими жителями, представниками різних соціальних та культурних груп тощо) та спрямований

настворення умов для успішного входження в динамічний, полікультурний соціум, самовизначення та самореалізацію в ньому);

комунікативний (забезпечує здатність та готовність налагоджувати, підтримувати й розвивати успішну міжособистісну та особистісно-групову професійну взаємодію в різноманітних ситуаціях службово-ділового спілкування в умовах іншомовного військово-професійного середовища).

На основі проведеного аналізу, пропонуємо власне визначення поняття «*Фахова компетентність офіцера національного персоналу Збройних сил України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки*» яке розуміємо як набуту професійно важливу якість фахівця, що проявляється в здатності та готовності до виконання професійних завдань у складі національного персоналу на основі системи військово-спеціальних соціокультурних та комунікативних знань, умінь та навичок, військово-професійного досвіду, цінностей, ставлення до миротворчої діяльності та постійного самовдосконалення в ній.

З даного визначення слідує, що досліджуване явище є складним структурованим комплексом яке включає в себе низку структурних та змістовних складників. Структуру фахової компетентності складатимуть ціннісно-мотиваційний, емоційно-вольовий, когнітивний, предметно-діяльнісний та рефлексивний компоненти, що відповідають логіці професійної діяльності. Зміст фахової компетентності складатимуть: військово-спеціальний, соціокультурний та комунікативний компоненти, відповідно до завдань та функцій офіцерів національного персоналу Збройних сил України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки.

Узагальнена структура фахової компетентності представлена на рисунку 1.

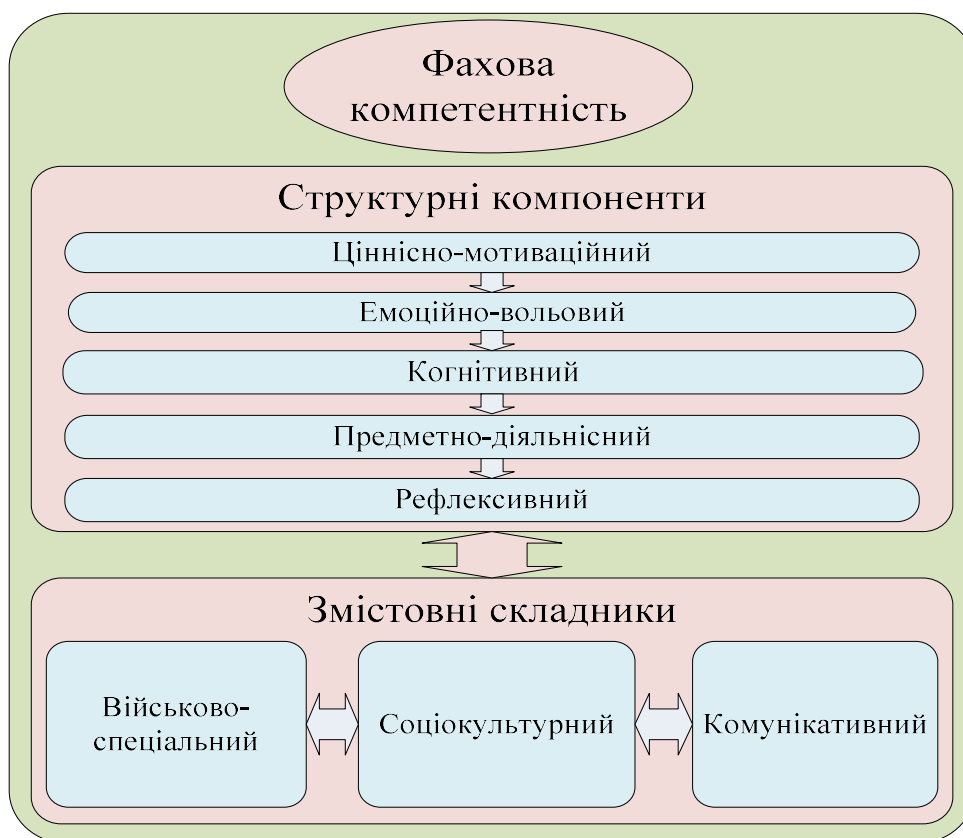

Рис.1. Зміст та структура фахової компетентності офіцерів національного персоналу

Наведена структура фахової компетентності, на нашу думку, достатньо у повному обсязі розкриває сутність і зміст його миротворчої діяльності.

Компоненти фахової компетентності офіцерів національного персоналу:

ціннісно-мотиваційний компонент характеризує позитивне ставлення до миротворчої діяльності та знаходить своє відображення у внутрішній вмотивованості до діяльності у складі національного персоналу, показниками якого є фахові інтереси (зацікавленість фахом миротворця, роботою у міжнародному соціокультурному середовищі); фахові потреби (потреба у самовдосконаленні, як військового фахівця, опанування нових напрямів діяльності); фахові мотиви (усвідомлення потреб у суспільно значимій миротворчій діяльності, спрямованій на припинення збройної боротьби у гарячих точках Землі); фахові цінності (гуманістичне мислення; толерантність; позитивне ставлення до представників інших культур);

емоційно-вольовий компонент виявляється в самодетермінації й саморегуляції своєї діяльності та різних психічних процесів, здатності з власної ініціативи, виходячи з усвідомленої необхідності, виконувати професійні дії в заздалегідь спланованому напрямку, організовувати свою психічну діяльність і направляти її, здатності зусиллям волі стримати зовнішній прояв емоцій або навіть показати зовсім протилежне;

когнітивний компонент включає інтелектуальну сферу офіцера, його загальнонаукову обізнаність та обізнаність у військово-професійній сфері, наявність системних знань за напрямом миротворчої діяльності;

предметно-діяльнісний компонент включає практичну здатність успішно виконувати свої функціональні обов'язки у складі національного персоналу ЗС України. Він відображає насамперед військовий досвід та досвід миротворчої діяльності, культуру та стиль комунікативної діяльності, здатність успішно діяти в іноземному соціокультурному середовищі;

рефлексивний компонент передбачає здатність до самооцінювання і усвідомлення власного рівня фахової компетентності, власних професійних якостей, власної діяльності та себе як суб'єкта професійної діяльності.

Таким чином, фахова компетентність офіцерів національного персоналу ЗС України розглядається нами як складова військово-професійної компетентності, зміст якої зумовлюється особливостями миротворчої діяльності, її суспільною значимістю, творчим характером і спрямованістю на вдосконалення професійного потенціалу офіцера. Фахова компетентність розглядається як інтегральна, що являє собою сукупність різного виду компетентностей, які характеризують здатність офіцера ефективно вирішувати фахові миротворчі завдання.

Висновки. Участь українських військовослужбовців у міжнародних заходах з підтримання миру та безпеки у світі визначає для військової освіти завдання з організації їх фахової підготовки на основі сучасних методологічних підходів. Застосування компетентнісного підходу до підготовки військових фахівців дозволяє реалізувати інноваційні погляди у сучасній освіті, відповідає прийнятій у більшості розвинених країн загальній концепції освітнього стандарту і спрямований на перехід до системи компетентностей у конструюванні та модернізації змісту освіти і контролю її якості. З цією метою нами обґрунтовано зміст та структуру фахової компетентності офіцера національного персоналу ЗС України, як складової військово-професійної компетентності, що інтегрує в собі військово-спеціальний, соціокультурний та комунікативний складники. Запропонована комплексна модель фахової компетентності офіцерів національного персоналу є науковим обґрунтуванням стандарту професійної освіти, що побудований на основі кваліфікаційної моделі фахівця, прив'язаної до об'єкта та предмета миротворчої діяльності.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні методики діагностування розвиненості фахової компетентності офіцерів національного персоналу ЗС України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глоссарий современного образования / Нар. укр. акад. ; под общ. ред. Е.Ю. Усик; [сост.: Астахова В. И. и др.]. Харьков : Изд-во НУА, 2007. 524 с.
2. Діденко О., Райко В. Організаційно-педагогічні проблеми підготовки майбутніх українських військових пілотів до виконання завдань міжнародних миротворчих операцій. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, Серія: Педагогіка*. 2018. Випуск 4. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadped_2018_4_3.pdf (Дата звернення: 26.04.2020).

3. Рибчук О.О. Структура та зміст фахової компетентності викладачів вищих військових навчальних закладів. *Нові технології навчання: наук.-метод. Зб.* Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2016. С. 190-196.
4. Савицька А. Досвід підготовки українських миротворців до виконання завдань міжнародних миротворчих операцій: організаційно-педагогічний аспект. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки.* 2017. № 3(10). URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpnadpcpn_2017_3_29.pdf(Дата звернення: 25.04.2020).
5. Хацановський В.С. Методична система підготовки особового складу Збройних Сил України до миротворчої діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б.Хмельницького. Хмельницький, 2010. 20 с.
6. Шалигіна Н. П. Розвиток комунікативної компетентності офіцерів багатонаціональних штабів у процесі військовопрофесійної підготовки до участі в міжнародних миротворчих операціях: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04; Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. Київ, 2019. 22 с.
7. Ягупов В.В., Свистун В.І. Компетентісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. *Наукові записки НаУКМА.* 2007. Т. 71. С. 3-8.

REFERENCES

1. Glossariy sovremennogo obrazovaniya [Glossary of modern education]. Harkov : Izd-vo NUA,(2007). 524 с. (in Russian).
2. Didenko O., Rajko V. (2018). Organizacijno-pedagogichni problemy pidgotovky majbutnix ukrayinskyx vijskovyx pilotiv do vykonannya zavdan mizhnarodnyx myrotvorchyx operacij.[Organizational and pedagogical problems of training future Ukrainian military pilots to perform the tasks of international peacekeeping operations]. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadped_2018_4_3.pdf(in Ukrainian).
3. Rybchuk O.O. (2016). Struktura ta zmist faxovoyi kompetentnosti vykladachiv vyshhyx vijskovyx navchalnyx zakladiv [The structure and content of professional competence of teachers of higher military educational institutions.] Instytut innovacijnyx tehnologij i zmistu osvity MON Ukrayiny`. Kyiv, С. 190-196.(in Ukrainian).
4. Savyczka A. (2017). Dosvid pidgotovky ukrayinskyx myrotvorciv do vykonannya zavdan mizhnarodnyx myrotvorchyx operacij: organizacijno-pedagogichnyj aspekt [Experience of training Ukrainian peacekeepers to perform tasks of international peacekeeping operations: organizational and pedagogical aspect] URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpnadpcpn_2017_3_29.pdf (in Ukrainian).
5. Xaczanovskij V.S. (2010). Metodychna systema pidgotovky` osobovogo skladu Zbrojnyx Syl Ukrayiny do myrotvorchoyi diyalnosti [Methodical system of training the personnel of the Armed Forces of Ukraine for peacekeeping activities]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04; Nacz. akad. Derzh. prykordon. sluzhby Ukrayiny im. B.Xmelnyczkogo. Xmelnyczkij, 20 с. (in Ukrainian).
6. Shalygina N.P. (2019). Rozvytok komunikatyvnoyi kompetentnosti oficeriv bagatonacionalnyx shtabiv u procesi vijskovoprofesijnoyi pidgotovky do uchasti v mizhnarodnyx myrotvorchyx operacijax [Development of communicative competence of officers of multinational staffs in the process of military training for participation in international peacekeeping operations]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04; Nacionalnyj universytet obrony Ukrayiny imeni Ivana Chernyaxovskogo. Ky`yiv. 22 с. (in Ukrainian).
7. Yagupov V.V., Svystun V.I. (2007). Kompetentisny`j pidxid do pidgotovky` faxivciv u sy`stemi vy`shhoji osvity[Competent approach to the training of specialists in the higher education system]. *Naukovi zapy`sky` NaUKMA.* Т. 71. С. 3-8.(in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Александр Войтех,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
Екатерина Войтех,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

**Специальная компетентность офицеров национального персонала
Вооруженных сил Украины**

Статья посвящена исследованию стандартизации подготовки офицеров национального персонала Вооруженных сил Украины к участию в международных операциях по поддержанию мира и безопасности на основе определения особенностей задач и функций, которые выполняют военнослужащих этой категории. Применение компетентностного подхода в исследовании позволило реализовать инновационные взгляды в современном образовании, о переходе к системе компетенций в конструировании и модернизации содержания военного образования и контроля его качества. С этой целью в статье обосновано содержание и структуру специальной компетентности офицера национального персонала ВС Украины, как составляющей военно-профессиональной компетентности, которая интегрирует в себе военно-специальное, социокультурное и коммуникативное составляющие. Предложенная комплексная модель специальной компетентности офицеров национального персонала, является научным обоснованием стандарта профессионального образования, который построен на основе квалификационной модели специалиста, привязанной к объекту и предмету миротворческой деятельности.

Ключевые слова: офицер; национальный персонал миротворческая деятельность; специальная компетентность.

SUMMARY

OleksandrVoitekhh,
National Defense University of Ukraine named
after Ivan Cherniakhovskiyi
KaterynaVoitekhh,
National Defense University of Ukraine named
after Ivan Cherniakhovskiyi

Professional competence of officers of the national staff of the Armed Forces of Ukraine

Introduction: *The modern educational paradigm is aimed at implementing a competency-based approach in training professionals for professional activities. The military profession, which requires thorough and comprehensive training of its personnel for activities in various conditions of complex and dynamic circumstances, in the presence of threats and risks to life and health, is no exception. It is the development of a serviceman's competence that should become the main reference point in his military training. Thus, there is a pedagogical contradiction between the need to train competent military personnel to perform tasks in the national staff of international peace support operations and the lack of pedagogical research on the content and structure of their competence. Our study is aimed at overcoming this contradiction, which determines its relevance for modern military education.*

The purpose is *to determine the content of the training of officers of national personnel of the Armed Forces of Ukraine to participate in international peace support operations based on the structure and nature of their professional competence.*

Results: *The application of the competency approach in the study allowed to implement innovative views in modern education, the transition to the system of competencies in the design and modernization of the content of military education and quality control. The article substantiates the content and structure of professional competence the national personnel of the Armed Forces of Ukraine, as a component of military-professional competence, which integrates on military-special, socio-cultural and communicative components.*

Originality: *A comprehensive model of the professional competency of national staff officers is proposed, which is the scientific substantiation of the standard of professional education, which is based on the qualification model of a specialist attached to the object and subject of peacekeeping.*

Conclusion: *The article resolves the scientific contradiction. The proposed competency model could form the basis for officers' preparation for frequent international peacekeeping and security operations.*

Key words: *officer; national staff; peacekeeping activities; professional competenc.*

Дмитро Вітер,
доктор філософських наук, старший науковий співробітник
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-7330-1280

Олег Мітягін,
кандидат історичних наук
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0003-1941-3561
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/81-90

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ГОЛОВНІ НАПРЯМКИ, ЗМІСТ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Досліджено питання розвитку професійної військової освіти в Україні, визначено основні напрямки, зміст та перспективи її формування з урахуванням досвіду країн-членів НАТО у цій сфері. Запропоновано концептуальну модель формування обрису офіцера майбутнього та структуру курсової професійної підготовки офіцерів на тактичному, оперативному та стратегічному рівнях.

Ключові слова: військова освіта; курсова підготовка; лідерські курси; НАТО; обрис офіцера; офіцерські кадри; підготовка військових фахівців; професійна військова освіта.

Постановка проблеми. Основною тенденцією розвитку системи військової освіти у країнах-членах НАТО є її професіоналізація з метою підвищення ефективності підготовки офіцерів та військових фахівців. Досвід країн-членів НАТО свідчить про те, що система підготовки офіцерів та військових фахівців для сил безпеки і оборони має такі особливості: чітко виражена спеціалізація, інтенсивність та короткостроковість навчального процесу. Водночас для підготовки офіцерських кадрів в якості пріоритетів визначається практичне спрямування навчання, що зорієнтовано на вирішення конкретних практичних завдань; вивчення важливих для безпеки держави предметів в області міжнародних відносин; якісний відбір кадрів для сил безпеки і оборони. Кардинальні зміни структури системи військової освіти, які характерні для більшості країн-членів НАТО, мають на меті побудову сучасної моделі професійної військової освіти, що забезпечує підготовку офіцерів, здатних на практиці вирішувати складні завдання, пов'язані з усім комплексом проблем, що виникають в оперативному середовищі. Ураховуючи що реформа системи національної безпеки і оборони України передбачає інтенсифікацію якісних змін у сфері підготовки офіцерських кадрів для Збройних Сил з урахуванням особливостей курсу держави на євроатлантичну інтеграцію, питання професіоналізації військової освіти в Україні є актуальним та потребує адекватного вирішення. В останньому випадку йдеться про необхідність оптимального поєднання набутого в Україні досвіду підготовки офіцерів та стандартів НАТО у системі вищої військової освіти, яка залишається одним з пріоритетних факторів розвитку систем національної безпеки і оборони.

Метою статі є визначення основних напрямків, змісту та перспектив формування системи професійної військової освіти в Україні з урахуванням досвіду країн-членів НАТО у цій сфері.

Методи дослідження. У статті використано систему загальнонаукових і спеціальних методів теоретичного та емпіричного дослідження (систематизація та узагальнення, логічно-порівняльний методи, системний підхід, метод моделювання).

Виклад основного матеріалу. Важливим здобутком розвитку системи військової освіти України є поєднання двох основних складових – освітньої та професійної. Інституціональне забезпечення цієї системи дозволяє здійснити перехід до професіоналізації військової освіти без втрати переваг ані освітньої, ані професійної складової, що забезпечує збереження інтегрального характеру підготовки офіцерів з урахуванням сучасних вимог до її характеру і змісту. Водночас Україна потребує вдосконалення професійної складової підготовки офіцерів, що може бути виконано в межах розвитку професійної військової освіти.

Професійна військова освіта (ПВО) є формою військової освіти, яка ґрунтується на міждисциплінарному підході й являє собою постійний процес підготовки офіцерів на основі отримання ними стійкої сукупності знань, вмінь та навичок з у сфері науки та мистецтва війни [9; 13]. Крім цього, ПВО характеризується як визнаний комплекс цілей, політик і процедур, які підтримують освітні вимоги до офіцерів [7; 8]. Ураховуючи зміст ПВО, його сутність та основні характеристики, які забезпечують планомірний розвиток системи підготовки офіцерів у країнах-членах НАТО, можна зазначити, що професіоналізація військової освіти в Україні передбачає інтеграцію органів управління військовою освітою, мережі закладів військової освіти, діючих стандартів освітньої діяльності і стандартів освіти (професійний стандарт), рівнів і ступенів кваліфікації освіти (галузева рамка кваліфікацій), законодавчої та нормативно-правової бази тощо в єдиний комплекс професійної підготовки офіцерів.

Такий комплекс складається з декількох невід'ємних від процесу підготовки офіцера компонентів: розуміння особливостей професії військового, професійного розвитку, загальних професійних компетентностей, функціональних професійних компетентностей, індивідуальної та спільної підготовки, формування обрису офіцера майбутнього. Кожен компонент має місце в концептуалізації ПВО і визначає базові умови розвитку її структури у зв'язку із конкретними пріоритетами та орієнтирами професійного зростання офіцера. Так, професія військового характеризується наявністю важливих специфічних функціоналів та особливостей рольової взаємодії, які відрізняють цю професію від інших. Серед основних, базових функціоналів виділяються: прихильність військовій етиці, командні (лідерські) якості, приналежність військовій професії, висока громадянська та патріотична позиція. Ці функціонали реалізуються в таких характеристиках офіцера, як обов'язок, честь, відданість, готовність служіння державі, компетентність, колективізм, організаторські здібності. Відповідність офіцера наведеним характеристикам

визначає ядро професійної армії. Відповідно отримання професії військового пов'язане з набуттям необхідних загальних професійних компетентностей, тобто динамічної сукупності загальних знань, умінь та навичок, якими мають володіти всі офіцери, незалежно від роду військ чи сфери застосування, й які формуються на всіх рівнях професійної військової освіти, а також функціональних професійних компетентностей, тобто динамічної сукупності знань, умінь і навичок, обов'язкових для офіцера певного роду військ чи структурного підрозділу, які залежать від тактики, певного виду зброї та обладнання та/або специфіки застосування структурного підрозділу, специфіки функціональної зони. Ці компетентності отримуються офіцерами, як правило, перед призначенням осіб на посаду структурного підрозділу.

Набуття необхідного комплексу компетентностей, що безпосередньо розкривають зміст професії та характеризують професійний рівень підготовки офіцера, здійснюється в процесі професійного розвитку (планомірний, прогресивний, такий, що здійснюється упродовж кар'єри офіцера процес освіти, саморозвитку та набуття практичних знань, навичок, вмінь), індивідуальної (розвиток вмінь і знань, які необхідні для виконання конкретних посадових обов'язків та завдань на основі вивчення і засвоєння способів реагування на передбачені ситуації) та спільної підготовки (воєнна підготовка, що ґрунтується на спільній доктрині або спільних тактиках, методах і процедурах, використовуваних для підготовки офіцерів командного складу, які проходять службу в об'єднаних штабах, спільних силах реагування на оперативному та стратегічному рівні), які є основними складовими процесу професійної підготовки в межах системи ПВО.

Узагальнення досвіду країн-членів НАТО дає можливість вказати на наступні вимоги до професійної підготовки офіцерів [4; 5; 6]:

- формування здатності керувати військами (силами) в бою (операції), навчанням, вихованням, психологічною підготовкою особового складу в мирний і воєнний час;
- розвиток критичного і стратегічного мислення, прийняття рішень в умовах невизначеності та високого ступеня ризику;
- забезпечення адаптивності до змін організаційної структури і технологій;
- формування здатності до спільного планування, розуміння і здійснення співпраці зі структурами НАТО на оперативному та стратегічному рівні;
- набуття вмінь та навичок з експлуатації і застосування найскладніших систем озброєння та військової техніки;
- формування здатності ефективно діяти при виконанні завдань, які виникають під час здійснення міжнародних антитерористичних і миротворчих операцій, участі в ліквідації локальних воєнних конфліктів тощо;
- забезпечення суворого добору кандидатів для навчання у військових навчальних закладах й розвиток активно діючої системи відсіву нездатних до процесу навчання.

Наведені вимоги є основою формування обрису офіцера майбутнього, який набуває визначальних ознак з огляду на розвиток системи професійної військової освіти, про що свідчить досвід країн-членів НАТО [2; 11; 12], які орієнтуються на розуміння того, що бачення офіцера майбутнього, як визначник системи військової освіти та професіоналізації, спрямоване на розвиток особистості офіцера, здатного стратегічно й критично мислити, розробляти плани ведення спільних бойових дій, творчо реалізовувати набуті знання та навички з оперативного мистецтва та застосування воєнного потенціалу держави [1; 3; 10]. Реалізація основних положень та принципів, що формують обрис офіцера майбутнього, має здійснюватись у системі ПВО, яка орієнтується на формування та розвиток офіцерів-лідерів в інтелектуальній сфері, забезпечення досягнення ними високого рівня професіоналізму в теорії та практиці ведення бойових дій (операцій), одночасно створюючи умови для поглиблення знань з воєнної історії у поєднанні з вивченням передових методів, технологій та способів ведення збройної боротьби, досягнення сумісності при проведенні міжнародних операцій, а також здібностей розробляти пропозиції з питань оборони та застосування збройних сил на рівні вищого політичного керівництва держави. Таким чином, система ПВО в якості результату потребує орієнтації на формування у офіцера стійкої сукупності знань, навичок та вмінь, які забезпечують високий рівень професіоналізму та лідерських якостей, що у сукупності проявляється як обрис офіцера.

Основними елементами обрису офіцера майбутнього є (у розподілі за освітньою, професійною складовими та загальними компетентностями):

Тактичний рівень підготовки:

- критичне мислення, знання соціальних процесів, управління в інформаційному середовищі, принципи збройної боротьби, міжнародне гуманітарне право;
- ініціативність, відповідальність, комунікативність, психологічна адаптивність, саморозвиток;
- критичний аналіз, вирішення малоструктурованих завдань, впровадження стандартів НАТО, управління підрозділом, стресостійкість.

Оперативний рівень підготовки:

- системний аналіз, історія війн та оперативне мистецтво, Case-study, управління проектами, військове право, стандарти НАТО;
- когнітивність, комплексність та динамічність, структури, політики та процеси, планування спільних операцій, військова етика;
- системне, аналітичне мислення, операційна сумісність, управління ризиком, лідерство, планування оперативного середовища.

Стратегічний рівень підготовки:

- управління ресурсами, стратегічний менеджмент, воєнна доктрина, національна і колективна безпека, оперативне мистецтво;
- управління соціальними процесами, прийняття рішень з питань безпеки оперативного середовища, проведення спільних операцій, розвиток глобального оперативного середовища;

– стратегічне лідерство, оборонне планування, стратегічне мислення, управління змінами, рекомендації з питань міжнародної та національної безпеки, розвиток Збройних Сил.

Зазначені елементи обрису офіцера майбутнього відображують необхідний рівень освітньої та професійної підготовки, якого офіцер має прагнути. Можливість досягнення того чи іншого рівня професіоналізму, відображеного в обрисі, є невід’ємною від високих особистісних якостей (світогляд, менталітет, культура, інтелект тощо), морально-етичних норм та ціннісних орієнтацій (патріотизм, відданість, вірність тощо), які приймає та поділяє офіцер. Розвиток системи ПВО в Україні може бути представлений з урахуванням вимог до формування обрису офіцера майбутнього в рамках відповідної моделі (Рис. 1), яка є концептуально-методологічною основою професіоналізації військової освіти, визначаючи головні напрями, зміст та результати професійної підготовки на всіх рівнях.

Згідно наведеної моделі в основу вибору оптимального варіанта професіоналізації військової освіти доцільно покласти принцип поєднання двох основних складових:

– освітньої (фундаментальна військова освіта, що проводиться у ВВНЗ, ВНП ЗВО з підготовки осіб на посади офіцерського складу на певному рівні вищої освіти з присудженням їм відповідного ступеня вищої освіти і видачею після успішного завершення навчання диплома державного зразка);

– професійної (курсора підготовка офіцерів та військових фахівців, що проводиться у процесі виконання ними службових функцій на посадах у військах (силах) на основі лідерських курсів перед призначенням офіцерів на вищі посади з видачею після успішного завершення навчання відповідного відомчого сертифікату).

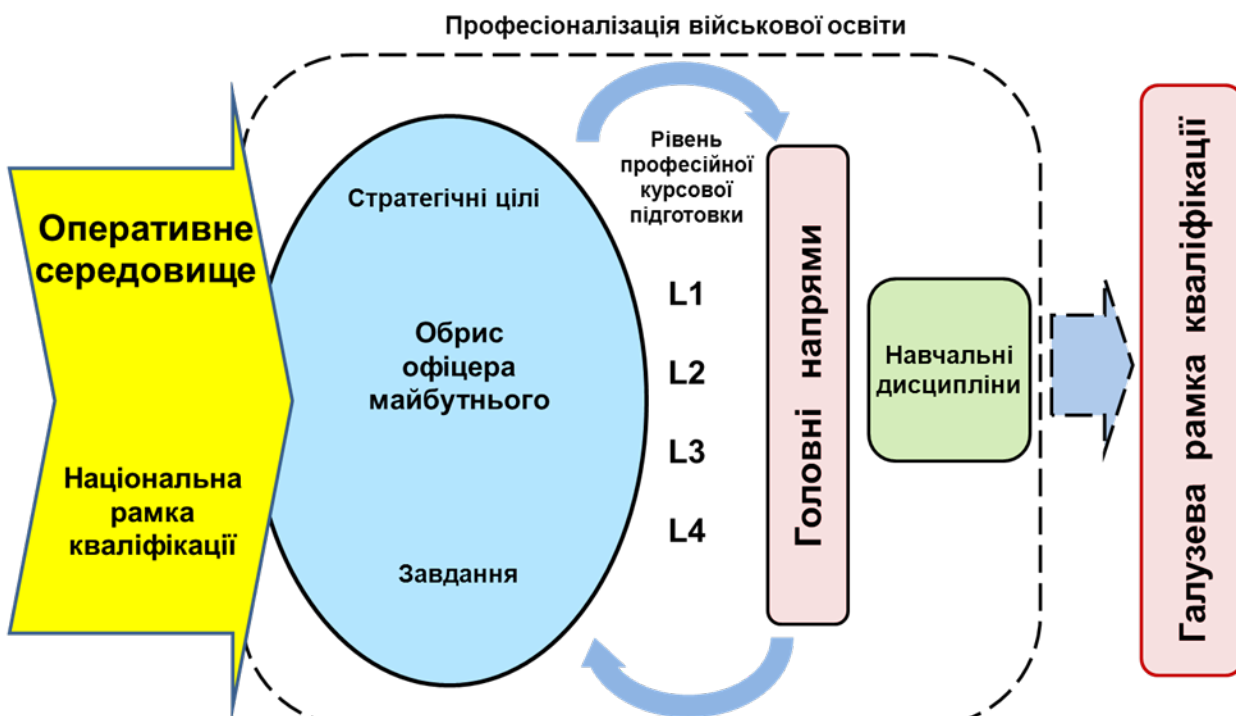

Рис. 1. Концептуальна модель професіоналізації військової освіти

З точки зору об'єктивації в межах процесу професійної військової освіти та підготовки офіцерів наведений принцип має обов'язково враховувати зміни в оперативному середовищі у поєднанні з основними вимогами, що закріплені у вітчизняній нормативно-правовій базі, яка регулює питання військової освіти. Це має забезпечити узгодження стратегічних цілей та завдань, які формують зміст професійної військової освіти та підготовки офіцерів, та визначення головних напрямів її розвитку, зорієнтованих на результат.

У свою чергу, професіоналізація військової освіти, ґрунтуючись на досвіді країн-членів НАТО, передбачає запровадження чотирьохрівневої системи професійної підготовки, рівні курсової (лідерської) підготовки якої мають функціональну відповідність до тактичного (L1), оперативного (L2, L3) і стратегічного (L4) рівнів військової освіти:

L 1 – курс базової підготовки офіцерів (підготовка на посади не вище командира роти (батареї));

L 2 – курс підготовки на посади батальйонної ланки;

L 3 – курс підготовки на посади бригадної ланки;

L 4 – курс підготовки вищого керівного складу та офіцерів Генерального штабу.

Лідерський курс (L-1) є завершальним етапом підготовки офіцерів першого рівня і проводиться з метою здобуття військово-облікової спеціальності. Офіцери, які пройшли курс, отримують відомчий документ і призначаються на посаду відповідно до отриманої спеціальності (рід військ). Цей рівень підготовки призначений для виконання майбутніми офіцерами обов'язків за посадою не вище командира роти (батареї, відповідного рівня кар'єри в авіації, військово-морської частини) в штабі, навчальному закладі чи адміністративному підрозділі.

Метою лідерського курсу (L-2) є підготовка офіцерів до планування і виконання бойових дій на рівні батальйону. Навчання фокусується на процесі прийняття рішень, управлінні діями підрозділів батальйону та організації взаємодії із приданими йому підрозділами з урахуванням досвіду країн-членів НАТО. Офіцери, які пройшли курс, отримують відомчий документ і призначаються на посаду відповідно до їх спеціальності.

Лідерський курс (L-3) призначений для курсової підготовки офіцерів на посади бригадної ланки. Метою підготовки є вдосконалення навичок об'єднаного планування в контексті оперативного мистецтва, розуміння і здатності виконання вимог НАТО, підготовка офіцерів до і виконання бойових дій на рівні бригади (полку). Навчання фокусується на військовому процесі прийняття рішень, управлінні діями підрозділів бригадного рівня та організації взаємодії із приданими йому підрозділами з урахуванням досвіду країн-членів НАТО. Офіцери, які пройшли курс, отримують відомчий документ і призначаються на посаду відповідно до отриманої спеціальності.

Лідерський курс (L-4) призначений для підготовки вищого керівного складу та офіцерів Генерального штабу. Метою курсу є підготовка офіцерів для

національних та/або міжнародних організацій (штабів, управлінь) стратегічного рівня. Протягом навчання увага зосереджується на міжнародних відносинах, економічних заходах та збройних засобах стримування. Навчання відбувається виключно у НУОУ та навчальних закладах НАТО.

Нормативною частиною запропонованої курсової підготовки є зміст її головних напрямів на відповідних рівнях (Табл. 1).

Таблиця 1

Зміст підготовки військових фахівців на лідерських курсах (варіант)

Рівень підготовки			
L1	L2	L3	L4
Головні напрямки			
Застосування за призначенням	Оперативна сумісність	Лідерство і оперативне мистецтво	Стратегічне лідерство
Зміст			
Принципи збройної боротьби	Розгортання та застосування сил і засобів на тактичному рівні	Розгортання та застосування сил і засобів на оперативному рівні	Оборонне планування та управління ризиками
Принципи ведення спільних дій	Сумісність у складі сил оборони, багатонаціональних формувань	Планування та проведення спільних операцій	Міжнародна співпраця у військовій сфері
Стандарти НАТО	Оперативна підготовка штабів	Інтегрована система управління силами і засобами	Стратегія національної безпеки і оборони
Потреби національної безпеки і оборони держави	Тенденції розвитку міжнародних відносин	Пріоритети зовнішньої та внутрішньої політики держави	Загрози та безпека оперативного середовища
Підготовка особового складу	Адміністративне управління	Оперативне управління	Военно-політичне та державне управління

Наведене диктує такі основні вимоги до системи ПВО: чіткість, конкретно-зорієнтованість на цілі, актуальність та адаптивність до змін сучасної тактики і стратегії, способів та методів ведення збройної боротьби, динаміки змін оперативної обстановки та оперативного середовища.

Результатом проходження офіцером навчання в системі ПВО має стати здатність ідентифікувати та осмислювати виклики, що становлять загрозу національним інтересам у сфері безпеки та оборони, на рівні вироблення внутрішньої та зовнішньої політики держави, розробки рекомендації та прийняття рішень (з пріоритетом на професійне воєнне бачення шляхів та можливостей розв'язання проблем); здатність управляти змінами, у тому числі в умовах підвищеного рівня ризику та невизначеності; здатність планувати та проводити спільні військові операції на стратегічному рівні, у тому числі глобальні інтегровані операції в умовах негативних змін; здатність стратегічно мислити й аналізувати кампанії, операції тощо.

У цілому розвиток професійних та лідерських якостей офіцера, як результат проходження навчання та підготовки в системі ПВО, має здійснюватись в універсалізованій системі вищої військової освіти та курсової професійної підготовки в межах розроблених та імплементованих у навчальний

процес програм кожного ВВНЗ та ВНП ЗВО. Розробка відповідних програм має ґрунтуватися на організаційно-методичному забезпеченні, яке враховує особливості політик і процедур професіоналізації військової освіти за конкретними напрямками, а саме:

- визначення керівних положень з підвищення ефективності виконання та контролю за виконанням програм професіоналізації військової освіти (зорієнтованої на результати);
- розроблення методик оцінки ефективності реалізації програм професіоналізації військової освіти та визначення загальних положень щодо визначення результатів реалізації програм різних рівнів;
- розроблення пропозицій щодо структури програм професіоналізації військової освіти на всіх рівнях, їх цілей, змісту, типових форм;
- визначення можливостей поєднання програм військової та цивільної освіти на основі спільних цілей і сфер навчання;
- встановлення вимог до акредитації програм професіоналізації військової освіти;
- визначення вимог до звітності, у тому числі щодо акредитації та щорічної оцінки;
- визначення напрямів і шляхів нормативно-правового забезпечення професіоналізації військової освіти.

Фактично, професіоналізація військової освіти має здійснюватись шляхом модернізації системи базового і професійного навчання офіцерів протягом всієї кар'єри.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Завдання щодо розвитку ПВО потребує перегляду концептуальних засад підготовки офіцерів тактичного, оперативного та стратегічного рівнів на основі імплементації ключових елементів відповідних концепцій країн-членів НАТО з урахуванням переорієнтації системи професійної підготовки офіцерських кадрів в Україні на спеціалізацію, інтенсивність та короткостроковість навчального процесу.

У перспективі розвитку системи ПВО та визначення шляхів удосконалення професійної підготовки офіцерів необхідним є вирішення комплексу завдань, які потребують окремих досліджень, зокрема:

- розробка державного стандарту (Галузева рамка кваліфікацій) освітньо-професійної діяльності для галузі знань “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону” для кожного рівня підготовки за відповідною спеціалізацією згідно Національної рамки кваліфікацій та стандартів НАТО;
- оптимізація змісту освіти на основі включення до початкових модулів елементів практичної підготовки до професійної діяльності;
- удосконалення системи конкурсного відбору офіцерів на посади педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників з наданням пріоритету тим з них, які мають наукові ступені, вчені звання, досвід ведення бойових дій тощо;

– поглиблення інтеграції військової освіти з бойовою та спеціальною підготовкою особового складу військ (сил), проведення з ним спільних заходів із залученням до цього інструкторів із держав-членів НАТО тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Agbaria A. The “social soldier” and the mission to “retrieve the lost honor”: An ideal image of the desired graduate of an Israeli general pre-military academy / Ayman Agbaria, Zach Shmueli // International Journal of Educational Development. – Vol. 66. – April 2019. – P. 88-95.
2. Augier M. Innovative Thinking: The Role of Professional Military Education / Mie Augier, Wayne Hughes // <http://cimsec.org/innovative-thinking-the-role-of-professional-military-education/40280>.
3. Bonn K. Army Officer's Guide / Keith E. Bonn. – Harrisburg, PA: Stackpole, 1999.
4. Freidson E. Professionalism: The Third Logic / E. Freidson. – Chicago : University of Chicago Press, 2001.
5. Hersh M. Professional Ethics and Social Responsibility: Military Work and Peacebuilding / Marion Hersh // IFAC-PapersOnLine. – Vol. 50. – № 1. – July 2017. – P. 10592-10602.
6. Johnson-Freese J. The Reform of Military Education: Twenty-Five Years Later / Joan Johnson-Freese // Orbis. A Journal of World Affairs. – Vol. 56. – № 1. – 2012. – P. 135-153.
7. Kelley K. Getting to the Goal in Professional Military Education / Kevin P. Kelley, Joan Johnson-Freese // Orbis. A Journal of World Affairs. – Vol. 58. – № 1. – Winter 2014. – P. 119-132.
8. Kohn R. First Priorities in Military Professionalism / Richard H. Kohn // Orbis. A Journal of World Affairs. – Vol. 57. – № 3. – Summer 2013. – P. 380-389.
9. Professional Military Education A Cross-Cultural Survey / Ed. by Duraid Jalili and Hubert Annen. – Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Warszawa, Wien, 2019. – 234 p.
10. Snider D. Dissent and Strategic Leadership of the Military Professions / Don M. Snider // Orbis. A Journal of World Affairs. – Vol. 52. – № 2. – 2008. – P. 256-277.
11. The Canadian Forces Non-Commissioned Member in the 21st Century: Detailed Analysis and Strategy for Launching Implementation (NCM Corps 2020), August 2002. – 79 p.
12. U.S. Department of the Army. Pamphlet 600-3 Commissioned Officer Development and Career Management. – Washington, DC: U.S. Department of the Army, 1995.
13. Waggener A. Joint Professional Military Education. A Retrospective of the Skelton Panel / Waggener Anna T. // JFQ 77, 2nd Quarter 2015. – P. 55-59.

РЕЗЮМЕ

Дмитрий Витер,
доктор философских наук, старший научный сотрудник
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
Олег Митягин,
кандидат исторических наук
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Профессионализация военного образования в Украине: главные направления, содержание, перспективы

Исследованы вопросы развития профессионального военного образования в Украине, определены основные направления, содержание и перспективы ее формирования с учетом опыта государств-членов НАТО в этой сфере. Предложена концептуальная модель

формирования абриса офицера будущего и структура курсовой профессиональной подготовки офицеров на тактическом, оперативном и стратегическом уровнях.

Ключевые слова: абрис офицера; военное образование; курсовая подготовка; лидерские курсы; НАТО; офицерские кадры; подготовка военных специалистов; профессиональное военное образование.

SUMMARY

Dmitry Viter,

Dr. (Philosophical sciences), senior researcher
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Oleh Mitiagin,

PhD (historical sciences)
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Professionalization of the military education in Ukraine: main trends, content, perspectives

Introduction. Today is very important to develop the professional military education in Ukraine for higher of officer training effectiveness level, that connected with necessity to adopted the main tendencies of NATO' military education development.

Purpose. Define the main directs, content and perspectives of professional military education system forming in Ukraine in context of NATO' state-members in this sphere.

Methods. The system of general scientific and special methods of theoretical and empirical research (analysis of scientific literature, systematization and generalization of materials, logic and comparative, content analysis) was used in order to realize the article purpose.

Results. The article deals with the questions of professional military education in Ukraine, the main directs, content and perspectives of professional military education system forming in Ukraine in context of NATO' state-members in this sphere are considered. The conceptual model of future officer vision and a structure of professional training course' for officer at the tactical, operative and strategic levels are proposed.

Originality. Education and training of military specialists in the system of professional military education is considered as an integral and level-based system, which is compatible with system of NATO officers' training. Realization of main principles, which forming the future officer vision, can make in system of professional military education that orient to forming and development the officer-leaders in intellectual sphere, ensuring they achieve a high level of professionalism in theory and practice of art of war (operations), studying the methods, technologies and form of warfighting, make proposals for defense problems solving and using Armed Forces at high political level of public administration.

Conclusion. Tasks for development of professional military education need in revision of the conceptual bases for officers at tactical, operative and strategic levels training on the base of implementation the key elements the same system in NATO' state-members, and also change the orientation of officers staff training in Ukraine to specialization and intensity of education process.

Key words: coursing training; future officer vision; leading courses; military specialists training; NATO; officer staff; professional military education.

Андрій Вітченко,
доктор педагогічних наук, професор
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-1694-401X
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/91-102

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ У ВИЩІЙ ВІЙСЬКОВІЙ ШКОЛІ: ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ, ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Проаналізовано нормативно-правову основу підготовки фахівців за третім освітньо-науковим рівнем вищої освіти, встановлено суттєві суперечності й недоліки у програмному забезпеченні навчання майбутніх докторів філософії, певні розходження в поглядах їх подолання. Узагальнено принципи і підходи до підготовки докторів філософії в ЄПВО, спроектовано рейтингову систему відбору на навчання в ад'юнктуру ВВНЗ. На конкретних прикладах розкрито логіку набуття інтегральних результатів навчання майбутніх докторів філософії (комунікативна, дослідницька та лідерська компетентності). Запропоновано авторську модель програми освітньої підготовки ад'юнктів за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки».

Ключові слова: ад'юнктура; вища військова школа; компетентність; компетентнісний підхід; майбутній доктор філософії; освітньо-наукова програма; рейтингова система відбору на навчання.

Постановка проблеми. У контексті переходу на нову освітню модель, що відзначається компетентнісним спрямуванням і спільною відповідальністю стейкхолдерів за якість вищої освіти, особливої актуальності набувають питання наступності в підготовці докторів філософії, проектування інтегральних показників опанування освітньо-наукових програм за відповідним циклом. Оскільки саме майбутні викладачі й науковці-дослідники визначатимуть успіх подальших освітніх перетворень у системі вищої військової освіти, необхідно простежити загальноєвропейські тенденції впровадження третього ступеня вищої освіти, висвітлити перспективи подальшого вдосконалення сучасної теорії і практики підготовки фахівців найвищої кваліфікації для вищої військової школи України.

Мета статті – проаналізувати сучасні підходи до навчання докторів філософії, розкрити шляхи і способи вдосконалення докторських освітньо-наукових програм в умовах освітніх трансформацій.

Методи дослідження. Аналіз нормативно-правових документів, проєктів стандартів вищої освіти, наукових джерел з метою визначення стану досліджуваної проблеми; узагальнення принципів і підходів до підготовки докторів філософії в ЄПВО; проектування рейтингової системи відбору на навчання в ад'юнктуру ВВНЗ, інтегральних результатів підготовки ад'юнктів (компетентностей); моделювання програми освітньої підготовки ад'юнкта за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Порушеній проблемі присвячено праці Є. Ніколаєва, С. Ніколаєвої, О. Панич, П. Щипанського,

А. Корецького та ін. Окремі аспекти підготовки майбутніх докторів філософії висвітлюються в розвідках Л. Жураковської, Т. Федотової, Л. Халанчук та ін.

Сучасні дослідники виокремлюють широкий спектр проблемних питань, пов'язаних із підготовкою докторів філософії. Зокрема, С. Ніколаєва актуалізувала проблему проектування докторської освітньо-наукової програми за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки». Дослідниця розкрила особливості розроблення освітньо-наукової програми за спеціалізацією «Теорія і методика навчання іноземних мов», визначила зміст, етапи, форми звітності аспірантів за результатами опанування освітнього компонента. Втім окремі положення, сформульовані у статті С. Ніколаєвої, не отримали належного обґрунтування, зокрема кредитне навантаження освітньо-наукової програми в обсязі 46 кредитів ЄКТС, співвідношення нормативних і вибіркових дисциплін (28 і 12 кредитів ЄКТС відповідно). Потребує уточнення й авторське бачення перспективи подальшого розроблення проблеми у «визначенні та описі компетентностей випускника аспірантури» [6, 46], оскільки в разі корегування цільових настанов і результатів навчання необхідно буде переглянути і змістове, і технологічне забезпечення відповідної програми.

Певні відповіді на вищевикладені дискусійні моменти знаходимо у праці Є. Ніколаєва «Як в Україні створити сучасну систему підготовки докторів філософії (Ph.D.)?». Зокрема автором слушно наголошується на тому факті, що «підготовка докторів філософії в Україні передбачатиме освітню складову в обсязі 30-60 кредитів ЄКТС (що еквівалентно одному-двом семестрам навчання)» [5, 10]. Отже, варіант кредитного навантаження докторської освітньо-наукової програми обсягом 46 кредитів ЄКТС є помилковим.

Окремої уваги заслуговують критичні зауваження Є. Ніколаєва, пов'язані з відсутністю науково обґрунтованих «вимог до конкретного змісту освітньої програми підготовки аспірантів, інституційного забезпечення спроможності ВНЗ та наукових установ реалізувати освітню складову програм підготовки на належному (європейському, світовому) рівні, визначення засад відкриття спільних аспірантур, посилення фінансового забезпечення діяльності аспірантури» [5, 10].

Завдяки порівняльному аналізу сучасної практики підготовки докторів філософії вітчизняні дослідники визначили цілу низку тенденцій, врахування яких сприятиме ефективному вирішенню наявних проблем. На думку авторів статті «Організація підготовки докторів філософії у країнах Європейського союзу та Україні: стан, тенденції, перспективи», до провідних тенденцій належать такі: «збереження різноманітності систем організації докторської освіти, забезпечення права вищих навчальних закладів самостійно формувати власні місії та профілі, а отже, і власні пріоритети з погляду програмних і дослідницьких уподобань; стандартизація вищої освіти у частині забезпечення розвитку здобувачів вищої освіти та дослідників їх зайнятості на теренах Європи чи України відповідно; збільшення в структурі докторських програм спеціалізованих навчальних курсів і тренінгів» [9, 141].

В окремих розвідках за порушеною проблемою спостерігаються спроби ототожнення та підміни понять (компетентність і компетенція, навчання і

викладання тощо), спотвореного тлумачення наукових дефініцій, хибного теоретизування. Наприклад, ненауковий характер мають твердження Ю. Козловського про «поєднання методів навчання (викладача), учіння (аспіранта)» [2, 144], «можливість трансформації класичних методів навчання та методів пізнання у методи навчання в умовах аспірантури» [2, 145]. По-перше, навчання є спільною діяльністю того, хто вчить (викладача), і того, хто вчиться (аспірант, ад'юнкт), а методи навчання за класифікацією відомого дидакта М. Мархмутова поділяються на методи викладання і методи учіння [4]. По-друге, класифікація методів навчання здійснюється в педагогіці за певними ознаками (за джерелом передавання і характером сприйняття інформації, за ступенями розвитку самостійної пізнавальної діяльності тих, хто навчається тощо), тоді як умови є лише чинниками, що опосередковано впливають на вибір методів навчання.

На підставі проведеного аналізу публікацій з'ясували наявність розходжень у поглядах на проектування цілей, змісту і результатів навчання здобувачів третього рівня вищої освіти. Останнє доводить нагальність поглибленого вивчення наявних проблем, пошуку ефективних шляхів і способів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Ухвалення трициклової системи вищої освіти припадає на Бергенський саміт міністрів освіти (2005 р.), де було визначено декілька провідних настанов щодо розроблення докторського рівня:

1. «...Кваліфікації рівня доктора наук повинні бути повністю узгоджені із наднаціональною системою кваліфікацій Загальноєвропейського простору вищої освіти на основі підходу, що базується на результатах».

2. «Ключовою складовою докторантури є поглиблення знань шляхом проведення оригінальних авторських досліджень».

3. «...Звичайне робоче навантаження за третім циклом навчання у більшості країн складає 3-4 роки роботи. Ми закликаємо університети забезпечити в рамках відповідних докторських програм міждисциплінарне навчання та розвиток замінюваних вмінь та навичок, які б максимально відповідали потребам ринку праці».

4. «Необхідно уникати надмірної формалізації докторських програм» [3].

У подальшому сформульовані настанови доповнювалися й розширювалися за рахунок таких положень: «...число людей із дослідницькими компетентностями має зростати. Докторські програми мусять створювати умови для високоякісних досліджень у межах конкретних дисциплін...» (Львівське комюніке, 2009); «...вища освіта повинна забезпечити міцніший зв'язок між дослідженнями, викладанням і навчанням на всіх рівнях. <...> У цьому відношенні ми будемо підтримувати різноманітність докторських програм...» (Бухарестське комюніке, 2012); «забезпечення справедливого доступу до вищої освіти», «сприяти соціальній мобільності та постійному професійному розвитку, водночас даючи тим, хто навчається, можливість отримати доступ до вищої освіти та завершити її на будь-якому етапі свого життя» (Паризьке комюніке, 2018). З процитованого випливає *низка принципів і підходів*, на яких ґрунтується підготовка докторів філософії в межах ЄПВО:

1. Узгодженість кваліфікацій за докторським рівнем.
2. Компетентнісний, міждисциплінарний, розвивальний підходи до розроблення освітньо-наукових програм.
3. Пріоритетність інноваційних дослідницьких завдань, підпорядкованість освітньої компоненти науковій.
4. Відповідність докторських програм актуальним запитам і потребам.
5. Гнучкість, варіативність докторських програм.
6. Інтегральність підготовки доктора філософії як дослідника і викладача.

Окремої уваги заслуговує загальноєвропейська тенденція щодо розширення доступу до здобуття вищої освіти. Втім не слід забувати про наявність об'єктивних і суб'єктивних чинників, що позначаються на рівні підготовки вступників до аспірантури (ад'юнктури). Зокрема шлях офіцера в науку теж може бути тривалим, оскільки далеко не всі випускники-магістри ВВНЗ одразу після випуску мають можливість вступати в ад'юнктуру.

Особливою гострото набуває проблема якості підготовки вступників, які за роки служби втратили певні теоретичні знання, дослідницькі вміння, але при цьому набули бойовий і професійний досвід, який не завжди корелює з теорією, а тому потребує належного наукового осмислення. Як цього досягти на відбірковому етапі? Ось тут і необхідно продумати особливий порядок вступу військовослужбовців в ад'юнктуру, який мотивуватиме їх займатися самоосвітою, постійно підвищувати рівень загальнонавчальної, професійної підготовки. До того ж, такий пропедевтичний відбір сприятиме відсіву раптових здобувачів.

Доцільно впровадити гнучку рейтингову систему відбору на навчання в ад'юнктуру ВВНЗ, що ґрунтуватиметься на відсотковій шкалі оцінювання й охоплюватиме такі види діяльності вступників:

1. Успішне опанування 2-3 дистанційних курсів, пов'язаних з розвитком загальних компетентностей – іншомовної комунікативної, дослідницької, лідерської. Кожен курс повинен становити 5 кредитів та оцінюватися за нормою 1 кредит – 1 заліковий бал. Максимальна кількість залікових балів – 15.

2. Участь у наукових заходах університету, до якого вступає здобувач. Кожне повідомлення, виступ або доповідь оцінюється відповідно 1, 2 і 3 балами. Максимальна кількість залікових балів – 15.

3. Публікація матеріалів наукових досліджень за темою майбутньої дисертації. У нефахових періодичних виданнях: тези – 1 бал, стаття – 3 бали. У фахових періодичних виданнях: тези – 2 бали, стаття – 5 балів. У науково метричних виданнях – 15 б. за кожну публікацію. Максимальна кількість залікових балів – 50.

4. Написання аналітичного огляду зарубіжних і вітчизняних публікацій за темою майбутнього дослідження, наукового реферату та його захист – по 10 балів. Максимальна кількість залікових балів – 20.

Протягом останніх років було напрацьовано нормативне забезпечення підготовки докторів філософії, завдяки якому, на жаль, не вдалося повною мірою подолати наявні недоліки:

1. Поверховість і суперечливість нормативних вимог до інтегральних результатів навчання за третім рівнем вищої освіти (табл. 1).

2. Брак наукового обґрунтування докторських освітньо-наукових програм, дисбаланс між їх компонентами, надмірне перевантаження аспірантів (ад'юнктів).

3. Компілятивний підхід до проектування цілей, змісту і результатів навчання.

4. Формальний характер внутрішніх механізмів забезпечення якості освітньо-наукових програм, зокрема щодо контролю самостійної роботи аспірантів (ад'юнктів).

5. Експериментаторство, примітивізація і бюрократизація процедури захисту дисертацій.

Таблиця 1

**Порівняльна характеристика нормативно визначених компетентностей
доктора філософії**

Постанова КМУ № 261	Накази МОНУ № 600 та 1648
	Інтегральна: Здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики
Здобуття глибинних знань із спеціальності (групи спеціальностей)	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
Оволодіння загальнонауковими (філософськими) компетентностями	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу
Набуття універсальних навичок дослідника	Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.
Здобуття мовних компетентностей, достатніх для представлення та обговорення результатів своєї наукової роботи іноземною мовою (англійською або іншою відповідно до специфіки спеціальності) в усній та письмовій формі, а також для повного розуміння іншомовних наукових текстів з відповідної спеціальності	Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово. Здатність спілкуватися іноземною мовою.

Особливе занепокоєння викликає брак наступності у визначенні результатів навчання (компетентностей) між другим і третім рівнями вищої освіти, спотворення сутності компетентнісного підходу, оскільки фактично компетентність як інтегральний результат підготовки фахівців підміняється окремими її компонентами (знаннями, вміннями, навичками тощо). При цьому проігноровано ключове положення Закону України «Про вищу освіту» щодо поступового ускладнення компетентностей, їх збагачення залежно від рівня вищої освіти («є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [1]). Наприклад, у проекті стандарту вищої освіти для третього рівня доктора філософії за спеціальністю 253 «Військове управління (за видами збройних сил)» замість компетентностей подано перелік здатностей, що мають імовірнісний характер: «K01. Здатність до набуття універсальних навичок дослідника: пошуку, систематизації і синтезу інформації з різних джерел. K02.

Здатність формувати системний науковий світогляд, проявляти креативність, продукувати і приймати обґрунтовані рішення» [8]. Окремі формулювання примітивізують навчання, зводять його до набуття фрагментарних якостей, опанування окремих наукових методів і форм відображення навколишньої дійсності, наприклад: «K03. Здатність до абстрактного, критичного мислення, аналізу та синтезу... K06. Здатність до організації та проведення навчальних занять з використанням теоретичних та методологічних напрацювань власного наукового дослідження» [8].

У процитованому проекті стандарту без належного пояснення розмежовано компетентності й результати навчання, при цьому останні набули вузькоаспектного, переважно знанцецентричного спрямування. Окремі формулювання не виправдано розширюють предмет дисертаційного дослідження доктора філософії до рівня доктора наук. Спостерігається неузгодженість, формалізація, надмірне абстрагування результатів навчання (наприклад, «знати ...сучасний стан наукових знань», «здійснювати публічну апробацію результатів досліджень, сприяти їх поширенню в науковій та практичній сферах» [8]). Проте найбільшою проблемою є відсутність логічної послідовності й наступності в набутті визначених результатів, що власне і прирікає цей стандарт на технологічне фіаско. Крім того, всі без винятку стандарти позбавлені засобів діагностики, що унеможлиблює якісний контроль результатів навчання ад'юнктів і призведе до формалізації цієї процедури під час акредитації спеціальностей.

Чи є вихід із ситуації, що склалася навколо компетентностей доктора філософії? Безумовно, є. Він передбачає відмову від примітивних розробок у сфері компетентнісного підходу (проект Тьюнінг) і переорієнтацію на наукове обґрунтування системи компетентностей для неперервної освіти. Необхідно відпрацювати таку взаємопов'язану сукупність інтегральних результатів, що піддаватиметься вимірюванню на заключному етапі навчання під час акредитації спеціальності чи державної атестації.

Пропонуємо таке співвідношення груп компетентностей для третього рівня вищої освіти: загальні компетентності – 20 %, професійні – 40 %, фахові – 40 %. Загальна кількість – 10-12.

Логіку набуття майбутнім доктором філософії інтегральних результатів навчання розкриємо на прикладі комунікативної, дослідницької та лідерської компетентностей.

Комунікативна компетентність доктора філософії:

знання правил ведення наукової дискусії, прийомів аргументації, вираження та відстоювання власної позиції; начитаність, виразність і багатство мовлення, пасивний словниковий запас – не менше 66 тис. слів, активний лексичний запас – 12 тис. слів;

уміння доступно, виразно і переконливо передавати власні думки; цілеспрямовано, творчо будувати колективну інтерактивну комунікацію, успішно налагоджувати міжособистісну комунікативну взаємодію в освітньо-професійному та науковому середовищі, гнучко будувати власну комунікативну поведінку у проблемній ситуації, підтримувати діалогічну

комунікацію і первинний науковий дискурс; здійснювати апробацію матеріалів дисертаційного дослідження, оприлюднювати результати наукового пошуку з використанням різних видів і форм звітності (повідомлення, виступ, аналітичний огляд);

досвід спостереження та участі в науковій дискусії, аргументованого обміну думками та контраргументами з опонентами;

комунікабельність, інтерактивність, індивідуальність мовлення;

цінності: виважене і коректне ставлення до критичних висловлювань опонента; нормативність, тактовність, лаконізм мовлення.

Дослідницька компетентність доктора філософії:

знання теорії і методології фундаментальних досліджень; методики організації наукового пошуку, спрямованого на формування нових підходів до розв'язання актуального і вагомого наукового питання (сукупності теоретичних і прикладних завдань – до 4-х); системи загальних і спеціальних методів дослідження; кваліфікаційних вимог до підготовки, експертизи та захисту дисертацій, персональної відповідальності за їх порушення; норм і правил наукової етики;

уміння виявляти наявні суперечності в навколишній дійсності і самостійно визначати підходи до їх подолання, застосовувати основні види наукового аналізу (класифікаційний, аналіз відносин, причинно-наслідковий); ініціювати інноваційні наукові проекти і брати участь у реалізації дослідницьких завдань; добирати й корегувати систему дослідницьких методів, оформлювати і презентувати власні наукові здобутки відповідно до чинних вимог, з дотриманням принципу академічної чесності;

досвід планування, організації та проведення самостійного наукового дослідження за ініційованою темою інноваційного спрямування; активної участі в наукових заходах в якості спікера (диспутанта), діалогічної комунікації з широкою науковою спільнотою та громадськістю;

інноваційність («почуття нового»), ініціативність, критичність, відповідальність, добросовісність, толерантність, лідерство та автономність; цілеспрямованість у досягненні системного вирішення порушеного наукового питання;

ціннісне ставлення до альтернативних аргументованих наукових поглядів, шляхів і способів розв'язання дослідницьких завдань.

Лідерська компетентність:

знання основних стратегій лідерства в науковій і науково-технічній діяльності;

уміння формулювати і корегувати спільні цілі, на прогностичній основі керувати науковими проектами, забезпечувати продуманий добір відповідного дослідницького інструментарію та ресурсів;

наполегливість, рішучість у відстоюванні інтересів групи (колективу), **об'єктивність, принциповість, вимогливість, відкритість і прозорість** у визначенні персонального внеску щодо реалізації дослідницьких завдань;

досвід успішної реалізації дослідницьких цілей в інтересах групи (колективу), продуктивного попередження (вирішення) конфліктів, порушень академічної доброчесності та захисту авторських прав;

цінності: перспективний особистісний розвиток підлеглих, колективу в цілому; духовне самовдосконалення, професійне і наукове визнання.

Суттєвого корегування потребує сучасна практика проектування навчального змісту освітньо-наукової програми (ОНП) за третім рівнем вищої освіти, що відзначається низкою недоліків:

1. Брак наступності між ОНП за магістерським і докторським рівнями.
2. Дисбаланс у співвідношенні змістових компонентів – нормативного і варіативного; теоретичного, практичного і дослідницького.
3. Нівелювання інноваційності та гнучкості, формалізм у проектуванні навчального змісту, видів і форм навчально-пізнавальної, самоосвітньої роботи ад'юнктів (аспірантів).

Подоланню визначених недоліків заважає недосконала нормативно-правова база. Яскравим прикладом формалізму в підходах до визначення змісту навчання майбутніх докторів філософії є п. 26 Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою КМУ від 23 березня 2016 р. № 261. Саме у цьому пункті міститься норма, за якою «індивідуальний навчальний план аспіранта (ад'юнкта) повинен містити перелік дисциплін за вибором аспіранта (ад'юнкта) в обсязі, що становить не менш як 25 відсотків загальної кількості кредитів ЄКТС. При цьому аспіранти (ад'юнкти) мають право вибирати навчальні дисципліни, що *пропонуються для інших рівнів вищої освіти* (курсив наш – А.В.) і які пов'язані з тематикою дисертаційного дослідження, за погодженням із своїм науковим керівником та керівником відповідного факультету чи підрозділу» [7]. Таким чином, закладено підґрунтя для нівелювання розвивального, інноваційного спрямування освітньої підготовки аспірантів (ад'юнктів), які замість опанування нового змісту змушені вивчати те, що передбачено на попередніх рівнях – бакалаврському і магістерському. У такому разі виникають сумніви в якості відбору до аспірантури (ад'юнктури), оскільки аспірант (ад'юнкт) змушений звертатися до попередніх рівнів і студіювати дисципліни, змістом яких він повинен володіти до вступу на спеціальність за третім освітньо-науковим рівнем.

Для успішного проектування освітньої компоненти докторських програм необхідно конкретизувати окремі параметральні показники, від яких залежатиме і продумане навчальне навантаження аспірантів (ад'юнктів), і інноваційний потенціал навчання, і його технологічність. Пропонуємо у процесі розроблення ОНП за третім рівнем дотримуватися таких настанов:

1. Загальний обсяг освітньої компоненти – 30 кредитів (1 семестр) або 60 кредитів ЄКТС (2 семестри), вибір якого залежить від наявності у здобувачів базової освіти, специфіки наукового дослідження, складності ОНП тощо.
2. Співвідношення аудиторної і самостійної роботи – 1/3 до 2/3.
3. Обсяг змісту освітньої компоненти, що забезпечує набуття системи компетентностей: загальних – 20 %, професійних – 40 %, фахових – 40 %.

4. Нормативний компонент відображається у вигляді дисциплін, а варіативний – у формі спеціальних курсів і спеціальних семінарів.

Орієнтовний розподіл змісту, обсягу і результатів навчання ад'юнктів за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» подано в таблиці 2.

Таблиця 2

**Програма освітньої підготовки ад'юнкта за спеціальністю
011 «Освітні, педагогічні науки»**

Компоненти освітньої підготовки	Ад'юнкт з базовою педагогічною освітою (30 кредитів ЄКТС)	Ад'юнкт без базової педагогічної освіти (60 кредитів ЄКТС)
Нормативна частина	3 дисципліни обсягом по 3 кредити (9 кредитів) Науково-педагогічна практика (3 кредити)	9 дисциплін обсягом по 3 кредити (27 кредитів) Науково-педагогічна практика (6 кредитів)
Варіативна частина	1 спецкурс, 2 спецсемінари обсягом по 3 кредити (9 кредитів) Навчально-виробнича або науково-дослідна практика (3 кредити) Виконання освітньо-наукового проекту за темою дослідження (3 кредити)	2 спецкурси, 3 спецсемінари обсягом по 3 кредити (15 кредитів) Навчально-виробнича або науково-дослідна практика (6 кредитів) Виконання освітньо-наукового проекту за темою дослідження (3 кредити)
Підсумковий контроль	Асистентська практика і звіт (3 кредити). Захист проекту	Асистентська практика і звіт (3 кредити) Комплексний іспит за фахом або захист проекту

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підготовка майбутніх докторів філософії у вищій військовій школі здійснюється відповідно до євроінтеграційної стратегії України, з урахуванням визначених у межах ЄПВО принципів і підходів. Подальше вдосконалення освітнього процесу за докторськими програмами передбачає підвищення якості відбору на навчання в ад'юнктурі ВВНЗ шляхом активізації самопідготовки вступників та їхнього комплексного рейтингування, розроблення системи компетентностей, проектування навчального змісту ОНП за дидактичними принципами послідовності, наступності, розвивальності, гнучкості, перспективності, єдності теорії, практики і досліджень тощо.

Перспективи подальшого розроблення порушеної проблеми вбачаємо у вдосконаленні механізмів оновлення ОНП, відпрацюванні методики внутрішнього і зовнішнього оцінювання ад'юнктів, налагодженні академічної селекції здобувачів ступеня доктора філософії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про вищу освіту» ERL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 01.01.2020).
2. Козловський Ю.М. Інтегративний підхід до підготовки майбутніх докторів філософії у галузі наук про освіту. *Підготовка докторів філософії (PhD) в умовах реформування вищої освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*

(Запоріжжя, 5-6 жовтня 2017 р.). Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2017. С. 143-145.

3. Комюніке Конференції Міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти «Загальноєвропейський простір вищої освіти – Досягнення цілей», м. Берген, 19-20 травня 2005 р. ERL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_576 (дата звернення: 01.01.2020).

4. Махмутов М. И. Проблемное обучение. Основные вопросы теории. Москва : Педагогика, 1975. 368 с.

5. Ніколаєв Є. Як в Україні створити сучасну систему підготовки докторів філософії (Ph.D.)? ERL: <https://www.skeptic.in.ua/wp-content/uploads/How-to-create-a-modern-PhD-system-in-Ukraine.pdf> (дата звернення: 31.12.2019).

6. Ніколаєва С.Ю. Підготовка доктора філософії: загальна характеристика освітньо-наукової програми зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки». *Іноземні мови*. 2017. № 3 (91). С. 36-46.

7. Постанова КМУ від 23 березня 2016 р. № 261 «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» ERL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-p> (дата звернення: 01.01.2020).

8. Проект стандарту вищої освіти для третього рівня доктора філософії за спеціальністю 253 «Військове управління (за видами збройних сил)» ERL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/proekti-standartiv-vishoyi-osviti> (дата звернення: 01.01.2020).

9. Щипанський П.В., Корецький А.А., Капосльоз Г.В., Зайцев М.М. Організація підготовки докторів філософії у країнах Європейського союзу та Україні: стан, тенденції, перспективи. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ імені Івана Черняхівського*. 2018. № 2 (63). С. 136-142.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» ERL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (data zvernennia: 01.01.2020).

2. Kozlovskiy Yu.M. Intehrativnyi pidkhid do pidhotovky maibutnix doktoriv filosofii u haluzi nauk pro osvitu. Pidhotovka doktoriv filosofii (PhD) v umovakh reformuvannia vyshchoi osvity: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Zaporizhzhia, 5-6 zhovtnia 2017 r.). Zaporizhzhia : Zaporizkyi natsionalnyi universytet, 2017. S. 143-145.

3. Komiiunike Konferentsii Ministriv krain Yevropy, vidpovidalnykh za sferu vyshchoi osvity «Zahalnoievropeiskyi prostir vyshchoi osvity – Dosiahnennia tsilei», m. Berhen, 19-20 travnia 2005 r. ERL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_576 (data zvernennia: 01.01.2020).

4. Makhmutov M. Y. Problemnoe obuchenye. Osnovnye voprosy teoryu. Moskva : Pedahohyka, 1975. 368 s.

5. Nikolaiev Ye. Yak v Ukraini stvoryty suchasnu systemu pidhotovky doktoriv filosofii (Ph.D.)? ERL: <https://www.skeptic.in.ua/wp-content/uploads/How-to-create-a-modern-PhD-system-in-Ukraine.pdf> (data zvernennia: 31.12.2019).

6. Nikolaieva S.Iu. Pidhotovka doktora filosofii: zahalna kharakterystyka osvitno-naukovoiprohramy zi spetsialnosti 011 «Osvitni, pedahohichni nauky». *Inozemni movy*. 2017. № 3 (91). S. 36-46.

7. Postanova KМУ vid 23 bereznia 2016 r. № 261 «Pro zatverdzhennia Poriadku pidhotovky zdobuvachiv vyshchoi osvity stupenia doktora filosofii ta doktora nauk u zakladakh vyshchoi osvity (naukovykh ustanovakh)» ERL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-p> (data zvernennia: 01.01.2020).

8. Proekt standartu vyshchoi osvity dlia tretoho rivnia doktora filosofii za spetsialnistiu 253 «Viiskove upravlinnia (za vydamy zbroinykh syl)» ERL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/proekti-standartiv-vishoyi-osviti> (data zvernennia: 01.01.2020).

9. Shchypanskyi P.V., Koretskyi A.A., Kaposloz H.V., Zaitsev M.M. Orhanizatsiia pidhotovky doktoriv filosofii u krainakh Yevropeiskoho soiuzu ta Ukraini: stan, tendentsii, perspektyvy. Zbirnyk naukovykh prats Tsentru voienno-stratehichnykh doslidzhen NUOU imeni Ivana Cherniakhovskoho. 2018. № 2 (63). S. 136-142.

РЕЗЮМЕ

Андрей Витченко,
доктор педагогических наук, профессор
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Подготовка будущих докторов философии в высшей военной школе: опыт, проблемы, пути совершенствования

Проанализирована нормативно-правовая основа подготовки специалистов на третьем образовательно-научном уровне высшего образования, установлены существенные противоречия и недостатки в программном обеспечении обучения будущих докторов философии, определены различия во взглядах на их преодоление. Обобщены принципы и подходы к подготовке докторов философии в Европейском просторе высшего образования, спроектирована рейтинговая система отбора на обучение в адъюнктуру военного вуза. На конкретных примерах раскрыта логика получения интегральных результатов обучения будущих докторов философии (коммуникативная, исследовательская и лидерская компетентности). Предложена авторская модель программы образовательной подготовки адъюнктов по специальности 011 «Образовательные, педагогические науки».

Ключевые слова: адъюнктура; высшая военная школа; компетентность; компетентностный подход; будущий доктор философии; образовательно-научная программа; рейтинговая система отбора на обучение.

SUMMARY

Andrii Vitchenko,
doctor of pedagogical sciences, professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskiy

Preparation of the future doctors of philosophy in the higher military school: experience, problems, ways of improvement

Introduction. *Implementation of the third degree of higher education, improvement of the modern theory and practice of training for the specialists of the highest qualification in the Ukrainian higher military school.*

Purpose *is to analyse modern approaches to the training of PhD students, to discover the ways to improve doctoral educational programmes in the conditions of transformations in education.*

Methods. *Analysis of the legal documents, draft standards of higher education, scientific sources in order to determine the status of the problem under study; generalization of the principles and approaches to the training of PhD students at the EHEA; designing a ranking system of selection for adjunct training in military higher education, integrated results of adjunct training (competencies); modelling of the programme of adjuncts' educational preparation in the specialty 011 «Educational, pedagogical sciences».*

Results. *The normative-legal basis of the specialists' training in the third educational-scientific level of higher education is analysed, significant contradictions and shortcomings in the programme of the future doctors of philosophy training and the certain differences in the views of*

their overcoming are pointed out. The principles and approaches to the training of PhD students are generalized, the adjuncting system for selection to the military training is designed. The necessity to adhere to the following leading provisions concerning organizing the training of the future doctors of philosophy within the EHEA has been proved: consistency of qualifications at the doctoral level; competent, interdisciplinary, developmental approaches to the creation of the educational and scientific programmes; priority of innovative research tasks, subordination of the educational component to scientific; correspondence of doctoral programmes to the actual requests and needs; flexibility, variability of doctoral programmes; the integrality of the PhD training as a researcher and lecturer.

Originality. *The specific examples of the logic of acquiring the integral training results of the future doctors of philosophy (communicative, research and leadership competences) that ensure the progressive formation of personal and professional qualities: knowledge - ability - experience - ways of activity - values. The author model of the programme for the adjuncts educational training in the specialty 011 "Educational, pedagogical sciences" is offered.*

Conclusion. *The preparation of future PhDs at a higher military school is carried out in accordance with the European integration strategy of Ukraine, taking into account European principles and approaches. Further improvement of the educational process for doctoral programmes involves improving the quality of selection for training in adjuncture by intensifying the self-training of entrants and their complex rating, developing a system of competences, designing the educational content of the educational and scientific programme on didactic principles of consistency, continuity, perspective, unity of theory, practice and research, etc. Mechanisms for updating educational programmes, methods of internal and external evaluation of adjuncts, academic selection of candidates for Doctor of Philosophy degree require further elaboration and improvement.*

Key words: *adjuncture; higher military school; competence; competence approach; future Ph.D.; educational and scientific programme; rating selection system for training.*

УДК 378.147

Сергій Горбачевський,
кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-4946-1604

Михайло Орда,
кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0003-0374-3881
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/103-108

НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

Сучасні умови існування армій характеризуються високим рівнем вимог до професійних знань і навичок з одного боку і старінням знань в умовах швидкоплинних змін світу з іншого боку. Тому освітній процес повинен бути безперервним і розподіленим територіально. Забезпечити виконання цих умов (вимог часу) можна тільки з використанням сучасних інформаційних технологій, які повинні застосовуватися в освітній діяльності вищих військових навчальних закладів. У статті проаналізовано сучасний досвід використання інформаційних систем в військовій освіті і сформульовані проблемні питання, які потрібно вирішити.

Ключові слова: вищі військові навчальні заклади; військова освіта; інформаційні системи; дистанційне навчання; інформаційне освітнє середовище.

Постановка проблеми. Стан ринку електронного навчання (E-Learning) в глобальному масштабі продовжує рости і розвиватися. Це підтверджується зростаючими витратами на розвиток середовищ електронного навчання, особливо в провідних країнах світу, зростаючої географією поширення електронного навчання і зростаючим різноманітністю освітніх платформ. В умовах обмеженості ресурсів України на армію і військову освіту зокрема, стоїть актуальне завдання вивчення передового досвіду електронного навчання і впровадження кращих практик в освітній процес.

В цілому, система електронного навчання пройшла довгий історичний шлях. Ще в 1840 році сер Айзек Питман, британський учений-стенограф і релігійний діяч, винахідник стенографії використовував скорочену форму навчання за допомогою поштового листування. По суті, це перший дистанційний курс в історії освіти. Згодом, формат доставки навчального контенту пройшов кілька етапів розвитку - починаючи від поштової доставки друкованих матеріалів і закінчуючи спеціальними додатками для смартфонів і віртуальними середовищами.

Радянський Союз з його величезними територіями теж активно використовував дистанційне навчання. І це не тільки заочне навчання у

зкладах вищої освіти, а й заочні фізико-математичні та хімічні школи для обдарованих школярів та таке інше.

Аналіз останніх досліджень. Реальне зростання технологій дистанційного навчання почалось з появою Інтернету і триває досі. Причому, якщо на етапі становлення більше уваги приділяли надійності застосування технологій, то зараз на перший план виходять інтерфейси, тобто зручність користування, інтерактивні можливості і можливість використання нових педагогічних прийомів.

Серед вітчизняних авторів, чії роботи присвячені дослідженню потенціалу електронного навчання взагалі і в ВВНЗ, зокрема, слід віднести В.М. Кухаренко, М.Л. Смульсон, К.Л. Бугайчук [1-3].

Виклад основного матеріалу дослідження. У 1996 році Міністерство оборони США затвердив концепцію програми дистанційного навчання армії (The Army Distance Learning Program - TADLP). Ця програма була розроблена для віддаленого індивідуального і колективного навчання. В рамках були реалізовані різноманітні освітні технології від відеоконференцій і інтерактивних мультимедіа підручників до веб-курсів і електронних журналів. Це дозволило солдатам пройти самостійне навчання за більш ніж 500 курсів в різних галузях знань.

У січні 2001 року Міністерство оборони США розпочало роботу над великомасштабним проектом повсюдного впровадження електронного навчання під назвою «Доступний університет» (Army University Access Online), який більш відомий під назвою свого інтернет-порталу eArmyU.

eArmyU солдатіві доступ до більш ніж 100 курсів в акредитованих регіональних коледжах і університетах. За допомогою eArmyU вони мають можливість отримати сертифікат або диплом про підвищення кваліфікації, ступінь бакалавра або магістра в коледжі, а також прослухати курси в декількох коледжах. Веб-курси пропонують унікальну можливість вчитися в будь-який час і в будь-якому місці, поряд з виконанням своїх службових обов'язків.

У 2005 році в Європі було створено Європейський коледж з питань у сфері безпеки та оборони (European Security and Defence College - ESDC) з метою забезпечення відповідності освітнього процесу політиці Європейського союзу з питань національної безпеки і оборони.

ESDC - це свого роду мережевий коледж, що включає в себе близько 120 університетів, академій, коледжів та інститутів, а також добре відомих в Європі цивільних і військових освітніх і дослідницьких установ.

В системі військової освіти України (СВО) завжди приділялася значна увага інформаційним системам у освіті. Для керівництва цим напрямком в управлінні військової освіти ще в 90-ті роки був створений відділ науково-методичного забезпечення впровадження новітніх інформаційних технологій [4].

На першому етапі основними завдання СВО у цьому напрямку були забезпечення ВВНЗ комп'ютерами та підключення до мереж Інтранету та Інтернету. З часом, стали зрозумілі переваги електронної освіти та необхідність впровадження віртуальних навчальних середовищ. Перед ВВНЗ

постало завдання вибору програмних платформ для дистанційного навчання (СДН, LMS - Learning Management System).

Більшість українських ВНЗ, не тільки військових, зробили свій вибір на користь платформи Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment). Це безкоштовне програмне забезпечення (ПЗ) з відкритим первинним кодом. Крім безкоштовності, у Moodle є ще ряд переваг, які зумовили його популярність на просторах колишнього СРСР. Це наявність готових шаблонів, простий і динамічний інтерфейс, який легко налаштовується, досить велика спільнота розробників, які розробляють нові шаблони і плагіни, зручний мобільний додаток і так далі.

Тим часом, у безкоштовного продукту є і певні недоліки - відсутність технічної підтримки і необхідність мати у викладачів навичок веб-програмування.

Безкоштовність ПЗ забезпечила дешевий і швидкий старт дистанційного навчання в ВНЗ. Однак з часом стало зрозуміло, що подібна децентралізована система в рамках СВО не є оптимальною, оскільки вимагає розгортання серверного обладнання в кожному ВНЗ, навчання викладачів і така система слабо пристосована до обміну кращими практиками.

В рамках СВО більш доцільною виглядає централізована СДН з центральним репозиторієм ресурсів (ЦРР) і дистанційним доступом викладачів і слухачів ВНЗ. Таку систему легше і дешевше обслуговувати. Від ВНЗ потрібно тільки оцифровувати і викладати на хостінг навчальні курси, а також забезпечувати своєчасне дистанційне навчання самих викладачів роботі в системі Moodle.

Наразі ЦРР ЗСУ знаходиться за електронною адресою <http://adl.mil.gov.ua> Порядок роботи ЦРР визначається наказом Міністерства оборони України від 21 грудня 2015 року №744 «Про затвердження Концепції дистанційного навчання у Збройних Силах України».

До речі, Moodle далеко не єдина безкоштовна LMS, є ще альтернативи. Наприклад, LMS Pias - поширена в Німеччині, Польщі, та й самої НАТО. Особливістю сучасного етапу розвитку військових СДН є обмеження щодо режиму секретності. Цифровізації підлягають тільки нетаємні дисципліни і курси. У НАТО і, особливо США, це проблема вирішена за допомогою захищених сховищ даних, мереж доступу і пристроїв, з яких здійснюється доступ.

Крім того, централізована СДН краще пристосована до взаємодії з міжнародними партнерами в рамках програм НАТО. На сьогодні Україна приєдналася до низки програм з міжнародного військового співробітництва, які дозволяють вітчизняним військовослужбовцям підвищувати свій професійний рівень за декількома напрямками: вивчення іноземних мов, опанування новітніх систем зв'язку та управління, набуття навичок з оперативного командування тощо.

В якості прикладу зазначимо, що наша держава бере участь у програмі IMET (International Military Education and Training) – це міжнародна програма військової освіти та підготовки (США), до якої Україна приєдналася у

1992 році з метою підготовки висококваліфікованих офіцерів, осіб рядового, сержантського і старшинського складу та працівників ЗС України. Витрати Уряду США на підготовку представників Міністерства оборони України за Програмою IMET за весь період її реалізації склали понад 16 млн доларів США. Протягом останніх років для реалізації Програми IMET в Україні щороку виділяється 50–60 навчальних місць у військових закладах США[5].

Наступна програма з міжнародного військового співробітництва до якої долучилась Україна має назву DEEP-2012 (Defence Education Enhancement Program) – це програма удосконалення військової освіти. Програма НАТО «Удосконалення військової освіти» забезпечує зв'язок між освітянами держав – членів і партнерів Альянсу з метою удосконалення програм і методик навчання військовослужбовців. Україна приєдналася до Програми з жовтня 2012 року [6].

Однак, як свідчить досвід, використання електронного освітнього середовища, крім беззаперечних переваг (оперативність обробки даних, використання єдиної бази даних навчально-методичних матеріалів, використання система як під час занять, так і під час самостійної підготовки учнів), має і недоліки або труднощі.

Зокрема, проблемними питаннями використання СДН є:

слабка підготовка професорсько-викладацького складу і методистів, які займаються створенням електронних навчальних курсів;

недостатнє матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу;

«опір» з боку найбільш вікової частини професорсько-викладацького складу;

дорожнеча і складність розробки і впровадження електронної інформаційно-освітнього середовища в освітній процес;

конкуренція за IT-фахівців з боку комерційних структур, де зарплати істотно вище;

невідповідність штатних оргструктур потребам СДН;

забезпечення безпечного режиму для роботи з секретними даними.

Тому зараз в СДН впроваджуються тільки нетаємні курси. Окрім зазначеного, слід наголосити про певне відставання з розробкою нормативно-правових актів. Нормативно-правові акти, що потребують розроблення у першу чергу:

наказ Міністерства оборони України щодо запровадження ДН у Збройних Силах України;

Положення про ДН у Збройних Силах України;

Типове положення про ДН у військовому навчальному закладі Збройних Силах України;

Висновки. Система військової освіти в Україні в частині дистанційного навчання знаходиться в стадії активного розвитку і впровадження кращих практик викладання нетаємних дисциплін і курсів. Проблемним залишається завдання створення інфраструктури для роботи із закритою інформацією. Звичайно, що це буде наступним етапом розвитку СДН.

ЛІТЕРАТУРА

1. Теорія та практика змішаного навчання : монографія / В.М. Кухаренко, С.М. Березенська, К.Л. Бугайчук, Н.Ю. Олійник, Т.О. Олійник, О.В. Рибалко, Н.Г. Сиротенко, А.Л. Столяревська; за ред. В.М. Кухаренка – Харків: «Міськдрук», НТУ «ХП», 2016. – 284 с.
2. Дистанційне навчання: психологічні засади : монографія / М.Л. Смільсон, Ю.І. Машбиць, М.І. Жалдак та ін. ; за ред. М.Л. Смільсон. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 240 с.
3. Андреев О.О. Педагогічні аспекти відкритого дистанційного навчання : монографія / О.О. Андреев, К.Л. Бугайчук, Н.О. Каліненко, О.Г. Колгатін, В.М. Кухаренко, Н.А. Люлькун, Л.Л. Ляхощка, Н.Г. Сиротенко, Н.Є. Твердохлебова. // За ред. О.О. Андреева, В.М. Кухаренка – ХНАДУ, Харків: «Міськдрук», 2013. – 212 с.
4. Нещадим М.І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика : монографія. -К.:Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. - 852 с.
5. Biermann R. Inter-organizationalism in Theory and Practice. *Studia Diplomatica. The Brussels Journal of International Relations*. 2009. Vol. LXII. No. 3. P. 7–12.
6. Mayer S. Embedded Politics, Growing Informalization? How NATO and the EU Transform Provision of External Security. *Contemporary Security Policy*. 2011. Vol. 32. No. 2. P. 308–333.

REFERENCES

1. Teoriia ta praktyka zmishanoho navchannia : monohrafiia / V.M. Kukharenko, S.M. Berezenska, K.L. Buhaichuk, N.Iu. Oliinyk, T.O. Oliinyk, O.V. Rybalko, N.H. Syrotenko, A.L. Stoliarevska; za red. V.M. Kukharenka – Kharkiv: «Miskdruk», NTU «KhPI», 2016. – 284 s.
2. Dystantsiine navchannia: psykholohichni zasady : monohrafiia / M.L. Smulson, Yu.I. Mashbyts, M.I. Zhaldak ta in. ; za red. M.L. Smulson. — Kirovohrad : Imeks-LTD, 2012. - 240 s.
3. Andrieiev O.O. Pedahohichni aspekty vidkrytoho dystantsiinoho navchannia : monohrafiia / O.O. Andrieiev, K.L. Buhaichuk, N.O. Kalinenko, O.H. Kolhatin, V.M. Kukharenko, N.A. Liulkun, L.L. Liakhotska, N.H. Syrotenko, N.Ie. Tverdokhliebova. // Za red. O.O. Andrieieva, V.M. Kukharenka – KhNADU, Kharkiv: «Miskdruk», 2013. – 212 s.
4. Neshchadym M.I. Viiskova osvita Ukrainy: istoriia, teoriia, metodolohiia, praktyka : monohrafiia. -K.:Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiy universytet», 2003. - 852 s.
5. Biermann R. Inter-organizationalism in Theory and Practice. *Studia Diplomatica. The Brussels Journal of International Relations*. 2009. Vol. LXII. No. 3. P. 7–12.
6. Mayer S. Embedded Politics, Growing Informalization? How NATO and the EU Transform Provision of External Security. *Contemporary Security Policy*. 2011. Vol. 32. No. 2. P. 308–333.

РЕЗЮМЕ

Сергей Горбачевский,

кандидат технических наук,
старший научный сотрудник

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Михаил Орда,

кандидат технических наук,
старший научный сотрудник

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Направления использования современных технологий в информационном обеспечении системы военного образования

Современные условия существования армий характеризуются высоким уровнем требований к профессиональным знаниям и навыкам с одной стороны и старением знаний в

условиях быстрых изменений мира с другой стороны. Поэтому образовательный процесс должен быть непрерывным и распределенным территориально. Обеспечить выполнение этих условий (требований времени) можно только с использованием современных информационных технологий, которые должны применяться в образовательной деятельности высших военных учебных заведений. В статье проанализирован современный опыт использования информационных систем в военном образовании и сформулированы основные проблемные вопросы, которые нужно решить.

Ключевые слова: высшие военные учебные заведения; военное образование; информационные системы; дистанционное обучение; информационная образовательная среда.

SUMMARY

Serhii Horbachevsky,

PhD (technical sciences), Senior Researcher
National University of Defence of Ukraine
Named after Ivan Chernyakhovskiy

Mikhailo Orda,

PhD (technical sciences), Senior Researcher
National University of Defence of Ukraine
Named after Ivan Chernyakhovskiy

Directions of use modern information technologies in educational process of a high military school

Introduction *The modern conditions of existence of armies are characterized by a high level of requirements for professional knowledge and skills on the one hand and aging of knowledge in the conditions of rapid changes of the world on the other. Therefore, the educational process must be continuous and territorially distributed. These conditions (time requirements) can be fulfilled only with the use of modern information technologies, which should be applied in the educational activities of higher military educational institutions. The article analyzes the current experience of using information systems in military education and outlines the main problematic issues that need to be addressed.*

Purpose *The purpose of the article is to determine the directions of use of modern technologies in information support of the military education system.*

Methods *the system of general scientific and special methods of theoretical and empirical research, namely theoretical and methodological analysis of the problem, analysis of scientific literature on the problem of research, systematization and generalization of scientific information concerning the nature and content of certain tasks, monitoring of existing systems were used to solve the set research problems. training of military specialists in the Russian Armed Forces, scientific generalization, general scientific methods of logical and comparative analysis, systematic approach, expert zinc, analysis and interpretation of theoretical and empirical data.*

Results *the result of the article is a set of directions of use of modern technologies in the information support of the military education system.*

Originality *The article first analyzes the state of the distance learning system in military education and outlines ways to solve the main problems.*

Conclusion *The system of military education in Ukraine in terms of distance learning is in the stage of active development and implementation of best practices in teaching non-secret disciplines and courses. The problem remains the task of creating an infrastructure for handling classified information. Of course, this will be the next stage in the development of the distance learning system.*

Key words: *military education system; attestation; scientific direction; scientific and technical activity; methodology; system of indicators.*

Олег Грушевський,
кандидат географічних наук, доцент
кафедра військової підготовки
Одеського державного екологічного університету
ORCID ID 0000-0003-4396-5905
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/109-116

МОДЕЛЬ АТЕСТАЦІЇ НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті запропоновано модель атестації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. Наголошується на недоліках існуючого підходу та шляхах удосконалення процедури атестації. Зокрема, визначені складові атестації та алгоритм формування рейтингової оцінки, який стимулює викладача до постійного професійного зростання. Представлена модель атестації забезпечує всебічну оцінку діяльності викладача з урахуванням його кваліфікаційного потенціалу.

***Ключові слова:** кадрова політика; атестація викладачів; професійне зростання; рейтинг.*

Постановка проблеми. Розвиток вищої освіти в Україні нерозривно пов'язаний з вдосконаленням системи атестації викладачів закладів вищої освіти. Підвищення якості освітніх послуг зумовлює необхідність впровадження системи менеджменту якості діяльності науково-педагогічних працівників у вишах [3]. При розбудові системи атестації викладачів вишу виникає необхідність розробки та апробації моделі управління якістю їх діяльності. Впровадження таких технологій зумовлюється необхідністю досягнення високого рівня якості освіти, яка, головним чином, залежить від кадрової політики закладу вищої освіти. У [8], зокрема, чітко зазначається, що «заклади вищої освіти несуть первинну відповідальність за якість свого персоналу та забезпечення його сприятливим середовищем, що дозволяє ефективно виконувати власну роботу».

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю стимулювання безперервного підвищення рівня професійної компетентності викладачів, розвитку творчої ініціативи, забезпечення ефективності освітнього процесу, а також визначення їх відповідності займаним посадам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Проблеми організації та управління в галузі освіти (у тому числі вищої) досліджувались багатьма науковцями (В.І. Луговим, В.К. Майбородою, С.В. Крисюком, В.П. Погребняком, К.В. Корсаком та іншими). Проте важливі проблеми підготовки і атестації наукових і науково-педагогічних кадрів як механізму взаємодії законодавчо-нормативного забезпечення, організаційно-управлінських рішень, органів управління і атестаційних структур у повній мірі залишалась поза увагою дослідників. Незадовільна якість освіти у останньому десятилітті стимулювала проведення низки реформ пов'язаних з впровадженням у систему вищої освіти принципів Болонського процесу [4]. Якість в системі освіти – це комплексне поняття, що характеризує ефективність

усіх сторін освітньої діяльності. Першим кроком на шляху зміни ситуації, що склалася, стало впровадження менеджменту якості освіти і перехід на бально-рейтингові критерії оцінювання навчальної діяльності студентів. Наступним напрямком розвитку забезпечення якості освітніх послуг є вдосконалення державної атестації науково-педагогічних кадрів. Найвагомішою складовою всієї системи якості освіти є якість професійної діяльності викладачів, що відповідає вимогам до займаних посад.

Аналіз чинної нормативної бази засвідчує відсутність на державному рівні єдиних нормативно-правових актів, що регулюють проведення в Україні атестації наукових та науково-педагогічних працівників у ЗВО III-IV рівнів акредитації та вимоги щодо її змісту. Проведення атестації наукових та науково-педагогічних працівників регулюється лише Положенням про атестацію наукових працівників [6].

У вищих військових навчальних закладах цей акт регулюється Положенням про проведення атестації науково-педагогічних працівників вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів, що належать до сфери управління Міністерства оборони України [7].

Таким чином, регламент проведення такої атестації визначається або на рівні управління галуззю, або керівництва навчального закладу чи організації. При цьому у кожному випадку, незалежно від форми власності закладу вищої освіти, складається власний досвід організації та проведення атестаційного процесу.

Наявні на сьогодні вимоги до оцінки продуктивності педагогічних кадрів вишу базуються на традиційній схемі, яка має формальний характер і низку недоліків [1]. Спектр параметрів, за якими проводиться атестація, є досить вузьким, суб'єктивним і, у низці випадків, не забезпечує досягнення її мети. Одним з головних недоліків в системі атестації викладачів вищів є відсутність всебічного аналізу всіх видів діяльності професорсько-викладацького складу [2, 5]. Зазвичай акцент робиться на досягненнях в науці. Навчальна, методична робота, виховна та громадська діяльність оцінюються без чітко заданих критеріїв.

Метою статті є обґрунтування моделі атестації викладачів у закладах вищої освіти.

Завданнями, які вирішувалися у ході дослідження, є:

- визначення проблем реалізації кадрової політики в організації освітнього процесу та шляхи їх розв'язання;
- розкриття теоретико-методологічних засад та обґрунтування принципів удосконалення процедури атестації у вищій школі;
- проектування моделі раціонального використання і розвитку потенціалу науково-педагогічних працівників, стимулювання їх професійного зростання.

В якості **методів дослідження** використовувалися аналіз, синтез та графічне моделювання.

Виклад основного матеріалу. Сучасна система атестації передбачає проходження процедури конкурсних відборів на заміщення вакантних посад. Проте відсутність конкуренції серед викладачів робить цю процедуру необ'єктивною або формальною. Крім того, атестація має носити не лише оцінювальний характер, а й стимулювати викладачів до підвищення рівня професіоналізму, самоосвіти і самовдосконалення. Основна мета атестації полягає у мотивації викладача до розвитку професійних здібностей, компетентностей і становлення власної професійної кар'єри. Професійна кар'єра характеризується тим, що конкретний співробітник у процесі своєї професійної діяльності проходить її різні стадії. Професійний розвиток розглядається процесуально у контексті життєвого розвитку. Суб'єктивно кар'єра визначається сприйняттям і формуванням у людини зразків для наслідування позицій чи професій у контексті його життя, особливо з погляду суб'єктивної єдності окремих кроків чи фаз розвитку життя. Професійне задоволення, зумовлене перспективним співвідношенням індивідуальної структури очікувань професійним умовам діяльності, сприяє готовності до продовження кар'єри в цій області.

Пропонована модель системи атестації дозволяє перетворити процес оцінки діяльності викладача в інструмент розвитку його професіоналізму та містить конкретні критерії оцінки за всіма видами діяльності на основі бальної процедури. Вона розкривається через сукупність принципів, методів, критеріїв і вимог до навчально-методичної і наукової діяльності. Атестація передбачає визначення кваліфікаційного потенціалу, рівня знань викладача і професійної компетентності. Основними напрямками діяльності, на основі оцінювання яких проводиться атестація викладачів, є:

- кваліфікаційний потенціал;
- навчальна і методична робота;
- наукова робота;
- підвищення кваліфікації;
- організаційна робота;
- виховна робота;
- профорієнтаційна робота.

Атестація полягає у створенні інформаційної бази про результати ефективності діяльності професорсько-викладацького складу на основі подання індивідуальних портфоліо і доказових документів. Робочим документом, що є інформаційною підтримкою для прийняття рішення при конкурсному проходженні викладача на відповідність займаній посаді є лист самоаналізу (самооцінки). Цей документ містить перелік нормативних критеріїв з бальною шкалою оцінки, які відображають відповідність викладача вимогам до певної посади.

Портфоліо використовується для презентації професійних досягнень членам атестаційної комісії. Складання індивідуального електронного портфоліо дозволяє в єдиній формі структурувати результати за всіма видами діяльності викладача у накопичувальній частині у їх динаміці за звітний період, який передує атестації. Крім того, єдина інформаційна база даних дозволяє

уникнути можливого дублювання матеріалів у декількох джерелах. З накопиченням професійних досягнень портфоліо поповнюється. Викладач несе відповідальність за розробку навчально-методичних комплексів дисциплін, що ним викладаються, наукові публікації та проходження підвищення кваліфікації.

Така інформаційна база сприяє підвищенню якості інформаційних послуг, а також дає можливість зовнішньої експертної оцінки діяльності професорсько-викладацького складу, що безумовно сприяє підвищенню іміджу закладу вищої освіти.

Створення бази даних є основою для складання об'єктивної характеристики заключної підсумкової оцінки (рис. 1). Далі визначається індивідуальний рейтинг кожного викладача, а також кафедральний рейтинг всередині структурного підрозділу вишу.

Рис. 1 Модель проведення атестації науково-педагогічних працівників.

Індивідуальний рейтинг розраховується як відношення суми балів за звітний період і суми балів за кваліфікаційний потенціал.

$$R = \frac{\sum_{i=1}^n b_i}{\sum_{i=1}^n p_i},$$

де R – індивідуальний рейтинг викладача;

b_i – кількість балів за певну складову атестації;

p_i – кількість балів за певну складову кваліфікаційного потенціалу;

n – кількість критеріїв, за якими визначається індивідуальний рейтинг або кваліфікаційний потенціал.

Кваліфікаційний потенціал викладача є накопичувальною частиною портфоліо, котра формується протягом всієї кар'єри і містить його досягнення у науці (підручники, навчальні посібники, монографії, індекс цитування), вчений ступінь, вчене звання, державні нагороди, почесні звання і премії тощо.

Варіативна частина передбачає виконання визначеного обсягу роботи згідно з певними показниками, котрі розкривають основні види діяльності професорсько-викладацького складу. Викладач має можливість планувати свою діяльність, виконуючи певний обсяг роботи по кожному з напрямків. Усвідомлюючи, що необхідно набрати відповідну його посаді кількість балів, викладач буде прагнути до більш високих результатів. Бали надаються не за формальними показниками, а за конкретними найвагомішими критеріями в тому чи іншому виді роботи.

Згідно з пропонованою моделлю, ефективність за звітний період оцінюється за результатами навчально-методичної (підручники, навчальні посібники, електронні видання) і організаційної (організація і проведення конференцій різного рівня, семінарів, олімпіад, наукових конкурсів) роботи. Наукова робота включає членство в дисертаційних радах, спілках. Видання монографій, підготовка кандидатів і докторів наук, статті в наукових журналах і збірниках праць, грамоти і патенти враховуються при аналізі наукової роботи професорсько-викладацького складу. Науково-дослідницька робота зі студентами може плануватися викладачами за такими напрямками: підготовка студентських доповідей на конференціях, конкурсних робіт, публікації статей і тез. Оцінюється також проведення виховних проектів різного рівня, керівництво студентськими громадськими організаціями і профорієнтаційна робота.

Перевагою цієї моделі є те, що шкала оцінки ефективності викладача носить диференційований характер і залежить від його професійного досвіду. Передбачається, що для кожної посади встановлюється поріг, виражений певною кількістю балів. Відповідно, індивідуальний рейтинг визначається не на основі кількості набраних балів, а за значенням коефіцієнта, що враховує професійний досвід.

Далі оформлені документи підлягають контролю, систематизації, кількісному і якісному аналізу та підсумковій атестаційній оцінці. Статистична обробка даних передбачає проведення кореляційного і частотного аналізу. Кореляційний аналіз проводиться з метою визначення наявних взаємозв'язків між кваліфікаційним потенціалом професорсько-викладацького складу і показником його діяльності за звітний період. Пропонований у цій моделі атестації викладачів кореляційний аналіз дозволяє зробити висновок про характер їх професійного розвитку, а саме: чи здійснюють вони всі види діяльності планомірно та чи спостерігається позитивна динаміка професійного зростання.

Частотний аналіз (наприклад, кутове перетворення Фішера) показників ефективності професорсько-викладацького складу проводиться між кафедрами з метою визначення достовірності відмінностей у рейтингових кафедральних показниках, які будуть інтегральною характеристикою діяльності усіх викладачів кафедри. Ця процедура необхідна для статистичного підтвердження, що окремо взята кафедра дійсно переважає інші за певними видами діяльності. Відповідно, рейтинг кожної кафедри залежить не просто від суми балів співробітників кафедри, а виражається у тому, що кількість балів, яка відрізняє одну кафедру від іншої, є суттєвою для віднесення до різних рангових позицій.

Атестація заснована не лише на загальній оцінці діяльності викладача, яка визначається тільки кількісними характеристиками її складових, а також містить інтерпретацію одержаних в ході оцінювання результатів і можливостей їх практичного використання. Якісний аналіз змісту атестаційних показників професорсько-викладацького складу дозволяє представити повний звіт про результати ефективності діяльності, оптимізувати систему менеджменту якості діяльності викладачів, усунути і здійснювати корегування виявлених недоліків у процесі атестації. Також якісний аналіз дозволить виявити домінуючий напрямок у роботі кожної кафедри та види діяльності викладачів, що залишилися без уваги.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, виявлені між високими вимогами до якості викладацьких послуг та об'єктивністю оцінки відповідності педагогічних кадрів вишу займаним посадам протиріччя, вказують на необхідність вдосконалення системи атестації професорсько-викладацького складу, як одного з факторів підвищення якості освіти. У цих умовах виникла необхідність розробки та апробації моделі атестації діяльності викладачів вишу. Управління якістю освітнього процесу у виші пов'язано, насамперед, з вирішенням проблеми створення чіткої системи атестації викладачів при проходженні процедури конкурсного відбору на заміщення вакантних посад, що включає оцінку якості їх діяльності і сприяє професійному росту.

У перспективі доцільно розглянути завдання вишів при проведенні процедури атестації. Це, насамперед, створення системи психологічної підготовки працівників до атестації; системи заходів з підвищення кваліфікації працівників, вдосконалення їх професійної діяльності, інформаційний супровід атестації НПП, вдосконалення механізму розгляду скарг та вирішення конфліктних ситуацій з питань атестації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильева Е.Ю. Подходы к оценке качества деятельности преподавателя вуза. Университетское управление: практика и анализ. 2006. № 2 (11). С. 74-78.
2. Вікторов В.Г. Управління якістю освіти (соціально-філософський аналіз). – Дніпропетровськ: Пороги, 2005. – 286 с.
3. Вітченко А.О. Неперервність підготовки військових педагогів: від компетентності до професіоналізму та майстерності. Військова освіта. 2014. № 1. С. 45-54.

4. Вітченко А. О. Впровадження системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти як інституційна проблема. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2017. № 8(2). С. 6-16.
5. Захаревич В.Г. Оценка качества работы преподавателей вуза. Высшее образование сегодня. 2003. № 5. С. 12-15.
6. Положення про атестацію наукових працівників. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 серпня 1999 р. № 1475 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 р. № 285. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1475-99-%D0%BF> (дата звернення: 22.03.2020).
7. Положення про проведення атестації науково-педагогічних працівників вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів, що належать до сфери управління Міністерства оборони України // Наказ МОУ та МОН України від 10.03.2016 р. №358/28488 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0358-16> (дата звернення: 22.03.2020).
8. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). К.: ТОВ "ЦС", 2015. – 32 с.

REFERENCES

1. Vasil'eva E.Ju. Podhody k oцenke kachestva dejatel'nosti prepodavatelja vuza. Universitetskoe upravlenie: praktika i analiz. 2006. № 2 (11). S. 74-78.
2. Viktorov V.H. Upravlinnia yakistiu osvity (sotsialno-filosofskyi analiz). – Dnipropetrovsk: Porohy, 2005. – 286 s.
3. Vitchenko A.O. Neperervnist' pidgotovky` vijs`kovy`x pedagogiv: vid kompetentnosti do profesionalizmu ta majsternosti. Vijs`kova osvita. 2014. # 1. S. 45-54.
4. Vitchenko A. O. Vprovadzhennya sy`stemy` vnutrishn`ogo zabezpechennya yakosti vy`shhoji osvity` yak insty`tucijna problema. Visny`k Lugans`kogo nacional`nogo universy`tetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogichni nauky`. 2017. # 8(2). S. 6-16.
5. Zaharevich V.G. Oцenka kachestva raboty prepodavatelej vuza. Vysshee obrazovanie segodnja. 2003. № 5. S. 12-15.
6. Polozhennya pro atestaciyu naukovy`x pracivny`kiv. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 13 serpnya 1999 r. # 1475 (v redakcii postanovy` Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 3 kvitnya 2019 r. # 285. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1475-99-%D0%BF> (data zvernennya: 22.03.2020).
7. Polozhennya pro provedennya atestaciyi naukovopedagogichny`x pracivny`kiv vy`shhy`x vijs`kovy`x navchal`ny`x zakladiv, vijs`kovy`x navchal`ny`x pidrozdiliv vy`shhy`x navchal`ny`x zakladiv, shho nalezhat` do sfery` upravlinnya Ministerstva oborony` Ukrayiny` // Nakaz MOU ta MON Ukrayiny` vid 10.03.2016 r. #358/28488 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0358-16> (data zvernennya: 22.03.2020).
8. Standarty i rekomendatsii shchodo zabezpechennya yakosti v Yevropeiskomu prostori vyshchoi osvity (ESG). К.: ТОВ "ТsS", 2015. – 32 с.

РЕЗЮМЕ

Олег Грушевский,
кандидат географических наук, доцент
Кафедра военной подготовки
Одесского государственного экологического университета

Модель аттестации научно-педагогических работников в высших учебных заведениях

В статье предложена модель аттестации научно-педагогических работников высших учебных заведений. Указывается на недостатки существующего подхода и пути

совершенствования процедуры аттестации. В частности, определены составляющие аттестации и алгоритм формирования рейтинговой оценки, который стимулирует преподавателя к постоянному профессиональному совершенствованию. Представленная модель обеспечивает всестороннюю оценку деятельности преподавателя с учетом его квалификационного потенциала.

Ключевые слова: кадровая политика; аттестация преподавателей; профессиональный рост; рейтинг.

SUMMARY

Oleh Hrushevskyi,

Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor
Department of Military Training of Odessa State Environmental University

Certification model of scientific and pedagogical workers in higher educational institutions

The article proposes a model for certification of scientific and pedagogical workers of higher educational institutions. The disadvantages of the existing approach and ways to improve the certification procedure are shown. In particular, the components of certification and the algorithm for forming a rating assessment have been identified, which stimulate the teacher to continuous professional development. The presented model provides a comprehensive assessment of the teacher's activities, taking into account his qualification potential.

Introduction *The need to create a certification system for teachers of higher educational institutions, which will stimulate their continued professional growth.*

Purpose *substantiation of the certification model in higher education*

Methods *analysis, synthesis and graphical modeling*

Results *An algorithm for certification of teachers of higher educational institutions, which stimulates their comprehensive professional growth, has been obtained and justified.*

Originality *For the first time, the certification procedure for teachers of higher educational institutions takes into account the qualification potential and provides a quantitative and harmonious account of all the components of certification.*

Conclusion *Managing the quality of the educational process in a higher educational institution is primarily associated with solving the problem of creating a clear system of certification of teachers during the competitive selection process for filling vacant posts, which includes an assessment of the quality of their activities and promotes professional growth.*

Key words: *personnel policy; certification of teachers; professional growth; rating.*

УДК 355.233 (477)

Юзеф Добровольський,кандидат технічних наук, доцент
Національний авіаційний університет
ORCID ID 0000-0002-1077-1402**Віктор Добровольський,**кандидат наук з фізичного виховання і спорту
Військовий інститут Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
ORCID ID 0000-0002-4162-3920**Олег Зарічанський,**кандидат педагогічних наук, доцент
Військовий інститут Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
ORCID ID 0000-0002-6934-9521

DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/117-126

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Визначено, що професійна мобільність викладача вищого військового навчального закладу визначається як здатність швидко адаптуватися в різних сферах соціально-педагогічної діяльності, заснованої на прагненні до самореалізації, самовдосконалення і сформованих ключових компетенціях. Виходячи із сутності готовності до професійної мобільності викладача вищого військового навчального закладу, при визначенні критеріїв мобільності необхідно враховувати два аспекти: готовність професійна і готовність до активної реакції на проблемні ситуації, здатність особистості швидко прогнозувати і реагувати. Доведено, що критерієм виділення рівнів сформованості готовності до професійної діяльності викладача вищої військової школи стала ступінь її цілісності, тобто єдність якостей особистості, діяльності фахівця.

Ключові слова: курсант; слухач; структура; професійна мобільність; ключові компетенції; викладач вищого військового навчального закладу; критерії; рівні сформованості.

Постановка проблеми. Інтенсивний інформаційний розвиток сучасного суспільства сприяє формуванню високих вимог до рівня професійної підготовки майбутніх фахівців. Визначальними характеристиками стають самостійність, нестандартність мислення, ефективність вирішення професійних і життєвих завдань, професійна мобільність, здатність бути суб'єктом професійного розвитку.

У центрі нашої уваги - професійна мобільність викладача вищого військового навчального закладу, тому важливо розглянути специфічні особливості його діяльності та мобільності, обумовлені індивідуальними особливостями особистості, педагогічним спілкуванням з різними соціальними групами (курсанти, колеги-офіцери), гнучкою орієнтацією і реагуванням на професійні ситуації, педагогічним передбаченням, маневреністю в динамічних професійних умовах відповідно до компетентності і власної життєвої позиції.

Актуальність і доцільність дослідження обраної проблеми посилюється достатньо стрімким ускладненням завдань професійної діяльності викладачів

вищої військової школи та недостатнім усвідомленням курсантами необхідності набуття професійної мобільності у процесі фахової підготовки; необхідністю цілеспрямованого формування професійної мобільності фахівців закладів вищої військової освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження поняття професійної мобільності майбутнього фахівця з точки зору його структурних компонентів розглянуто в наукових працях В. Байденко, І. Зимня, І. Зязюн, Н. Кузьміна, О. Пометун, Н. Селезнева, А. Субетто, М. Степко, Ю. Татур, А. Хуторський, В. Шадриков та ін. Теоретико-прикладне обґрунтування особистісної, соціальної та професійної мобільності висвітлено у психолого-педагогічних дослідженнях Л. Горюнової, Е. Зеєр, А. Маркової, А. Маслоу, Н. Пряжнікова, К. Роджерса, Т. Титаренко, М. Хайдегер та ін.

Проблема професійної мобільності особистості у педагогічних контекстах розглядається у сучасних наукових працях І. Герасимової, Ю. Клименка, Г. Меденкової, Р. Пріми, Є. Рапацевич, Л. Сушенцевої та ін.

У дослідженнях вітчизняних учених підкреслюється, що професійна мобільність сьогодні виступає найважливішою складовою кваліфікаційної характеристики спеціаліста [5,с.6].

Мета статті теоретично обґрунтувати особливості структури професійної мобільності викладача вищого військового навчального закладу.

Методи дослідження. Використовувалися наступні методи дослідження: теоретичні - аналіз психолого-педагогічної літератури, синтез, аналогія в поєднанні з індукцією для визначення теоретичних засад професійної мобільності військового фахівця, її формування в системі професійної підготовки; узагальнення і систематизація концептуальних теоретичних положень для обґрунтування педагогічних умов формування професійної мобільності викладача вищого військового навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Професійна мобільність майбутнього викладача вищого військового навчального закладу - це інтегрована якість особистості, що є необхідною для її успішної життєдіяльності в умовах сучасного ринку праці. В наукових дослідженнях Л. Горюнової вказано, що професійна мобільність включає такі компоненти: якість особистості (забезпечує внутрішній механізм розвитку людини через сформованість ключової та загально професійної компетентності); діяльність людини (детермінована подіями, що змінюють середовище і, результатом якої виступає самореалізація людини в житті та професії); процес перетворення людиною самої себе, а також навколишнього професійного та життєвого середовища) [1,с.186].

Професійна мобільність викладачів вищого військового навчального закладу охоплює різноманітні зміни змісту, характеру та умов праці педагогів, що торкаються змін їх статутних характеристик (внутрішньо професійних, категоріальних) і більш широких (соціальних). Вона виражається у зміні: професії (спеціальності, спеціалізації); кваліфікації; посади; місця роботи або служби.

Перш за все, у військовій освіті співвідношення стабільності і мобільності

кадрів інша, ніж у сфері виробництва: забезпечення гнучкості і багатофункціональності професійної освіти відповідно до потреб суспільства збільшує вимоги до значення мобільності. По-друге, детермінована об'єктивними чинниками, як і в сфері виробництва, мобільність у військово-педагогічній сфері, її спрямованість, інтенсивність більше залежать від особистісних, суб'єктивних чинників. Збройні сили зацікавлені в такому фахівцеві, який уміє думати самостійно і вирішувати різноманітні проблеми, застосовувати знання, одержані в процесі навчання; володіє критичним і творчим мисленням, що сформоване в процесі військової освіти; вміє здобувати нові знання, здібний до самонавчання, самоосвіти.

Спираючись на науковий метод синтезу психолого-педагогічних підходів до поняття «професійна мобільність», визначимо професійну мобільність викладача закладу вищої військової освіти як здатність швидко адаптуватися у різних сферах соціально-педагогічної діяльності, що базується на прагненні до самореалізації, самовдосконалення та сформованої ключової компетентності.

Розглянемо компоненти професійної мобільності викладача закладу вищої військової освіти. Ми погоджуємося із твердженням Л. Сушенцевої про те, що основою професійної мобільності викладача вищого навчального закладу є динамізм його мотиваційних, інтелектуальних і вольових процесів, завдяки чому створюється індивідуальне поле готовності до професійної мобільності [7].

Базуючись на вищезазначеному та працях вітчизняних та зарубіжних науковців, виокремимо такі компоненти професійної мобільності викладача вищого військового навчального закладу (див. табл. 1).

Показники цих компонентів засвідчують, що в процесі фахової підготовки викладачів вищих військових навчальних закладів низка окремих особистісних та інструментальних показників у окремих курсантів проходить стадію подальшого розвитку, а в інших може перебувати на стадії формування. Показники ж діяльнісного компоненту мають цілеспрямовано формуватися у курсантів, починаючи з першого року навчання.

Таблиця 1

Компоненти професійної мобільності викладача вищого військового навчального закладу

Компоненти мобільності	Показники
Особистісний	Гнучкість розуму; комунікабельність; емоційна стабільність; позитивне мислення; вольовий потенціал; пластичність; наполегливість; висока працездатність; креативність.
Інструментальний	Педагогічна активність; професійна ініціативність; готовність до ризику; прагнення до саморозвитку.
Діяльнісний	Визначати цілі діяльності та стратегії їх реалізації; контактувати з представниками різних вікових груп; приймати рішення в нестандартних педагогічних ситуаціях; самостійно вирішувати професійні проблеми; адекватно оцінювати свої професійні здобутки.

Професійна мобільність спирається на педагогічну культуру і професійну компетентність. Сучасні вчені велику увагу приділяють проблемі компетентності, що забезпечує педагогу продуктивне професійне функціонування і пропонують різні моделі.

Інший підхід до визначення структури професійної мобільності фахівця передбачає врахування постійних змін, що відбуваються в суспільстві, державі, освіті, інших галузях людської життєдіяльності. За таких умов сучасний фахівець повинен мати високий рівень творчості: креативність мислення і швидкість прийняття рішень, здатність до самоосвіти, вміння пристосовуватися до нових обставин, стійкість до фрустрації зовнішнього і внутрішнього середовища, вміння відстежувати і правильно оцінювати стан навколишнього простору. Високий ступінь адаптивності і активності в постійно змінному середовищі характеризує мобільного фахівця, тобто спеціаліста, здатного вирішувати різноманітні завдання без психологічного збитку для себе.

Отже, першим складником мобільності фахівця виступає його здатність до творчості - творчого перетворення себе й навколишнього середовища. Безперервність і мінливість сучасного світу та освіти, зокрема, сильно впливають на людей. Це обумовлює процес поділу людей на тих: хто має високу стійкість до змін, але не схильний до адаптації; хто не здатний до адаптації і не може протистояти змінам; хто здатний до адаптації і змін, але потребує стимуляції; хто здатний адаптуватися і швидко змінюватися, здатний до швидкого навчання, самонавчання. Тому сучасна освіта покликана допомогти всім категоріям молоді бути стійкими до змін і бути здатними до реактивної адаптації на основі самонавчання та навчання.

Таким чином, другим складником професійної мобільності фахівця можна назвати його готовність до змін. Саме від ступеня готовності фахівця до змін

залежить прийняття рішення про зміну місця роботи, професії, освіти тощо. Людина, переоцінюючи свій багаж знань, приймає рішення про його зміну або про відмову від якоїсь його частини. «Бажання змінитися» означає, що особистість готова внести суттєві зміни у своє життя і діяльність без зовнішнього втручання або тиску.

Третім складником професійної мобільності, є активність особистості. Сучасну професійну освіту в Україні побудовано за принципом наступності освітніх програм, де освітня програма закладу вищої освіти, розроблена з опорою на досягнуте і з орієнтацією на розвиток, є продовженням освітнього маршруту людини. Професійне та особистісне становлення курсанта у вищій військовій школі здійснюється за допомогою його власної активності. При цьому активність виражається і в роботі над перетворенням себе, і в роботі над перетворенням навколишньої дійсності. На думку М. Соколової [6,с.129], активність проявляється у здатності ставити досяжні цілі, реалізовувати свою програму, незважаючи на обставини, що перешкоджають досягненню мети.

Що стосується особистісної мобільності (всередині професій і за її межами), то її слід розуміти, як здатність до руху в досягненні цілей, відстоювання ціннісних орієнтацій, переконань, готовність до обґрунтування суб'єктної активності і правильного вибору в складній педагогічній ситуації. Призначення професійної мобільності викладача, перш за все, в тому, щоб актуалізувати розвиток внутрішніх механізмів людини, її особистісних якостей, логічних прийомів, операцій, суджень. По-друге, як зазначає О. Нікітіна, професійна мобільність впливає на діяльність фахівця, сприяє зміні відносин до результатів своєї праці відповідно до вимог часу, самооцінки як фахівця і актуалізує процес перетворення людиною самої себе, оточуючого його професійного і життєвого середовища. Мобільний фахівець має більше шансів у подоланні будь-якого кризового стану суспільства і всіх сфер економічного розвитку. Суб'єктивна раціональність такого спеціаліста дозволяє по-новому інтерпретувати ситуацію і організувати її на успішне досягнення цілей в залежності від своїх здібностей, від суспільних умов, від життєвих інтересів [4,с.92].

Науковцем Т. Дрізде була розроблена гіпотетична модель, суть якої полягає в наступному: процес розвитку професійної мобільності майбутнього фахівця - це рух за рівнями професійної свідомості, від конкретного рівня буденної індивідуальної свідомості до абстрактного рівня суспільної свідомості і розвиток діяльнісної активності, мобільності як готовності приймати рішення і обґрунтовувати свій вибір у складній ситуації та вирішення педагогічних завдань [2, с.22].

В представленій моделі «Конус Дрізде» (рис.1.) доцільно вважати основою загальне уявлення про професію викладача вищої школи та пов'язані з ним життєві ситуації самореалізації, тобто практична свідомість майбутнього педагога вищої школи, його ідеал, мотивація до навчання у магістратурі і готовність до самореалізації в обраній професії. На цьому етапі слід розвинути у курсанта (слухача) позитивне ставлення до свого статусу, вміння приймати оптимальні і соціально значимі рішення, регламентувати свою поведінку на

основі прав і обов'язків курсанта (слухача).

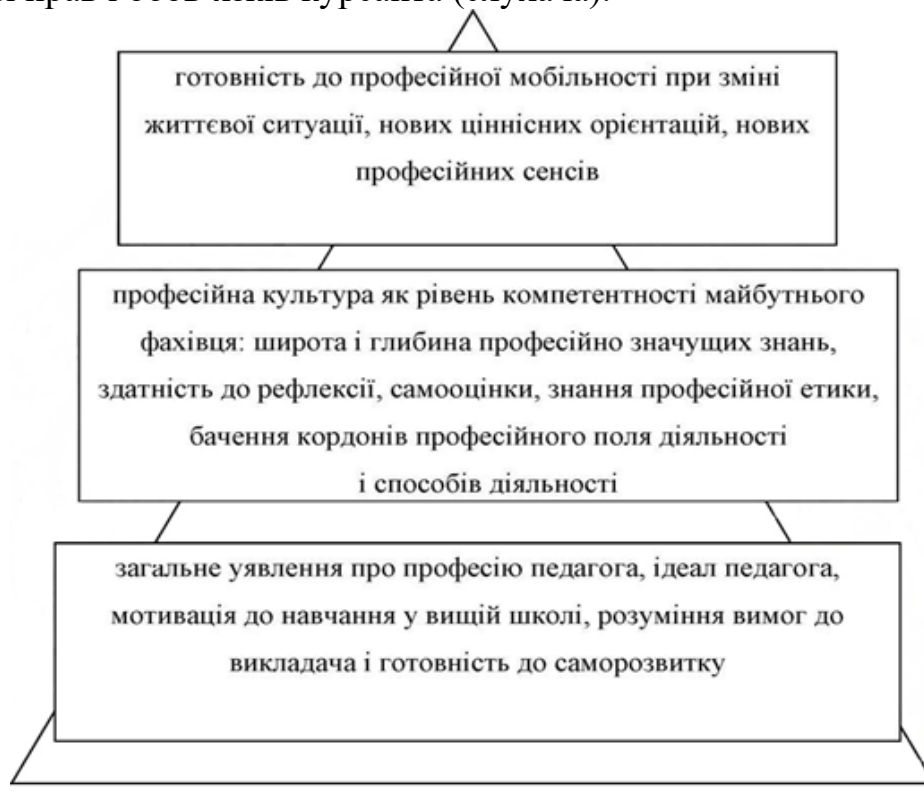

Рис. 1. Переміщення по рівнях свідомості в процесі підготовки професійно мобільного викладача вищого військового навчального закладу

Другим компонентом моделі є професійно-педагогічна культура як рівень компетентності майбутнього викладача вищої військової школи: широта і глибина педагогічних знань, здатність до рефлексії, самооцінки, знання професійної етики, усвідомлення меж професійного поля діяльності і способів діяльності.

Третій компонент моделі - готовність до професійної мобільності при зміні життєвої ситуації, нових ціннісних орієнтацій. Взаємозв'язок всіх компонентів відбувається через систему професійної підготовки (організація навчально-виховного процесу, різних видів практики, розваг, спілкування, самоосвіти, різні форми творчості, а також прослуховування окремих навчальних дисциплін та проходження практики курсантами за програмами країн партнерів (за кордоном), що забезпечує формування професійної свідомості і розвиток готовності бути мобільним, орієнтуватись на широкий спектр самовираження, статусного зростання і прагнення активно змінювати несприятливі ситуації.

Найбільш вдалим, на нашу думку, є визначення О. Лапіної та О. Нікітіної. Під готовністю педагога до професійної мобільності вони розуміють «стан, що актуалізує всі потенційні можливості особистості для того, щоб знайти оптимальний вихід зі складної ситуації і спрогнозувати професійний саморозвиток. Це інтегративне динамічне новоутворення в структурі особистості педагога відображає відкритість до змін, ступінь усвідомлення сутності мобільності і проявляється в аналітичному способі мислення, вмінні оцінити ситуацію, що склалася, співставити зі своїми можливостями і

потребами, ціннісними установками і мотивами професійного саморозвитку, в умінні прогнозувати і робити обумовлений вибір» [3,с.71].

Готовність до професійної діяльності виступає одним із критеріїв результативності професійної підготовки військових магістрів і є зв'язуючим компонентом між процесом військової підготовки і майбутньою службою офіцера, де готовність виступає як позитивна установка на майбутню професійну діяльність.

Виходячи із концепції готовності до професійної мобільності викладача вищого військового навчального закладу, при визначенні критеріїв мобільності необхідно враховувати два аспекти: готовність професійну (мобільність на основі рівня компетентності майбутнього офіцера) і готовність до активної реакції на проблемні ситуації, здатність особистості швидко прогнозувати та реагувати. Тобто, готовність до прояву мобільності спеціаліста включає суб'єктний та діяльнісний критерії.

Суб'єктний критерій характеризується рефлексивним показником досвіду курсанта (слухачами) (вміння оцінити ситуацію і свої можливості) і спрямованістю на подолання складних ситуацій (потреби, мотиви, світогляд, цілі), вольовими рисами (рішучість, самостійність, ініціативність, наполегливість), потребі в суб'єкт - суб'єктній взаємодії в процесі професійного становлення. В якості показника готовності до професійної діяльності виступає усвідомлений образ себе як результат роботи над собою, постійного зусилля зберігати свою позицію, бути самим собою.

Діяльнісний критерій характеризується такими показниками як відкритість до змін, здатність до цілепокладання, планування дій, проектування власного професійного розвитку і досягнення професійно значимої компетентності у вирішенні педагогічних завдань; вміння знаходити оптимальне вирішення складних ситуацій і аргументувати варіант вибору рішення, активний самопрояв у звичайних і спеціально змодельованих умовах, усвідомленість, інтенсивність, стійкість спрямованості (соціальної, професійної, особистісної) на досягнення високих показників діяльності.

Критерієм виділення рівнів сформованості готовності до професійної діяльності викладача вищої військової школи став ступінь її цілісності, тобто єдність якостей особистості (готовність до змін, здатність до самопізнання, самокритичність, цілеспрямованість, рішучість, самостійність) та діяльності фахівця (вміння прогнозувати, досягати поставлених цілей).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, можна відзначити, що в структурі професійної мобільності викладача вищої військової школи найбільш часто виділяються такі складові: активність, яка розуміється як готовність до викладацької діяльності, освоєння нових форм і видів діяльності, як основа професійно-педагогічної діяльності; адаптивність, як здатність пристосовуватися до мінливих умов педагогічної діяльності; готовність змінити своє життя і діяльність; основа професійно-педагогічної гнучкості; відкритість - схильність до нового, невідомого, відмова від стереотипів; комунікативність - здатність і готовність встановлювати нові зв'язки та контакти із суб'єктами освітньої діяльності; креативність - творче ставлення до середовища і власної

педагогічної діяльності, готовність до їх перетворення; фундамент професійно-педагогічного новаторства; компетентність - здатність гнучко орієнтуватися у професії, готовність до продовження навчання, самонавчання, саморозвитку, самоосвіти.

Сучасний викладач у сфері вищої військової освіти має бути не тільки професійним педагогом-офіцером, а й особистістю, що володіє засобами пізнання себе та навколишнього світу й здатна до повноцінного професійного й особистісного самовираження та самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горюнова Л.В. Профессиональная мобильность специалиста как проблема развивающегося образования в России : дис... докт. пед. наук :13.00.08 / Лилия Васильевна Горюнова. - Ростов-на-Дону, 2006. - 337 с.
2. Дридзе Т.М. Многомерность социального бытия личности в пространстве времени коммуникации / Т.М. Дридзе // Мир психологии. - 2000. - № 2. - С. 20-23.
3. Лапина О.А. Профессиональная мобильность как интегративное качество педагога [Электронный ресурс] / Лапина О.А., Никитина Е.А. - Электрон. текстовые дан. - Иркутск : Иркутский государственный лингвистический университет, 2012. - 142 с.
4. Никитина Е.А. Педагогические условия формирования профессиональной мобильности будущего педагога : дис. канд. пед. наук : 13.00.01/ Елена Александровна Никитина. - Иркутск., 2006. - 204 с.
5. Латуша Н.В. Поняття «Професійна мобільність» у педагогічному аспекті / Н. В. Латуша // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія [зб. наук. праць]. - Вінниця, - Вип. 42, Ч. 2. - С.6-9.
6. Соколова М.Л. Проектирование индивидуальных образовательных маршрутов студентов в вузе : дисс... канд. пед. наук : 13.00.08 / М.Л. Соколова. - Архангельск, 2001. - 202 с.
7. Сушенцева Л. Л. Професійна мобільність як сучасна педагогічна проблема [Електронний ресурс]/Л.Л. Сушенцева -Режим доступу: <http://www.infolibrary.com.ua/libs/stattya/192-profesijna-mobilnist-jak-suchasna-pedagogichna-problema.html>.

REFERENCES

1. Goryunova L.V. Professional mobility of a specialist as a problem of developing education in Russia: dis ... doctor. ped Sciences: 13.00.08 / Liliya Vasilevna Goryunova. - Rostov-on-Don, 2006. -- 337 p.
2. Dridze T.M. Multidimensionality of the social being of a person in the space of communication time / T.M. Dridze // World of Psychology. - 2000. - No. 2. - S. 20-23.
3. Lapina O.A. Professional mobility as an integrative quality of a teacher [Electronic resource] / Lapina OA, Nikitina EA - The electron. text data - Irkutsk: Irkutsk State Linguistic University, 2012. - 142 p.
4. Nikitina E.A. Pedagogical conditions for the formation of professional mobility of a future teacher: dis. Cand. ped Sciences: 13.00.01 / Elena Aleksandrovna Nikitina. - Irkutsk., 2006. - 204 p.
5. Latusha NV The concept of "Professional mobility" in the pedagogical aspect / NV Latush // Scientific notes of Vinnitsa State. ped. to them. M. Kotsyubinsky. Series: Pedagogy and Psychology [Coll. of sciences. wash]. - Vinnytsia, - Vyp. 42, Part 2. - P.6-9.
6. Sokolova M.L. Designing individual educational routes for students at a university: diss ... cand. ped Sciences: 13.00.08 / M.L. Sokolova. - Arkhangelsk, 2001. -- 202 p.

7. Sushentseva L.L. Professional mobility as a modern pedagogical problem [Electronic resource] /L.L. Sushentseva - Access mode: <http://www.info^ibrary.com.ua/libs/stattya/192-professional-mobilnist-jak-suchasna-pedagogichna-problems.html>.

РЕЗЮМЕ

Юзеф Добровольский,

кандидат технических наук, доцент
Национальный авиационный университет

Виктор Добровольский,

кандидат наук с физического воспитания и спорта
Военный институт Киевского национального
университета имени Тараса Шевченка

Олег Заричанский,

кандидат педагогических наук, доцент
Военный институт Киевского национального
университета имени Тараса Шевченка

Особенности структуры профессиональной мобильности преподавателя высшего военного учебного заведения

Определено, что профессиональная мобильность преподавателя высшего военного учебного заведения определяется как способность быстро адаптироваться в различных сферах социально-педагогической деятельности, основанной на стремлении к самореализации, самосовершенствования и сформированных ключевых компетенциях. Исходя из сущности готовности к профессиональной мобильности преподавателя высшего военного учебного заведения, при определении критериев мобильности необходимо учитывать два аспекта: готовность профессиональная и готовность к активной реакции на проблемные ситуации, способность личности быстро прогнозировать и реагировать. Доказано, что критерием выделения уровней сформированности готовности к профессиональной деятельности преподавателя высшей военной школы стала степень ее целостности, то есть единство качеств личности, деятельности специалиста.

Ключевые слова: курсант; слушатель; структура; профессиональная мобильность; ключевые компетенции; преподаватель высшего военного учебного заведения; критерии; уровни сформированности.

SUMMARY

Yuzef Dobrovolskyi,

candidate of technical sciences, associate professor
National aviation university

Vyktor Dobrovolskyi,

PhD in physical education and sports
Military institute of the Kiev national
Taras Shevchenko university

Oleh Zarychanskyi,

candidate of pedagogical sciences, associate professor
Military institute of the Kiev national
Taras Shevchenko university

Features of the structure of professional mobility teacher of a higher military educational institution

Introduction. *The relevance of the study of professional mobility of a teacher at a higher military educational institution is exacerbated by a rather rapid complication of the tasks of professional activity of teachers and a lack of cadets awareness of the need to acquire professional mobility in the process of professional training; the need for purposeful formation of professional mobility of specialists of higher education institutions.*

Purpose. *It is theoretically possible to substantiate the peculiarities of the structure of professional mobility of a teacher of a higher military educational establishment.*

Methods. *The following methods were used: analysis of psychological and pedagogical literature, synthesis, analogy in combination with induction to determine the theoretical foundations of the professional mobility of a military specialist, its formation in the system of vocational training; generalization and systematization of conceptual theoretical provisions.*

Results. *It is determined that when determining mobility criteria, two aspects must be taken into account: professional readiness and readiness for an active reaction to problem situations, the individual's ability to quickly predict and respond. It is proved that the degree of its integrity, that is, the unity of the personality qualities of a specialist, became the criterion for distinguishing the levels of readiness for professional activity of a teacher of a higher military school.*

Originality. *The essence of the concept of "professional mobility" in relation to the content of the activity of the future teacher of a higher military educational institution as an integrated quality, manifested in the unity of key and professional competences; ability for autonomous professional activity, conscious and flexible management of personality resources, professional behavior; the structure, criteria, indicators and levels of professional mobility of future teachers of a higher military educational institution are highlighted.*

Conclusion. *Thus, it can be noted that in the structure of professional mobility of a teacher of a higher military school, the following components are most often distinguished: activity, adaptability, openness, communicativeness, competence.*

Key words: *cadet; listener; structure; occupational mobility; key competences; teacher of higher military education; criteria; levels of formation.*

Наталія Замотаєва,
кандидат педагогічних наук
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0001-9378-0111
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/127-135

Гендерні виміри військового лідерства

Статтю присвячено дослідженню актуальної проблеми професійної підготовки військових керівників-лідерів з урахуванням гендерного підходу. На підставі проведеного аналізу наукових підходів до тлумачення природи і механізмів функціонування військового лідерства розкрито причини гендерної асиметрії лідерства, обґрунтовано шляхи гармонізації взаємодії на основі принципу гендерної рівності у військовій організації. Наголошено, що формування готовності у військових лідерів до ефективної гендерної взаємодії залежить від урахування в освітньому змісті актуальних питань гендерної теорії і практики, технологічного забезпечення освітнього процесу та використання конструктивних поведінкових стратегій міжособистісної взаємодії, що забезпечують партнерський характер взаємовідносин із колегами протилежної статі.

Ключові слова: гендер; гендерний підхід; гендерні стереотипи; гендерна диференціація; гендерна чутливість; лідер; інтерактивна гендерна взаємодія.

Постановка проблеми. Провідним чинником демократизації українського суспільства, реформування Збройних Сил України за стандартами НАТО визначається виконання Резолюцій Ради Безпеки ООН (1820, 1888, 1889, 1960, 2106, 2122, 2422), Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека”, присвячених питанням забезпечення гендерної рівності шляхом “ефективного впровадження гендерного підходу у життєдіяльність війська для створення гарантій рівних прав та можливостей людини, незалежно від її статі” [1, с. 26]. Урахування всього спектру гендерних проблем сприятиме встановленню конструктивних відносин та співпраці між військовослужбовцями, які належать до різних статей, більш ефективного виконанню ними завдань під час бойових дій і в мирний період. Це зумовлює необхідність професійного розвитку та навчання нової генерації військових керівників-лідерів, готових до подолання наявних в армійській дійсності стереотипів, практичної реалізації гендерної рівності у військово-професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд діахронічних аспектів порушеної проблеми дозволив простежити різні погляди на сутність і механізми функціонування військового лідерства. Дослідники розкривають особистісні характеристики лідера (Р. Стогділл, Р. Манн, Ф. Тейлор), моделі лідерської поведінки (К. Левін), мотивацію особистості лідера (теорія “X” і “Y” Д. МакГрегора), поведінку лідера у конкретних ситуаціях і стиль взаємовідносин з підлеглими (модель Херсея і Бланчарда, Стінсон-Джонс, С. Керр і Дж. Джермейр). Автори сучасних розвідок (О. Бойко, А. Вітченко, В. Осьодло, А. Романишин, П. Ткачук, В. Стасюк, О. Хміляр та ін.) наголошують на посиленні вимог до військового лідера, який повинен виявляти гнучкість у

непередбачуваних обставинах, бути інноваційним, гідно відповідати на виклики часу, об'єднувати усіх членів колективу навколо високої місії, демонструвати повагу і толерантність до кожного підлеглого, незалежно від його культурної чи гендерної ідентичності. Ці настанови знайшли своє відображення у Законі України “Про військовий обов’язок і військову службу”, Законі України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”, Стратегії упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти “Освіта: гендерний вимір – 2020”, визначають пріоритетні напрями реформування вітчизняного сектору безпеки і оборони.

Аналіз досліджень за обраною темою засвідчив, що у військовому середовищі, де панує стереотип військового лідера як “механізованої” особи, здатної неухильно виконувати накази, демонструвати готовність до виживання в несприятливих фізичних і психічних умовах [2], гостро постає проблема гендерної асиметрії, зокрема “нерівності можливостей для жінок ствердитись у статусі лідера” [3, с. 38]. Звідси пояснюється актуальність пропонованої розвідки, її наукове і прикладне значення для подальшого розвитку військово-педагогічної науки і професійної педагогіки, сучасної практики навчання у вищій військовій школі.

Мета статті. Проаналізувати гендерні аспекти військового лідерства, визначити та схарактеризувати чинники, що забезпечують формування конструктивних гендерних відносин у військовому колективі.

Виклад основного матеріалу. Теоретичний аналіз порушеної проблеми свідчить про те, що в останні роки у Збройних Силах України відбувається значне збільшення чисельності жінок. Якщо на початковому етапі становлення Збройних Сил України чисельність жінок становила близько 500 осіб, то на теперішній час ця цифра перевищує 55 тисяч, з яких 3,4 тисячі – жінки-офіцери. Перш за все це зумовлено військовим конфліктом на Сході України; по-друге, державною політикою щодо забезпечення гендерного балансу у військових організаціях. Надання рівних умов для проходження військової служби актуалізує проблему подолання гендерної асиметрії у військовому лідерстві, зумовлює пошук ефективних підходів до формування офіцерів-лідерів у сприятливому гендерному середовищі та конструктивній взаємодії між чоловіками і жінками.

Праці авторитетних дослідників (С. Бем, Дж. Стегор, Д. Мартін, Х. Хелверсон та ін.) свідчать про те, що причини гендерних проблем коріняться в особистісній самоідентифікації, що формується у процесі соціалізації, усвідомлення особою власної суспільної ролі. Прикладом такої поведінки може бути моделювання батьками певних моральних стандартів для своїх дітей, яка відповідає приналежності до певної статі. У процесі когнітивного розвитку, оволодіння мовою і становлення інтелекту особистість починає активно діяти, конструювати “заснований на гендері Я-образ та систему цінностей, навіть за відсутності зовнішнього тиску поводити себе у статево стереотипній манері” [4, с. 312]. Оволодівши уявленнями щодо жіночих та чоловічих рис характеру, розподілу праці, настанов, у подальшому дитина вчиться кодувати й організувати інформацію у гендерних схемах. Відтак, на переконання

вітчизняних дослідників, “діти спочатку усвідомлюють, чи є певний предмет або вид діяльності жіночим чи чоловічим, а потім на основі цієї інформації вирішують, наскільки потрібно їм дізнаватися більше про предмет, заняття чи поведінку” [5, с. 59]. Таким чином, у процесі гендерної схематизації відбувається сортування отриманої інформації на маскулінне й фемінне, людина спонтанно, не замислюючись над іншими характеристиками отриманої інформації, формує Я-образ, типізований за приналежністю до певної статі. Концепцію гендерних схем розробила С. Бем на основі теорії “лінзи гендеру”. Вчена заперечує саму ідею приписування людським якостям чи поведінці маркерів “чоловіче” або “жіноче”, пропонує подивитися на порушену проблему через гендерні лінзи культури, що відображають особливості міжстатевих відносин у суспільстві на основі андроцентризму, гендерної поляризації, біологічного есенціалізму. Лінза андроцентризму фокусує увагу на першості чоловіків, внаслідок чого поведінка чоловіків сприймається суспільством як норма чи нейтральний стандарт, тоді як жіночий досвід скоріше за все обумовлюється специфікою статі. Тому “до чоловіків ставляться не як до кращого, а до жінки – як гіршої, а, скоріше за все, з чоловіком поводяться як з людиною, а з жінкою – як з іншою” [4, с. 34]. Лінза гендерної поляризації заснована на уявленнях про те, як фундаментальні відмінності чоловічого і жіночого змінюють організаційні норми у суспільному житті. Як наслідок відбувається підміна понять, а людська культура та досвід постають у нерозривному зв’язку з особливостями жінок і чоловіків. Причому це може стосуватися і встановлених соціальних ролей, і культури поведінки, і навіть способів вираження почуттів. Лінзи біологічного есенціалізму акцентують увагу на тому, що приховані стереотипи відносно поведінки чоловіків і жінок є природними, вони зумовлені біологічною природою останніх. Виходячи з цього, С. Бем дійшла висновку, що вбудовані в усі соціальні інститути гендерні лінзи культури задають ракурс сприйняття, осмислення суспільного життя та формують соціальну реальність, що знаходить відображення у сегретації професій за статевою приналежністю, оплатою праці тощо. Побачити гендерні лінзи означає усвідомити і зрозуміти шляхи, за якими культура формує конвенційно гендерних чоловіків і жінок. Таким чином, у процесі гендерної соціалізації виробляються моделі поведінки представників різної статі, які традиційно у багатьох суспільствах закріплюються гендерними стереотипами, згідно з якими жіноче лідерство порушує традиційні відносини між статями, має статус виняткової соціальної ролі, що потребує додаткового підтвердження.

Небажаність перебування жінок на військовій службі пояснюють їх фізіологією, нездатністю керувати та приймати критичні рішення, що, у свою чергу, загрожує знизити боєздатність збройних сил. Згідно з дослідженням Н. К. Аудта, розвитку лідерського потенціалу жінок у військовій організації заважають певні “жіночі” характеристики – пасивність, співчуття, нерішучість, емоційна слабкість [6].

Грунтовний аналіз жіночого і чоловічого лідерства, проведений А. Іглі та М. Махиджані, дозволив виявити суттєві відмінності в поведінці жінок і чоловіків, зумовлені домінуванням директивного стилю в управлінні військами.

Жінки тяжіють до демократичного стилю в керуванні підлеглими, їм властивий більш високий рівень комунікабельності, доброзичливості, зацікавленості, емоційності. Від чоловіків очікують високий рівень незалежності, майстерності, наполегливості, інструментальності. Вважають, що жіноче лідерство орієнтоване на міжособистісну взаємодію, тоді як для чоловіків-лідерів властива спрямованість на виконання завдань. Коли жінки-лідери порушують очікування інших людей щодо їхньої поведінки і керують у звичайному для чоловічої статі стилі, виникає, як правило, конфлікт ролей. При цьому жінки, які досягають високих управлінських посад, теж оцінюються як лідери, адже їх високий статус не узгоджується з їхньою жіночою статтю [7, с. 24].

Д. Дж. Амен, Т. Бендас, О. Бодалев, М. Бутовська, Є. Ільїн, І. Кон, Г. Морєва та ін. порівняли мотивацію, соціально-перцептивні здатності учасників комунікативного процесу і встановили розбіжності у лідерській поведінці представників протилежних статей у групі. З'ясувалося, що жінки-лідери віддають перевагу співробітництву, а не індивідуальній роботі, більш гнучкі і варіативні у спілкуванні, виявляють більшу емпатію, чуйність в розумінні душевного стану підлеглих. Чоловіків-лідерів, навпаки, рідше зважають на морально-психологічний клімат у колективі. На переконання дослідників, ці особливості впливають на налагодження стилю спілкування у професійній сфері.

За результатами емпіричних досліджень О. Кокун та І. Пішко було доведено, що курсанти-жінки мають вищі показники інтелекту, активності, комунікабельності, товариськості, негативної мотивації. Чоловіки, у свою чергу, відрізняються вищими показниками врівноваженості та незалежності, рівнем готовності. Водночас показники сформованості лідерських якостей і здібностей виявилися практично ідентичними. Отримані дані дозволили підтвердити “не перевагу стосовно ефективного лідерства у військовому середовищі, а, в першу чергу, особистісну статево зумовлену специфіку його забезпечення, й мають враховуватися при здійсненні індивідуального підходу в розвиткові лідерських якостей курсантів” [8, с. 226].

Завдяки соціологічному дослідженню Т. Марценюк, проведеному за участю жінок-учасниць бойових дій (42 учасниці у віці від 20 до 47 років) та експертів (9 чоловіків-військовослужбовців), було доведено, що гендерні упередження ще й досі зберігаються в українському суспільстві. І хоча відповіді переважної більшості респондентів виявили переважно дружні стосунки жінок з товаришами по службі, їхню впливовість на процес прийняття рішень у своєму підрозділі, спостерігалися твердженнями про те, що жінкам на війні не місце, окремі приклади зневажливого ставлення. Різні погляди щодо проходження військової служби жінками в АТО висловили респонденти-чоловіки. Переважна більшість чоловіків визнали наявну дискримінацію за статевими ознаками [1, с. 39].

З метою вивчення стану готовності до вирішення гендерних проблем за стандартами НАТО провели опитування суб'єктів освітнього процесу ВВНЗ (курсанти, слухачі, наукові та науково-педагогічні працівники), генеральна

сукупність якого склала 127 осіб, з них – 29 жінок та 98 чоловіків.

Більшість респондентів головне завдання ВВНЗ убачають у формуванні позитивного ставлення та особистої причетності до реалізації гендерної рівності та недискримінації у системі вищої військової освіти. Зокрема на запитання “Якою мірою, на Вашу думку, враховується гендерний підхід у вищій військовій освіті на сучасному етапі?” отримали такі відповіді: а) зовсім не враховується (40%); б) враховується частково (26, 7%); в) враховується в багатьох аспектах (13,3%); г) важко сказати (7%); д) враховується повністю (13%).

Відповідаючи на запитання про те, які риси спонукають військовослужбовців до лідерства, опитувані обрали такі відповіді: 1) можливість зробити кар’єру (77,1%), з них – 19,4 % жінок, 80,6 % чоловіків; 2) можливість самовираження (22,9%), з них – 34,5 % жінок, 65,5 % чоловіків. Наведені показники засвідчують досить високу мотивацію майбутніх армійських лідерів.

Окремої уваги заслуговують відповіді респондентів на запитання про наявні розбіжності в поведінці жінок-лідерів і чоловіків-лідерів у військовому колективі, відображені в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати емпіричного дослідження лідерської поведінки представників різної статі у військовому колективі

Показники	Відповіді жінок (у %)	Відповіді чоловіків (у %)
нічим не відрізняються	38	15,3
чоловіки більше прагнуть до лідерства, керівних посад	41,4	68,4
жінки більше прагнуть до лідерства, керівних посад	20,6	16,3
чоловіки більш емоційні	24,2	32,7
жінки більш емоційні	75,8	67,3
чоловіки більше орієнтовані на досягнення мети	51,7	72,4
жінки більше орієнтовані на досягнення мети	48,3	27,6
чоловіки більше орієнтовані на налагодження міжособистісної взаємодії у військовому колективі	38	25,5
жінки більше орієнтовані на налагодження міжособистісної взаємодії у військовому колективі	62	74,5
чоловіки користуються довірою у колективі та завжди довіряють своїм підлеглим	51,7	80,6
жінки користуються довірою у колективі та завжди довіряють своїм підлеглим	48,3	19,4
чоловіки досить гнучко поведуться у спілкуванні з людьми, готові змінити стиль свого керівництва	31	34,6
жінки досить гнучко поведуться у спілкуванні з людьми, готові змінити стиль свого керівництва	69	65,4
чоловіки більш успішні в ролі військового лідера	65,5	77,5
жінки більш успішні у ролі військового лідера	34,5	23,5

На підставі поглибленого вивчення отриманих відповідей виявили стійку тенденцію збереження стереотипних поглядів на військове лідерство як сферу

реалізації переважно офіцерами-чоловіками власних кар'єрних домагань. Тільки за окремими показниками жінки випереджають чоловіків (“більш емоційні”, “більше орієнтовані на налагодження міжособистісної взаємодії у військовому колективі”, “досить гнучко поведуться у спілкуванні з людьми, готові змінити стиль свого керівництва”), тоді як у переважній більшості позицій суттєво поступаються за своїм статусом. Результати дослідження дають підстави стверджувати, що відмінності у поведінці жінок і чоловіків визначаються не фізіологічними чи психологічними особливостями, а формуються у процесі соціальної взаємодії під впливом різноманітних факторів (рівень вихованості, культура, цінності).

Проведений аналіз сучасного стану і підходів до організації освітнього процесу у вищій військовій школі свідчить про те, що підготовка військових лідерів недостатньо зорієнтована на практичну реалізацію гендерного підходу, відзначається переважно декларативним, поверховим характером. Визначений стан не дозволяє “так організувати пізнання дійсності, щоб уникнути протиставлення та “очевидної” нерівноцінності чоловічих і жіночих рис особистості, образу мислення, особливостей поведінки, які закріплюють зв'язок між біологічною статтю і досягненнями в соціальному житті” [9, с. 477]. Відтак вважаємо, що впровадження гендерного підходу у ВВНЗ потребує концептуальної перебудови освітнього процесу на основі інтерактивної гендерної взаємодії. Імперативом підготовки військових керівників-лідерів має стати не їхня статева приналежність, а формування сучасного світогляду, демократичних цінностей, егалітарної культури відносин та діалогічної комунікації у військово-професійному середовищі. При цьому професійно-психологічний відбір офіцерів на лідерські курси необхідно проводити з урахуванням таких порад:

- дотримуватися об'єктивності, неупередженості, критеріальності в оцінюванні кандидатів на навчання, виходячи з наявності у них необхідних особистісних і професійних якостей, лідерських здібностей, без дискримінації за гендерними ознаками;

- визначати особистісний управлінський досвід і готовність офіцера до керування підлеглими з дотриманням принципу гендерної рівності;

- виявляти на основі проектування професійного портрету майбутнього військового керівника-лідера його потенційну здатність до досягнення гендерного балансу в підпорядкованому підрозділі, сприяння кар'єрному зростанню підлеглих без станової упередженості.

Висновки. Проведений аналіз сучасного стану і підходів до організації освітнього процесу у вищій військовій школі свідчить про те, що у військовій освіті переважає традиційний підхід, який обмежує простір гармонійного розвитку майбутніх військових лідерів та сприяє закріпленню принципів гендерної нерівності у військовому середовищі. На підставі проведеного дослідження доведено, що традиційний підхід в освіті має поступитися гендерному, сутність якого вбачаємо у налагодженні егалітарного партнерського характеру відносин у ситуаціях гендерної освітньої взаємодії.

Встановлено, що підґрунтям налагодження конструктивних гендерних відносин у ВВНЗ мають стати принципи, що забезпечують гендерну рівність у військовому колективі, передбачають уникнення будь-яких проявів дискримінації, розрізнення, привілеїв за ознакою статі, визнання права жінок і чоловіків бути собою та сприяють особистісному зростанню майбутніх військових керівників-лідерів. Формування готовності у військових лідерів до ефективної гендерної взаємодії залежить від урахування в освітньому змісті актуальних питань гендерної теорії і практики, технологічного забезпечення освітнього процесу та використання конструктивних поведінкових стратегій міжособистісної взаємодії, що забезпечують партнерський характер взаємовідносин із колегами протилежної статі.

Напрями подальших досліджень вбачаємо у проектуванні нового змісту гендерної освіти для вищої військової школи, у відпрацюванні алгоритму практичного застосування визначених рекомендацій на засадах гендерної взаємодії у системі професійної підготовки військових фахівців з вищою освітою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Невидимий батальйон: участь жінок у військових діях в АТО (соціологічне дослідження) / за заг. ред. Т. Марценюк. К.: КМА, 2015. – 89 с.
2. Keller J. Military leadership and leaders / J. Keller // ENDC Proceedings – 2014. – Vol. 19. – pp. 26–45.
3. Татенко В. Лідерство у гендерному вбранні. Або про лідерів-чоловіків і лідерів-жінок. Соціально-психологічні студії / О. В. Татенко. – К. : Видавничий дім “Корпорація”, 2004. – 182 с.
4. Бем С. Линзы гендера : Трансформация взглядов на проблему неравенства полов / С. Бем – М. : Росспэн, 2004. – 240 с.
5. Говорун Т. В. Конструювання гендеру в когнітивній парадигмі / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді // Наукові записки. Серія “Психологія і педагогіка” – 2010. – Випуск № 14. – С. 55-65.
6. Aydt H. K. The Social Construction of Gender in the Military and Resistance to the Integration of Women. – Режим доступу до журн. : http://opensiuc.lib.siu.edu/uhp_theses?utm_source=opensiuc.lib.siu.edu%2Fuhp_theses%2F212&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages
7. Eagly H.A. Gender and the Evaluation of Leaders : A Meta-Analysis / H.A. Eagly and Mona G. Makhijani // Psychological Bulletin – 1992. – Vol. 11. – No. 1. – pp. 3-22.
8. Кокун О.М. Особливості та динаміка розвитку лідерських якостей курсантів / О. М. Кокун, І. О. Пішко // Вісник Національного університету оборони України. Зб-к наук, праць. Київ: НУОУ – 2013. – Випуск № 3. – С. 223-229.
9. Основи теорії гендеру: навчальний посібник. – К.: “К.І.С.”, 2004. – 536 с.

REFERENCES

1. Nevydymyi batalion: uchast zhinok u viiskovykh diiakh v ATO (sotsiolohichne doslidzhennia) / za zah. red. T. Martseniuk. K.: KMA, 2015. – 89 s.
2. Keller J. Military leadership and leaders / J. Keller // ENDC Proceedings – 2014. – Vol. 19. – pp. 26–45.
3. Tatenko V. Liderstvo u gendernomu vbranni. Abo pro lideriv-cholovikiv i lideriv-zhinok. Sotsialno-psykholohichni studii / O. V. Tatenko. – K. : Vydavnychiy dim “Korporatsiia”, 2004. – 182 s.

4. Bem S. Lynzy hendera : Transformatsyia vzgghliadov na problemu neravenstva polov / S. Bem – M. : Rosspen, 2004. – 240 s.
5. Hovorun T. V. Konstruiuvannia genderu v kohnityvnii paradyhmi / T. V. Hovorun, O. M. Kikinezhdii // Naukovi zapysky. Seriiia “Psykhologhiia i pedahohika” – 2010. – Vypusk № 14. – S. 55-65.
6. Aydt H. K. The Social Construction of Gender in the Military and Resistance to the Integration of Women. – Rezhym dostupu do zhurn. : http://opensiuc.lib.siu.edu/uhp_theses?utm_source=opensiuc.lib.siu.edu%2Fuhp_theses%2F212&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages
7. Eagly H.A. Gender and the Evaluation of Leaders : A Meta-Analysis / H.A. Eagly and Mona G. Makhijani // Psychological Bulletin – 1992. – Vol. 11. – No. 1. – rr. 3-22.
8. Kokun O.M. Osoblyvosti ta dynamika rozvytku liderskykh yakostei kursantiv / O. M. Kokun, I. O. Pishko // Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. Zb-k nauk, prats. Kyiv: NUOU – 2013. – Vypusk № 3. – S. 223-229.
9. Osnovy teorii genderu: navchalnyi posibnyk. – K.: “K.I.S.”, 2004. – 536 s.

РЕЗЮМЕ

Наталія Замотаєва,
кандидат педагогічних наук
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

Гендерные измерения военного лидерства

Статья посвящена исследованию актуальной проблемы профессиональной подготовки военных руководителей-лидеров с учетом гендерного подхода.

На основании проведенного анализа научных подходов к толкованию природы и механизмов функционирования военного лидерства раскрыты причины гендерной асимметрии лидерства, пути гармонизации взаимодействия на основе принципа гендерного равенства в военной организации. Доказано, что формирование готовности военных лидеров к эффективному гендерному взаимодействию зависит от учета в образовательном процессе актуальных вопросов гендерной теории и практики, технологического обеспечения и использования конструктивных поведенческих стратегий межличностного взаимодействия, которые обеспечивают партнерский характер взаимоотношений с коллегами противоположного пола.

Ключевые слова: гендер; гендерный подход; гендерные стереотипы; гендерная дифференциация; гендерная чувствительность; лидер; гендерное взаимодействие.

SUMMARY

Natalya Zamotaieva,
Candidate of Pedagogical Sciences
Department of Military Training, Ivan Chernyakhovsky
National University of Defense of Ukraine

Gender dimensions of military leadership

Introduction. *The article is devoted to the research of the actual problem of professional training of military leaders-leaders taking into account the gender approach.*

Purpose. *The purpose of the article is to analyze the gender aspects of military leadership, identify and characterize the factors that provide for the formation of constructive gender relations in the military team.*

Methods. *The scientific novelty is to substantiate and experimentally test ways of harmonizing interaction based on the principle of gender equality in a military organization.*

Results. *An example of a pilot study is the existence of significant differences in the behavior of female leaders and male leaders in the military team. It has been established that military education is dominated by the traditional approach, which limits the space of harmonious development of future military leaders and promotes the consolidation of gender inequalities in the military environment.*

Originality. *The author has shown that the traditional approach in education should be inferior to gender, the essence of which is seen in the establishment of equal (egalitarian) partnership nature of relations in situations of gender educational interaction. The basis for constructive gender relations in higher education institutions should be the principles that ensure gender equality in the military, which provide for the avoidance of any discrimination, discrimination, privileges on the basis of sex, recognition of the right of women and men to be themselves and to promote personal identity. leaders.*

Conclusion. *Attention is drawn to the need for an urgent restructuring of the educational process in a higher military school based on interactive gender interaction. It is emphasized that the formation of military leaders' readiness for effective gender interaction depends on taking into account the current issues of gender theory and practice, technological support of the educational process and the use of constructive behavioral strategies of interpersonal interaction that ensure the partnership nature of the interrelationship.*

Key words: *gender; gender approach; gender stereotypes; gender differentiation; gender sensitivity; leader; interactive gender interaction.*

Андрій Зельницький,
кандидат педагогічних наук, професор
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського
ORCID ID 0000-0002-3910-7329
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/136-146

СИСТЕМОУТВОРЮЮЧІ ФАКТОРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

У статті окреслено проблеми створення та функціонування педагогічної системи вищих військових навчальних закладів (далі – ПС ВВНЗ) як відкритої соціальної системи, яка існує у змінюваних зовнішньому і внутрішньому середовищах і являє собою структуровану сукупність взаємопов'язаних складових вищої військової освіти та освітньої діяльності ВВНЗ, що в процесі взаємодії функціонують як єдине ціле з метою забезпечення ефективної підготовки військових фахівців відповідно до стандартів освіти. Схарактеризовано зовнішні і внутрішні ситемоутворюючі фактори педагогічної системи як певні явища, сили, речі, зв'язки і відносини, що призводять до її утворення на основі застосування визначених принципів системного підходу. Розглянуто ПС ВВНЗ як оригінальний об'єкт з виразними властивостями самоорганізації й саморозвитку, синергетичним ефектом, що чинить вплив на ці фактори та сприяє оптимізації середовища. Закцентовано увагу на головній ролі вищого військового навчального закладу як головного виконавця соціально-державного замовлення з підготовки військових фахівців та основної місії ВВНЗ щодо забезпечення та гарантування якості цієї підготовки.

Ключові слова: педагогічна система; системний підхід; системний аналіз; ситемоутворюючі фактори; якість вищої військової освіти; компетентність.

Постановка проблеми. Україна перебуває нині у процесі глибоких перетворень, що мають довгостроковий характер і пов'язані із такими чинниками: зростаючими взаємозв'язками і взаємозалежностями національних економік, національних політичних і соціальних систем, національних культур; ускладненням взаємодії людини й навколишнього середовища; бурхливими змінами в інформатизації суспільства; реалізацією стратегічного курсу на інтеграцію України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий, освітній простори, набуття повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації євроатлантичного договору. Зазначені перетворення чинять безпосередній вплив на Збройні Сили України (далі – ЗС України) та військову освіту як їх структурну складову і як історично сформований соціальний інститут, відповідальний за спадкоємність, нагромадження й відтворення наукових знань у військовій сфері.

Одним з пріоритетних напрямів державної політики у сфері військової освіти є формування і нарощування кадрового потенціалу ЗС України. Ядро кадрового потенціалу складають офіцери. Їх підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації здійснюється у системі вищої військової освіти, де провідну роль посідає педагогічна система вищих військових навчальних закладах як своєрідне цілісне утворення із притаманними їй цілями та завданнями, закономірностями, принципами і суперечностями,

системоутворюючими чинниками, а головне – спрямованістю ПС на забезпечення і гарантування якості підготовки військових фахівців з вищою освітою. Відтак, проблема створення та удосконалення педагогічної системи в змінюваних умовах освітнього середовища, розроблення теоретичних основ щодо визначення та обґрунтування її системоутворюючих факторів, визначення їх ролі і місця у функціонуванні ПС, складає наукову і практичну значимість для розвитку педагогіки вищої військової школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробленню загальної теорії систем, системного підходу, системного аналізу присвячено теоретико-методологічні дослідження відомих вітчизняних та зарубіжних учених (А.Авер'янов, Р.Акофф, П.Анохін, В.Афанасьєв, Л.Берталанфі, І.Блауберг, А. Богданов, Н.Вінер, В.Глушков, У.Ешбі Росс, Т.Сааті, В.Садовський, Е.Юдін та ін.), які увібрали в себе суть таких важливих категорій, як порядок, структура, цілі, ієрархія, взаємозв'язки, функція, цілісність, самоорганізація, генезис.

Загальним проблемам створення і функціонування педагогічних систем закладів вищої освіти та якості вищої освіти присвячені наукові праці вчених-педагогів та психологів В.Андрущенко, І.Бабина, В.Беспалька, С.Гончаренка, О.Євсюкова, В.Кальней, В.Кременя, Н.Кузьміної, О.Локшиної, В.Лугового, А.Майорова, О.Овчарука, С.Ніколаєнка, А.Субетто, Є.Хрикова, С.Шишова та ін., щодо вищої військової освіти – наукові праці А.Вітченка, М.Нещадима, В.Осьодла, Ю.Приходька, С. Салкуцана, В.Свистун, В. Телелима, В.Ягупова, де розглядаються теоретичні та методологічні засади забезпечення якості вищої освіти, застосування компетентнісного підходу, впровадження в освітній процес інноваційних педагогічних технологій та сучасних методів навчання тощо, у тому числі – деякі аспекти стосовно створення і функціонування педагогічних систем у закладах вищої військової освіти.

Мета статті полягає у дослідженні феномену зовнішніх і внутрішніх системоутворюючих факторів педагогічної системи ВВНЗ та їх ролі й місця в створенні та ефективному функціонуванні ПС щодо забезпечення і гарантування якості підготовки військових фахівців з вищою освітою.

Методи дослідження. Дослідження проведене із застосуванням таких теоретичних методів: системний підхід, системний аналіз, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення й систематизація.

Виклад основного матеріалу. Провідне місце в системних дослідженнях належить категорії система (від грецьк. – ціле, складене з частин; поєднане). У Великому тлумачному словнику сучасної української мови систему визначено як “сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням” [1, с. 1126]. У новітньому філософському словнику, “Система – це категорія, що означає об'єкт, організований як цілісність, де енергія зв'язків між елементами системи перевищує енергію їхніх зв'язків з елементами інших систем і задає онтологічне ядро системного підходу” [2, с. 619]. Важливою в цьому контексті є думка А. Авер'янова, який систему розглядає в якості відмежованої множини взаємодіючих елементів [3, с. 43]. На необхідності відзначення в системі цільової та функціональної компонент

наголошує Т. Сааті. “Поняття системи, – вважає дослідник, – може бути визначено у термінах її структури, функцій, цілей, які закладені в її конструкцію” [4, с. 16].

У системних дослідженнях важливим є представлення всього масиву системних понять кількома групами, кожна з яких є специфічною для певного кола проблем, що при цьому аналізуються. На думку Е. Юдіна весь масив таких понять доцільно розбити на такі групи [5, с. 183]:

Перша група понять охоплює опис внутрішньої побудови системних об'єктів: елементу, структури, зв'язку, відношення, середовища, цілісності, організації та ін.

Друга група системних понять передбачає опис функціонування системних об'єктів: функції, стійкості, рівноваги, регулювання, зворотного зв'язку, гомеостазису (від грецьк. – однаковий стан), управління, самоорганізації та ін.

Третя група системних понять характеризує процеси розвитку системних об'єктів: генезису, еволюції, становлення та ін.

Узагальнюючи та доповнюючи думки вчених щодо визначення системи, зазначимо, що її сутність найбільш повно може бути представлена таким чином:

- по-перше, система обов'язково містить у собі сукупність елементів;
- по-друге, елементи системи певним чином пов'язані між собою;
- по-третє, пов'язані елементи системи створюють своєрідну цілісність;
- по-четверте, елементи системи знаходяться у постійній взаємодії шляхом обміну енергією;
- по-п'яте, властивості системи відмінні від властивостей окремих елементів сукупності;
- по-шосте. система знаходиться під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників;
- по-сьоме система, залежно від умов, обставин, впливу може набувати стану розвитку, руйнації, хаосу тощо.

Зазначене повною мірою стосується створення й дослідження педагогічної системи ВВНЗ. Загальне поняття “педагогічна система” у навчальній та монографічній педагогічній літературі остаточно не сформоване. Ґрунтовному аналітичному огляду розробленості даної проблеми присвячено один з розділів монографії М.І. Нещадима [6, с. 375], де досліджено і проаналізовано погляди на сутність, структуру і функціонування ПС відомих учених-педагогів і психологів. Серед них: С. Архангельський, Ю. Бабанський, А. Барабаншиков, В. Беспалько, Дж. Брунер, С. Гончаренко, Т. Ільїна, Н. Кузьміна, А. Лігоцький, . Макаренко, Н. Ничкало, П. Підкасистий, І. Підласий, В. Сластьонін, В.Сухомлинський, І. Харламов, В. Ягупов та ін. В основу створення ПС, як штучної системи, на думку учених-педагогів мають покладатися методологічні принципи системного підходу, що підкреслює значення комплексності, широти охоплення та чіткої організації дослідження педагогічних систем.

Особливості системного підходу щодо створення та функціонування педагогічних систем базуються на певних принципах [6, с.385], які цілком можна адаптувати до особливостей ПС ВВНЗ:

пріоритету кінцевої мети – забезпечення якості підготовки військових фахівців;

єдності педагогічної системи як цілого утворення та як сукупності її елементів;

взаємозв'язку та взаємозумовленості складових педагогічної системи;

динамічного розвитку ПС, адаптації її до вимог та потреб здобувача вищої військової освіти;

оптимальності управління на всіх ієрархічних рівнях педагогічної системи ВВНЗ;

урахування потенційних можливостей і суперечностей у процесі розвитку ПС ВВНЗ;

урахування впливу якості освітнього середовища (зовнішні умови впливу на освітню діяльність ВВНЗ та внутрішні умови функціонування ПС) на якість підготовки військових фахівців.

Створення педагогічної системи ВВНЗ передбачає певний алгоритм [7; 8; 9; 10; 11] . Весь масив системних понять розбивається на кілька груп, кожна з яких є специфічною для певного кола проблем, що виникають у системному дослідженні стосовно ПС ВВНЗ.

Перша група понять охоплює опис внутрішньої будови ПС: елементів структури, зв'язків, відношення, середовища, цілісності, організації.

Друга група системних понять передбачає опис функціонування ПС: функцій, стійкості, рівноваги, регулювання, зворотного зв'язку, гомеостазису (від грецьк. – однаковий стан), управління, самоорганізації та ін.

Третя група системних понять характеризує процеси розвитку ПС: генезису, еволюції, становлення та ін.

Розглядаючи структуру педагогічної системи ВВНЗ, слід спиратися на її визначення. “Це відкрита соціальна система, що існує у змінному освітньому середовищі і являє собою структуровану сукупність взаємопов'язаних складових освітньої діяльності, що в процесі взаємодії функціонують як єдине ціле з метою забезпечення якості підготовки військових фахівців відповідно до стандартів вищої освіти ” [8, с. 65]. Загальна структура педагогічної системи ВВНЗ містить пов'язані між собою такі основні структурні елементи: нормативно-правова база; державне замовлення на підготовку військових фахівців; учасники освітнього процесу; компетентнісна модель військового фахівця; освітній процес (стандарти освіти та освітньої діяльності, освітні програми, педагогічні технології); результати навчання; зворотний зв'язок за результати службової діяльності випускника ВВНЗ у військах (силах); управління освітньою діяльністю.

Педагогічна система ВВНЗ функціонує в певних умовах – внутрішніх і зовнішніх, що безумовно впливають на успішність її функціонування. Серед зовнішніх умов варто виділити такі з них: нормативно-правові; економічні; військово-політичні; соціально-політичні; адміністративно-управлінські; освітньо-інтеграційні; соціально-психологічні; екологічні; етичні; релігійні. До найбільш значущих внутрішніх умов, що чинять безпосередній вплив на функціонування педагогічної системи, можна віднести такі: науково-

інноваційні; навчально-методичні; інформаційні; нормативно-правові; адміністративно-розпорядчі; часові; самоврядні; морально-психологічні; фінансово-економічні; санітарно-гігієнічні; побутові; естетичні; матеріально-технічні. Тобто, ПС ВВНЗ є відкритою системою. На її функціонування впливають багато чинників. Але й сама ПС, будучи системою з виразними властивостями самоорганізації й саморозвитку, синергетичним ефектом, впливає на ці чинники, оптимізує середовище, маючи у своєму складі такий важливий компонент, наділений внутрішньою енергетикою, як учасники освітнього процесу: наукові і науково-педагогічні працівники, слухачі (курсанти), управлінці, персонал забезпечення, допоміжний склад та технічний персонал.

Сутність, зміст і особливості функціонування кожної із зазначених складових та педагогічної системи в цілому визначаються відповідними законами і підзаконними нормативно-правовими актами, а також наказами, положеннями та інструкціями, що мають розроблятися у кожному закладі вищої військової освіти. При цьому основна місія ВВНЗ у межах власної автономії та відповідальності полягає у забезпеченні та гарантуванні якості підготовки військових фахівців із високим рівнем професіоналізму, компетентності, інтелектуального розвитку, власної творчої індивідуальності, загальної та військово-професійної культури, здатних до постійного самовдосконалення, до ефективного виконання поставлених завдань щодо оборони України, прийняття оптимальних рішень в нестандартних та екстремальних умовах, наполегливого самостійного засвоєння нових знань протягом навчання та військової служби за певними спеціальностями й спеціалізаціями у відповідних військових і цивільних галузях знань.

Щодо ситемоутворюючих факторів ПС, то існує, з філософської точки зору, кілька загальних підходів щодо створення систем. Так, російський фізіолог, основоположник теорії функціональних систем Петро Кузьмич Анохін (1898-1974) підкреслював, що "... обов'язковим положенням для всіх видів і напрямів системного підходу є пошук та формулювання ситемоутворювального фактора" [12, с. 59]. При цьому під ситемоутворюючим фактором розумілися всі явища, сили, речі, зв'язки і відносини, що призводять до утворення системи. П.Анохін також висунув ідею про те, що вирішальний і єдиний чинник – результат функціонування системи, який, будучи недостатнім, активно впливає на відбір саме тих ступенів свободи з компонентів системи, які при їх інтеграції визначають подальше отримання повноцінного результату.

На теперішній час у науці представлено й інший підхід, відповідно до якого ситемоутворюючі фактори розподіляються на зовнішні і внутрішні. "Зовнішні, – на думку А. Авер'янова, – це фактори середовища, які сприяють виникненню й розвитку систем. Будучи зовнішніми по відношенню до одиничної системи, ці фактори можуть бути внутрішніми та необхідними в масштабі системи вищого ієрархічного рівня, в яку та, що розглядається входить як компонент чи елемент" [3, с. 53].

У контексті зазначеного такою системою вищого ієрархічного рівня є система військової освіти (далі – СВО) як цілісна сукупність взаємопов'язаних

компонентів, що функціонує в певному соціокультурному середовищі відповідно до притаманних їй закономірностей та принципів із метою задоволення реальних і потенційних потреб сил оборони у підготовці висококваліфікованих військових фахівців задля збалансованого розвитку складових сектору безпеки і оборони держави. До основних складових СВО на цьому ієрархічному рівні слід віднести: мережу закладів освіти і науково-дослідних установ, нормативно-правову базу військової освіти, органи управління військовою освітою. Зазначені складові взаємодіють як між собою, так і з зовнішнім середовищем. Їхньому функціонуванню притаманні своєрідні суперечності, розв'язання яких стає рушійною силою вдосконалення СВО і сприяє досягненню соціально-державних цілей. Основними вхідними елементами в систему військової освіти є: соціально-державне замовлення на підготовку військових фахівців для ЗС України й інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України; замовлення на наукову продукцію; ресурси, необхідні для виконання зазначених замовлень. За результатами своєї діяльності СВО має забезпечити потрібний рівень та стан вихідних елементів, і перш за все: ефективність підготовки військових фахівців; якість розроблених нормативно-правових актів, якими врегульовується діяльність закладів військової освіти та науково-дослідних установ; оптимальний розподіл ресурсів між ними.

Щодо внутрішніх системоутворюючих факторів то на думку провідних учених в галузі педагогіки основним з них є результат функціонування ПС, який в будь-яких соціальних системах може ототожнюватися із ціллю і який проявляється більшою мірою в процесі розвитку систем і стимулює цей розвиток. Цілеспрямована діяльність людей (особистість, група, колектив) передбачає досягнення певного, заздалегідь спланованого результату. Подібна діяльність складається з таких основних компонентів: МЕТА > ПЛАН > РЕСУРСИ > ПРОЦЕС – і, власне – РЕЗУЛЬТАТ, як ступінь досягнення мети й підсумок виконання певних послідовних дій. Таким узагальненим результатом виступає якість вищої освіти та пов'язані з цією категорією певні поняття, зміст яких визначений в законодавчих актах, а саме: “компетентність” та “результати навчання”. Відповідно до Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти” (від 18.12.2019 № 392-IX) ці поняття представлено таким чином [13]:

якість вищої освіти - відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості;

компетентність – здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей;

результати навчання – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати,

оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів.

Виходячи із специфіки підготовки військових фахівців у ВВНЗ, поняття “компетентність” може бути представлене як інтегральний показник якості підготовки здобувача вищої військової освіти, що характеризує доведену ним здатність до саморозвитку й самоосвіти та готовність до виконання функціональних обов’язків на посаді призначення у військах (силах) в умовах мирного і воєнного часу на основі творчого застосування здобутих знань, сформованих навичок та умінь, інших професійно важливих якостей і ціннісних орієнтацій відповідно до стандартів освіти [9]. Тут слід звернути увагу на те, що не результати академічних знань визначають компетентність, а здатність і готовність їх творчо застосовувати в змінюваних умовах. При цьому, під поняттям “здатність” розуміється властивість індивіда, який може, уміє здійснювати, виконувати, робити що-небудь, поводити себе певним чином [1, с. 360], а “готовність (готовий)” – стан індивіда, який набув досвіду, досяг високої майстерності, підготувався до чого-небудь [1, с. 194]. Отже, компетентність здобувача вищої військової освіти цілком може ототожнюватися із метою освітньої діяльності ВВНЗ, де рівень сформованості компетентності виступатиме як результат. Наведений загальний зміст поняття “компетентність” має трансформуватися у відповідну компетентнісну модель випускника, яка може розглядатися як внутрішній системоутворюючий фактор ПС ВВНЗ. Подібну модель доцільно представити відповідною ієрархічною структурою. Наприклад, вершина ієрархії – інтегральний показник – власне інтегральна компетентність випускника, яка розгалужується на два основні компоненти – ключові компетентності та професійні компетентності. Ключові компетентності містять три складники: соціально-особистісні, загальнонаукові та інструментальні, а професійні – два: загально-професійні та спеціалізовано-професійні компетентності (Таблиця 1).

Подальше розгалуження компетентностей здійснюється на певних ієрархічних рівнях до такого стану їх декомпозиції, де кожний з представлених складників набуває статусу критерію, прояв якого можна оцінити і виміряти із застосуванням прийнятих у педагогічній практиці засобів діагностики якості з урахуванням коефіцієнтів вагомості кожного з критеріїв, що й свідчитиме про рівень досягнення запланованого результату. Наприклад, одним із критеріїв загальнонаукової компетентності є здатність здобувача творчо застосовувати базові знання розділів фундаментальної та прикладної математики, фізики, хімії тощо при вирішенні специфічних завдань професійної діяльності.

Таблиця 1

Узагальнена компетентнісна модель слухача (курсанта)

Інтегральний показник	Показники 1-го рівня ієрархії	Показники 2-го рівня ієрархії
Інтегральна компетент-	1.Ключові компетентності	1.1.Соціально-особистісні компетентності
		1.2. Загальнонаукові компетентності
		1.3. Інструментальні компетентності

ність	2.Професійні компетентності	2.1.Загально-професійні компетентності
		2.2. Спеціалізовано-професійні компетентності

З компетентнісною моделлю випускника мають бути ознайомленими усі вступники відразу після їх зарахування до ВВНЗ, щоб цілком свідомо рухатися до досягнення кінцевого результату [9], що являє собою основний внутрішній системоутворюючий чинник педагогічної системи вищого військового навчального закладу.

Варто також зазначити, що військова освіта не закінчується випуском здобувача з ВВНЗ, вона триває протягом усієї служби у військах з урахуванням сформованих якостей щодо саморозвитку та самоосвіти особистості. Випускник, при відповідній мотивації, має постійно набувати нових знань, необхідного практичного досвіду, особливо що стосується бойового застосування сучасних зразків озброєння і військової техніки. Разом з тим, основна відповідальність за якість підготовки слухачів (курсантів) покладається на ВВНЗ, який повинен виступати гарантом якості їх підготовки.

Висновки. Педагогічна система вищого військового навчального закладу є штучною, складною, соціальною, відкритою, динамічною, функціональною, стохастичною (імовірнісною), ієрархічною системою. Загальна структура ПС ВВНЗ містить пов'язані між собою такі основні структурні елементи, що утворюють органічну цілісність: учасники освітнього процесу; освітній процес; якість освіти (результати навчання); зворотний зв'язок з випускниками ВВНЗ, органи управління і функціонує у змінюваному освітньому середовищі. Особливості функціонування ПС ВВНЗ визначаються відповідними законами і підзаконними нормативно-правовими актами, а також наказами, положеннями та інструкціями, що мають розроблятися у кожному закладі військової освіти. Основним зовнішнім системоутворюючим фактором ПС є соціально-державне замовлення на підготовку військових фахівців, яке розробляється центральним органом виконавчої влади і трансформується у ВВНЗ в компетентнісну модель здобувача освіти. Внутрішнім системоутворюючим фактором є якість освіти (результати навчання), який ототожнюється з ціллю. Результат у даному контексті виступає як фактор, що коригує розвиток педагогічної системи і може змінювати взаємодію її основних елементів та їх функцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь, ВТФ "Перун", 2001. – 1440 с.
2. Новейший философский словарь / Сост. А.А.Грицанов. – Минск.: Изд. В.М.Скакун, 1998. – 896 с.
3. Аверьянов А.Н. Системное познание мира : Методологические проблемы / А.Н. Аверьянов. – М.: Политиздат, 1985. – 263 с.
4. Саати Т.Л. Принятие решений. Метод анализа иерархий: Пер. с англ./ Т.Л. Саати – М.: Радио и связь, 1993. – 320 с.
5. Юдин Э. Г. Системный подход и принцип деятельности / Э. Г. Юдин. – М.: Наука, 1978. – 391 с.

6. *Нещадим М. І.* Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2003. – 852 с.
7. *Телелим В.М.* Самоорганізація систем: теоретико-методологічні основи та прикладні аспекти військової освіти / В.М. Телелим, Ю.І. Приходько // Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України. – 2015. – № 2(32). – С. 3–16.
8. *Зельницький А. М.* Якість вищої військової освіти як результат функціонування педагогічної системи ВВНЗ / А.М. Зельницький // Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України. – 2017. – № 1(35). – С. 62–69.
9. *Зельницький А. М.* Система забезпечення і гарантування якості вищої військової освіти: процес і результат / А.М. Зельницький // Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України. – 2018. – № 1(37). – С. 101–114.
10. *Приходько Ю. І.* Якість підготовки військових фахівців у контексті понять системності та технологічності / Ю.І. Приходько // Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України. – 2017. – № 2(36). – С. 178–188.
11. Моніторинг якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів Збройних Сил України: наук.-метод. посібник. – / А.М. Зельницький, О.А. Заболотний, Ю.І. Приходько та ін.; під заг. ред. І. В. Толока. – Х. : ХНУПС, 2017. – 244 с.
12. *Анохин П.К.* Философские аспекты теории функциональной системы. М., 1978. – 263 с.
13. Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти” від 18.12.2019 № 392-IX.

REFERENCES

1. Busel V. T. (2005). Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Big Ukrainian explanatory dictionary]. Kyiv. 1440 p.(in Ukrainian).
2. Skakun V. M. (1998). Noveyshiy filosofskiy slovar' [New Philosophical Dictionary]. Minsk.896 p (in Russian).
3. Averianov A.N. (1985). Systemnoe poznyanie myra : Metodolohycheskye problem [Systemic understanding the world: Methodological problems]. Moscow. 263p. (in Russian).
4. Saaty T.L. (1993). Pryniate reshnyi. Metod analiza yerarkhyi [Decision making process. Analytic hierarchy process]. M.: Radyo y sviaz. 320p. (in Russian).
5. Yudyn E. H. (1978). Systemnyi podkhod y pryntsyyp deiatelnosti [System approach and activity principle].M.:Nauka. 391p. (in Russian).
6. Neshchadym M. I. (2003). Viiskova osvita Ukrainy: istoriia, teoriia, metodolohiia, praktyka [Military education of Ukraine: history, theory, methodology, practice]. Kyiv. Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr “Kyivskiy universytet”. 852p. (in Ukrainian).
7. Telemetry V.M. (2015). Samoorhanizatsiia system: teoretyko-metodolohichni osnovy ta prykladni aspekty viiskovoi osvity [Self-organization system: theoretical and methodological basics and applied aspects of military education]. Zbirnyk naukovykh prats «Viiskova osvita» Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy, № 2(32). P. 3–16. (in Ukrainian).
8. Zelnytskyi A. M. (2017). Yakist vyshchoi viiskovoi osvity yak rezultat funktsionuvannia pedahohichnoi systemy VVNZ [Quality of higher military education as a result of HMEI pedagogical system functioning]. Zbirnyk naukovykh prats «Viiskova osvita» Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. № 1(35).P. 62–69. (in Ukrainian).
9. Zelnytskyi A. M. (2018). Systema zabezpechennia i harantuvannia yakosti vyshchoi viiskovoi osvity: protses i rezultat [System of ensuring and guaranteeing of higher military education quality: process and result]. Zbirnyk naukovykh prats «Viiskova osvita» Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. № 1(37). P. 101–114. (in Ukrainian).
10. Prykhodko Yu. I. (2017). Yakist pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv u konteksti poniat systemnosti ta tekhnolohichnosti [Quality of military professionals training in the context of

systematicity and producibility]. Zbirnyk naukovykh prats «Viiskova osvita» Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. № 2 (36). P. 178–188. (in Ukrainian).

11. Zelnytskyi A. M., Zabolotnyi O. A., Prykhodko Yu. I. this and. (2017), Monitorynh yakosti pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv u vyshchych viiskovykh navchalnykh zakladakh ta viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh vyshchych navchalnykh zakladiv Zbroinykh Syl Ukrainy [Monitoring the Quality of Military Training Professionals in Higher Military Educational Institutions and Military Educational Units of Higher Educational Institutions of Armed Forces of Ukraine], 120 p. (in Ukrainian).

12. Anokhyn P.K. (1978). Fylosofskye aspekty teoryy funktsyonalnoi systemy [Philosophical aspects of functional system theory]. Moscow. 263p. (in Russian).

13. Zakon Ukrainy “Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo vdoskonalennia osvitnoi diialnosti u sferi vyshchoi osvity” [The Law of Ukraine “On introduction of amendments to laws of Ukraine concerning improvement of educational activity in the sphere of higher education”]. “Holos Ukrayiny”, 18.12.2019 № 392-IX.

РЕЗЮМЕ

Андрей Зельницкий,
кандидат педагогических наук, профессор
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Системообразующие факторы педагогической системы заведений высшего военного образования

В статье обозначены проблемы создания и функционирования педагогической системы высших военных учебных заведений как открытой социальной системы, которая существует в изменяющихся внешней и внутренней средах и представляет собой структурированную совокупность взаимосвязанных составляющих высшего военного образования и образовательной деятельности высших военных учебных заведений, в процессе взаимодействия функционируют как единое целое с целью обеспечения эффективной подготовки военных специалистов в соответствии со стандартами образования. Охарактеризованы внешние и внутренние ситемоутворюючи факторы педагогической системы как определенные явления, силы, вещи, связи и отношения, которые приводят к ее образования на основе применения определенных принципов системного подхода. Рассмотрены педагогические системы высших военных учебных заведений как оригинальный объект с выразительными свойствами самоорганизации и саморазвития, синергетическим эффектом, оказывает влияние на эти факторы и способствует оптимизации среды. Акцентировано внимание на главной роли высшего военного учебного заведения в качестве главного исполнителя социально-государственного заказа по подготовке военных специалистов и основной миссии высших военных учебных заведений по обеспечению и гарантированию качества этой подготовки.

Ключевые слова: педагогическая система; системный подход; системный анализ; ситемоутворюючи факторы; качество высшего военного образования; компетентность.

SUMMARY

Andrii Zelnytskyi,
PhD (Pedagogical Sciences), Professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

System-forming factors of the pedagogical system institutions of higher military education

Introduction *The article deals with the problem of forming and functioning of the pedagogical system of HMEI as an open social system, a structured set of interconnected components of higher military education and educational activities of HMEI that, in the process of interaction, function as a whole in order to provide effective training for military professionals in accordance with educational standards. The external and internal system-forming factors of the pedagogical system are characterized as certain phenomena, forces, things, connections and relations that lead to its formation based on the application of certain principles of the system approach. The PS of HMEI is considered as an original object with clear self-organization and self-development qualities, a synergistic effect that influences on these factors and helps to optimize the environment.*

Purpose. *The purpose of the paper is to study phenomenon of internal and external system creating factors of pedagogical system of HMEI and its role, place and their role in creating and efficient functioning of the PS concerning ensuring and guaranteeing quality of military professionals training with university degree.*

Methods. *The study was conducted using the following theoretical methods: analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, classification, generalization and systematization.*

Results. *The concept of the “pedagogical system of HMEI” and its main components are determined in the article, its interrelations and interdependencies in the educational system of the HMEI are observed.*

Originality. *According to the purpose of the paper, phenomenon of internal and external system creating factors of pedagogical system of HMEI and its role, place and their role in creating and efficient functioning of PS concerning ensuring and guaranteeing quality of military professionals training with university degree are defined.*

Conclusion. *The article presents the views on the pedagogical system of HMEI like an artificial, complex, social, open, dynamic, functional, stochastic (probabilistic), hierarchical system. The general structure of the PS of HMEI contains the following basic structural elements that form an organic integrity: participants in the educational process; educational process; quality of education (learning outcomes); feedback from graduates, management bodies and functioning in a changing educational environment.*

Key words: *pedagogical system; system approach; system analysis; system forming factors; quality of higher military education; competence.*

УДК 371.315.6:51

Андрій Зельницький,
кандидат педагогічних наук, професор
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-3910-7329

Олег Заболотний,
кандидат військових наук, доцент
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-5950-5068
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/147-162

ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЗМІН У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

У статті розглянуто тенденції подальшого розвитку системи вищої військової освіти та особливості провадження освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах і військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти (далі – ВВНЗ, ВНП ЗВО) в контексті еволюції поглядів на проблему забезпечення якості освіти, які призвели до змін у понятійному апараті нової редакції Закону України “Про вищу освіту” щодо сутності поняття “якість вищої освіти” та таких її основних складових як “стандарти освіти”, “компетентність”, “результати навчання”.

Ключові слова: *якість; якість освіти; система вищої військової освіти; стандарти освіти; компетентність; результати навчання.*

Мета. Виявити тенденції щодо подальшого розвитку вищої військової освіти в контексті еволюції поглядів на проблему забезпечення якості освіти та відповідних змін, внесених у понятійний апарат законодавства України в освітній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальним проблемам якості вищої освіти присвячені наукові праці вітчизняних вчених-педагогів та психологів В.Андрущенка, І.Бабина, О.Євсюкова, В.Лугового, О.Овчарука, В.Циби, та ін, а щодо вищої військової освіти – наукові праці А.Вітченка, В.Осьодла, С.Салкуцана, В.Свистун, В.Телеліма, В.Ягупова, де розглядаються теоретичні та методологічні засади якості освіти на основі застосування компетентнісного підходу, впровадження в освітній процес інноваційних педагогічних технологій та сучасних методів моніторингу результатів навчання у вищій військовій школі. Аналіз досліджень і публікацій згаданих авторів значною мірою сприятиме виробленню наукових підходів до забезпечення і гарантування якості підготовки слухачів (курсантів, студентів) закладів вищої військової освіти, виявленню тенденцій щодо подальшого розвитку вищої військової освіти як цілісної системи.

Методи дослідження: системний аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення та систематизація.

Виклад основного матеріалу. Будь-яке теоретичне дослідження потребує опису, аналізу та уточнення понятійного апарату конкретної галузі науки. Як зауважував відомий німецький воєнний теоретик Карл фон Клаузевіц, –

“Первая задача всякой теории, это – привести в порядок смутные и чрезвычайно спутанные понятия и представления, и лишь условившись относительно названий и понятий, можно надеяться ясно и легко преуспевать в рассмотрении вопросов и при этом питать уверенность, что находишься с читателем на одной и той же точке зрения” [1, с. 39]. Це повною мірою стосується й педагогічної галузі, що динамічно розвивається як фундаментальна суспільна наука з постійним удосконаленням понятійного апарату. Так, у Законі України від 18.12.2019 № 392-ІХ “Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти” [2] зазнали змін визначення певних категорій, у тому числі, оновлено зміст одного з найважливіших понять – “якість освіти”, що містить у собі дві фундаментальні філософські категорії – “якість” та “освіта”.

Щодо генезису загального поняття “якість”, то процес наукового проникнення в його сутність розпочався з досліджень давньогрецького філософа Аристотеля, який у своїх працях “Категорії” і “Топік” приписує якості чотири можливих контексти: 1) наявність або відсутність природжених, вихідних здатностей і характеристик; 2) наявність властивостей як тих, що з’являються, так і стабільних; 3) властивості і стани, притаманні речі та явищу у процесі їх існування; 4) зовнішній вигляд речі або явища. Демокріт, Г. Галілей, Дж. Локк, І. Кант виділяли в цьому понятті дві притаманні їй складові: об’єктивні якості (тобто такі, які притаманні самим природним речам) та суб’єктивні якості (ті, що містяться лише у людському сприйнятті). І. Кант вважав локківські об’єктивні якості ап’іорними (ідеальними), а суб’єктивні апостеріорними (реальними).

У філософській системі Гегеля вихідними логічними моментами буття визначаються якість, кількість та міра. Закон переходу кількісних змін у якісні розкриває внутрішній механізм розвитку. Якість, вважав Гегель, є внутрішня визначеність буття таким чином, що дещо перестає бути тим, чим воно є, коли воно втрачає свою якість. Кількість є, навпроти, зовнішня до буття визначеність. Третя ступінь буття – міра – є єдністю перших двох, якісна кількість. Гегель акцентував увагу на властивостях якості, які є її проявом в конкретній системі взаємодій чи відносин: “...будучи внутрішньо обумовленими якістю, – зазначав великий німецький філософ, – властивості відкривають можливість її пізнання і “межі” як феномена диференційованості якості від інших якостей” [3, с. 312-313].

За два минулих сторіччя гегелівська концепція якості не зазнала суттєвих змін і знайшла своє підтвердження у сучасних поглядах на сутність та зміст даного феномена. На сьогодні у тлумачних і філософських словниках “якість” визначається як поняття, що виражає: “...внутрішню визначеність предмета, яка становить специфіку, що відрізняє його від усіх інших” [4, с. 1423]; “...об’єктивну й достатньо повну характеристику об’єктів, яка проявляється в сукупності їх властивостей” [5 с. 567]. Є й багато інших тлумачень цієї категорії. Так, наприклад, Й. Кондо поняттям “якість” характеризує результат процесу, тобто, за його твердженням – “якість відноситься до наслідку в причинно-наслідковій залежності ” [6, с. 3]. Більш прагматично це поняття

представлене у міжнародному стандарті якості ISO:9000 (International Organization for Standardization – Міжнародна Організація зі Стандартизації) як ступінь відповідності сукупності притаманних характеристик об'єкта визначеним вимогам. Тобто, спільним у розумінні даної філософської категорії є сукупність властивостей (характеристик) об'єкта та ступінь їх відповідності певним вимогам.

Зазначений підхід до тлумачення категорії “якість” може бути цілком застосований в освітній галузі, оскільки освіта, як і будь-який процес або результат діяльності людини, має визначену якість, що охоплює, зокрема, сферу соціокультурної практики, галузеву систему, спеціально організований процес і результати діяльності. При цьому винятково велике значення мають сама ідея та філософія якості освіти, її наукове осмислення, усвідомлення вирішальної ролі особистісної свідомості, що характеризується потребою в самоосвіті, культурі та методології мислення, в підвищенні загальноосвітнього рівня; здатності особистості до реалізації адаптивних та інноваційних можливостей власної діяльності, світоглядних й соціальних позицій. В ідеалі освіта визначається сучасним рівнем знання і мислення і не залежить від конкретних умов країни, ситуації, періоду або конкретної епохи. Вона є надлишковою по відношенню до миттєвих потреб суспільства, і саме це робить її ресурсом будь-якого розвитку.

Стосовно вищої освіти поняття “якість” не є однозначним. Кількість представлених у педагогічній літературі визначень понять “якість вищої освіти” сягнула вже декількох десятків. З'являються нові визначення (під час суперечливості), що несе відбиток різних підходів: історичного періоду в розвитку вищої освіти; вимог сторін, які зацікавлені в діяльності та результатах закладу вищої освіти (держава, роботодавці, здобувачі освіти, науково-педагогічні працівники) тощо, а відтак – це поняття має різноманітні інтерпретації, що потребує уточнення їх змісту. Так, у закордонній науковій літературі останнім часом спостерігається тенденція до побудови багатовимірних моделей якості вищої освіти. Зокрема, популярною є загальна модель (L. Harvey, D. Green), згідно з якою вирізняють такі складові поняття якості вищої освіти: виключність (прагнення бути кращим за інших); досконалість або стабільність, придатність до певних цілей (відповідність вимогам клієнтів, потребам або бажанням), співвідношення з ціною (можливість та термін повернення інвестицій у вищу освіту) [7, с. 12]. Близькою до їх підходу є модель Ж. Перрі, який додатково виокремлює якість вищої освіти як атрибут, що характеризує постійний розвиток [8, с. 108].

Якщо звернутися до вітчизняної наукової літератури, то треба зауважити, що в ній також існують різноманітні підходи до визначення поняття “якість вищої освіти”. Як стверджує К. Корсак, застосування цього терміну до освіти “порівняно нова справа, викликана самим життям, пошуками як загальноприйнятого його визначення, так і формування засобів вимірювань” [9, с. 121]. Поняття якість щодо освіти, вважає Л. Одерій, “містить комплекс ознак: оволодіння системою знань, навичок і вміння використовувати їх у професійній діяльності” [10, с. 17]. З позиції компетентнісного підходу цю

категорію розглядає Ю. Похолков [11]. На його думку, якість освіти – це комплекс характеристик освітнього процесу, що визначають послідовне та практично ефективне формування компетентності та професійної свідомості. Я. Болюбаш та ін. трактують поняття якості вищої освіти як “... сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства” [12, с.6]. Дещо інше змістове наповнення несе в собі поняття “якість підготовки фахівців”. Так, на думку О.І. Субетто, якість підготовки фахівців – це “інтегральний показник стану навчання і рівня знань студентів” [13, с. 71]. Він включає комплекс ознак (компетентностей), що характеризують оволодіння системою знань і вміння використовувати їх у процесі діяльності.

Тобто, існують різні підходи щодо тлумачення поняття “якість освіти”, які відрізняються один від одного врахуванням складових освітнього процесу, повнотою врахування тих чи інших ознак фахівця, рівня його знань, умінь використовувати їх у практичній діяльності тощо. Розглянуті підходи можна інтегрувати за такими узагальненими критеріями: результативність (якість освіти як результат освітньої діяльності); процесуальність (якість освіти як комплекс характеристик освітнього процесу); комплексність (якість освіти і як процес, і як результат досягнення запланованого результату навчання); ефективність (якість освіти як співвідношення результату навчання і витрат на його досягнення). При цьому варто зауважити, що якість освіти може відбивати сучасні потреби, але може бути націлена на майбутнє. Забезпечувати якість необхідно з урахуванням тенденцій розвитку освіти, в яких найбільш яскраво виявляються як сучасні особливості та потреби освіти, так і її майбутнє.

Отже, актуальним завданням є виявлення та формулювання тенденцій подальшого розвитку освіти в контексті еволюції поглядів на проблему забезпечення якості освіти та змін у законодавстві. Зокрема, у Таблиці 1 наведено порівняння положень Законів України “Про вищу освіту” від 1 липня 2014 року № 1556-VII та “Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти” від 18.12.2019 № 392-IX стосовно поняття “якість вищої освіти” та її основних складових.

Таблиця 1

Порівняння положень Закону України “Про вищу освіту” від 1 липня 2014 року № 1556-VII та Закону України “Про вищу освіту” (зі змінами) від 09.08.2019 № 2745-VIII стосовно понять “якість вищої освіти” та її основних складових

Закон України “Про вищу освіту” від 1 липня 2014 року № 1556-VII	Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти” від 18.12.2019 № 392-IX
1	2
I. Якість вищої освіти (ЯВО)	
ЯВО - відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, стандартом вищої освіти та/або	ЯВО - відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за

договором про надання освітніх послуг	наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості
II. Стандарт вищої освіти (СВО)	
СВО - це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності	СВО – це сукупність вимог до освітніх програм вищої освіти, які є спільними для всіх освітніх програм у межах певного рівня вищої освіти та спеціальності
1) Стандарти вищої освіти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовуються для визначення та оцінювання якості змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти (наукових установ)	1) Стандарти вищої освіти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовуються для визначення та оцінювання якості вищої освіти та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти (наукових установ), результатів навчання за відповідними спеціальностями
_____	2) Стандарти вищої освіти спеціальностей, необхідних для доступу до професій, для яких запроваджене додаткове регулювання, можуть містити додаткові вимоги до правил прийому, структури освітньої програми, змісту освіти, організації освітнього процесу та атестації випускників. Нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти для відповідних освітніх програм формується у термінах програмних результатів навчання .
III. Вимоги стандарту вищої освіти до освітньої програми	
1) обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти;	1) обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти;
2) перелік компетентностей випускника;	2) перелік обов'язкових компетентностей випускника;
1	2
3) _____	3) вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, та результатів їх навчання ;
4) нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання ;	4) нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання ;
4) форми атестації здобувачів вищої освіти;	5) форми атестації здобувачів вищої освіти;
5) вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти	_____

б)	б) вимоги до створення освітніх програм підготовки за галуззю знань, двома галузями знань або групою спеціальностей (у стандартах рівня молодшого бакалавра), міждисциплінарних освітньо-наукових програм з двох спеціальностей (у стандартах магістра та доктора філософії);
7) вимоги професійних стандартів (у разі їх наявності).	7) вимоги професійних стандартів (за їх наявності).
IV. Стандарт освітньої діяльності	
- це сукупність мінімальних вимог до кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення освітнього процесу вищого навчального закладу і наукової установи.	IV. Стандарт освітньої діяльності - це сукупність мінімальних вимог до кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення освітнього процесу вищого навчального закладу і наукової установи.
V. Компетентність	
Це – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти	Це – здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей
VI. Освітня програма	
Освітня (освітньо-професійна чи освітньо-наукова) програма – система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї	Освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-творча) програма єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою результатів навчання , що дає право на отримання визначеної освітньої або освітньої та професійної (професійних) кваліфікації (кваліфікацій). Освітня програма може визначати єдину в її межах спеціалізацію
1	2
програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти	або не передбачати спеціалізації.
VII. Результати навчання	
Це – сукупність знань, умінь, навичок, інших компетентностей , набутих особою у процесі навчання за певною	Це – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати,

освітньо-професійною, освітньо-науковою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти	оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів
--	--

Результати порівняльного аналізу понять, представлених у Законах України стосовно якості освіти (див. Таблицю 1), свідчать, що певних відмінностей у розкритті сутності та змісту зазнали ряд дефініцій, які чинять вплив на функціонування системи вищої військової освіти як цілісної системи і розкривають, з одного боку, її додаткові можливості, а з іншого – потребують певного переосмислення, пов'язаного з особливостями підготовки та нарощування кадрового потенціалу для ЗС України та інших військових формувань. Ключовими з представлених понять є “Якість вищої освіти” та її основні складові: “Стандарт вищої освіти”, “Компетентність”, “Результати навчання”.

Так, у новій редакції Закону України “Про вищу освіту” (на відміну від попередньої його редакції) у зміст поняття “Якість вищої освіти” додатково введено деякі положення, а саме:

1) “умови провадження освітньої діяльності” – словосполучення, що багато в чому збігається із змістом поняття “якість освітньої діяльності”. А це перш за все – всебічне забезпечення освітнього процесу вищого навчального закладу і наукової установи, у тому числі: кадрове, навчально-методичне, матеріально-технічне, фінансове та інформаційне.

Коментар. Введення цього додаткового словосполучення у поняття “якість освіти” несе в собі смисл, що стосується не тільки результатів навчання, але й процесу організації та всебічного забезпечення якості освіти. Подібний підхід набуває усе більшого поширення, про що свідчить розроблена модель досконалості Європейської організації менеджменту якості (EFQM Excellence Model). Вона базується на дев'яти показниках. П'ять із них (лідерство, управління персоналом, політика і стратегія, забезпечення ресурсами та ефективність їх використання, технологічні процеси) характеризують якість вищої освіти як можливості, що відображають діяльність установи, а інші чотири (задоволення співробітників, споживачів, вплив на зовнішнє середовище, реалізація потенційних можливостей) – результати, зумовлені можливостями, та зворотний зв'язок від результатів, що спрямований на покращення можливостей. Подібний підхід є достатньо комплексним, стосується проблеми удосконалення якості освіти і має знайти застосування у педагогічній практиці закладів вищої військової освіти.

2) “відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам ... професійних та/або міжнародних стандартів (за наявності)”.

Коментар. Міжнародні стандарти стосуються, у тому числі, й стандартів НАТО, що цілком відповідає закріпленому в Конституції України положенню щодо незворотності стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації

Північноатлантичного договору, а також спонукає органи управління військовою освітою до суттєвого оновлення професійних стандартів у сфері вищої військової освіти;

3) “відповідність потребам заінтересованих сторін... ” (державна, Міністерство Оборони України, Генеральний штаб Збройних Сил України, види ЗСУ та роди військ тощо), що досягається відповідно до нової редакції Закону України “Про вищу освіту” шляхом здійснення процедур і заходів системи внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості.

Процедури і заходи системи внутрішнього забезпечення якості:

визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти;

здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм;

щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників вищого навчального закладу та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті вищого навчального закладу, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб;

забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників;

забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою;

забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом;

забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації;

забезпечення ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових працях працівників вищих навчальних закладів і здобувачів вищої освіти.

Процедури і заходи системи зовнішнього забезпечення якості:

забезпечення ефективності процесів і процедур внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів та якості вищої освіти;

забезпечення наявності системи проведення процедур зовнішнього забезпечення якості;

забезпечення наявності оприлюднених критеріїв прийняття рішень відповідно до стандартів та рекомендацій забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти;

налагодження доступного і зрозумілого звітування;

проведення періодичних перевірок діяльності систем забезпечення якості та механізмів роботи з отриманими рекомендаціями.

Коментар. Представлена система забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності та якості вищої освіти є необхідною, але недостатньою умовою підготовки висококваліфікованих фахівців, особливо, що стосується професійної підготовки офіцерських кадрів для Збройних Сил України. Бо професія офіцера, по відношенню до багатьох інших цивільних професій, має значні особливості. Вони пов’язані, перш за все, з покладенням на Збройні Сили України функцій оборони України, захисту її суверенітету,

територіальної цілісності і недоторканності. Відтак, офіцер, як представник Збройних Сил України, несе високу особисту відповідальність: за бойову готовність військового підрозділу (військової частини); за успішне виконання особовим складом бойових завдань у постійно змінюваних, екстремальних умовах впливу стресогенних факторів середовища і діяльності; за ефективне використання сучасних систем озброєння і військової техніки; за бойову підготовку, виховання, військову дисципліну, морально-психологічний стан особового складу, за його здоров'я і життя; за своєчасне та якісне виконання наказів та розпоряджень командирів і начальників. Тому до якості підготовки офіцерів висуваються підвищені вимоги, які повинні реалізовуватися у спосіб, що має гарантувати визначений рівень сформованості необхідних компетентностей та інших професійно важливих якостей.

Гарантування якості освіти визначено пріоритетною проблемою Болонського процесу. Її розв'язання є основою створення європейського освітнього простору. На сьогоднішній день в Європі функціонує мережа з гарантування якості у вищій освіті – ENQA, де розробляються єдині стандарти, методики та рекомендації. У вітчизняній законодавчій базі термін “гарантування якості освіти” уперше з'явився в Законі України “Про освіту” без жодних коментарів щодо сутності, структури і механізмів упровадження цієї категорії в педагогічну практику. У Законі України “Про вищу освіту” цей термін взагалі відсутній. Проте, опубліковано окремі статті у фахових виданнях щодо гарантування якості вищої військової освіти

У зазначених публікаціях визначено найбільш глобальне поняття – “політика гарантування якості військової освіти”. Його сутність полягає у розробленості концептуальних засад щодо створення і регуляції необхідних умов для виконання ВВНЗ та ВВП ЗВО державного замовлення на підготовку військових фахівців з визначеним рівнем сформованості в них необхідних компетентностей. Щодо власне поняття “гарантування якості вищої військової освіти”, то, на нашу думку, його можна розуміти як поруку закладів військової освіти (ВВНЗ є гарантом якості освіти) з виконання державного замовлення на підготовку військових фахівців з рівнем сформованості визначених компетентностей у кожного з них не нижче встановленого [14, 15].

Також у нову редакцію Закону України “Про вищу освіту” (на відміну від попередньої його редакції) додатково введено деякі положення щодо змісту поняття “стандарт вищої освіти”, як складової якості освіти, а саме:

1) “стандарт вищої освіти це сукупність вимог до освітніх програм вищої освіти, які є спільними для всіх освітніх програм у межах певного рівня вищої освіти та спеціальності, – а також, – до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, та результатів їх навчання”. Освітні програми, у свою чергу, визначаються як “єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою результатів навчання...”. Тобто, йдеться про результати навчання, а відповідно – про компетентність – поняття, що в новій редакції зазначеного закону представлено як “...здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити

професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей”.

Коментар. Змістове наповнення поняття “компетентність” у цій редакції закону носить узагальнений характер, що потребує певної адаптації до особливостей практичної підготовки військових фахівців у ВВНЗ та ВНП ЗВО. Як варіант – “Компетентність здобувача вищої військової освіти, – на нашу думку, – являє собою інтегральний показник якості його підготовки як доведена ним здатність до постійного самовдосконалення, самоосвіти та готовність до виконання функціональних обов’язків на посаді призначення у військах (силах) в умовах мирного і воєнного часу на основі творчого застосування здобутих знань, сформованих навичок та умінь, інших професійно важливих якостей і ціннісних орієнтацій відповідно до стандартів освіти” [16]. Тут слід зауважити, що не стільки результати академічних знань визначають компетентність, як здатність і готовність їх творчо застосовувати в змінюваних, у тому числі – в екстремальних умовах. При цьому, під поняттям “здатність” розуміється властивість індивіда, який може, уміє здійснювати, виконувати, робити що-небудь, поводити себе певним чином [4, с. 360], а “готовність (готовий)” – стан індивіда, який набув досвіду, досяг високої майстерності, підготувався до чого-небудь [4, с. 194]. У наведеному визначенні варто проаналізувати словосполучення “доведена здатність” і надати відповідь на запитання – кому має довести цю здатність здобувач освіти? Безумовно – викладачеві, контролюючим особам, колегам. А головне – собі. Слухач (курсант, студент) з першого дня навчання повинен бути вмотивованим на рефлексію, самоаналіз діяльності та самовдосконалення, без чого він не зможе стати активним суб’єктом навчання, а залишиться лише пасивним споживачем наданої інформації.

За такого підходу висувуються певні вимоги до компетентностей, а саме:

компетентності мають формулюватися просто та однозначно розумітися всіма зацікавленими особами (замовниками, здобувачами, викладачами, управлінцями);

компетентності повинні бути діагностичними, і для їхнього діагностування може використовуватися кваліметричний інструментарій (або розроблений набір вимірювальних засобів), що дозволяє об’єктивно оцінювати і вимірювати ступінь сформованості компетентностей у вигляді кількісної оцінки;

стиль і термінологія формулювань компетентностей повинні бути зорієнтовані на кінцевий результат (наприклад: “здатний”, “готовий”, “володіє” тощо);

варто розділяти компетентності на ті, що повинні бути сформовані у процесі навчання, і ті, на формування яких має бути спрямована вся система виховання й навчання людини;

набір компетентностей має бути мінімізований за ознаками достатності досягнення цілей освіти й завдань професійної діяльності, де не повинно бути надуманих компетентностей, які не спонукають здобувача освіти до активного

оволодіння ними і які неможливо ні оцінити, ні виміряти наявним інструментарієм.

2) “...стандарти вищої освіти спеціальностей, необхідних для доступу до професій, для яких запроваджене додаткове регулювання, можуть містити додаткові вимоги до правил прийому, структури освітньої програми, змісту освіти, організації освітнього процесу та атестації випускників”.

Коментар. Це положення нової редакції Закону України “Про вищу освіту”, відносно його попередньої редакції, суттєво розширює кордони автономії закладів вищої освіти, що дозволяє їм самостійно та оперативно реагувати на постійно змінювані умови зовнішнього і внутрішнього середовищ, в яких функціонує система вищої освіти, вносити необхідні зміни в структури і зміст освітніх програм, в організацію освітнього процесу тощо. Це розкриває додаткові можливості і в підготовці військових фахівців у ВВНЗ та ВНП ЗВО і разом з тим підвищує їх відповідальність за результати освіти.

3) “стандарти вищої освіти ...використовуються для визначення та оцінювання якості вищої освіти та ... результатів навчання за відповідними спеціальностями”, де ключовим поняттям є результати навчання, “...які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів”.

Коментар. На особливу увагу в наведеному положенні нової редакції закону, на нашу думку, заслуговує теза щодо результатів навчання, які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів та які можна оцінити і виміряти. Як писав відомий математик А. Лебег: “Нема жодної наукової галузі і жодної царини життєдіяльності, де б не виникала потреба вимірювання властивостей будь-якої природи, – і далі, –...потрібно було б створити таку теорію, яка могла би прикладатись одночасно до об’ємів, до температури, до апетиту, до державного бюджету, до родючості ґрунту, до розуму, до рівня води в Сені, до здивування й т. д. і, зокрема, до величини числа, яке вимірює величину”. [17, с. 154].

Проблема розроблення теорії вимірювання стосовно гуманітарних наук (соціологія, соціальна психологія, психологія, педагогіка, політологія, правознавство, етика, естетика та ін.) й досі залишається перманентно актуальною, що здебільшого пов’язане з формалізацією змісту досліджуваних явищ, а отже, із представленням цих явищ комплексом властивостей у певній символіці, хоча в останні десятиріччя гуманітарні науки досить швидко математизуються і стають до певної міри “точними”.

В якості такої універсальної теорії вимірювання у сфері гуманітарних і природничих наук може виступати теорія кваліметрії (квалі - якість, метрія - вимірювання), що пов’язане, перш за все, із розробленням системи відповідних критеріїв та показників якості освіти [18]. Такими показниками в педагогіці виступають компетентності. Математичний вираз інтегрального показника сформованості компетентностей можна представити так:

$$Q = \sum_{i=1}^n K_i G_i, (0 \leq Q \leq 1),$$

де:

Q – інтегральна компетентність (якість підготовки військового фахівця);

K_i – ступінь сформованості кожної з компетентностей ($0 \leq K_i \leq 1$);

G_i – коефіцієнт вагомості кожної з визначених компетентностей, $\sum_{i=1}^n G_i = 1$.

Отже, якість підготовки військових фахівців у ВВНЗ та ВНП ЗВО є інтегральним показником суми добутоків ступеня сформованості кожної з визначених компетентностей та відповідного їй коефіцієнта вагомості. При цьому чим точніше побудована оцінка та повніше враховуються характеристики, тим успішнішим може бути управління якістю освіти. Подібна гіпотеза знайшла своє віддзеркалення в методології TQM (Total Quality Management) як комплексній системі, орієнтованій на постійне підвищення якості й мінімізацію витрат, яка базується на основоположному принципі «поліпшенню немає меж» і характеризується спеціальним поняттям – «постійне поліпшення якості» (quality improvement).

Отже, проведений аналіз еволюції поглядів на проблему забезпечення і гарантування якості освіти та відповідних змін, внесених у понятійний апарат законодавства України в освітній сфері дозволяє виявити певні тенденції щодо подальшого розвитку вищої військової освіти, а саме:

багатоваріативність навчально-методичної роботи: самостійне визначення вищими навчальними закладами форм і методів навчального процесу, впровадження прогресивних педагогічних технологій та різних форм контролю якості підготовки здобувачів вищої військової освіти, навчання за індивідуальними навчальними планами;

демократизація управління вищою освітою: розширення прав та повноважень вищих навчальних закладів, удосконалення їх структури, здійснення міжнародного співробітництва тощо;

оптимізація змісту освіти на основі впровадження в освітній процес розроблених компетентнісно-змістових модулів та апарату вимірювання рівня сформованості компетентностей із застосуванням теорії кваліметрії;

розроблення нового покоління професійних стандартів освітньої діяльності та вищої освіти з урахуванням стандартів НАТО;

розроблення державної політики гарантування якості вищої військової освіти та активізація державних зусиль щодо її виведення на рівень міжнародних стандартів і досягнень в цій сфері;

впровадження в освітній процес інформаційних, інформаційно-комунікаційних, особистісно орієнтованих педагогічних технологій і технологій дистанційного навчання та імітаційного моделювання.

Висновки. Метою вищої військової освіти є підготовка професійно компетентного, ініціативного, творчого офіцера, наділеного почуттям обов'язку

і відповідальності перед суспільством, здатного швидко адаптуватися до сучасного світу. Його характерними рисами мають стати підвищення ролі особистості, інтелектуалізація діяльності у контексті швидких змін техніки і технологій, інтенсивне входження в еру інформаційного суспільства, постійне самовдосконалення й самоосвіта, розширення та поглиблення сфер наукового дослідження.

Відповідно до мети дослідження у статті виявлено тенденції щодо подальшого розвитку вищої військової освіти в контексті еволюції поглядів на проблему забезпечення та гарантування якості вищої військової освіти і відповідних змін, внесених у понятійний апарат законодавства України щодо сутності поняття “якість вищої освіти” та її основних складових, а саме: “стандарти освіти”; “компетентність”; “результати навчання”.

Перспективними на думку авторів, є дослідження проблем моніторингу якості освіти та управління змінами в системі вищої військової освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клаузевиц К. О войне / К. Клаузевиц.– М.: Эксмо; СПб.: Terra Fantastica, 2003. – 864 с.
2. Закон України від 18.12.2019 № 392-ІХ “Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти”.
3. Новейший философский словарь / Сост. А.А. Грицанов. – Мн. : Изд. В.М. Скакун, 1988. –1442 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.-Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. – 1426 с.
5. Советский энциклопедический словарь / Науч.-ред. совет: А.М. Прохоров (предс.) и др. – М.: Сов. энциклопедия, 1981. – 1600 с.
6. Кондо Й. Управление качеством в масштабах компании: становление и этапы развития. – Пер. с англ. – Киев: Издательский дом «АДЕФ-Украина, 2007. – 256 с.
7. Harvey L. Defining quality / L. Harvey, D. Green // Assessment and Evaluation in Higher Education. – 1993. – Vol. 18(1). – P. 9–34.
8. Parri J. Quality in Higher Education / J. Parri // Management. – 2006. – №2(11). – P. 107–111.
9. Корсак К.В. Якість педагогічних вимірювань: нерозв’язана проблема // Освіта і управління. – 1999. – № 3. – С. 130.
10. Одерий Л.П. Основы системы контроля качества обучения: Учеб. пособие. – К.: ИСИО, 1995. – 32 с.
11. Похолков Ю.П. Управление качеством инженерного образования // Университетское управление: практика и анализ. – 2004. – № 5-6 – С. 121-125.
12. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти / Укладачі: Я.Я. Болубаш, К.М. Левківський, В.Л. Гуло та ін. – К.: МОН України, ІТЗО, 2007. – 76 с.
13. Субетто А.И. Категория качества и эффективности в теории педагогических систем // Управление качеством подготовки специалистов в высшей школе. – Горький, 1989. – 127 с.
14. Зельницький А.М., Концептуальні засади гарантування якості підготовки майбутніх офіцерів Збройних сил України у вищих військових навчальних закладах. Вісник Черкаського університету. Серія пед. науки. – Ч., 2017. – № 6. – С. 71–83.
15. Зельницький А.М. Вища військова освіта – проблема гарантування якості / Зельницький А.М. // Вісник НАОУ. – 2012. – № 1(26). – С. 23–25.

16. Зельницький А. М. Компетентнісна модель випусника ВВНЗ – складова системи підготовки військових фахівців / Зельницький А. М., Удовенко П. І., Серветник Р. М. // Вісник Національної академії оборони України. – 2009. – № 3 (11). – С. 21–26.
17. А. Лебег. Об измерении величин. — М., 1960. — С. 154.
18. Азгальдов Г. Г., Райхман Э. П. О квалиметрии. — М.: Издательство стандартов, 1972. —172 с.

REFERENCES

1. Klauzevyts K. (2003) O voine [On War]. M.: Eksmo; SPb.: Terra Fantastisa. – P.864. (in Russian).
2. Zakon Ukrainy vid 18.12.2019 № 392-ІKh “Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo vdoskonalennia osvithoi diialnosti u sferi vyshchoi osvity” (the Law of Ukraine “On Amendments to Some Laws of Ukraine on Improving Higher Education Educational Activities”). (In Ukrainian)
3. Hrytsanov A.A. (1988) Noveyshyy fylosofskyy slovar’ [The newest philosophical dictionary].Mn. : Yzd. V. M. Skakun – P.1442 (in Russian).
4. Busel, V. T. (2005). Velykyi tlmachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Big Ukrainian explanatory dictionary]. Kyiv: Perun.- P.1426. (in Ukrainian).
5. Sovetskyi entsyklopedycheskyi slovar (1981) [Soviet encyclopaedical dictionary] Nauch.-red. sovet: A.M. Prokhorov (preds.) y dr. – M.: Sov. entsyklopedyia, – 1600 p. (in Russian)
6. Kondo Y. (2007) Upravlenye kachestvom v masshtabakh kompanyy: stanovlenye y etapy razvytyia. (Qual Company-wide quality management: formation and stages of development. ity Management)– Kyev: Yzdatelskyi dom «ADEF-Ukrayna. – 256 p. (In Russian).
7. Harvey L. Defining quality / L. Harvey, D. Green // Assessment and Evaluation in Higher Education. – 1993. – Vol. 18(1). – P. 9–34.
8. Parri J. Quality in Higher Education / J. Parri // Management. – 2006. – №2(11). – P. 107–111.
9. Korsak K.V.(1999) Yakist pedahohichnykh vymiriuvan: nerozviazana problema [The quality of pedagogical measurement:unsolving problem].– P. 130 (in Ukrainian).
10. Oderyi L.P. (1995) Osnovy systemy kontrolya kachestva obuchenya [Fundamentals of education quality control system] Ucheb. posobye. – K.: YSYO. – P. 32 (in Russian).
11. Pokholkov Yu.P.(2004) Upravlenye kachestvom ynzhenernoho obrazovanyia (Management of engineering education quality). Unyversytetskoe upravlenye: praktyka y analiz. - P. 121-125 (in Russian).
12. Kompleks normatyvnykh dokumentiv dlia rozroblennia skladovykh systemy haluzevykh standartiv vyshchoi osvity [Complex of normative documents for development of constituent systems of industry standards of higher education] / Ukladachi: Ya.Ia. Boliubash, K.M. Levkivskiy, V.L. Hulo ta in. – K.: MON Ukrainy, IITZO, 2007. – 76 p.
13. Subetto A.Y.[1989] Katehoryia kachestva y efektyvnosty v teoryi pedahohycheskykh system [The Category of quality and efficiency in the theory of pedagogical systems] – Gorkyi – P.127 (in Russian)
14. Zelnytskyi A.M. (2017), Kontseptualni zasady harantuvannia yakosti pidhotovky maibutnykh ofitseriv Zbroinykh syl Ukrainy u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh [Conceptual bases of quality training guaranteeing of future officers of the Armed Forces of Ukraine in the higher military educational institutions]. Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriiia ped. Nauky, 71-83 (in Ukrainian).
15. Zelnytskyi A.M. (2012) Vyshcha viys'kova osvita – problema harantuvannia yakosti [The higher military education - a problem of quality assurance]. Visnyk Natsional'noyi akademiyi obrony Ukrayiny, 23–25 (in Ukrainian).
16. Zelnytskyi A.M. (2009) Kompetentnisna model vypusnyka VVNZ – skladova systemy pidhotovky viys'kovykh fakhivtsiv [The Competent model of a graduate of the HMEI - a part of the

military specialists training system]. Visnyk Natsional'noyi akademiyi oborony Ukrayiny, 21–26 (in Ukrainian).

17. A. Lebeh (1960). Ob yzmerenyu velychyn [On Evaluation] — М., - P. 154. (in Russian).

18. Azghaldov H. H., Raikhman Ye. P.(1972) O kvalymetryu [On Qualimetry]. – М.: Yzdatelstvo standartov – P. 172 (in Russian).

РЕЗЮМЕ

Андрей Зельницький,
кандидат педагогических наук, профессор
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
Олег Заболотный,
кандидат военных наук, доцент
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Качество высшего военного образования в контексте изменений в законодательстве Украины

В статье рассмотрены тенденции дальнейшего развития системы высшего военного образования и особенности осуществления образовательной деятельности в высших военных учебных заведениях и военных учебных подразделениях высших учебных заведений в контексте эволюции взглядов на проблему обеспечения качества образования, привели к изменениям в понятийном аппарате новой редакции Закона Украины «О высшем образовании» относительно сущности понятия «качество высшего образования» и таких ее основных составляющих как «стандарты образования», «компетентность», «результаты обучения».

Ключевые слова: *качество; качество образования; система высшего военного образования; стандарты образования; компетентность; результаты обучения.*

SUMMARY

Andrii Zelnytskyi,
PhD (Pedagogical Sciences), Professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy
Oleg Zabolotnyi,
PhD (Military Sciences), Associate Professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

Quality of higher military education in the context of changes in the legislation of Ukraine

Introduction *The article deals with the tendencies of further development of the higher military education system and peculiarities educational activity in the higher military educational institutions and military educational units of higher education institutions in the context of the evolution of perspectives on education quality ensuring and changes made to the definitions in the new edition of the Law of Ukraine “On Higher Education” concerning essence of the concept of “quality of higher education” and its main components, namely “education standards”, “competence”, “learning outcomes”.*

Purpose. *The purpose of the paper is to define tendencies of further development of higher military education in the context of the evolution of perspectives on education quality ensuring and changes made to the definitions of Ukrainian legislation in the educational sphere.*

Methods. *The study was conducted using the following theoretical methods: analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, classification, generalization and systematization.*

Results. *The concept of “quality of higher education” and its main components, namely “education standards”, “competence”, “learning outcomes” are determined in the article, its interrelations and interdependencies in the educational system of the HMEI are observed.*

Originality. *According to the purpose of the paper, tendencies of further development of higher military education in the context of the evolution of perspectives on education quality ensuring and changes made to the definitions of Ukrainian legislation in the educational sphere are defined.*

Conclusion. *The article presents the view of the tendencies of further development of higher military education in the context of the evolution of perspectives on the problem of education quality ensuring, guaranteeing quality of higher military education and changes made to the definitions in the new edition of the Law of Ukraine “On Higher Education” concerning essence of the concept of “quality of higher education” and its main components, namely “education standards”, “competence”, “learning outcomes”. The directions for future research are study off education quality and change management monitoring in the system of higher military education.*

Key words: *quality; quality of education; system of higher military education; education standards; competence; learning outcomes.*

Євгенія Іванченко,
доктор педагогічних наук, професор
Військова академія, м. Одеса
ORCID ID 0000-0003-3071-0938
Олександра Свірідюк,
Військова академія, м. Одеса
ORCID ID 0000-0003-4851-6631
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/163-172

СТВОРЕННЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЙНОЇ НАСТАНОВИ НА НЕТРАДИЦІЙНИЙ ПІДХІД У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ДО ЗАСТОСУВАННЯ STEM-ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті обґрунтовано одну з педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів Збройних Сил України до застосування STEM-технологій у професійній діяльності, а саме: створення позитивної мотиваційної настанови на нетрадиційний підхід у навчальному процесі під час формування зазначеної готовності. Застосування нетрадиційного підходу до професійної підготовки майбутніх офіцерів ЗС України ототожнюється авторами з використанням STEM-технологій у освітньому процесі військових.

Ключові слова: вища військова освіта; STEM-освіта; STEM-технології; мотивація; нетрадиційний підхід у навчальному процесі.

Постановка проблеми. Останнім часом регулярні Збройні сили (ЗС) держав все більше стикаються з «нетрадиційними» війнами, а саме: використовуються для протидії іррегулярним формуванням, партизанським та терористичним групуванням, організованим кримінальним структурам тощо. А це потребує й «нетрадиційних» якостей від самих військових, особливо, від керівного складу Збройних сил.

Такі тенденції слід враховувати під час професійної підготовки майбутніх офіцерів. В нашому дослідженні ми пов'язуємо такий аспект професійної підготовки майбутніх офіцерів ЗС України з формуванням у них готовності до застосування STEM-технологій у професійній діяльності.

Разом з цим, і підходи до освіти військових потребують серйозної трансформації. Найменш «травматичним», на нашу думку, є застосування нетрадиційного підходу до професійної підготовки майбутніх офіцерів ЗС України, який ми ототожнюємо з використанням STEM-технологій у освітньому процесі військових.

Спираючись на викладене, однією з педагогічних умов формування у майбутніх офіцерів ЗС України готовності до застосування STEM-технологій у професійній діяльності нами визначено: створення позитивної мотиваційної настанови на нетрадиційний підхід у навчальному процесі під час формування зазначеної готовності. Адже використання цих самих технологій під час розв'язання військово-прикладних завдань на заняттях з дисциплін як циклу

загальної, так і професійної підготовки, демонстрація їхньої дієвості у повсякденній діяльності курсантів є запорукою «вбудови» STEM-технологій до арсеналу професійних прийомів майбутніх офіцерів та створить позитивну мотиваційну настанову на їх використання у професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом низка науковців щільно займається вивченням сутності понять «STEM-освіти» й «STEM-технологій» та впровадження світового тренду до професійної освіти фахівців, наприклад, О. Гірний, А. Коломієць, В. Кобись та ін..

Питаннями мотивації у світлі ефективності професійної освіти займалися В. Асеев, О. Гавриленко, Д. Леонтьєв, Г. Луценко, В. Мерлин, Т. Сапожникова, А. Сільвейстр, А. Хміль та інші. Мотивації у процесі професійного становлення військовослужбовців присвячені роботи О. Кальчук, Ю. Приходько, А. Сірого та ін..

Разом з тим аналіз наукового доробку засвідчив відсутність робіт стосовно впровадження STEM-технологій у процес професійної підготовки майбутніх офіцерів та формування їхньої готовності до застосування STEM-технологій у професійній діяльності.

Метою статті є оприлюднення результатів теоретичного дослідження щодо педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів Збройних Сил України до застосування STEM-технологій у професійній діяльності, зокрема, створення позитивної мотиваційної настанови на нетрадиційний підхід у навчальному процесі під час формування зазначеної готовності.

Методи дослідження: аналіз, синтез, систематизація наукової педагогічної літератури, нормативних документів, узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Звернемось до питання застосування світового тренду STEM-освіти, під впливом якого останнім часом перебуває освітнє поле України. За визначенням відділу STEM-освіти Інституту модернізації змісту освіти [13] даний феномен являє собою низку чи послідовність курсів або програм навчання та готує тих, хто навчається, до успішного працевлаштування й освіти протягом життя, вимагає різних і більш технічно складних навичок, зокрема із застосуванням математичних знань і наукових понять.

STEM в класичному варіанті об'єднує 4 предмети: науки природничі (S – science) що визначають закони природи, пов'язані з фізикою, біологією, хімією; технологія (T – technology), що визначає систему людей, організацій, знань, процесів і устаткування; інженерія (E - engineering), що визначає систему знань про створення продуктів та способів вирішення питань; математика (M - mathematics), що визначає закономірності та зв'язки між числами, величинами та формами [3].

Світова практика окрім класичного варіанту являє низку модифікацій STEM-освіти: ESTEM додатково включає екологію (E - ecology); STREAM - робототехніку (R - robotics); MINT - німецький аналог STEM, який містить замість інженерії інформатику; STEMM - додатково включає медицину (M - medicine); STEAM - мистецтво (A - art); METALS доповнює STEM мистецтвом

та логікою (A - art, L - logics), STREAM - мистецтвом та релігією (A - art, R - religion); ISTEM - «позашкільний» STEM.

Якщо посилаєтесь на державу-засновника руху за поширення STEM-освіти – США, то однією із STEM-галузей, рекомендованих Національним науковим фондом США, є економіка. Отже, саме представники цієї галузі потребують введення до процесу професійної підготовки STEM-технологій, що означає створення навчального середовища з підвищеною активністю курсантів та широким доступом до технологій. За будь-яких обставин у такому навчальному середовищі курсанти включені до свого власного навчання: вони є активними «споживачами» освітніх послуг, а не пасивними «спостерігачами»; мають виявляти підвищені здібності мислити критично, працювати як в команді, так і самостійно.

Слід також відзначити, що STEM-освіта передбачає посилення у навчальних програмах природничо-наукового компоненту та інноваційних технологій, що є дуже слушним в умовах тотального скорочення годин на вивчення таких дисциплін, як «Вища математика», «Інформаційні технології», «Фізика», «Хімія» тощо у навчальних планах підготовки фахівців галузі знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону».

Отже, застосування технологій STEM-освіти у професійній підготовці майбутніх офіцерів ЗС України у процесі навчання у вищих військових навчальних закладах є шляхом реформування та інформатизації військової освіти.

Разом з тим низка авторів (наприклад, [14, 15]) вважає, що STEM-освіта - це кроспредметний підхід, який не передбачає збільшення годин або додавання нових предметів. STEM-освіта вважається алгоритмом та базовими принципами роботи над проблемою для її креативного вирішення, що передбачає зміну форми викладання з викладацькоцентричної на командну роботу тих, хто навчається.

А це, в свою чергу, потребує викладача, який згоден пройти додаткову професійну підготовку та готовий працювати у єдиній системі природничо-наукових дисциплін та технологій, тим більше, що військова галузь природним чином поєднує в собі ці два напрями.

А. Коломієць та В. Кобись вважають, що при впровадженні STEM-освіти слід застосовувати програмовані, інтерактивні та проблемні методи навчання [5]. Серед проблемних методів навчання особливе місце, на їх погляд, займають методи проектно-орієнтованого навчання, які залучають учасників освітнього процесу до набуття знань, умінь і навичок за допомогою дослідницької діяльності. Така діяльність повинна базуватися на комплексних, реальних технічних проблемах і ретельно опрацьованих завданнях.

Важливою умовою застосування майбутніми офіцерами ЗС України STEM-технологій у професійній діяльності є створення позитивної мотиваційної настанови на нетрадиційний підхід у навчальному процесі.

У структурі особистості мотивація займає одне з провідних місць. У структурі навчально-професійної самореалізації мотиваційна складова визначається як системотворча. Мотиваційна сфера розглядається як

визначальна ланка в діяльності, що зумовлює цілеспрямований, свідомий характер дій людини і виступає центральною в процесі розвитку особистості [1, 6, 8].

Г. Луценко зазначає, що надзвичайно важливим фактором є ступінь розвитку мотивації, яка є одним з критеріїв ефективності професійної освіти. Цей критерій характеризує спрямованість особистості, ступінь її відповідності інтересам суспільства, колективу. Показниками розвитку мотивації служать:

- активна творчо-пошукова позиція;
- високорозвинені пізнавальні інтереси і здібності;
- дослідницький стиль мислення;
- потреба в постійному оновленні і збагаченні знань;
- високий рівень комунікативності.

На думку автора, підвищення рівня мотивації фахівців повинно здійснюватися за рахунок впровадження інноваційних освітніх технологій (методу проєктів, проєктування індивідуальної учбової діяльності), які оптимізують пізнавальний процес [7].

Як зазначає А. Сільвейстр, вивчення дисципліни неможливе без активної діяльності тих, хто навчається, що в свою чергу, розпочинається з мотивації. Мотивація навчання може будуватися на зв'язку навчання з майбутньою професійною діяльністю, а формування особистості людини відбувається впродовж усього її життя. Разом з тим у вищій школі закладаються її основні особистісні якості як фахівця, що необхідні для подальшої професійної діяльності. До числа найважливіших якостей особистості сучасного фахівця можна віднести ініціативу та відповідальність, спрямованість до новаторських дій, потребу у постійному оновленні своїх знань тощо [11].

О. Кальчук, досліджуючи процес професійного становлення військовослужбовців вказує на динамічні зміни змісту мотивації професійної діяльності та на поступовий перехід від переважання мотивів результативного аспекту службової діяльності до домінування мотивів застосування інноваційних компонентів та особистісної самореалізації [4].

А. Сірий, розглядаючи мотивацію військовослужбовців до військово-професійної діяльності, визначає її як цілісну, динамічну систему психічних утворень особистості, які актуалізуються в умовах ЗС України, створюють відповідні стани їх психіки, стимулюють і регулюють поведінку в умовах військово-професійної діяльності [12].

О. Гавриленко вважає, що для цілісного формування мотивації студентів до застосування ІКТ у професійній діяльності, сам процес формування має бути системним. У таку систему звичайно входять теоретичні та практичні знання з використання ІКТ, урахування їх особливостей при організації заняття з іноземної мови, операційні навички та вміння роботи з ІКТ, розвиток рефлексивних здібностей студента, емоційність навчання [2], що цілком вписується до нашої концепції формування готовності майбутніх офіцерів ЗС України до застосування STEM-технологій у професійній діяльності.

А. Хміль для оцінки мотиваційного критерію вважає необхідним вивчити

інтереси майбутніх фахівців до виконання спеціально дібраних та розроблених завдань, встановити як ними здійснюється самоаналіз, чи спроможні вони до самопізнавальної та самоосвітньої діяльності, як регулюють та корегують дії під час виконання творчих завдань, як проявляються вольові зусилля в складних ситуаціях [16].

Ми також схилиємося до думки, що мотивація значно зростає, коли курсанти розуміють існування тісного взаємозв'язку між застосуванням STEM-технологій у власній професійній діяльності та успішністю роботи з особовим складом ввіреного їм підрозділу, що напряму пов'язано зі здатністю підрозділу чітко виконувати поставлене завдання як в умовах бойових дій, так і у мирний час. Сукупність таких стійких провідних мотивів, які орієнтують діяльність особистості курсанта, виражають його бажання займатися самовдосконаленням у вибраній галузі діяльності, сприяє підвищенню ефективності формування готовності майбутніх офіцерів ЗС України до застосування STEM-технологій у професійній діяльності, тобто існує тісний взаємозв'язок між формуванням зазначеної готовності і дією мотивувальних чинників.

Універсального способу виклику та підтримки мотивації на сьогодні не існує. Проте, на нашу думку, можна виокремити такі напрями впливу на процес формування готовності майбутніх офіцерів ЗС України до застосування STEM-технологій у професійній діяльності через створення позитивної мотиваційної настанови на нетрадиційний підхід у навчальному процесі:

- формування позитивних мотиваційних настанов на професійну діяльність;
- формування потреби у вивченні та впровадженні у власну діяльність найновіших розробок військової та управлінської сфери;
- актуалізація потреби у застосуванні майбутніми офіцерами ЗС України STEM-технологій у професійній діяльності;
- створення ситуацій, які сприяють усвідомленню необхідності застосування майбутніми офіцерами ЗС України STEM-технологій у професійній діяльності.

Перший напрям дозволить сформувати попередню потенційну готовність майбутнього офіцера до позитивного сприйняття професійної діяльності, прагнення та бажання виявити себе в ній. Для здійснення цього напряму можна використовувати такі дидактичні прийоми, як надання високого ступеня самостійності і свободи для ініціативи та творчості, з одночасним контролем результатів; уведення елементів змагання, здорової конкуренції в навчальному процесі; організації пропаганди досвіду самовдосконалення кращих курсантів; періодичне обговорення питань професійного самовдосконалення на лекціях, семінарських заняттях, індивідуальних бесідах, консультаціях [10].

Ще одним напрямом особистісно орієнтованого впливу на процес розвитку мотивації до використання майбутніми офіцерами ЗС України STEM-технологій у професійній діяльності є усвідомлення необхідності формування в майбутніх офіцерів потреби у вивченні та впровадженні у власну діяльність найновіших розробок військової та управлінської сфери. Адже це відповідає останнім тенденціям розвитку Збройних сил, пов'язаних з комп'ютеризацією та

автоматизацією всіх складових воєнної сфери.

Поява технологій STEM-освіти на державному освітньому просторі обумовлена світовим розвитком саме інформаційних технологій та збільшенням інвестицій у професійну підготовку висококваліфікованих фахівців ІТ-сфери.

Однак, Ю. Приходько [9] вважає, що проникнення в освіту нових інформаційних технологій дозволяє розглядати дидактику підготовки військових фахівців як інформаційний процес, що зумовлюється такими чинниками: комп'ютеризацією та автоматизацією всіх складових воєнної сфери; необхідністю системного формування змісту освіти та компетенцій фахівців, переходом від інформаційно-знаннєвої моделі підготовки фахівців до компетентної тощо.

Третій напрям – актуалізація потреби у застосуванні майбутніми офіцерами ЗС України STEM-технологій у професійній діяльності – передбачає цілеспрямоване моделювання і розвиток ситуацій самовдосконалення, за яких курсанти будуть постійно стикатися з необхідністю вживати та розширювати свої знання, вміння та навички, потрапляти в умови, що вимагатимуть від них прояву професійно-значущих й особистісних якостей, які формуються.

Останній напрям ми пов'язуємо із створенням ситуацій, що сприяють усвідомленню необхідності застосування майбутніми офіцерами ЗС України STEM-технологій у професійній діяльності. Ніщо не переконає краще, ніж реальність, в якій може опинитися майбутній фахівець, тому розгляд службових ситуацій, що потребують застосування новаторських підходів до професійної діяльності військовослужбовців, доказово проілюструють переваги STEM-технологій у вирішенні службових питань як у мирний час, так і у бойовій обстановці, та сприятимуть створенню позитивної мотиваційної настанови на застосування зазначених технологій у повсякденній діяльності офіцерів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи сказане, засвідчимо, що створення позитивної мотиваційної настанови на нетрадиційний підхід у навчальному процесі під час формування готовності майбутніх офіцерів Збройних Сил України до застосування STEM-технологій у професійній діяльності може бути визначено як педагогічна умова успішного формування зазначеної готовності.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у створенні моделі формування готовності майбутніх офіцерів Збройних Сил України до застосування STEM-технологій у професійній діяльності щодо їх реалізації у навчально-виховному середовищі ВВНЗ та розробки діагностичного інструментарію зазначеної готовності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асеев, В.Г. (1976) Мотивация поведения и формирование личности. М.: Мысль, 157.
2. Гавриленко, О. (2002) Формування мотивації до професійної діяльності з застосуванням ІКТ. Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки: Полтава, 10, 46-52.
3. Іванченко, Є.А. (2019) До питання застосування технологій STEM-освіти до професійної підготовки майбутніх економістів. Фундаментальні та прикладні дослідження:

сучасні науково-практичні рішення і підходи. Міждисциплінарні перспективи: матеріали III-ї Міжнародної науково-практичної конференції (27 червня 2019 р.). Банська Бистриця – Баку – Ужгород – Херсон – Кривий Ріг: Посвіт, 2019, 107-109.

4. Кальчук, О.С. (2009) Мотивація до професійної діяльності військовослужбовців-жінок у Державній прикордонній службі України: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах», Хмельницький.

5. Коломієць, А. М., Кобися, В. М. Впровадження елементів STEM-освіти у процес підготовки майбутніх педагогічних працівників. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції з міжнародною участю. – URL: <http://conf.fizmat.tnpu.edu.ua/media/magazin/2017/09.11.2017.pdf> (дата звернення: 23.05.2019).

6. Леонтьев, А.Н. (1971) Потребности, мотивы и эмоции. М.: Изд-во Моск. Ун-та, 40.

7. Луценко, Г. (2013) Психолого-педагогічні умови організації підготовки фахівців фізико-математичного профілю (в умовах фундаменталізації професійної освіти) Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота, 27, 109-112.

8. Мерлин, В. С. (1971) Лекции по психологии мотивов человека. – Пермь : Изд-во ПГПИ, 1971. – 120.

9. Приходько, Ю.І. (2016) Військова освіта: напрями та шляхи інформатизації. Спільні дії військових формувань і правоохоронних органів держави: проблеми та перспективи: збірник тез доповідей Третьої Всеукраїнської науково-практичної конференції (22-23 вересня 2016 року). Одеса, 181-182.

10. Сапожникова, Т.Н. (2003) Стимулирование профессионального самосовершенствования студентов в процессе организации их познавательной деятельности. Ярославский педагогический вестник, 1(34). – URL: <http://www.uspu.yar.ru:8100/vestnik/index.html> (дата обращения: 23.05.2019).

11. Сільвейстр А.М. (2017) Теоретико-методичні засади навчання фізики майбутніх учителів хімії та біології: дис. д-ра пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика навчання (фізика)», Кропивницький.

12. Сірий, А. В. (2010) Мотивація військово-професійної діяльності військовослужбовців за контрактом: дис. канд. психол. наук: 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах», Хмельницький.

13. STEM-освіта. – URL: <https://imzo.gov.ua/stem-osvita/> (дата звернення 3.06.2019).

14. STEM-освіта в Україні – модернізація чи імітація? Постметодика: 2016, 1 (124), 20-27.

15. STEAM-образование – мировой тренд, пришедший в Украину. – URL: <https://mind.ua/ru/openmind/20185700-steam-obrazovanie-mirovoj-trend-prishedshij-v-ukrainu> (дата обращения: 3.06.2019).

16. Хміль, Н.А. (2017) Мотиваційний критерій професійної готовності майбутніх учителів до використання хмарних технологій у навчально-виховному процесі. Педагогіка та психологія, 56, 110-118.

REFERENCES

1. Aseev, V.G. (1976) Motivatsiya povedeniya i formirovanie lichnosti [Behavioral motivation and personality formation]. M.: Myisl, 157. (in Russian)

2. Havrylenko, O. (2002) Formuvannya motyvatsii do profesiinoi diialnosti z zastosuvanniam IKT [Formation of motivation for professional activity using ICT]. Vytoky pedahohichnoi maisternosti. Seriya : Pedahohichni nauky: Poltava, 10, 46-52. (in Ukrainian)

3. Ivanchenko, Ie.A. (2019) Do pytannia zastosuvannia tekhnolohii STEM-osvity do profesiinoi pidhotovky maibutnikh ekonomistiv [On the application of STEM education technologies to the future economists' training]. Fundamentalni ta prykladni doslidzhennia: suchasni naukovo-praktychni rishennia i pidkhody. Mizhdystyplinarni perspektyvy: materialy III-

- yi Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (27 chervnia 2019 r.). Banska Bystrytsia – Baku – Uzhhorod – Kherson – Kryvyi Rih: Posvit, 2019, 107-109. (in Ukrainian)
4. Kalchuk, O.S. (2009) Motyvatsiia do profesiinoi diialnosti viiskovosluzhbovtiv-zhinok u Derzhavnii prykordonnii sluzhbi Ukrainy [Motivation for professional activity of women servicemen in the State Border Guard Service of Ukraine]: dys. ... kand. psykhol. nauk: 19.00.09 «Psykhologhiia diialnosti v osoblyvykh umovakh», Khmelnytskyi. (in Ukrainian)
 5. Kolomiets, A. M., Kobysia, V. M. Vprovadzhennia elementiv STEM-osvity u protses pidhotovky maibutnikh pedahohichnykh pratsivnykiv [Introduction of STEM education's elements in the process of future pedagogical staff's training]. Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia: dosvid, tendentsii, perspektyvy: materialy I Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi Internet-konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu. – URL: <http://conf.fizmat.tnpu.edu.ua/media/magazin/2017/09.11.2017.pdf> (data zvernennia: 23.05.2019). (in Ukrainian)
 6. Leontev, A.N. (1971) Potrebnosti, motivy i emotsii [Needs, motives and emotions]. M.: Izd-vo Mosk. Un-ta, 40. (in Russian)
 7. Lutsenko, H. (2013) Psykholoho-pedahohichni umovy orhanizatsii pidhotovky fakhivtsiv fizyko-matematychnoho profilu (v umovakh fundamentalizatsii profesiinoi osvity) [Psychological and pedagogical conditions of specialists' of physical and mathematical profile training organization (in the conditions of professional education fundamentalization)]. Naukovi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Serii : Pedahohika. Sotsialna robota, 27, 109-112. (in Ukrainian)
 8. Merlin, V. S. (1971) Lektsii po psihologii motivov cheloveka [Lectures on the psychology of human motives]. – Perm : Izd-vo PGPI, 1971. – 120. (in Russian)
 9. Prykhodko, Yu.I. (2016) Viiskova osvita: napriamy ta shliakhy informatyzatsii [Military education: directions and ways of informatization]. Spilni dii viiskovykh formuvan i pravookhoronnykh orhaniv derzhavy: problemy ta perspektyvy: zbirnyk tez dopovidei Tretoi Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (22-23 veresnia 2016 roku). Odesa, 181-182. (in Ukrainian)
 10. Sapozhnikova, T.N. (2003) Stimulirovanie professionalnogo samosovershenstvovaniya studentov v protsesse organizatsii ih poznavatelnoy deyatelnosti [Stimulation of professional self-improvement of students in the process of organizing their cognitive activities]. Yaroslavskiy pedagogicheskii vestnik, 1(34). – URL: <http://www.yspu.yar.ru:8100/vestnik/index.html> (data obrascheniya: 23.05.2019). (in Russian)
 11. Silveistr A.M. (2017) Teoretyko-metodychni zasady navchannia fizyky maibutnikh uchyteliv khimii ta biolohii [Theoretical and methodological principles of future chemistry and biology teachers' physics teaching]: dys. d-ra ped. nauk: 13.00.02 «Teoriia ta metodyka navchannia (fizyka)», Kropyvnytskyi. (in Ukrainian)
 12. Siryi, A. V. (2010) Motyvatsiia viiskovo-profesiinoi diialnosti viiskovosluzhbovtiv za kontraktom [Motivation of military-professional activity of contract servicemen]: dys. kand. psykhol. nauk: 19.00.09 «Psykhologhiia diialnosti v osoblyvykh umovakh», Khmelnytskyi. (in Ukrainian)
 13. STEM-osvita [STEM education]. – URL: <https://imzo.gov.ua/stem-osvita/> (data zvernennia 3.06.2019) (in Ukrainian)
 14. STEM-osvita v Ukraini modernizatsiia chy imitatsiia? [STEM education in Ukraine – modernization or imitation?] Postmetodyka: 2016, 1 (124), 20-27. (in Ukrainian)
 15. STEAM-obrazovanie – mirovoy trend, prishedshiy v Ukrainu [STEAM education - a global trend that has come to Ukraine]. – URL: <https://mind.ua/ru/openmind/20185700-steam-obrazovanie-mirovoj-trend-prishedshij-v-ukrainu> (data obrascheniya 3.06.2019). (in Russian)
 16. Khmil, N.A. (2017) Motyvatsiinyi kryterii profesiinoi hotovnosti maibutnikh uchyteliv do vykorystannia khmarnykh tekhnologii u navchalno-vykhovnomu protsesi [Motivational criterion for future teachers' professional readiness for the use of cloud technologies in the educational process]. Pedahohika ta psykholohiia, 56, 110-118. (in Ukrainian)

РЕЗЮМЕ

Евгения Иванченко,
доктор педагогических наук, профессор
Военная академия, г. Одесса
Александра Свиридюк,
Военная академия, г. Одесса

Создание положительной мотивационной установки на нетрадиционный подход в учебном процессе при формировании готовности будущих офицеров Вооруженных Сил Украины к применению STEM-технологий в профессиональной деятельности

В статье обоснована одно из педагогических условий формирования готовности будущих офицеров Вооруженных Сил Украины к применению STEM-технологий в профессиональной деятельности, а именно: создание позитивной мотивационной установки на нетрадиционный подход в учебном процессе при формировании указанной готовности. Применение нетрадиционного подхода к профессиональной подготовке будущих офицеров ВС Украины отождествляется авторами с использованием STEM-технологий в образовательном процессе военных.

Ключевые слова: высшее военное образование; STEM-образование; STEM-технологии; мотивация; нетрадиционный подход в учебном процессе.

SUMMARY

Ievgeniia Ivanchenko,
Doctor of Science (Pedagogical), Professor
Military Academy, Odessa
Aleksandra Sviridiuk,
Military Academy, Odessa

Creating positive motivational guidance on non-traditional approach in the educational process while forming readiness of Armed Forces' future officers of Ukraine for using STEM-technologies in professional activities

Introduction. *Recently, the regular Armed Forces of the powers are increasingly confronted with "unconventional" wars. And this requires "non-traditional" qualities from the military themselves, especially from the leadership of the Armed Forces. Such trends should be considered during future officers' training.*

In the study, we connect this aspect of the future Armed Forces' of Ukraine officers' training with the formation of their readiness for using STEM-technologies in professional activities.

Purpose. *To publish the results of the theoretical study on the identification of pedagogical conditions for formation readiness of Armed Forces' future officers of Ukraine for using STEM-technologies in professional activities, in particular, creating positive motivational guidance on non-traditional approach in the educational process while forming of the said readiness.*

Methods of research: *analysis, synthesis, systematization of scientific pedagogical manuals, normative documents, generalization.*

Results. *One of the pedagogical conditions for formation readiness of Armed Forces' future officers of Ukraine for using STEM-technologies in professional activities, that authors propose is creating positive motivational guidance on non-traditional approach in the educational process while forming of the said readiness.*

The study identifies the following areas of influence on the process of formation of readiness Armed Forces' future officers of Ukraine for using STEM-technologies in professional activities through the creating positive motivational guidance on non-traditional approach in the educational process:

- the formation of positive motivational attitudes to professional activity;
- the formation of the need to study and implement in its activities the latest developments in the military and managerial spheres;
- the actualization of the need for Armed Forces' future officers of Ukraine to use STEM-technologies in professional activities;
- the creation of situations that contribute to the awareness of the need for Armed Forces' future officers of Ukraine to use STEM-technologies in professional activities.

Originality. It manifested itself directly in the process of formation readiness of Armed Forces' future officers of Ukraine for using STEM-technologies in professional activities through the creating positive motivational guidance on non-traditional approach in the educational process.

Conclusion. It is proved that the creating positive motivational guidance on non-traditional approach in the educational process while forming formation readiness of Armed Forces' future officers of Ukraine for using STEM-technologies in professional activities can be defined as a pedagogical condition for the successful formation of this readiness.

Key words: the higher military education; STEM-education; STEM-technologies; motivation; non-traditional approach in the educational process.

Володимир Карпенко,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського
ORCID ID 0000-0002-3699-353X
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/173-180

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРА-ЛІДЕРА

У статті розглянуто та проаналізовано сучасну теорію і практику підготовки офіцера-лідера у провідних арміях світу та ВВНЗ України. Розкрито концептуальні основи військового лідерства за стандартами НАТО, простежено інноваційні підходи до формування лідерської позиції офіцерів в арміях США і Канади, узагальнено передовий досвід розвитку військового лідерства у вітчизняній вищій військовій школі.

Ключові слова: вища військова школа; військове лідерство; лідерська компетентність; офіцер-лідер; стандарти НАТО.

Постановка проблеми. Реалізація Євroatлантичної стратегії розвитку Збройних Сил України передбачає оновлення традиційних підходів до кадрового забезпечення з метою досягнення оперативної сумісності складових сил оборони України, планомірного переходу до стандартів НАТО в організації, озброєнні та підготовці військ (сил) [4]. Успіх оборонної реформи України перш за все залежить від рівня професіоналізму військових керівників, сформованості у них відповідних лідерських якостей. Останнє зумовлює актуальність пропонованої розвідки, її значимість у впровадженні інноваційних підходів до підготовки офіцерів-лідерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи порушеної проблеми заклали у своїх фундаментальних працях А. Адлер, Д. Адаір, Р. Бейлз, У. Бенніс, Р. Джіннет, Г. Карфі, К. Колена, Т. Колдіц, Д. Крендалл, Г. Лебон, Д. Мелоун, М. Мерфі, Е. Пураєр, В. Розенбах, Р. Стогділл, Г. Тард, Ф. Фідлер, М. Хорнер та ін. Різні аспекти військового лідерства висвітлюють у розвідках В. Агапов, О. Бойко, Є. Брижаний, А. Вітченко, В. Добринін, А. Доронін, О. Кокун, Л. Кримець, Дж. Максвелл, У. Морроу, А. Оленников, Л. Олесик, І. Пішко, Р. Тейлор, В. Ткаченко, Л. Уманський, Є. Федорук, О. Хміляр, В. Чорний та ін. Втім поза увагою дослідників залишається питання вдосконалення сучасної теорії і практики підготовки офіцера-лідера.

Г. Тард зазначав, що лідер повинен боротися з натовпом, домагатися успіху й підпорядкування. У свою чергу, Г. Лебон стверджував, що лідер повинен слідувати за натовпом, використовувати свою владу свідомо, з урахуванням законів психології.

Особливої уваги, на нашу думку, заслуговують праці вітчизняного вченого О. Бойка, який досліджує різні аспекти становлення військового лідерства, розкриває його методологічні основи, розглядає лідерську компетентність як складову професійної компетентності майбутніх офіцерів. Під лідерською компетентністю офіцера дослідник розуміє «інтегральну характеристику його професійної здатності та готовності кваліфіковано провадити лідерську діяльність відповідно до фахової кваліфікації на основі системи військово-

професійних знань, навичок, вмінь і досвіду лідерської поведінки, емоційного інтелекту, комплексу сформованих лідерських цінностей, мотивів, еталонів, ставлень, якостей і корпоративної культури» [1, 22]. Важливого значення для нашого дослідження набуває думка О. Бойка про неперервність розвитку лідерських якостей офіцерів у системі військової освіти та кар'єрного зростання. На думку О. Бойка, «лідерська компетентність командира підрозділу має базуватися на морально-етичних цінностях і якостях, що формуються у ВВНЗ, апробовані у військовій практиці, перевірені й удосконалені на первинних посадах у військах і впроваджені в систему професійної підготовки військових фахівців у ВВНЗ» [2, 15].

Суперечливі підходи до проблеми військового лідерства спостерігаються у сучасній російській військово-педагогічній науці. Наприклад, А. Оленников наполягає на пріоритетності набуття військовими лідерами таких якостей, як високий інтелект, стресостійкість, емоційна врівноваженість, цілеспрямованість, здатність до рефлексії, уміння управляти собою, уміння впливати на підлеглих, комунікабельність, творчий підхід до вирішення задач [6]. Дещо іншу позицію займає Л. Олесик, яка обмежує процес підготовки офіцера-лідера окремими цільовими настановами. Російська дослідниця наголошує на необхідності набуття лише «базових якостей» – патріотичності, зневаги до смерті, непримхливості до бойових умов, високої стресостійкості. Разом з тим Л. Олесик зауважує, що без базових якостей, навіть за наявності високого професіоналізму, стати офіцером-лідером неможливо [7, 241]. Отже, очевидно є відсутність узгодженого бачення щодо підготовки офіцера-лідера в армії РФ. Такий підхід, на нашу думку, не забезпечує якісний розвиток сучасного офіцера-лідера протягом його професійної управлінської діяльності та службової кар'єри.

З урахуванням пріоритетів розвитку ЗСУ за стандартами НАТО, переходу на професійну армію і впровадження системи підготовки офіцерів-лідерів потребує поглибленого вивчення сучасна теорія і практика розвитку військового лідерства. Суттєву увагу слід приділити інноваційним підходам до підготовки офіцера-лідера у військових вишах як провідних країн-членів Північноатлантичного Альянсу, так і вітчизняних ВВНЗ.

Мета статті – проаналізувати сучасний досвід та інноваційні підходи до підготовки офіцера-лідера у провідних арміях світу.

Методи дослідження. У статті використано загальнонаукові методи аналізу наукової літератури з досліджуваної проблеми, систематизації та узагальнення, контент-аналізу.

Виклад основного матеріалу. Підґрунтям формування офіцера-лідера в армії США виступає процес професіоналізації військового керівника, який охоплює формування світоглядних і ціннісних позицій, засвоєння системи знань, відпрацювання освітньо-професійних, фахових умінь, досвіду лідерської діяльності.

Якщо виходити з основних положень американського об'єднаного статуту «Армійське лідерство: компетентне, впевнене і гнучке», побудованих на основі компетентнісної моделі «Будь-Знай-Дій», то лідером є офіцер, здатний

працювати над собою, навчатись, досягати успіху і навчати інших. Під час навчання майбутній військовий лідер повинен продемонструвати сформованість особистісно і суспільно важливих цінностей, увагу до підлеглих, бійцівський дух; підтримувати бездоганний зовнішній вигляд та фізичну форму, зберігати впевненість і витривалість. Не менш важливого значення набуває розвиток лідерського мислення офіцера, що ґрунтується на прикладних знаннях і передбачає виявлення ним гнучкості, адаптивності, новаторства, вміння робити правильні висновки.

Серед ключових статутних настанов є такі, що потребують наявності в офіцера-лідера педагогічних здібностей, спеціальних знань і вмінь, які забезпечуватимуть ефективне становлення лідерської позиції військового керівника в колективі, реалізацію освітньо-виховних завдань: «Чітко став цілі. Створи умови для здорового клімату в колективі. Заохочуй командну роботу. Заохочуй ініціативу. Демонструй турботу про людей. Розвивай інших. Оцінюй потреби в розвитку. Підтримуй особистісне та професійне зростання. Допмагай учитись. Радь і наставляй. Досягай результату. Складай плани і працюй за ними» [11].

Основну підготовку майбутні американські офіцери-лідери отримують на спеціальних курсах у школах родів військ (сил) і служб відповідного виду збройних сил залежно від обраного військового фаху. Наприклад, 509-й піхотний полк армії США є одним із центрів з підготовки компетентних офіцерів-лідерів, діяльність якого пов'язана з розвитком професійного та особистісного потенціалу відібраних амбітних та успішних військових керівників. Курси лідерства спрямовані на засвоєння відповідних знань, формування професійно важливих умінь і навичок для роботи у військовому колективі, що врешті-решт реалізується у формуванні інтегральної професійної якості офіцера – лідерської компетентності. Завершальним етапом курсу лідерства є виконання спеціально розробленого завдання, під час якого офіцери мають проявити себе в якості неформального лідера в тому підрозділі, де їм довелося працювати у процесі курсової підготовки.

Наступним кроком у модернізації системи професійної підготовки американських офіцерів-лідерів виявилось ухвалення армійської доктрини 6-22 – «Армійське лідерство та професія» (Army Leadership and the Profession). Цим документом встановлено та описано основи сучасного лідерства в армії США, окреслено рівні підготовки офіцера-лідера (прямі, організаційні та стратегічні), визначено атрибути й основні компетентності лідера, якими має володіти військовий керівник незалежно від рівня управління. Під час навчання офіцерів-лідерів особлива увага приділяється розвитку інтелекту, моральних якостей, здатності впливати на інших, що у сукупності забезпечує розвиток лідерської компетентності. Для цього застосовуються інтерактивні технології, значна увага приділяється ігровому, адаптивному, симулятивному навчанням, тренінгам.

Підготовка офіцера-лідера в Канаді відзначається акцентуванням уваги на прямому або опосередкованому керуванні підлеглими за допомогою формальних повноважень або особистих ознак [14, 24].

Підвищення ролі офіцера-лідера в канадській армії пов'язують з наслідками військової операції «Нескорена свобода» в Афганістані, під впливом якої зазнали серйозного переосмислення традиційні підходи до професіоналізації офіцерського складу у вищих військових навчальних закладах (Королівському військовому коледжі Канади, Коледжі сил Канади у м. Торонто, Королівському військовому коледжі Сен-Жан у м. Квебек тощо).

Військові вищі Канади керуються Доктриною лідерства, підґрунтям якої виступає принцип формування довіри підлеглих через обґрунтовані рішення, компетентні дії та успішну співпрацю. Офіцер-лідер за час підготовки повинен усвідомити свою відповідальність та дотримуватися таких настанов:

- демонструвати високий рівень знань у виконанні основних обов'язків та використовувати можливості для підвищення власного професіоналізму;

- добре оцінювати рішення, які впливають на інших, і не піддавати людей зайвим ризикам;

- виявляти довіру та впевненість у своїх підлеглих, надаючи їм додатковий авторитет та залучати їх до прийняття рішень;

- демонструвати стурбованість про добробут своїх підлеглих, представляти їхні інтереси та забезпечувати їхню підтримку й опіку з боку керівництва;

- проявляти повагу до підлеглих, уникати прихильності чи дискримінації;

- зосереджувати увагу на місії, підтримуючи високі стандарти чесності та відкритості в комунікації з підлеглими;

- дотримуватися свого слова [14, 15].

Певний досвід підготовки офіцерів-лідерів, розвитку лідерської компетентності військових керівників у системі післядипломної освіти накопичено у провідному військовому вищі України – Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського (НУОУ). На основі ґрунтовного вивчення стандартів НАТО, узагальнення передових західних інновацій та бойового досвіду проведення ООС в гуманітарному інституті НУОУ розроблено і запроваджено факультативний курс «Військове лідерство», підготовлено цілу низку інноваційних методичних розробок, які використовуються в освітньому процесі як НУОУ, так і видових військових вишів.

Системність упровадження в НУОУ факультативного курсу «Військове лідерство» було забезпечено завдяки оригінальному навчальному посібнику «Концепція лідерства за стандартами армій країн НАТО», створеному для організації спеціальної підготовки офіцерів оперативно-тактичного й оперативно-стратегічного рівнів. За допомогою цієї навчальної книги слухачі НУОУ отримали змогу цілеспрямовано і системно опановувати теоретичні основи військового лідерства, відпрацьовувати шляхи і підходи до розвитку професійно важливих якостей офіцера-лідера. Завдяки висвітленню особливостей роботи військового керівника-лідера в бойових умовах кожен слухач має можливість простежити механізми практичної реалізації лідерської позиції.

Інноваційний характер факультативного курсу «Військове лідерство» з усією повнотою розкривається на прикладі проведеного з використанням кейс-

технології заняття, підпорядкованого вдосконаленню вмінь слухачів «цілісно аналізувати проблемну ситуацію, давати аргументовану оцінку як викладеної обстановки, так і мотивів, рішень, дій і вчинків військового керівника-лідера» [3, 45]. Завдяки розробленому професором Вітченком А.О. кейсу із проблемною назвою «Смертельний двобій із танком: один за всіх чи всі проти одного» слухачі проаналізували події героїчної оборони особовим складом 1-го батальйону 72-ї механізованої бригади промислової зони м. Авдіївка Донецької області (січень-квітень 2017 р.), обговорили під час особистої зустрічі з Героєм України лейтенантом Василем Тарасюком головні обставини його лідерської поведінки та подвигу.

Завдяки використанню кейс-технології організаторам факультативного курсу вдалося суттєво підвищити ефективність підготовки майбутніх військових магістрів оперативно-тактичної ланки управління шляхом «інтеграції теоретичного навчання з професійно-практичною та науково-дослідницькою діяльністю, застосування відповідного змістового контенту (лідерський досвід), інтерактивного розвитку професійно важливих для військових керівників лідерських якостей» [3, 48].

Висновки та перспективи подальших досліджень. На підставі проведеного дослідження виявили стійку тенденцію щодо поглибленої професіоналізації військових керівників, розвиток лідерських якостей як важливого чинника побудови успішної кар'єри, досягнення позитивних результатів у підготовці підлеглих до виконання завдань за призначення, формування команди військових професіоналів. Становлення сучасного офіцера-лідера у провідних арміях світу відзначається компетентнісною спрямованістю, підпорядковується набуттю інтегральної професійної якості – лідерської компетентності, що забезпечується з використанням різноманітних освітніх інновацій, технологій навчання. Водночас спостерігаються розходження в підходах до технологізації лідерської компетентності, бракує чіткого розуміння етапів її набуття і подальшого поглиблення, критеріїв добору відповідного змісту та інструментарію для практичної реалізації лідерського потенціалу кожного офіцера.

Перспективи подальшого розроблення порушеного проблемного питання вбачаємо в уточненні структури і змісту лідерської компетентності, у проектуванні цілісного процесу її розвитку в умовах післядипломної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О. Методологічні основи дослідження лідерської компетентності майбутніх офіцерів у ВВНЗ. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2012. № 3. С. 16-24.
2. Бойко О. Ціннісна концепція формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів збройних сил України у ВВНЗ. *Військова освіта*. 2017. № 2. С. 7-18.
3. Вітченко А.О. Розвиток лідерських якостей майбутніх військових магістрів з використанням кейс-технології. *Наука і оборона*. 2018. № 4. С. 43-48. DOI 10.33099/2618-1614-2018-5-4-43-48.
4. Воєнна доктрина України : затверджено Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015. URL: https://ips.ligazakon.net/document/U648_04 (дата звернення: 20.11.19).

5. Оленников А.С. Лидерские качества офицера. VIII Международная студенческая электронная научная конференция. Москва. 2016. URL: <https://scienceforum.ru/2016/section/2016001277> (дата звернення: 7.12.19).
6. Олесик Л.А. Лидерские качества, требуемые от офицера России для ведения общевойскового боя, — основы профессионального «Я». Вестник Московского университета МВД России. 2017. №4. С. 240-244.
7. Поздишев С., Хміляр О., Москальов І., Іллющенко С., Вітченко А., Черевичний С., Сидоренко О., Кримець Л., Чорний В. Концепція лідерства за стандартами армій країн НАТО : навч. посіб. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2018. 252 с.
8. FM 6-22 Army Leadership: Competent, Confident and Agile ERL: <http://www.fas.org/irp/doddir/army/fm6-22.pdf> (дата звернення: 27.01.2020).
9. Army Leadership and the Profession (ADP) 6-22. Headquarters, department of the army. 2019. 118 p.
10. Doktrine Leadership in the Canadian Force. National Defense Canada. Toronto. 2005. 51 p.
11. Embracing Gaming Technology to Create Enhanced Synthetic Training Environments to Train Warfighters. Modern Military Training. 2018. ERL: <http://modernmilitarytraining.com/blended-training/embracing-gaming-technology-to-create-enhanced-synthetic-training-environments-to-train-arfighters> (дата звернення: 27.01.2020).

REFERENCES

1. Boyko O. Metodolohichni osnovy doslidzhennya liderskoyi kompetentnosti maybutnikh ofitseriv u VVNZ [Methodological bases of research of leadership competence of future officers in high schools]. Pedagogika i psykholohiya profesiynoyi osvity. 2012. № 3. S. 16-24.
2. Boyko O. Tsinnisna kontsepsiya formuvannya liderskoyi kompetentnosti maybutnikh ofitseriv zbroynykh syl Ukrayiny u VVNZ [Valuable conception of formation of leadership competence of future officers of the Ukrainian Armed Forces in high schools]. Viyskova osvita. 2017. № 2. S. 7-18.
3. Vitchenko A.O. Rozvytok liderskykh yakostey maybutnikh viyskovykh mahistriv z vykorystannyam keys-tekhnologiyi [Development of leadership qualities of future military masters with the use of case technology]. Nauka i oborona. 2018. № 4. S. 43-48. DOI 10.33099/2618-1614-2018-5-4-43-48.
4. Voyenna doktryna Ukrayiny [Military Doctrine of Ukraine] : zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrayiny vid 24 veresnya 2015 roku № 555/2015. URL: https://ips.ligazakon.net/document/U648_04 (data zvernennya: 20.11.19).
5. Olennikov A.S. Liderskiye kachestva ofitsera [Leadership qualities of an officer]. VIII Mezhdunarodnaya studencheskaya elektronnaya nauchnaya konferentsiya. Moskva. 2016. URL: <https://scienceforum.ru/2016/section/2016001277> (data zvernennya: 7.12.19).
6. Olesik L.A. Liderskiye kachestva, trebuyemye ot ofitsera Rossii dlya vedeniya obshchevoyskovogo boya, — osnovy professional'nogo «YA» [The leadership qualities required of a Russian officer to conduct a military-wide combat are the basis of a professional "I"]. Vestnik Moskovskogo universiteta MVD Rossii. 2017. №4. S. 240-244.
7. Pozdyshev S. Khmilyar O., Moskalov I., Ilyushchenko S., Vitchenko A., Cherevychnyy S., Sydorenko O., Krymets L., Chornyuy V. Kontsepsiya liderstva za standartamy armiy krayin NATO [NATO Army Standards Leadership Concept]. Navchalnyy posibnyk. NUOU im. Ivana Chernyakhovskoho. Kyiv. 2018. 252 s.
8. FM 6-22 Army Leadership: Competent, Confident and Agile ERL: <http://www.fas.org/irp/doddir/army/fm6-22.pdf> (data zvernennya: 27.01.2020).
9. Army Leadership and the Profession (ADP) 6-22. Headquarters, department of the army. 2019. 118 p.
10. Doktrine Leadership in the Canadian Force. National Defense Canada. Toronto. 2005. 51 p.

11. Embracing Gaming Technology to Create Enhanced Synthetic Training Environments to Train Warfighters. Modern Military Training. 2018. ERL: <http://modernmilitarytraining.com/blended-training/embracing-gaming-technology-to-create-enhanced-synthetic-training-environments-to-train-warfighters> (data zvernenia: 27.01.2020).

РЕЗЮМЕ

Владимир Карпенко,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Иновационные подходы к подготовке офицера-лидера

В статье рассмотрены и проанализированы современную теорию и практику подготовки офицера-лидера в ведущих армиях мира и вуза Украины. Раскрыты концептуальные основы военного лидерства по стандартам НАТО, прослежена инновационные подходы к формированию лидерской позиции офицеров в армиях США и Канады, обобщен передовой опыт развития военного лидерства в отечественной высшей военной школе.

Ключевые слова: высшая военная школа; военное лидерство; лидерская компетентность; офицер-лидер; стандарты НАТО.

SUMMARY

Volodymyr Karpenko,
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskyi

Innovative approaches to training of a leader officer

The article examines and analyzes the modern theory and practice of training an officer-leader in the leading armies of the world and the universities of Ukraine. The conceptual bases of military leadership by NATO standards are revealed, innovative approaches to forming the leadership position of officers in the US and Canadian armies are traced, the best practices of military leadership development in the national military high school are summarized.

Introduction. *The implementation of the Euro-Atlantic Strategy for the Development of the Armed Forces of Ukraine envisages the renewal of traditional approaches to staffing in order to achieve the interoperability of the Ukrainian Defense Forces, the systematic transition to NATO standards in the organization, arms and training of troops (forces) [4]. The success of Ukraine's defense reform depends, first and foremost, on the level of professionalism of military leaders, the formation of appropriate leadership qualities and the ability for continuous self-education. The latter determines the relevance of the proposed intelligence, its importance in implementing innovative approaches to the training of leadership officers.*

Purpose - *analyze current experience and innovative approaches to training an officer-leader in the world's leading armies.*

Methods. *The article uses general scientific methods of analysis of scientific literature on the problem, systematization and generalization, content analysis.*

Result. *On the basis of the conducted research, they found a stable tendency for deep professionalization of military leaders, development of leadership qualities as an important factor in building a successful career, achievement of positive results in preparing subordinates for the tasks for appointment, forming a team of military professionals.*

Originality. *Becoming a modern officer-leader in the leading armies of the world is marked by a competence orientation, subject to the acquisition of integral professional quality - leadership competence, which is ensured through the use of various educational innovations and training*

technologies. At the same time, there are differences in approaches to the technology of leadership competency, lack of a clear understanding of the stages of its acquisition and further deepening, criteria for selecting the appropriate content and tools for practical realization of the leadership potential of each officer.

Conclusion. *We see the prospects of further development of the raised problematic issue in clarifying the structure and content of leadership competence, in projecting a holistic process of its development in the conditions of postgraduate education.*

Key words: *military high school; military leadership; leadership competence; officer-in-command; NATO standards.*

Юрій Красильник,
кандидат педагогічних наук, доцент
Київський національний університет
будівництва і архітектури
ORCID ID 0000-0003-0358-0066
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/181-190

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕРСОНОДИДАКТИКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Досліджено та обґрунтовано концептуальні основи персонодидактики як системи науково-практичного і психолого-педагогічного супроводження професійного та особистісного розвитку студента. Розкрито сутність особистісного підходу як ефективної суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітній практиці, реалізація якого передбачає створення дієвих умов для самореалізації суб'єктів освітнього процесу, побудови персоналізованого навчання задля вирішення студентами навчальних, навчально-методичних та навчально-наукових завдань. Доведена необхідність та можливість персонодидактики, в сукупності своїх методологічних засад, теоретико-методичних підходів, щодо створення дієвого механізму реалізації гуманістичної парадигми персоналізованого освітнього процесу.

***Ключові слова:** особистісно орієнтоване навчання; особистісний підхід; персону; персонодидактика вищої школи; індивідуалізація; диференціація та персоналізація навчання.*

Постановка проблеми. Нагальною потребою сучасного суспільства, в якому інтелект, знання людини, її науковий, освітній та культурний рівень виступають стратегічним ресурсом сталого розвитку, є інноваційний розвиток освіти. Тому одним із провідних напрямів реформи вищої школи має стати, на нашу думку, концентрована увага на неповторності й унікальності кожного студента та необхідності створення дієвої системи науково-практичного і психолого-педагогічного супроводження його професійного та особистісного розвитку. Саме такий підхід спонукає до обґрунтування теоретичних і методичних основ персонодидактики як складової педагогіки вищої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософсько-концептуальні основи особистісно орієнтованої освіти розкрито у дослідженнях В. Андрущенка, Л. Губерського, І. Зязюна, С. Клепка, В. Кременя та ін. Психологи продовжують збагачувати новим змістом такі поняття як «цінність», «людина», «індивід», «індивідуальність», «особистість», «особа», «об'єкт», «суб'єкт», «персону», «персоналізм», «персоніфікація», «персоналогія» (Г. Балл, І. Бех, М. Боришевський, Г. Костюк, О. Леонт'єв, А. Маслоу, Г. Олпорт, В. Петровський, В. Рибалка, О. Старовойтенко та ін.) Модерним змістом наповнено психолого-педагогічну теорію розвитку особистості у процесі діяльності, в т.ч. освітньої діяльності, особистісно орієнтованого навчання, його індивідуалізації, диференціації та персоналізації: Ш. Амонашвілі, В. Бондар, Л. Виготський, Е. Еріксон, Н. Дем'яненко, О. Пехота, О. Романовський, С. Рубінштейн, О. Савченко, Л. Сущенко, А. Хуторський, І. Якиманська, С. Яценко та ін. Наукові розробки визначають тенденції та особливості персоналізованого навчання і виховання. Науковці

наголошують на тому, що в особистісно орієнтованому освітньому процесі трансформується місія його суб'єктів: студент з об'єкта стає суб'єктом діяльності; викладач, в свою чергу, розширює співучасть у проектуванні й розвитку активної особистості майбутнього фахівця (професіонала) як андролог, гуманіст, порадник, консультант, дослідник, коуч, наставник, психотерапевт, фасилітатор, модератор, тьютор. Незважаючи на значну кількість психолого-педагогічних досліджень проблема саме персонідидактики вищої школи все ж є недостатньо дослідженою у теоретичному та методичному аспектах.

Тому **мета статі** полягає в обґрунтуванні концептуальних основ персонідидактики як ресурсу забезпечення якості вищої освіти.

Методи дослідження. У статті використано комплекс методів теоретичного та емпіричного дослідження (аналіз, порівняння, синтез, систематизація, класифікація та узагальнення теоретичних даних, представлених у педагогічній, психологічній та методичній літературі, вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду, виявлення сучасного стану досліджуваної проблеми та можливостей її вирішення).

Виклад основного матеріалу. Сьогодні головними завданням освітньої політики є забезпечення якості освіти на основі фундаментальності, системного, синергетичного, діяльнісного, технологічного, культурологічного, аксіологічного, студентоцентрованого, компетентнісного та інших підходів, відповідності перспективним потребам особистості, суспільства і держави, а також усунення суперечностей між: суспільною потребою у підготовці професіоналів (фахівців) з високим рівнем розвитку професійної компетентності й громадянської позиції та якістю організації освітнього процесу; сучасними вимогами до здійснення освітнього процесу та недостатнім рівнем розробки інструментарію його забезпечення; наявним зарубіжним досвідом налагодження освітньої співпраці, організації навчання студентів та недостатнім його вивченням й адаптацією в освітньому просторі. Ці завдання першочергово детермінують необхідність переорієнтації освітнього процесу з позиції традиційно-знаннєвої моделі навчання на особистісно орієнтовану. В основі сучасних уявлень про означену модель лежить особистісний підхід, ідеї якого отримали розвиток у працях І. Беха, О. Бондаревської, В. Лутая, В. Серикова, А. Фурмана, І. Якиманської та ін. Узагальнення педагогічного досвіду та вивчення науково-методичних праць дає нам можливість наділити особистісний підхід такими ознаками як ефективна суб'єкт-суб'єктна взаємодія в освітній системі, дієві управлінські та психолого-педагогічні умови для самореалізації суб'єктів освітнього процесу, забезпечення стимулів та мотивів для успішної освітньої діяльності, побудова особистісно орієнтованого змісту навчання та організація співпраці здобувачів вищої освіти щодо вирішення навчальних, навчально-методичних та навчально-наукових завдань (кейсів), забезпечення умов для оцінювання (самооцінювання) результатів освітньої діяльності, її саморегуляції та самокорекції, наділення суб'єктів освітнього процесу новітніми функціями в реалізації освітніх завдань. Особливе значення у здійсненні особистісного підходу набуває особистісно орієнтоване навчання,

що має давню історію й кілька інших назв, за кожною з яких постає певний погляд на навчання й виховання, а саме – гуманістична педагогіка, неопрагматизм, екзистенціалізм, педоцентризм, вільне виховання, педагогіка співробітництва [7, с. 43].

Результати вирішення практичних проблем щодо впровадження технологій особистісно орієнтованого навчання, які відображені у дослідженнях Є. Бондаревської, І. Зязюна, В. Ільїна, Н. Миропольської, В. Серікова, І. Якиманської, І. Бега, С. Максименка, дозволили запропонувати власне трактування поняття особистісно орієнтованого навчання як освітнього процесу, який ґрунтується на суб'єкт-суб'єктних стосунках між викладачем та студентом та поєднує нормативно задану та індивідуально зумовлену навчальну діяльність майбутнього професіонала (фахівця) з метою формування (розвитку) у нього високого рівня творчості, професійних здібностей, володіння механізмами самопізнання, саморегуляції та самовдосконалення за умови диференціації змісту навчання, створення відповідних технологій, які реалізуються в системі формального, неформального та інформального навчання, зорієнтованих на збагачення індивідуального досвіду: когнітивного (знання), операційного (способи виконання дій), аксіологічного (установки, цінності).

Особистісно орієнтована освіта включає такі необхідні підходи: різнорівневий, індивідуальний, диференційний, суб'єктно-особистісний. Для забезпечення особистісно орієнтованого підходу навчання студентів використовуються перевірені досвідом педагогічні технології: самостійного розвивального навчання, педагогіка співробітництва («проникаюча» технологія), гуманітарно-особистісна технологія, ігрові технології, технології розвивального навчання, проблемне навчання, технологія індивідуального навчання, технології диференціації, колективне навчання. Методи і засоби навчання обираються таким чином, щоб кожний студент мав змогу проявити себе і свою неповторність, свої здібності [7, с. 48].

Результати сучасних досліджень тільки посилюють заклик до «нової педагогіки», яка б мобільно реагувала на соціокультурні зміни, а також надавала студентам роль активних учасників освітньої діяльності з урахуванням індивідуальних можливостей і потреб [12; 14; 16]. Необхідність таких освітніх рішень посилюється у контексті інформатизації, яка є інтерсуб'єктивним простором взаємодії, в якому відбувається перетворення інформації у знання. Так, проєкт «Персоналізація», вказаний у матеріалах дослідження німецьких вчених «Сценарії електронного навчання у вищій школі», є одним із сценаріїв електронного навчання [13]. Такому ж сценарію відповідає «Програмне забезпечення навчального курсу, розрахованого на індивідуальну швидкість навчання» компанії Ambient Insight, яка займається вивченням ринків продуктів і послуг електронної освіти [11, с. 5]. Автори дослідження, проведеного американським консорціумом нових медіа (New Media Consortium), також відносять персоналізацію до актуальних проблем вищої освіти [15, с. 28]. Зростаючу популярність персоналізації у суб'єктів

освітнього процесу можна пояснити, з одного боку, відображенням природного прагнення людини до задоволення особистих запитів на основі індивідуального підходу, а з іншого обумовленим технологічними досягненнями зростанням потреби в оволодінні новими компетентностями.

Означене поняття персоналізованого навчання прийшло в науку з початку 1960-х років. Д. Баклі визначив поняття «персоналізація для студента», в якій викладач створює умови для навчання, а також поняття «персоналізація студента», в якій студент розвиває навички для того, щоб адаптувати своє власне навчання [17]. Відповідно до National Educational Technology Plan, розробленим Міністерством освіти США, персоналізоване навчання означає орієнтацію на інтерес і досвід тих, хто навчається, регулювання темпу (індивідуалізація) та підходу (диференціація) [18]. Зокрема, А. Фурман [9] під диференціацією розуміє таку систему навчання, за якої кожен, хто навчається, одержує можливість приділяти увагу переважно тим напрямам, які найбільшою мірою відповідають його схильностям. Розробниця концепції особистісно-орієнтованої освіти І. Якиманська акцентує увагу викладачів на цілеспрямованому контролі суб'єктного досвіду того, хто навчається: пізнавального, комунікативного або творчого та рекомендує здійснювати диференцію не учнів («зовнішня» диференціація), а навчального матеріалу, організувати умови для самореалізації відповідно до властивих учневі пізнавальних потреб та індивідуального розвитку («внутрішня» диференціація) [10]. Я. Крупський [3] визначає індивідуалізацію навчання як принцип урахування індивідуальних особливостей окремих студентів в інтересах розвитку їхніх нахилів та здібностей, а також педагогічну технологію навчання, що забезпечує реалізацію принципу індивідуалізації.

На нашу думку, поняття персоналізації в теорії ширше, ніж поняття індивідуалізації та диференціації, так як позначає право студента щодо самостійного вибору у навчанні, а індивідуалізацію та диференціацію можна віднести до стратегії, яка спрямована на формування у студентів визначених компетентностей відповідно до цілей навчання, регулювання темпу просування кожного студента у навчанні, визначення викладачем змісту навчання відповідно до здатностей студента.

Отже, щоб стати персоналізованим навчання мусить враховувати характер пізнавальних, емоційно-вольових процесів психіки студента, адже кожна людина є носієм тільки йому властивих вроджених здібностей. У свою чергу здібності поділяються на загальні і спеціальні, серед яких є домінуючі, які визначають пріоритетний вид професійної діяльності людини. Так, В. Беспалько визначає здібності особистості через її властивості, які згруповано в основні блоки: соціальний, екзистенційний (досвід), психологічний, генетичний (біологічний). Здібності з блоку соціальних і екзистенційних властивостей формуються у результаті організованого навчання та спілкування. Психічні і генетичні (біологічні) властивості особистості значною мірою визначають процеси набуття і перетворення соціальних і екзистенційних властивостей особистості. Крім того, зауважує автор, серед вроджених спеціальних здібностей виявляються домінуючі здібності, які визначають

подальшу професійну траєкторію діяльності людини [1]. Тому, на нашу думку, персоналізоване навчання необхідно будувати саме з урахуванням вроджених домінантних спеціальних здібностей людини, що відповідає природі самої людини.

В. Грачов [2] вважає, що саме з посиленням на початку ХІХ ст. гуманістичної течії у філософії персонологічна спрямованість вищої освіти набуває своїх характерних рис: ствердження громадянських свобод і прав, ідеї саморозвитку та самореалізації, збагачення творчого досвіду, існування розвиненого науково-культурного простору (високий рівень розвитку наук, мистецтв, технологій, професій, традицій соціально-гуманітарної думки тощо). На нашу думку, тільки цілеспрямована увага до неповторності та унікальності особистості кожного студента детермінує необхідність створення відповідної системи науково-методичного супроводу його професійно-особистісного розвитку. Зокрема, Б. Тахохов вважає, що гуманістична парадигма освіти актуалізує звернення до персонодидактики як одного з провідних напрямів у педагогіці вищої школи [8]. Ми погоджуємося з твердженням автора, що поняття персонодидактики, за своєю сутністю і змістом, визначає теоретичні та методичні аспекти реалізації процесу персоналізації навчання. Проте дане поняття набуває повноти своєї визначеності, якщо його змістове наповнення доповнити твердженням про праксеологічну функцію персонодидактики, а саме – доцільну практику щодо розробки персональних освітніх програм з урахуванням індивідуальної мотивації студента, його особистісних і когнітивних особливостей, професійних цілей і життєвих сенсів, пов'язаних із запитом стейкхолдерів на підготовку професіоналів (фахівців), здатних до активної творчої діяльності на основі сформованих компетентностей. На нашу думку, з огляду на сучасний етап розвитку інклюзивного та андрагогічного процесів у вищій освіті, одним із основних завдань персонодидактики повинна стати також розробка механізмів, які б забезпечили системні та змістовні освітні зміни, а також високий рівень суб'єктності кожного студента.

Логічним є те, що термінологічною основою персонодидактики є поняття «персона», зокрема, у тлумачному словнику сучасної мови – це особа, людина як окрема особистість [5]. Персона (від лат. *persona*) – особистість у тому вигляді, в якому вона представлена іншим, на протизагу автентичному «Я». Термін, введений у вжиток Карлом Юнгом, походить від назви маски, що використовувалася етруськими мімами. Згідно з Юнгом, персона дає можливість індивіду взаємодіяти з навколишнім світом, відображаючи ту роль, яку людина відіграє у ньому. Це шлях досягнення компромісу між внутрішньою психічною структурою особистості і суспільством. Тобто, персона дає можливість індивіду пристосовуватися до вимог його оточення [6]. Ми погоджуємося з твердженням В. Нестеренко та В. Бобошко [4], у контексті означення поняття «персона», що у змісті персоналізації освіти, особистість – це конкретна людина (студент), яка має свою життєву історію, інтегрована у певне культурне середовище, має властивості суб'єктності та індивідуальної самотності, самореалізується у вільно обраних видах життєдіяльності і

перебуває в процесі саморозвитку, пошуку смислів і власної індивідуальності. Отже, персоналізація особистості студента є і умовою, і результатом його розвитку, який немислимий без персоналізовано спрямованого освітнього процесу вищої школи та виступає предметом персонодидактики.

Тому сутністю персонодидактики вищої школи, як теорії і практики персоналізованого навчання, полягає у синтезі персоналізованого теоретико-методичного комплексу формального, неформального та інформального навчання, побудови цілеспрямованого двостороннього персоналізованого освітнього процесу організації та стимулювання персонодидактом навчально-пізнавальної діяльності студента та персоноконтактів суб'єктів освітньої взаємодії щодо оволодіння студентом знаннями, вміннями, навичками, розвитку здібностей, професійної компетентності, емоційно-ціннісного і творчого ставлення до дійсності за допомогою персонорієнтованих освітніх технологій.

Конструкцію персонодидактики вищої школи можна подати через структурні компоненти: персоніфіковане фізичне оточення – аудиторія, його дизайн, розмір і просторова структура, умови для розміщення учасників освітнього процесу тощо; персонал закладу вищої освіти (підбір студентського контингенту, комплектування академічних груп, вплив на соціальну поведінку, успішність, якість підготовки викладачів тощо); персональні освітні програми – інноваційний характер змісту навчання, освітніх технологій, персоналізований характер методів навчання, форм навчальної діяльності та контролю.

Висновки. Отже, важливим елементом персонодидактики вищої школи є спрямування студентів до індивідуального осягнення змісту освітньої програми, уміння працювати з джерелами інформації, критичного її осмислення, створення механізмів розвитку індивідуальної неповторності особистості кожного студента, обґрунтування персоналізованого психолого-педагогічного супроводу освітньої траєкторії студента, формування та розвиток мотивації студента до навчання, його готовності щодо досягнення цілей власної навчально-пізнавальної діяльності, здатностей до науково-пошукової та дослідницької діяльності, надання студентам можливості щодо персоналізованого вибору освітніх програм, навчальних дисциплін, інформаційних ресурсів, засобів навчання, форм звітності і самоконтролю, розширення можливостей освітньої мобільності студентів в контексті формального, неформального та інформального навчання, сприяння переростанню процесу навчання в персональний контакт «викладач-студент». Таким чином, персонодидактика в сукупності своїх методологічних засад, теоретико-методичних підходів може стати дієвим механізмом реалізації гуманістичної парадигми через усвідомлення суб'єктами персоналізованого освітнього процесу його концептуальних основ як умови набуття здобувачами вищої освіти життєво необхідних та професійно важливих компетентностей, функціонування у закладі вищої освіти персоніфікованого освітнього середовища, побудованого на суб'єкт-суб'єктних стосунках з метою успішного просування студента персональною освітньою траєкторією.

Напрями подальших досліджень в означеній сфері пов'язані з розробкою теоретичних та методичних засад персонодидактики, практикоорієнтованого змісту персоналізованого навчання тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беспалько В. П. Образование и обучение с участием компьютеров (педагогика третьего тысячелетия). – Москва: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2002. – 352 с.
2. Грачёв В. В. Теоретические основы персонализации образовательного процесса в высшей школе: автореф. дис. на соискание уч. степени доктора пед. наук: спец. 13.00.01 – «Общая педагогика, история педагогики и образования» / В. В. Грачёв. – Москва, 2007. – 39 с.
3. Крупський Я. В. Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій: словник / Я. В. Крупський, В. М. Михалевич. – Вінниця: ВНТУ, 2010. – 72 с.
4. Нестеренко В. В., Бобошко В. В. Персоналізація навчальної діяльності студентів // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. – 2016. – № 1 (108). – С. 55–61.
5. Персона / Великий тлумачний словник сучасної мови. – URL: <https://slovnyk.me/dict/vts/персона>.
6. Персона / Национальная философская энциклопедия. – URL: <https://terme.ru/termin/persona.html>.
7. Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012 – 436 с.
8. Тахохов Б. А. Персонодидактика в современной высшей школе // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – №6. – URL: <http://www.science-education.ru/120-16246> (дата обращения 25.03.2020).
9. Фурман А. Системна диференціація навчання: концепція, теорія, технологія / А. Фурман // Освіта і управління. – 1997. – Том 1. – кн. 2. – С. 37–67.
10. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. / К. С. Якиманская. – Москва: Сентябрь, 1996. – 96 с.
11. Ambient Insight's 2016 Learning Technology Research Taxonomy, Research Methodology, Product Definitions, and Licensing Model. Updated: January 2016. – URL: http://www.ambientinsight.com/Resources/Documents/Ambient_Insight_Learning_Technology_Taxonomy.pdf.
12. Chatti M. A. Personalization in Technology Enhanced Learning: A Social Software Perspective: dissertation / M. A. Chatti. – AahenaUnivercity. – 2010. – 399 p.
13. Digitale Lernszenarien im Hochschulbereich. Vorgelegt von HIS-Institut für Hochschulentwicklung (HIS-HE). Dr. Klaus Wannemacher. Unter Mitwirkung von Imke Jungermann, Julia Scholz, Hacer Tercanli und Dr. Anna von Villiez. Arbeitspapier Nr. 15 / Januar 2016. – 114 p.
14. Fiedler Sebastian Personal learning environments: concept or technology? [Electronic resource] / Fiedler Sebastian, Väljataga Terje // International Journal of Virtual and Personal Learning Environments. – 2011. – 2 (4): 1–11. – URL: https://www.researchgate.net/publication/220066333_Personal_Learning_Environments_Concept_or_Technology.
15. Johnson L., Adams Becker S., Cummins M., Estrada V., Freeman A. and Hall C. (2016). NMC Horizon Report: 2016 Higher Education Edition. Austin, Texas: The New Media Consortium.
16. Park Y. Blogging for Informal Learning: Analyzing Bloggers' Perceptions Using Learning Perspective [Electronic resource] / Y. Park, G. MiHeo, R. Lee. – URL: http://www.ifets.info/journals/14_2/13.pdf.

17. Personal Learning Environments: Challenging the dominant design of educational systems [Electronic resource] / S. Wilson etc. – URL: http://dspace.ou.nl/bitstream/1820/727/1/sw_ectel.pdf.

18. 7 Things You Should Know About Personal Learning Environments [Electronic resource] // EDUCAUSE Learning Initiative. – 2009. – Retrieved Apr 14, 2016. – URL: <https://library.educause.edu/resources/2016/2/7-things-you-should-know-about-the-2016-key-issues-in-teaching-and-learning>.

REFERENCES

1. Bepalko V. P. Obrazovanye y obuchenye s uchastyem kompiuterov (pedahohyka treteho tisiacheletyia). – Moskva: Yzdatelstvo Moskovskoho psykholoho-sotsyalnoho ynstytuta; Voronezh: Yzdatelstvo NPO «MODЭK», 2002. – 352 s.

2. Hrachëv V. V. Teoretycheskye osnovi personalyzatsyy obrazovatelnoho protsessa v visshei shkole: avtoref. dys. na soyskanye uch. stepeny doktora ped. nauk: spets. 13.00.01 – «Obshchaia pedahohyka, ystoriya pedahohyky y obrazovanyia» / V. V. Hrachëv. – Moskva, 2007. – 39 s.

3. Krupskiy Ya. V. Tlumachnyi slovnyk z informatsiino-pedahohichnykh tekhnolohii: slovnyk / Ya. V. Krupskiy, V. M. Mykhalevych. – Vinnytsia: VNTU, 2010. – 72 s.

4. Nesterenko V. V., Boboshko V. V. Personalizatsiia navchalnoi diialnosti studentiv // Naukovyi visnyk Pivdenoukrajinskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho. – 2016. – № 1 (108). – S. 55–61.

5. Persona / Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi movy. – URL: <https://slovnik.me/dict/vts/persona>.

6. Persona / Natsyonalnaia fylosofskaia entsyklopedyia. – URL: <https://terme.ru/termin/persona.html>.

7. Profesiina pedahohichna osvita: osobystisno oriientovanyi pidkhid: monohrafiia / za red. O. A. Dubaseniuk. – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2012 – 436 s.

8. Takhokhov B. A. Personodydaktyka v sovremennoi visshei shkole // Sovremennye problemy nauky y obrazovanyia. – 2014. – № 6. – URL: <http://www.science-education.ru/120-16246> (data obrashchenyia 25.03.2020).

9. Furman A. Systemna dyferentsiatsiia navchannia: kontseptsii, teoriia, tekhnolohiia / A. Furman // Osvita i upravlinnia. – 1997. – Tom 1. – kn. 2. – S. 37–67.

10. Yakymanskaia I. S. Lychnostno-oriientirovannoe obuchenye v sovremennoi shkole. / K. S. Yakymanskaia. – Moskva: Sentiabr, 1996. – 96 s.

11. Ambient Insight's 2016 Learning Technology Research Taxonomy, Research Methodology, Product Definitions, and Licensing Model. Updated: January 2016. – URL: http://www.ambientinsight.com/Resources/Documents/Ambient_Insight_Learning_Technology_Taxonomy.pdf.

12. Chatti M. A. Personalization in Technology Enhanced Learning: A Social Software Perspective: dissertation / M. A. Chatti. – AahenaUnivercity. – 2010. – 399 p.

13. Digitale Lernszenarien im Hochschulbereich. Vorgelegt von HIS-Institut für Hochschulentwicklung (HIS-HE). Dr. Klaus Wannemacher. Unter Mitwirkung von Imke Jungermann, Julia Scholz, Hacer Tercanli und Dr. Anna von Villiez. Arbeitspapier Nr. 15 / Januar 2016. – 114 p.

14. Fiedler Sebastian Personal learning environments: concept or technology? [Electronic resource] / Fiedler Sebastian, Våljataga Terje // International Journal of Virtual and Personal Learning Environments. – 2011. – 2 (4): 1–11. – URL: https://www.researchgate.net/publication/220066333_Personal_Learning_Environments_Concept_or_Technology.

15. Johnson L., Adams Becker S., Cummins M., Estrada V., Freeman A. and Hall C. (2016). NMC Horizon Report: 2016 Higher Education Edition. Austin, Texas: The New Media Consortium.

16. Park Y. Blogging for Informal Learning: Analyzing Bloggers' Perceptions Using Learning Perspective [Electronic resource] / Y. Park, G. MiHeo, R. Lee. – URL: http://www.ifets.info/journals/14_2/13.pdf.

17. Personal Learning Environments: Challenging the dominant design of educational systems [Electronic resource] / S. Wilson etc. – URL: http://dspace.ou.nl/bitstream/1820/727/1/sw_ectel.pdf.

18. 7 Things You Should Know About Personal Learning Environments [Electronic resource] // EDUCAUSE Learning Initiative. – 2009. – Retrieved Apr 14, 2016. – URL: <https://library.educause.edu/resources/2016/2/7-things-you-should-know-about-the-2016-key-issues-in-teaching-and-learning>.

РЕЗЮМЕ

Юрий Красильник,

кандидат педагогических наук, доцент
Киевский Национальный университет
строительства и архитектуры

Концептуальные основы персондидактики высшей школы

Исследованы и обоснованы концептуальные основы персондидактики как системы научно-практического и психолого-педагогического сопровождения профессионального и личностного развития студента. Раскрыта сущность личностного подхода как эффективного субъект-субъектного взаимодействия в образовательной практике, реализация которого предусматривает создание действенных условий для самореализации субъектов образовательного процесса, построения персонализированного обучения для решения студентами учебных, учебно-методических и учебно-научных задач. Доказана необходимость и возможность персондидактики, в совокупности своих методологических основ, теоретико-методических подходов, для создания действенного механизма реализации гуманистической парадигмы персонализированного образовательного процесса.

Ключевые слова: *личностно ориентированное обучение; личностный подход; персондидактика высшей школы; индивидуализация; дифференциация и персонализация обучения.*

SUMMARY

Yuri Krasylnyk,

PhD (Pedagogical sciences),
associate professor, Kyiv National
University of Construction and Architecture

Conceptual basis of personodidactics higher school

Introduction. *An urgent need of a modern society in which intelligence, human knowledge, its scientific, educational and cultural levels are a strategic resource for sustainable development is the innovative development of education. It is this approach that leads to the substantiation of theoretical and methodological foundations of personodidactics as a component of higher education pedagogy.*

Purpose. *The purpose of gender is to substantiate the conceptual foundations of persona as a resource for quality assurance in higher education.*

Methods. *The article uses a set of methods of theoretical and empirical research (analysis, comparison, synthesis, systematization, classification and synthesis of theoretical data presented in pedagogical, psychological and methodological literature, study and generalization of advanced pedagogical experience, identification of the present state of the problem of the research state).*

Results. *As a result of the conducted research it is established that the essence of higher education persona, as a theory and practice of personalized learning, lies in the synthesis of personalized theoretical and methodological complex of formal, informal and informal learning, building a purposeful two-sided personalized educational process of student organization and stimulation personal contacts.*

Originality. *The scientific novelty of the research results is that the constructive personodidactics of the higher school is presented through structural components: personified physical environment, the staff of the higher education institution, personal educational programs. The practical significance of the results of the study is that personodidactics in the totality of their methodological foundations, theoretical and methodological approaches can become an effective mechanism of realization of the humanistic paradigm.*

Conclusion. *Personalization of the student's personality is the result of his development, which is unthinkable without the personalized educational process of higher education, that is, personalized didactics. Areas of further research are related to the development of theoretical and methodological foundations of personalized didactics, practically oriented content of personalized learning etc.*

Key words: *personality-oriented learning; personal approach; person; higher education personalization; individualization; differentiation and personalization of learning.*

Ольга Красницька,
кандидат педагогічних наук
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-0417-3318
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/191-202

МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ ПУБЛІЧНОГО ВИСТУПУ

У статті обґрунтовано й розкрито зміст методики підготовки публічного виступу. Окреслено основні аспекти підготовки промови у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників. Публічний виступ представлено як можливість самопрезентації, донесення до широкого загалу ідей, думок, поглядів та інтенційних намірів. Визначено й охарактеризовано тринадцять етапів підготовки публічного виступу: визначення теми виступу, характеристика аудиторії («малювання» її портрету), формулювання мети виступу, підбір аналітичного матеріалу, підготовка тексту промови, візуалізація промови, підготовка запитань-відповідей, тренування публічного виступу, підготовка зовнішнього вигляду й «чарівної валізи оратора», психологічне самоналаштування, перевірка себе – контрольний список «Фенікс», самоаналіз публічної промови, самопохвала.

Ключові слова: публічний виступ; промова; викладач; офіцер; військовий керівник; оратор; доповідач; аудиторія; слухач; етапи підготовки публічного виступу.

Постановка проблеми. Яку роль для сучасного викладача, офіцера, військового керівника відіграє уміння володіти словом, уміння говорити, уміння впливати на навколишніх? Чи можна на сьогодні обійтися без розвинених ораторських умінь? Сучасне інформаційне суспільство вимагає від людини, а тим більше фахівця, діяльність якого протікає в ланці взаємодії «людина–людина», уміння сприймати, обробляти й передавати великі об'єми інформації, уміння вести ефективну комунікацію, висловлювати свої думки, доносити їх до аудиторії, переконливо говорити як з одним співрозмовником, так і десятками, сотнями, уміння виступати перед публікою.

Викладач під час навчального заняття не лише викладає слухачам (курсантам, студентам) матеріал із підручників та посібників, а створює цікаву й захопливу подорож до океану знань, розкриває перед ними нові горизонти, веде їх у світ професійного розвитку та самовдосконалення. Читання тексту лекції за кафедрою є неефективним. Сучасний викладач будує активну взаємодію з аудиторією, яка виступає не лише в ролі учнів, а й в ролі вчителя. Він її навчає, мотивує, надихає, спрямовує і водночас вчиться в неї. Кожне навчальне заняття, виступ на науковій конференції, семінарі, звіт тощо є публічними виступами. Військовий керівник, офіцер, який виступає перед особовим складом, на нараді, оголошує наказ, доводить інформацію, ставить завдання, дає інтерв'ю – виступає публічно. Він має вміти чітко, зрозуміло, доступно й переконливо говорити. Тобто публічні виступи супроводжують викладача, військового керівника, офіцера щодня. Варто сказати, що вони є ораторами, які мають щоденно досягати успіху для ефективного виконання

освітніх і службових завдань, професійних обов'язків перед суспільством та державою. Чи потребує публічний виступ попередньої підготовки?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Часто говорять, що публічний виступ не вимагає підготовки, краще за все звучить імпровізація. Але чи насправді це так? Мігель де Сервантес зауважує: «Говорити, не думаючи, – те саме, що стріляти, не прицілюючись». Навіть кваліфікований снайпер не потрапить точно в ціль без попередньої підготовки й концентрації на мішені. Неодумана думка звучить невпевнено та непереконливо. Аргументи, підібрані за одну хвилину, можуть стати неефективними для певної аудиторії. В. Шейнов виокремлює дві умови переконливості виступу: 1) високий рівень культури, професіоналізму, мовлення оратора; 2) гарна підготовка до виступу [14, с. 230]. Як відомо, успішний експромт – підготовлений експромт. До будь-якого виступу, навчального заняття потрібно готуватися.

Питання підготовки публічного виступу розглядають більшість науковців, викладачів, які займаються риторикою та ораторським мистецтвом. Проте, чи всі аспекти враховані? С. Абрамович і М. Чикарькова виділяють такі етапи підготовки промови: вибір теми, складання плану, збирання матеріалу, запис промови, розмітка тексту знаками паритур, тренування [1]. Зі свого боку, Х. Леммерман визначає збір матеріалу, відбір матеріалу та його організацію, обдумування матеріалу (медитація, зв'язка деталей, коментування матеріалу), першу редакцію ключових слів (попередня редакція), стилістичне оформлення головної частини (тренування у словесному оформленні), формулювання вступу й висновку, загальний контроль, другу редакцію ключових слів (остаточна редакція), уявне освоєння амп, риторичне освоєння (спроба промови) [8].

Відомий дослідник мистецтва переконання В. Шейнов наголошує, що до виступу потрібно зібрати інформацію, скласти план, написати текст публічної промови, провести репетицію [14]. О. Олійник виокремлює такі етапи підготовки виступу: теоретичний (вибір, формулювання, аналіз теми виступу), стратегічний (визначення надзавдання виступу та формулювання логіко-композиційного уявлення про виклад матеріалу, тобто підготовка тез і загального плану промови), аналітичний (розробка теми та її аналіз, бібліографічний пошук, нагромадження й систематизація матеріалу, складання тексту), редакційний (логіко-композиційний аналіз тексту промови та його доопрацювання, стилістичний аналіз тексту, літературне шліфування), тактичний (безпосередня підготовка до виступу з орієнтацією на конкретну аудиторію) [9].

Дослідниця комунікативної майстерності М. Соснова серед основних етапів підготовки промови називає аналіз ситуації публічного виступу, підбір і класифікацію матеріалу, складання плану та написання конспекту виступу, створення тексту промови [12]. І. Підкуркова виділяє визначення теми, формулювання мети, складання плану, збирання матеріалу, систематизацію матеріалів, обмірковування та аналіз матеріалу, етап письмової фіксації тексту промови, репетицію [10]. Зі свого боку, В. Вандишев та О. Переломова, орієнтуючись на древньогрецький канон, виокремлюють інвенцію (визначення

теми, характеристика аудиторії, вибір матеріалу для виступу), диспозицію (розміщення матеріалу й оформлення структури промови), меморію (запам'ятовування тексту) [3].

Дещо відрізняється підхід до підготовки виступу у О. Фесенко, яка пропонує звернути увагу на визначення мети промови, збір інформації про аудиторію, конструювання свого образу, визначення власної ролі, підготовку тексту виступу, вибудовування промови згідно із законами сприйняття, використання можливостей мовлення, організацію простору для виступу, налаштування на аудиторію [13]. Нам імпонують погляди З. Куньч, Г. Городиловської, І. Шмілик, які вважають за необхідне під час підготовки виступу визначити його тему (інвенція), добрати матеріал, скласти план, розподілити зібраний матеріал у необхідній логічній послідовності (диспозиція), написати текст з урахуванням мовностилістичних засобів (елокуція), запам'ятати його (меморія), виголосити промову перед аудиторією (акція) [6].

Аналіз праць вищезазначених авторів, а також О. Баєвої, Л. Введенської, Л. Павлової, Л. Мацько, О. Мацько, П. Сопера [11], І. Томана та ін. показує, що серед основних етапів підготовки публічного виступу ритори виокремлюють визначення теми промови, формулювання мети, складання плану, підготовку тексту, тренування. На наше переконання, у полі зору оратора залишаються досить важливі аспекти, на які варто звернути увагу. Десятирічний досвід публічних виступів за різноманітною тематикою, напрямками й жанрами, трирічний досвід викладання риторики в Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського, навчання офіцерів, військових керівників та викладачів ораторському мистецтву й красномовству дав змогу нам обґрунтувати методику підготовки публічного виступу.

Мета статті – обґрунтувати та розкрити зміст методики підготовки публічного виступу.

Методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння і систематизація наукових джерел, проектування.

Виклад основного матеріалу. Підготовка публічного виступу – запорука його успіху. Чим ґрунтовнішою вона буде, тим оратор почуватиметься впевненіше, говоритиме переконливіше, а виступ стане вагомим для слухачів. Як зазначають С. Абрамович і М. Чікарькова, «...всяка освіченість, має таку загадкову властивість: чим більше людина знає чужих думок, тим самостійнішим стає її власне мислення, тим оригінальніша вона в поглядах, а значить – цікавіша для інших» [1, с. 139]. Тож високий професійний рівень викладача, офіцера, військового керівника – оратора, всеобізнаність із питань, що доносить до цільової аудиторії, дасть йому змогу досягнути власної мети та успіху.

Методика підготовки публічного виступу містить у собі тринадцять етапів, що розкривають основні кроки, які має зробити оратор до забезпечення результативності власного публічного мовлення. Він має пам'ятати, що слухачі не бачать процесу підготовки виступу, але насолоджуються, або навпаки, його результатом. Оратор не зможе вибачитися за свою непередготовленість, іншими

словами – аудиторію навіть не цікавить, скільки часу він мав та скільки приклав зусиль. Слухачі хочуть отримати результат, на який сподіваються, заради якого прийшли на виступ і заради якого витрачають свій дорогоцінний час. Отже, нами було визначено наступні етапи підготовки публічного виступу.

Перший етап – визначення теми виступу. Обираючи тему виступу, оратор має врахувати такі аспекти: цікавість теми для нього та аудиторії, чіткість формулювання, конкретність, потрібність цієї проблематики слухачам, головна ідея промови, «ізіюминка», що приверне увагу, обізнаність оратора, достатній рівень знань та вмінь із тематики виступу. Існує два варіанти, коли тему промови оратор обирає самостійно, або вона вже задана, і він може її конкретизувати. Але інтерес слухача до неї формується задовго до виходу доповідача та її озвучення.

Другий етап – характеристика аудиторії («малювання» її портрету). Оратор має пам'ятати, що під час публічної промови головною є аудиторія, а не він. Викладач, офіцер, військовий керівник виступає для слухачів, а не для себе. Його результат – це результати слухачів. Для ефективного впливу на аудиторію та побудови продуктивної взаємодії з нею, досягнення мети виступу необхідно визначити, на кого оратор буде впливати, з ким спілкуватися, тобто намалювати її портрет. Якщо слухачі зібралися в одній аудиторії, їх щось об'єднує, варто це з'ясувати. Оратор повинен поставити перед собою мінімум два запитання: 1) Яка аудиторія мене очікує? 2) Що ця аудиторія знає про предмет виступу? Якщо слухачі гарно обізнані з теми, то оратору потрібно поставити третє запитання: як зробити предмет, добре відомий аудиторії, новим і цікавим?

Третій етап – формулювання мети виступу. Мета – це кінцевий результат, якого викладач, офіцер, військовий керівник прагне досягнути під час публічного виступу. Промова без цілі є неефективною, на яку доповідач даремно витрачає час. Оратору рекомендуємо поставити перед собою запитання: якого ефекту він хоче досягнути у виступі? Можливо, справити враження, щоб слухачі змінили свою поведінку, сприйняли інформацію, виконали поставлене завдання, купили книгу, записалися на курс тощо. Варто також конкретизувати, про що аудиторія має дізнатися, або що саме повинна зробити, яких дій оратор чекає від неї, чому його дослухають до кінця. Від цього залежатиме підбір інформації, вибір аргументів, постановка запитань, відповіді на них. Мета має бути співзвучною з темою, розкривати головну ідею промови, відповідати критеріям (позитивне формулювання цілі, реалістичність, конкретність, досягнутість, вимірність, гнучкість, екологічність, всеохоплюваність).

Четвертий етап – підбір аналітичного матеріалу. Він охоплює аналіз літературних джерел (енциклопедичної, навчально-методичної, наукової, науково-популярної, художньої, публіцистичної літератури), статистичних даних, офіційних документів, особистого досвіду, інтерв'ю, бесід, відеороликів, фільмів, матеріалів Internet тощо. Історії, притчі, цитати варто виписувати, вони знадобляться для привернення уваги. Необхідно максимально зібрати потрібної інформації та проаналізувати її, зробити виписки, закладки, занотувати тези.

П'ятий етап – підготовка тексту промови. На цьому етапі оратор складає структуру виступу, що містить вступну, основну й заключну частини, і пише власне текст промови. Будь-який виступ має бути структурованим, незважаючи на те, чи це лекція, розповідь, звіт, оголошення наказу, виступ на нараді, вітальне слово, чи презентація. Р. Кушнір пише: «... структура – наче кістяк, який можна обшити м'ясом (фактами, цифрами, інформацією) та обтягнути шкірою (мотивація, форма подачі)» [7, с. 40]. Оратору необхідно продумати, про що він буде говорити у вступній, основній і заключній частинах промови, оскільки кожна з них має свої завдання. Таким чином, складеться уявна картинка всього виступу.

Оратор самостійно обирає шлях підготовки тексту виступу залежно від професіоналізму, досвіду, індивідуальних особливостей, а саме: написати весь текст повністю, занотувати тези, підготувати презентацію в PowerPoint чи іншій програмі, не записувати текст промови. Кріс Андерсон пише «...на жаль, більшість незаписаних промов виливаються в напівсирі пояснення, помилкові висновки, відсутність ключових елементів і зайву інформацію» [2, с. 146]. Ми рекомендуємо писати весь текст повністю, щоб у процесі підготовки його можна було відредагувати, перевірити регламент, обміркувати, доопрацювати, додаючи або вилучаючи певні елементи, репліки, речення, вивчити. Написаний текст легко під час репетиції промови вкласти у відведений для неї час. Виступати перед аудиторією бажано вже без аркушів або маючи тези виступу чи презентацію. Таким чином, оратор залишить можливість для імпровізації.

На етапі підготовки тексту промови потрібно також продумати техніки привертання уваги аудиторії й гармонійно їх вписати в текст промови. Особливо це стосується історій, притч, анекдотів, байок, вправ. Вони мають бути взаємопов'язані з матеріалом виступу.

Шостий етап – візуалізація промови. Найкращий виступ – той, який можна слухати, дивитися, відчувати й аналізувати. Як відомо, людина сприймає інформацію за різними каналами – візуальним, аудіальним, кінестетичним, дигітальним. Незважаючи на те, що один із них переважає, інші теж розвинені. Тому варто під час промови впливати на всі канали сприйняття інформації. Оратору необхідно за можливістю візуалізувати матеріал, що подає. Він може зробити презентацію (слайди), показати відеоролик, фото, картинки, плакати тощо. Також підготувати роздаткові матеріали, використати дошку чи фліпчарт і на них записати основні положення, намалювати схему.

Сьомий етап – підготовка запитань-відповідей. Досить поширеною причиною високого рівня хвилювання перед виступом є боязнь запитань слухачів. Проте, знаючи аудиторію та предмет промови, оратор має змогу передбачити близько 80 % можливих запитань і підготувати відповіді на них. Якщо виявиться, що на деякі не зможе відповісти, то потрібно проконсультуватися з іншими фахівцями. Недаремно Вінстон Черчилль ретельно готувався до виступів і всі свої найвідоміші фрази придумував та відшліфовував задалегідь. Відповіді на запитання аудиторії – це ще одна можливість для викладача, офіцера, військового керівника підтвердити компетентність (експертність) у запропонованій проблемі чи темі, довести свою

думку, озвучити головну ідею, переконати слухачів, закріпити в їхній пам'яті основні положення виступу, спонукати до дій, досягнути поставленої мети.

Восьмий етап – тренування публічного виступу. Будь-яка промова потребує репетиції, лише написаного тексту недостатньо. Його потрібно правильно озвучити й донести до аудиторії. Навіть цікаву інформацію можна спотворити за умови неправильної подачі, а зовсім нецікавою завоювати увагу слухачів. Вінстон Черчилль читав свої майбутні виступи у ванні, перед дзеркалом, у ліжку, в аудиторії тощо. Відомий оратор завжди тренував по декілька разів промову до того, як виголосити її перед цільовою аудиторією. Викладач, офіцер, військовий керівник не є виключенням. Не варто спокушатися ідеєю, якщо оратор знає, що саме збирається сказати, то так все і скаже.

Тренування виступу дає можливість запам'ятати текст промови; розставити акценти, наголоси, зробити мовлення різноманітним; відпрацювати техніку мовлення; внести корективи у промову, відредагувати текст; продумати засоби взаємодії з аудиторією, техніки управління її увагою; відпрацювати стиль мовлення, доречний у певній ситуації; зробити виступ ясним, зрозумілим, доступним і цікавим для аудиторії; подолати невпевненість та хвилювання; відпрацювати регламент виступу; визначити недоліки й усунути їх; прослідкувати за своєю невербальною поведінкою; подивитися на візуальний матеріал виступу з боку аудиторії.

П. Сопер порівнює ефект від тренування публічного виступу з діяльністю актора. Учений пише: «...усі відмічають безпосередність, із якою тримаються на сцені актори. Якщо б виступали любителі, то глядач не стримався, щоб у цьому разі сказати: «Такий-то грав дуже природньо...». Але глядач не бачив їх на першій репетиції. Актори пропрацьовують кожен рух, кожен рядок по тридцять разів, а деякі жести та репліки повторюють по шістдесят–сто разів» [11, с. 23]. Тож для яскравого й переконливого виголошення промови її необхідно кілька разів прочитати, запам'ятати основні положення, розставити акценти. Під час тренування оратор має можливість записати виступ на диктофон, щоб прослухати та врахувати дефекти мовлення, або виголосити перед друзями чи рідними, які забезпечать зворотний зв'язок і підкажуть, на що потрібно звернути увагу, або записати промову на відеокамеру. У виступі не має бути двозначних понять, висловів, незрозумілих для аудиторії метафор, порівнянь, слів, звуків «е-е-е, ну» тощо. Обов'язково потрібно виголосити промову з візуальними засобами, наприклад, презентацією, щоб знати, де зупинитися, де поглянути на слайд. Це забирає час, а оратор повинен дотримуватися регламенту виступу.

Дев'ятий етап – підготовка зовнішнього вигляду й «чарівної валізи оратора». Зовнішній вигляд – це візитна картка оратора. Викладач, офіцер, військовий керівник тільки-но переступає поріг аудиторії чи кабінету, виходить за кафедру, слухачі вже звертають на нього увагу – як він виглядає, у що вдягнений, яку має зачіску, далі – як рухається, його міміку, жести, потім – як він говорить. Зовнішній вигляд надає аудиторії першу інформацію про оратора, його смаки, стиль, охайність, повагу до неї й до себе.

«Чарівна валіза» – це кейс (валіза) оратора, який він має взяти із собою на виступ. Йому необхідно ретельно продумати, які речі знадобляться під час промови та для безпосередньої підготовки до неї. Залежно від індивідуальних потреб викладач, офіцер, військовий керівник самостійно складає «чарівну валізу». Водночас відзначимо обов'язкові її елементи, а саме: 1) предмети, що знадобляться під час виступу – ручка, презентер, лазерна указка, ноутбук, кабель до проєктора, планшет, доповідь, чисті аркуші паперу, флешка, роздатковий матеріал, фото тощо; 2) речі, що допоможуть привести зовнішній вигляд впорядок – гребінець для волосся, засіб із догляду за взуттям, змінний одяг, косметика тощо; 3) інші речі – аптечка, пляшка води, носова хустинка, парасолька тощо.

Десятий етап – психологічне самоналаштування. Досить часто можна спостерігати, що викладач, офіцер, військовий керівник покладається на надію, що все складеться добре, потрібно виступити – виступлю. Р. Кушнір пише: «...не можна виходити на виступ зі Швейковою філософією, що як би там не було, а якось то буде, бо ще не так було, щоб якось та й не було» [7]. У такому разі насправді все буде погано. Психологічна установка відіграє дуже важливу роль. Оратор має налаштуватися на приємні події, враження, дати собі позитивну установку на виступ, візуалізувати його. Упевненість у собі – найважливіша якість лідера. Викладач, офіцер, військовий керівник – лідер для аудиторії, приклад для наслідування. Почервоніння, спітніння, метушіння абсолютно зайві. Надмірний рівень хвилювання можна побороти, знайшовши індивідуальні ефективні техніки й методи. Серед них виокремимо дихальні вправи, застосування методів психічної саморегуляції (аутогенне, психом'язове, ідеомоторне тренування, вплив на зовнішні прояви стресу, десенсибілізація, самомасаж тощо), фізичне навантаження (наприклад, вправа – присідання 50 разів), телефонний дзвінок людині, яка надихне на успіх, підбадьорить, або прийти за 15 хв. до виступу й поспілкуватися зі слухачами тощо.

Оратору рекомендуємо візуалізувати успішний виступ. Візуалізація – ефективний метод психічної саморегуляції, що дає змогу, приклавши мінімум зусиль, досягнути успіху. Джон Кехо у книзі «Підсвідомості все підвладне» зазначає, що за допомогою неї можна створювати власну реальність і впливати на неї. «...Для візуалізації необхідно уявляти себе в ситуації, що ще не відбулася, зображуючи, як ви робите або маєте те, чого хочете, й успішно досягаєте бажаних результатів» [4, с. 21]. Тут же автор приводить приклади успішних людей, зокрема Арнольда Шварцнегера, Кріс Полейн, Браяна Едвардса, які використовували у своїй практиці цей метод для досягнення високих результатів. Таким чином, відображаючи вдалий виступ, оратор дає собі позитивну установку. Потрібно вірити у свій успіх. Психіка віддзеркалює наші думки в діях.

Одинадцятий етап – перевірка себе – контрольний список «Фенікс». Центральне розвідувальне управління США розробило контрольний список запитань «Фенікс», що дає змогу агентам поглянути на розв'язання завдання під різними кутами зору. Нами було складено список запитань, відповіді на які

допоможуть подивитися на підготовлений виступ із різних боків, пересвідчитися у власній підготовленості до промови, за необхідністю внести останні зміни. Отже, оратору варто відповісти на такі запитання:

- Для чого (чому) я виступаю?
- Що я очікую від виступу? Від аудиторії?
- Як я зрозумію, що промова була успішною?
- Чому мій виступ є корисним для слухачів?
- Що я знаю, у чому впевнений (щодо виголошення промови)?
- Що для мене залишається невідомим?
- Чи залишилися нерозв'язані (суперечливі) проблеми або питання?
- За скільки часу я маю прийти на виступ, щоб усе підготувати?
- Чи потрібна мені допомога?
- Чи може виникнути неочікувана ситуація під час виступу (наприклад, погасне світло)? Чи маю я план «Б»?
- Чи зможу я використати метод імпровізації в разі потреби?
- Я налаштований на успіх? Я впевнений у собі?

Наступним кроком оратора є власне публічний виступ перед аудиторією. Проте процес підготовки від одного до іншого виступу є безперервним, адже варто згадати про аналіз промови, що дає можливість вдосконалити наступний виступ.

Дванадцятий етап – самоаналіз публічної промови. Це крок до розвитку ораторських умінь, підготовки наступного кращого виступу. Самоаналіз виступу дає змогу відшукати свої переваги, їх удосконалити й користуватися ними, а також – недоліки, способи їх усунення та недопущення помилок у майбутньому. Таким чином, це безперервний процес підготовки й самовдосконалення оратора – один виступ змінюється іншим.

Серед критеріїв самоаналізу публічної промови виділяємо такі:

- Успішність виступу. Чи досягнули мети свого виступу? Наскільки він був успішним?
- Дотримання регламенту. Чи вклалися в регламент? Якщо ні, то чому?
- Актуальність теми для аудиторії.
- Повнота викладення матеріалу, його структурованість.
- Якість вступної, основної та заключної частин промови. Чи в кожній частині було досягнуто мети? Чи був матеріал зрозумілий для аудиторії? Чи прослідковувалася логіка його викладу? Чи був матеріал візуалізований (реалізація принципу наочності).
- Активність аудиторії. Чи були активними слухачі під час виступу? Чи вони використовували методи рефлексивного, нерефлексивного слухання? Чи задавали запитання?
- Увага аудиторії. Чи був матеріал цікавим слухачам? Які техніки управління увагою використано? Чи вдалося утримати увагу аудиторії протягом усього виступу?

– Переконливість публічної промови. Що вразило слухачів під час виступу? Що спонукало до дій? Що запам'яталося?

– Невербальна поведінка оратора – використані засоби кінесики та проксемики, відчуття свободи й комфортності під час виступу.

– Техніка мовлення, культура мовлення оратора. Як використовували голос? Чи управляли за допомогою нього увагою аудиторії? Чи було мовлення різнобарвним, милозвучним?

– Запитання до оратора. Скільки їх було задано, які саме, якість відповідей на них.

– Успішність імпровізації.

– Переваги виступу.

– Недоліки виступу.

– Задоволення власним виступом.

– Побажання (поради) для самовдосконалення.

Тринадцятий етап – самохвала – ресурс для наступних виступів. Після ретельного аналізу власної промови оратору варто похвалити себе, мотивувати до дій. Якщо навіть виступ був невдалим, необхідно знайти, за що себе можна похвалити. Можливо, за те, що оратор гарно тримався перед аудиторією, відповів на задані запитання, дотримався регламенту, привернув у певний момент увагу слухачів, вдало використав анекдот тощо. Будь-який виступ навчає, допомагає розвивати вміння, формувати практичні навички.

Публічний виступ – це можливість. Можливість показати себе, заявити про себе, презентувати результати власної діяльності, роботи команди, групи, організації, університету, кафедри. Це можливість висловити свою думку, донести до широкого загалу власну ідею. Це можливість підписати мільйонний контракт, відстояти свою позицію, виграти конкурс. Це можливість стати відомим. Це можливість пізнання себе, розвитку, самовдосконалення. Це можливість змінити своє життя та життя інших. Це вірний шлях до успіху. Як ми бачимо, публічний виступ представляє для кожного з нас тисячі можливостей [5, с. 138].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Викладач, офіцер, військовий керівник – це людина, яка здатна змінювати життя слухачів, є прикладом для наслідування, лідером для аудиторії, взірцем моральності, успішності та власної ефективності. Виступаючи публічно оратор має можливість показати себе, змінити думки іншої людини, захистити честь свого підрозділу, освітлити шлях для слухача, спонукати його до змін і нових перемог у житті та професійній діяльності.

Підготовка публічного виступу – запорука його ефективності. Оратор самостійно обирає шлях – до успішної промови або до провалу. Нами запропоновано методика підготовки вдалого публічного виступу, що принесе позитивний результат, як оратору, так і слухачам. Основними етапами підготовки промови є такі: визначення теми виступу, характеристика аудиторії («малювання» її портрету), формулювання мети виступу, підбір аналітичного матеріалу, підготовка тексту промови, візуалізація промови, підготовка

запитань-відповідей, тренування публічного виступу, підготовка зовнішнього вигляду й «чарівної валізи оратора», психологічне самоналаштування, перевірка себе – контрольний список «Фенікс», самоаналіз публічної промови, самопохвала.

Перспективами подальших досліджень є вивчення особливостей управління увагою аудиторії під час публічного виступу, лайф-аків, що дадуть змогу зробити виступ цікавим, неординарним, новим для слухачів і забезпечать досягнення успіху у взаємодії з ними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамович С. Д., Чікарькова М. Ю. Риторика : навч. посіб. Львів : Світ, 2001. 240 с.
2. Андерсон Кріс. Успішні виступи на TED. Рецепти найкращих спікерів. 2-ге вид. Київ : Наш формат, 2017. 256 с.
3. Вандишев В. М., Переломова О. С. Риторика у філософсько-комунікативному вимірі : підручник. Київ : Кондор-вид-во, 2017. 492 с.
4. Кехо Джон. Підсвідомості все підвладне. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2019. 175 с.
5. Красницька Ольга. Відчуття щастя в публічному виступі. *Щастя та сучасне суспільство* : зб. матеріалів міжнар. наук. конф. (Львів, 20–21 березня 2020 р.). Львів : СПОЛОМ, 2020. С. 137–139.
6. Куньч Зоряна, Городиловська Галина, Шмілик Ірина. Риторика : підручник. Львів : вид-во Львівської політехніки, 2016. 496 с.
7. Кушнір Р. О. Великий оратор або як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич : Коло, 2013. 258 с.
8. [Леммерман Х.](https://royallib.com/read/lemmerman_X/uchebnik_ritoriki_trenirovka_rechi_s_upragneni_yami.html#122880) Учебник риторики. Тренировка речи с упражнениями. 2000. URL: https://royallib.com/read/lemmerman_X/uchebnik_ritoriki_trenirovka_rechi_s_upragneni_yami.html#122880.
9. Олійник О. Б. Основи ораторської майстерності : навч. посіб. Київ : Кондор, 2010. 181 с.
10. Ораторське мистецтво : підручник / М. П. Требін та ін. ; за ред. М. П. Требіна, Г. П. Клімової. 2-ге вид. Харків : Право, 2015. 208 с.
11. Сопер Поль Л. Основы искусства речи. Ростов-на-Дону : Феникс, 1995. 448 с.
12. Соснова М. Л. Тренинг коммуникативного мастерства : учеб.-практ. пособ. Москва : Академический Проект, 2010. 265 с.
13. Фесенко О. П. Академическая риторика : учеб. пособ. Омск : изд-во АНО ВПО «Омский экономический институт» ; ОАБИИ, 2015. 329 с.
14. Шейнов В. П. Искусство убеждать. Москва : ПРИОР, 2000. 304 с.

REFERENCES

1. Abramovych S. D., Chikarkova M. Yu. (2001) Rytoryka [Rhetoric] : navch. posib. Lviv : Svit. 240 s.
2. Anderson Kris (2017) Uspishni vystupy na TED. Retsepty naikrashchykh spikeriv [Successful presentations at TED. Recipes of the best speakers]. 2-he vyd. Kyiv : Nash format. 256 s.
3. Vandyshev V. M., Perelomova O. S. (2017) Rytoryka u filososfsko-komunikatyvnomu vymiri [Rhetoric in philosophic-communicative dimension] : pidruchnyk. Kyiv : Kondor-vyd-vo. 492 s.
4. Kekho Dzhon (2019) Pidsvidomosti vse pidvladne [Everything is a subject to subconsciousness]. Kharkiv : Klub Simeinoho Dozvillia. 175 s.

5. Krasnytska Olha (2020) Vidchuttia shchastia v publicnomu vystupi [Perception of happiness in a public speech]. Shchastia ta suchasne suspilstvo : zb. materialiv mizhnar. nauk. konf. (Lviv, 20–21 bereznia 2020 r.). Lviv : SPOLOM. S. 137–139.
6. Kunch Zoriana, Horodylovska Halyna, Shmilyk Iryna (2016) Rytoryka [Rhetoric] : pidruchnyk. Lviv : vyd-vo Lvivskoi politekhniki. 496 s.
7. Kushnir R. O. (2013) Velykyi orator abo yak hovoryty tak, shchob Vam aploduvaly stoiachy [Great orator or how to speak to receive standing applause]. Drohobych : Kolo. 258 s.
8. Lemmerman X. (2000) Uchebnyk rytoryky. Trenyrovka rechy s uprazhnenyamy [Manual of rhetoric. Training of speech with tasks]. URL: https://royallib.com/read/lemmerman_X/uchebnik_ritoriki_trenirovka_rechi_s_upragneniyami.html#122880.
9. Oliinyk O. B. (2010) Osnovy oratorskoi maisternosti [Basics of the mastery of oration] : navch. posib. Kyiv : Kondor. 181 s.
10. Oratorske mystetstvo [Public Speaking] : pidruchnyk (2015) / M. P. Trebin ta in. ; za red. M. P. Trebina, H. P. Klimovoi. 2-he vyd. Kharkiv : Pravo. 208 s.
11. Soper Pol L. (1995) Osnovy yskusstva rechy [Basis of the art of speech]. Rostov-na-Donu : Fenyks. 448 s.
12. Sosnova M. L. (2010) Trenynh kommunykativnoho masterstva [Training of mastery of communication] : ucheb.-prakt. posob. Moskva : Akademycheskyi Proekt. 265 s.
13. Fesenko O. P. (2015) Akademycheskaia rytoryka [Academic rhetoric] : ucheb posob. Omsk : yzd-vo ANO VPO «Omskyi ekonomycheskyi ynstitut» ; OABYY. 329 s.
14. Sheinov V. P. (2000) Yskusstvo ubezhdat [Art of convincing]. Moskva : PRYOR. 304 s.

РЕЗЮМЕ

Ольга Красницкая,
кандидат педагогических наук
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Методика подготовки публичного выступления

В статье обосновано и раскрыто содержание методики подготовки публичного выступления. Определены основные аспекты подготовки речи в трудах отечественных и зарубежных исследователей. Публичное выступление представлено как возможность самопрезентации, донесения до широкой общественности идей, мыслей, взглядов и интенционных намерений. Определены и охарактеризованы тринадцать этапов подготовки публичного выступления: определение темы выступления, характеристика аудитории («рисование» ее портрета), формулировка цели выступления, подбор аналитического материала, подготовка текста речи, визуализация речи, подготовка вопросов-ответов, тренировка публичного выступления, подготовка внешнего вида и «волшебного чемодана оратора», психологическая самонастройка, проверка себя – контрольный список «Феникс», самоанализ публичной речи, самопохвала.

Ключевые слова: публичное выступление; речь; преподаватель; офицер; военный руководитель; оратор; докладчик; аудитория; слушатель; этапы подготовки публичного выступления.

SUMMARY

Olha Krasnytska
Candidate of Pedagogical Sciences,
Ivan Cherniakhivsky National Defense University

Methods of preparation of public presentation

Introduction. Contemporary informational society requires from a person, and especially a specialist, whose activity runs in the chain of interaction “person-person”, ability of comprehension, process and transfer of the large volumes of information, skills of effective communication, to express his or her thoughts, to bring them to the audience, to convince one, dozens or hundreds of interlocutors, skills of speaking on the public. A teacher during a class not only represents the contents of the manuals to the listeners, but creates interesting and breathtaking voyage to the ocean of knowledge, discloses them new horizons, leads them to the world of the professional development and self-improvement. Military head, officer, which speaks to the personnel at the meeting, reads out an order, transfers information, tasks, gives interview – performs on public. I.e., public speeches follow a lecturer, military head, officer on the daily basis. Do they need preliminary training? Training is a guarantee of the effectiveness of a public speech.

Purpose – to ground and disclose the content of the methods of preparation of a public speech.

Methods: analysis, synthesis, comparison and systematization of the academic sources, projecting.

Results. It was grounded and disclosed the content of the methods of preparation of a public speech. There were outlined the main aspects of preparation of a speech in the works of the local and foreign researchers. The public speech was represented as an opportunity of self-representation, transferring to the wide audience of ideas, thoughts, views and intentions. Were defined and characterized thirteen stages of preparation of a public speech: determining of a theme of a speech, characterization of an audience (“sketching” its portrait), formulating the aim of a speech, gathering the analytical data, preparation of a text of a speech, visualization of a speech, preparation Q&A, training of a public speech, preparation of an appearance and a “magic suitcase of an orator”, psychological self-adjusting, self-checking – checklist “Phoenix”, self-analysis of a public speech, self-praising.

Originality. It was grounded and disclosed authoring methods of preparation of a public speech which contains thirteen stages – steps which have to be done by an orator before successful public presentation.

Conclusion. A lecturer, a military head is a person capable to change life of a listeners, who is an example for imitation, leader for an audience, example of morality, success and personal effectiveness. Making a presentation orator has an opportunity to represent his- or herself, to change mind of other person, to defend honor of his or her regiment, to shine out the way for a listener, to motivate him or her for changes and new victories in life and professional activity. Preparation of a public speech is the guarantee of its effectiveness. Orator independently chooses the way to a successful speech or to a failure. The proposed methods of a public speech, which will bring a positive result both to orator and audience, contains thirteen stages, aimed to achieving the successful result.

Key words: public speech; speech; teacher; officer; military head; orator; speaker; audience; listener; stages of preparation of a public speech.

Leonid Oliynyk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior research scientist
National University of Defense of Ukraine named
after Ivan Chernyakhovskyi
ORCID ID 0000-0002-7375-1281
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/203-209

COMPONENTS OF READINESS OF MILITARY MANAGEMENT MASTERS TO RESEARCH ACTIVITY

The article reveals an essential issue of military pedagogics, namely military management masters training as the key element of military education for officers. The motivation, cognitive and operational components of readiness of military management masters to research activity are described in the article. The distinguished components are the basis of levels determination for their research activity readiness.

Key words: *military management masters; readiness; components; research activity.*

Introduction. Current tendencies aimed at the modernization of higher military education require formation of a new generation of military specialists in the sphere of research profile. Handling of such methods as self-reliant search, analysis, synthesis of processes and phenomena is obligatory condition of skilled professionals training. These skills are the content of methodological culture of military management masters.

The analysis of recent researches and publications. Mastering the logic and methods of research is carried out in the research activities of students (cadets). The system of its organization is an urgent problem in theoretical and practical aspects. The issues of students (cadets) training to research activities were considered in the following areas: conceptual foundations of professional training of future teachers to creative activities were revealed in studies of S. Goncharenko, O. Dubasenyuk, I. Zyazyun, S. Sysoeva, L. Khomych; philosophical views on these issues of research were represented in the works of V. Andrushchenko, V. Kremen.

Scientists I. Betz [1], O. Didenko [2], O. Torichnyy [5] considered the research activities of students (cadets) as an innovative system of education, which includes the development of their own ideas, their substantiation and implementation in their own careers.

The **purpose** of the article is to determine the components of readiness of military management masters to research activity.

Main material statement. To understand the essence of readiness of military management masters to research activity it is the necessary to define the components, levels and criteria of readiness.

Under the components of readiness to research activities we understand certain interrelated components, the presence and severity of which constitute an appropriate level readiness of military management masters to research activity.

After analyzing the presented research components we distinguish the following main components of readiness of military management masters to research activity: motivational, cognitive and operational. It is important to emphasize the relationship of all components of readiness, which is due to the capability's unity of military management masters to research activity. The level of development, the severity of these components and their integrity is an indicator of a certain level of their readiness to research activity.

Firstly, it is necessary to characterize the motivational component. Analysis of the motivational sphere of activities allows us to distinguish three factors of motivational readiness component: needs, as a source of activity of the individual; reasons as the cause of directional selection of activity; emotions, aspirations, desires and guidelines, as regulators of dynamics.

Cognitive needs of the individual affect the performance of the research activities of military management masters to research activity. At the initial level of display they are of spontaneous emotional nature, top level is characterized by the nature of focused activity which leads to socially significant results. Thus, there is necessity for a systematic creation and maintenance needs of the audience for purposefully engaged in research activities.

Most significant for effective research activity is the motivation caused by intellectual initiative and cognitive interests. Another effective motive is interest. Covering various aspects of personality, all kinds of interests that are within his/her knowledge, can be varied. First of all, they differ in content and belong to different branches of knowledge and activity. We are interested primarily in students' research activities. For further determination of the level of readiness of students to research activities it should be noted that according to the qualitative psychological characteristic's interests are divided into the following types: efficient, inefficient; stable, unstable; direct, indirect, deep and superficial; strengths, weaknesses; active and passive.

The features of interests of military management masters to research activity are the following: activation of cognitive processes and motivational creative efforts of students to research activities; specification of objectives and operations of research activities; expansion and deepening of knowledge in the field of research activities and development students' practical skills and abilities; a kind of emotional satisfaction, which leads to prolonged research activities. Interest in research activities should be targeted. First of all, it is necessary to represent the significance of this work for personality development (future professional).

So motive in our understanding – is prompting reason that compel students to engage in research activities. The most important motive is cognitive interest arising under the influence of needs and exists in close connection with him. Interests depend on the level and quality of acquired knowledge, methods of forming mental activities and attitudes of students to research activities.

Thus, motivational component and research activities of master of military management are interrelated in a dialectical relationship. In particular, the efficiency of research activities depends on the needs, motivations, emotions, feelings, aspirations, desires, and attitudes of the individual; on the other hand, intellectual and

cognitive motives, emotions, which are the basis of intrinsic motivation, emerge in the process of research activity. In this regard, there is a need for a system of research activity that will take into account the motivational and emotional experience of military management masters, create the future development of personality motivation.

The cognitive component. Motivation is closely related to the efficiency of cognitive activity. Scientists determine the process of knowledge mastering as cognition, which combines information processes and motivation, students' selective activity, which is aimed at acquiring and processing of information. Theory of processing and storage of data is based on the account of the cognitive style of students' activity. According to Levchenko T. I. this approach is common in modern didactics [4, P. 109]. Thus, the main component of the cognitive component is knowledge.

It can be distinguished two levels of knowledge according to completeness, comprehensiveness and depth of coverage of knowledge: empirical and theoretical. Empirical knowledge consists of facts obtained directly from observations and experimental activities, i.e. from practical experience. Theoretical level reflects the object from its relationships and patterns that derived not only from experience but by abstract thinking.

In this study, we define the following groups of knowledge that are part of the cognitive component of military management masters: theoretical knowledge of military and special disciplines; knowledge about the specific research activities of students; knowledge of the research activities of students.

The cognitive component of readiness of students to research activities, especially closely related to the motivational component. Theoretical knowledge (information that a student receives from various sources: tutorials, books, manuals, courses, lectures issues, workshops, special seminars) enable students to choose the right information to manage motivational processes. Getting information causes changes state entity of subject and affects its motivation. Finally, the cognitive component provides an integrated system of mastering knowledge. Particular group knowledge leads, in practice, to the low level of development of military special competence.

The operational component. According to V. Zahvyazynskyi operational component provides a gradual complication and formation of research skills necessary for successful tasks performing [3, P. 72-73]. The basis of the research activities are different research ability of students to carry out psychological and pedagogical research. Therefore, the ability to carry out scientific research refers to operational readiness component of military management masters. Under skills we understand the students' ability to carry out scientific research based on theoretical knowledge acquired system of military and special disciplines and expertise of the organization of research activities and skills. Habits, in its turn, the ways to perform research work.

Operational component of readiness of military management masters to research activity involves the formation of Gnostic skills, design and organizational skills.

Ability to analyze the philosophical, psychological, pedagogical, sociological and other literature with the aim of understanding the theoretical and methodological aspects of the problem can be referred to Gnostic skills;

Designing skills. Under designing skills, we consider an imaginary future construction process which is based on the selection of a technology and its adaptation to specific conditions. Designing skills include research activities for the entire period of student's study, taking into account their interests, ability to design methods of research activities.

Organizing skills include successful performing of goals and outlined plan; initiating of the organization of research activities; providing of executive culture and individual responsibility for the performance of research activities.

State of readiness is complex organization, built on the principle of transformation and interaction of components, criteria in structural level. Characteristics of each component of readiness of military management masters to research activity allowed defining levels and readiness criteria.

The mentioned above components are the basis for determining the level of readiness of students to research activities. This will identify gaps in training of military special subjects and concluded the need to improve (correct) learning process of students.

Criteria of readiness of military management masters to research activity we define as a performance according to which we can determine the level of preparedness for research activities (or) to determine the level of formation of each component of readiness. Thus, the main criteria of readiness of students to research activities are the first criterion - the degree of motivation. This criterion describes the relation of the individual to research activities; the second criteria - the degree of students' mastering of knowledge necessary or sufficient to carry out scientific research; the third criterion – the number of students in the formation of the Gnostic, design and organizational skills.

According to the mentioned components and readiness criteria it can be determined the level of readiness of military management masters to research activity.

The low level is characterized by lack of students' cognitive needs, external training grounds, unstable, indirect, superficial, weak and passive interests, the presence of low levels of students' knowledge of special military subjects, lack of knowledge about the features of the research activities, low level of knowledge of the research activities, the lack of research skills and abilities.

Sufficient level. Cognitive needs are in the nature of focused activity, the presence of both external (understanding the value gained in the research of experience for future careers) and internal motives (desire to acquire knowledge and to engage in research activities in order to identify intellectual activity). It foresees high level of students' knowledge of special military subjects, knowledge of the specific psychological and educational research; knowledge and logic stages of research, availability of Gnostic skills.

High level is characterized by formed need purposefully engaged in research activities, presence of external and internal motives, strong interest in research

activities, and presence of positive emotions to research activities. The presence of an integrated system of knowledge, a high level of empirical and theoretical knowledge, including military and special disciplines, knowledge about the specific research activities, knowledge of optimal choice of the sequence of search steps, based on the nature of the problem, the subject, objectives and logic of research, availability of Gnostic, design and organizational skills etc.

Conclusion. Characterized components and criteria will experimentally determine the readiness of military management masters to research activities. Commitment and effectiveness of readiness of military management masters to research activities depend on how efficiently and methodically research activities will be organized.

Directions of the further investigations: Further direction of research will be focused on highlighting aspects of self-study as the basis for scientific activity of military management masters.

REFERENCES

1. Bets I. O. Diagnostic features of formation of research competence of border guard officers / I. O. Bets // Scientific Papers № 60. Series: Pedagogical and Psychological Sciences - Khmelnytsky: Published in NADPSU, 2011. - P. 13-15.
2. Didenko O. V. Theoretical and methodical principles of forming of capability to professional creativity of the future officers of the State border guard service of Ukraine: Dissertation. Doctor of Pedagogical Sciences: 13.00.04 / Olexander Vasyliovych Didenko; Luganskyi National University named after T. Shevchenko. - Lugansk, 2009. - 533 pages. – ukr.
3. Zahvyazynskyi V. I. Didactic of High schools: lectures. - / V. I. Zahvyazynskyi. - Chelyabinsk: CHPY, 1990. - 98 p.
4. Levchenko T. I. Modern didactic concept in education: Monograph. / T. I. Levchenko. - K.: MAUP, 1995. - 118 p.
5. Torichnyi A. V. The role of the research activities of formation of military special competence of border guard officers / A. V. Torichnyy // Scientific Papers Vol. 5 (30). - K.: NUOU, 2012. - P. 145-150.

АНОТАЦІЯ

Леонід Олійник,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського

Компоненти готовності до науково-дослідної діяльності магістрів військового управління

У статті досліджуються мотиваційний, когнітивний та операційний компоненти готовності магістрів військового управління до науково-дослідної діяльності. Виокремленні компоненти є підґрунтям для визначення рівня готовності магістрів військового управління до науково-дослідної діяльності.

Метою даної статті є привернення уваги суб'єктів освітнього процесу, зокрема науковців до проблематики щодо компонентів готовності магістрів військового управління до науково-дослідної діяльності магістрів військового управління. Для з'ясування в

педагогічній теорії та практиці стану досліджуваної проблеми використано методи аналізу, синтезу, порівняння, систематизації і узагальнення.

Запропоновано під ефективністю науково-дослідної діяльності розуміти взаємопов'язаність мотиваційного, когнітивного та операційного компонентів, наявність та вираженість яких утворює відповідний рівень готовності магістрів військового управління до науково-дослідної діяльності.

Обґрунтовано критерії готовності магістрів військового управління до науково-дослідної діяльності: ступінь розвитку мотивації до науково-дослідної діяльності, оволодіння слухачами системою знань, необхідний або достатній для здійснення наукового дослідження, сформованість у слухачів низки гностичних, проектувальних та організаційних умінь. Відповідно до означених компонентів та критеріїв визначено рівні готовності магістрів військового управління до науково-дослідної діяльності.

Встановлено, що компоненти та критерії дозволять експериментально визначити рівень готовності магістрів військового управління до науково-дослідної діяльності. Відповідно до кваліфікованої та методично виваженої організації науково-дослідної діяльності суттєво залежить цілеспрямованість і результативність навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військового управління. Подальший напрямок дослідження буде спрямований на висвітлення аспектів організації самостійної роботи як основи науково-діяльності магістрів військового управління/

Ключові слова: магістр військового управління, готовність, компоненти, науково-дослідна діяльність.

РЕЗЮМЕ

Леонид Олейник,

кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Компоненты готовности к научно-исследовательской деятельности магистров военного управления

В статье исследуются мотивационный, когнитивный и операционный компоненты готовности магистров военного управления к научно-исследовательской деятельности. Выделенные компоненты являются основой для определения уровня готовности магистров военного управления к научно-исследовательской деятельности. Целью данной статьи является привлечение внимания субъектов образовательного процесса, в частности, ученых к проблематике компонентов готовности магистров военного управления к научно-исследовательской деятельности управления. Для выяснения в педагогической теории и практике состояния исследуемой проблемы использованы методы анализа, синтеза, сравнения, систематизации и обобщения. Предложено под эффективностью научно-исследовательской деятельности понимать взаимосвязанность мотивационного, когнитивного и операционного компонентов, наличие и выраженность которых образует соответствующий уровень готовности магистров военного управления к научно-исследовательской деятельности. Обоснованы критерии готовности магистров военного управления к научно-исследовательской деятельности: степень развития мотивации к научно-исследовательской деятельности, овладение слушателями системой знаний, необходимой или достаточной для осуществления научного исследования, сформированность у слушателей ряда гностических, проекторочных и организационных умений. В соответствии с указанными компонентами и критериями определены уровни готовности

магистров военного управления к научно-исследовательской деятельности. Установлено, что компоненты и критерии позволяют экспериментально определить уровень готовности магистров военного управления к научно-исследовательской деятельности. Соответственно от квалифицированной и методично взвешенной организации научно-исследовательской деятельности существенно зависит целеустремленность и результативность изучения военно-специальных дисциплин магистров военного управления. Дальнейшее направление исследования будет направлено на освещение аспектов организации самостоятельной работы как основы научной деятельности магистров военного управления.

Ключевые слова: магистр военного управления, готовность, компоненты, научно-исследовательская деятельность.

УДК 378.14.015.62

Володимир Оліферук,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-0722-7561
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/210-221

ЯКІСТЬ ОСВІТИ: ЕВОЛЮЦІЯ УЯВЛЕНЬ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА СВІТОВОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

У статті розглядається підходи до визначення поняття “якість” з точки зору філософії, економіки, управління. Окреслено сутність поняття “якість освіти”, визначено низку факторів, які впливають на якість освіти. Аналізується інтегральна характеристика системи освіти, що відображає ступінь відповідності ресурсного забезпечення, освітнього процесу, освітніх результатів нормативним вимогам, соціальним й особистісним очікуванням, а оцінка якості освіти – визначення за допомогою діагностичних та оціночних процедур ступеня відповідності ресурсного забезпечення, організації освітнього процесу, освітніх результатів нормативним вимогам, соціальним й особистісним очікуванням.

Ключові слова: заклади вищої освіти; компетентність; процеси навчання; якість освіти.

Забезпечення якості освіти є однією з головних умов, мобільності, сумісності та привабливості системи вищої освіти будь-якої країни, головною складовою престижу закладу вищої освіти (ЗВО). Сприяння європейському співробітництву в забезпеченні якості освіти – це вимога Болонського процесу, а принцип інституційної автономії передбачає, що основна відповідальність за забезпечення якості лежить на ЗВО. У світовій практиці застосовуються різні підходи в оцінюванні якості роботи ЗВО: експертний (на основі експертних оцінок), результативний (за об’єктивними показниками) та загальний.

Завдання забезпечення якості вищої освіти є багатоплановим і включає наявність необхідних ресурсів (кадрових, фінансових, матеріальних, інформаційних, наукових, навчально-методичних тощо), організацію навчального процесу, яка найбільш адекватно відповідає сучасним тенденціям розвитку національної та світової економіки та освіти, контроль освітньої діяльності ЗВО та якості підготовки фахівців на всіх етапах підготовки та на всіх рівнях (рівні ЗВО, державному рівні, міжнародному (європейському) рівні).

Поняття “якість” визначається з різних точок зору – філософської, соціальної, політичної, економічної, педагогічної, демографічної та інших, але зміст цього поняття й надалі продовжує доповнюватися та конкретизуватися. На сьогодні можна виділити основні тлумачення поняття “якість” як відповідність призначенню, оцінка, показник продукту чи послуги, відповідність вартості, відповідність стандартам та ступінь задоволення потреб споживачів.

Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) “якість” визначається як ступінь, відповідно до якого, сукупність власних характеристик задовольняє вимогам і розглядається не тільки як результат діяльності, але й як можливості

його досягнення у вигляді внутрішнього потенціалу та зовнішніх умов, а також як процес формування характеристик [2].

Аналіз документів, що стосуються процесу забезпечення та гарантування якості вищої освіти у деяких країнах-членах НАТО та Україні виявив наявність термінологічної багатоманітності щодо визначення поняття “якість освіти” у різних площинах – концептуальній, теоретичній і методологічній (табл. 1). Категорія “якість освіти” в нормативних документах різних країн розглядається з позицій зацікавлених сторін (stakeholders) освітнього процесу: держави, суспільства, закладу освіти, роботодавців, студентів тощо [3].

Існують різні підходи щодо визначення поняття “якість освіти”. За міжнародними освітніми програмами якість освіти розглядається як ступінь відповідності реальних результатів освіти ринковій кон’юнктурі, показнику матеріально-технічної і ресурсної забезпеченості освітнього процесу, комплексному показнику чинників престижності та економічної ефективності освіти, показнику досконалості змісту, технологій і системи оцінки досягнень, показнику інвестиційної принадності освіти тощо [4].

Таблиця 1

Визначення понять “якість освіти”

Країна	Визначення ключових понять
Бельгія	Якість освіти трактується з точки зору виконання вимог, потреб чи бажань замовника послуг. Якість у вищій освіті (quality in higher education) – це складний і багатогранний термін. Інтерпретація поняття відрізняється в залежності від цільової групи та рівня освіти; змінюється в часі; визначається передумовами, в яких якість можна опрацювати в контексті освіти. Така багатогранність інтерпретації терміну перетворює оцінку якості на складний процес, в якому має бути приділена належна увага очікуванням великої кількості учасників (заклад вищої освіти, студенти та їхні батьки, працедавці, торговельні організації, суспільство в цілому та уряд)
Болгарія	Якість (quality) – сукупність властивостей і характеристик, які відрізняють один об’єкт, явище чи процес від аналогічних йому щодо міри ефективності. Природа якості може бути описана у різній термінології: гарантування якості (quality guarantee); оцінка якості (quality evaluation); підтримка якості (quality maintenance); управління якістю (quality management); забезпечення якості (quality assurance)
Італія	Якість стимулюється і оцінюється через оцінку результатів у різних галузях – науковій, освітній, виховній та по відношенню до наявних ресурсів та структур
Німеччина	Якість (quality) – вагомість/обґрунтованість і досягнення цілей; елементи якості (планування, управління, стимулювання та результати) визначаються як вимоги для кожної освітньої програми (програми акредитації)

Польща	Якість розглядається через виконання стандартів навчання – сукупність норм, які визначають зміст вищої освіти при здійсненні підготовки викладацьких кадрів, а також кадрів, для яких вимоги щодо процесу навчання та його результатів визначені у нормах права Європейського Союзу
Сполучене Королівство	Академічна якість (academic quality) – це спосіб опису того, наскільки ефективно наявні освітні можливості допомагають у досягненні певного ступеня освіти, наскільки відповідними і ефективними є викладання, матеріальна забезпеченість, оцінювання та можливості для навчання
Хорватія	Якість у науці та вищій освіті (quality in science and higher education) – багатовимірне і динамічне поняття з акцентом на задоволення загальноприйнятих стандартів і очікувань суспільства в цілому, бажання постійно покращувати всі процеси та їх результати

У вітчизняному освітньому просторі “якість освіти” здебільшого визначають [5]:

— ступенем відповідності цілей і результатів освіти на рівні конкретної системи освіти й на рівні окремої освітньої установи;

— відповідністю між різними параметрами в оцінці результату освіти конкретної людини (якістю знань, ступенем сформованості відповідних умінь і навичок, розвиненістю відповідних творчих та індивідуальних здібностей, властивостей особистості й ціннісних орієнтацій);

— ступенем відповідності теоретичних знань і вмінь їхньому практичному використанню в житті й професійній діяльності, у розвитку потреби людини в постійному відновленні своїх знань і вмінь та беззупинному їх вдосконалюванні.

Деякі автори під “якістю освіти” розуміють сукупність основних компетентностей, прав та обов’язків, які висуваються до різних спеціальностей (табл. 2).

Таблиця 2

Визначення поняття “якість освіти”

Автор	Визначення поняття	Джерело
Рибальченко Д.	Збалансована відповідність освіти (як результату, процесу, освітньої системи) установленим потребам, цілям, вимогам, нормам (стандартам)	[6]
Коротков Є.	Комплекс характеристик компетентностей і професійної свідомості, що відбивають здатність фахівця здійснювати професійну діяльність відповідно до вимог сучасного етапу розвитку економіки	[7]
Поберезька Г.	Сукупність властивостей та характеристик освітнього процесу, що надають йому спроможність сформувати рівень професійної компетентності, який задовольняє потреби громадян, підприємств і організацій, суспільства і держави	[8]
Головань М.	Сукупність властивостей і характеристик освітнього процесу, що надають йому здатність задовольняти зумовлені потреби в знаннях і навичках окремих громадян, підприємств і організацій, суспільства і держави	[9]
Панасюк В.	Єдність якості процесу (діяльності) і якості результату	[10]

Кравченко Ю.	Модель соціальних норм і вимог до особистості, освітнього середовища, в якому відбувається її розвиток, та системи освіти, що реалізує ці норми і вимоги на певних етапах навчання людини	[11]
Міжериков В.	Стан і результативність процесу освіти в суспільстві, його відповідність потребам і очікуванням суспільства у розвитку та формуванні громадянських, цивільних, побутових і професійних компетенцій	[12]
Моїсеев А.	Сукупність властивостей і характеристик результатів освіти, здатних задовольнити потреби суспільства, замовників освіти.	[13]
Шишов С.	Ступінь задоволення очікувань різних учасників процесу освіти від наданих освітнім закладом освітніх послуг	[14]

Вчені В. Воротілов та Г. Шапоренкова [15] виділяють тринадцять підходів до визначення якості освіти:

- інтуїтивно-емпіричний (досвід та інтуїція людини);
- формально-підзвітний (рівень успішності тих, хто навчається);
- психологічний (рівень вихованості та навченості);
- процесуальний (оцінка стану навчального процесу);
- результуючий (оцінка результату педагогічної діяльності освітнього закладу);
- комплексний (зовнішня експертиза матеріальної бази, кадрового складу, програм, форм і методів роботи тощо);
- багатопараметричний (оцінка діяльності закладу на основі внутрішньосистемних параметрів);
- методологічний (співвідношення результату із заданими цілями);
- інтегрований (введення категорій, що носять інтегрований характер, – компетентність, грамотність, освіченість);
- особистісно-орієнтований (розвиток особи того, хто навчається);
- соціальний (ступінь задоволення індивідуального і суспільного споживача);
- кваліметричний (вимірювання показників за параметрами).

Р. Кучма визначає якість вищої освіти як збалансовану відповідність освіти (результату, процесу, освітньої системи) визначеним потребам, цілям, вимогам, нормам (стандартам), що відповідають необхідності сучасного суспільного розвитку. Автор вважає, що якість вищої освіти складається з якості таких компонентів, як якість викладання (навчального процесу, педагогічної діяльності), якість науково-педагогічних кадрів, якість освітніх програм, якість матеріально-технічної бази та інформаційно-освітнього середовища, якість абітурієнтів, якість наукових досліджень, якість управління освітою [16].

Аналіз визначень показує варіативність підходів до розуміння поняття “якість освіти”, що надає можливості виокремити трактування якості освіти через її сутність та відповідність нормам якості освіти, визнаній системі освіти, вимогам стандартів, очікуванням суспільства і держави, розвитку економіки (рис. 1).

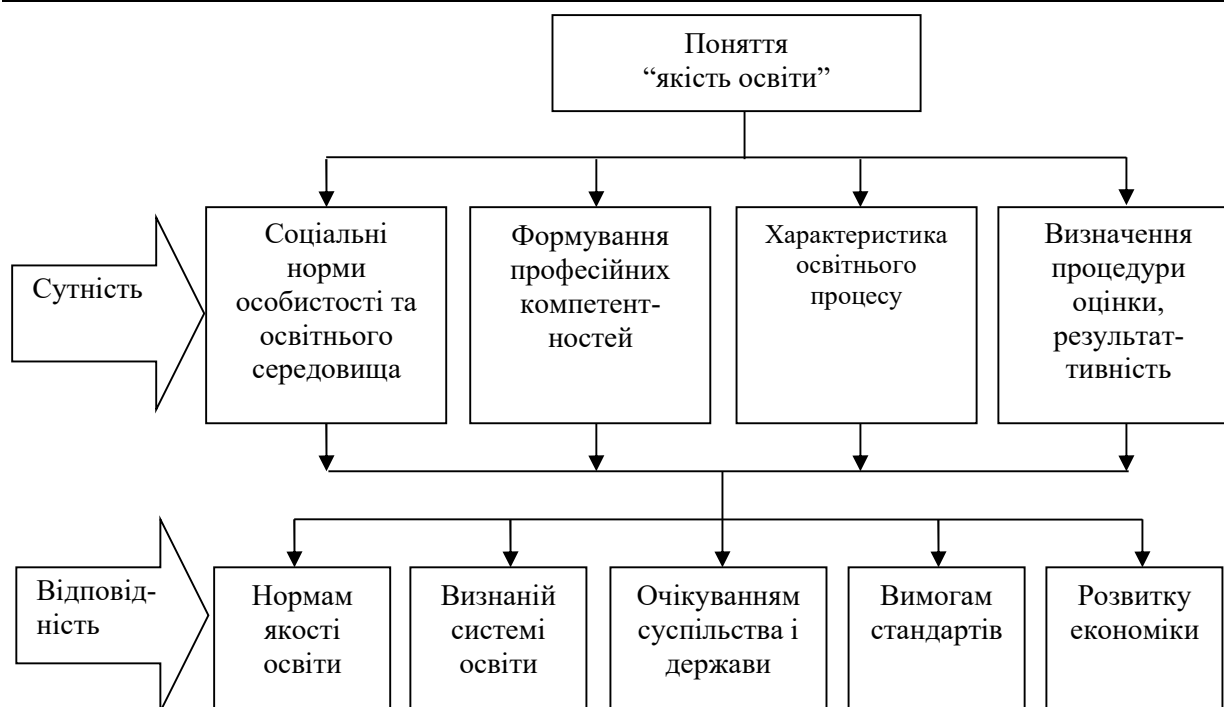

Рис. 1. Визначення поняття "якість освіти"

Для реалізації інтеграційних процесів навчання якості освіти забезпечується вимогам міжнародних стандартів, закладами вищої освіти та гарантуватися державою. Тому, у Законі України "Про освіту" "якість освіти" визначається як "відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг" [17].

Стосовно вищої освіти поняття "якість" має різні значення у залежності:

від вимог сторін, які зацікавлені в діяльності ЗВО, а саме держави, замовника, тих, хто навчається, науково-педагогічного складу;

від якості тієї академічної галузі, яку треба оцінити;

від історичного періоду в розвитку вищої освіти тощо.

Тому не випадково, що поняття "якість вищої освіти" має різноманітні інтерпретації. У Меморандумі про вищу освіту Комісії Європейських співтовариств, що був надрукований у 1991 році, якість визначається як найбільш ефективне використання людських і матеріальних ресурсів вищої школи, поширення наукових досліджень і максимально можливе їх застосування в навчальному процесі, удосконалення і оптимізація вступу до ЗВО і форм атестації студентів, покращення професійної компетенції викладачів, поглиблення взаємодії з роботодавцями.

У Всесвітній декларації про вищу освіту для XXI століття, що була прийнята у 1998 році на організованій ЮНЕСКО Всесвітній конференції з вищої освіти, якість у галузі вищої освіти трактується як багатовимірна концепція, яка охоплює всі її функції, види діяльності та ресурси: навчальні і академічні програми; наукові розробки і стипендії; комплектацію кадрами; будівельні споруди; матеріально-технічну базу; устаткування; роботу на благо суспільства і академічне середовище" [1]. Крім того, у документах ЮНЕСКО

якість вищої освіти є поняттям, яке характеризується численними аспектами і значною мірою залежить від контекстуальних рамок цієї системи, інституціональних завдань чи умов і норм у певній дисципліні [18], [19].

У закордонній науковій літературі останнім часом спостерігається тенденція до побудови багатовимірних моделей якості вищої освіти, де різним вимірам відповідають різні підходи до цього поняття. Зокрема, популярною є загальна модель Л. Харвій і Д. Гріна, згідно з якою вирізняють такі аспекти поняття якості вищої освіти [20], як:

виключність (прагнення бути кращим за інших);

досконалість або стабільність;

придатність до певних цілей (відповідність вимогам клієнтів, потребам або бажанням);

співвідношення з ціною (можливість та термін повернення інвестицій у вищу освіту).

Близькою до їх підходу є модель Ж. Перрі, який додатково виокремлює якість вищої освіти як атрибут, що характеризує постійний розвиток [21]. Усе більшого поширення в управлінні якістю вищої освіти набуває модель досконалості Європейської організації менеджменту якості (EFQM (European Foundation for Quality Management) Excellence Model) [22]. Вона базується на дев'яти показниках. П'ять із них (лідерство, управління персоналом, політика і стратегія, забезпечення ресурсами та ефективність їх використання, технологічні процеси) характеризують якість вищої освіти як можливості, що відображають діяльність установи, а інші чотири (задоволення співробітників, споживачів, вплив на зовнішнє середовище, реалізація потенційних можливостей) – результати, зумовлені можливостями, та зворотний зв'язок від досягнутих результатів, спрямований на покращення можливостей.

У межах проекту UNESCO-CEPES “Стратегічні показники вищої освіти в ХХІ столітті” відображені такі основні підходи до визначення якості вищої освіти [23]:

якість вищої освіти як зверхність (високий рівень складності програми, процедур тестування студентів, імідж ЗВО не тільки на національному, але й на міжнародному рівні);

якість як відповідність поставленим цілям (відповідність загально-прийнятим стандартам, визначеним акредитаційним органом, з акцентом на досягнуті результати освітнього процесу або навчальної програми);

якість як задоволення споживача (виправдання очікувань споживачів – студентів, батьків, суспільства в цілому та інших зацікавлених сторін);

якість як синонім покращення (процес, спрямований на постійне вдосконалення, розвиток відповідальності ЗВО за краще використання його інституційної автономії та свободи).

У сучасному “Національному освітньому глосарії: вища освіта” якість вищої освіти визначена як рівень здобутих особисто, що відображають її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти, а якість освітньої діяльності як рівень організації освітнього процесу у ЗВО, що відповідає

стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє набуття нових знань [24].

У Законі України “Про вищу освіту” “якість вищої освіти” визначається як рівень здобутих особою компетентностей відповідно до стандартів вищої освіти [25].

Кожний із наведених підходів до визначення поняття “якість вищої освіти” має свої переваги й обмеження в залежності від певного етапу розвитку вищої освіти, національної специфіки сприйняття, вимог, що висуваються ринком праці. У той же час елементами, що інтегрують різноманітні підходи до визначення якості в системі вищої освіти, є:

гарантоване виконання вимог освітніх стандартів і реалізація процесу бенчмаркінгу;

спроможність ставити чіткі цілі у відповідності до вимог часу і досягати їх;

спроможність відповідати вимогам споживачів та інших зацікавлених сторін;

постійний рух до підвищення якості освіти.

На наш погляд, при визначенні поняття “якість вищої освіти” слід спиратися на три основні підходи, які знайшли відображення в сучасній соціально-філософській думці:

об’єктивістський – проводить аналіз якості вищої освіти на підставі вхідних параметрів освітньої системи ЗВО (професійного рівня викладачів, рівня матеріально-технічного забезпечення, рівня знань студентів на початковому етапі навчання тощо), і вихідних параметрів (рейтингу випускників, можливості працевлаштування тощо);

релятивістський підхід – спирається на досягнення цілей навчання. Виявляється, наскільки рівень навчальних досягнень студентів відповідає запланованому результату у вигляді вимог освітніх стандартів;

компетентнісний підхід – орієнтований на вдосконалення якості освітнього процесу в поточний період. При оцінюванні якості вищої освіти розглядають творчу пізнавальну активність студентів, рівень сформованих у них визначених компетенцій.

Сучасні українські дослідження свідчать, що основними чинниками, які забезпечують якість освіти, є [3]–[5], [8], [16]:

професійна підготовка суб’єктів викладання, їхні особистісні якості (порядність, відповідальність, принциповість, толерантність тощо);

навчально-методичне забезпечення процесу підготовки (навчальні посібники, методичні розробки);

наявність системи контролю й оцінювання викладання, рівня знань суб’єктів учіння, що відповідає сучасним вимогам;

застосування в освітньому процесі сучасних освітніх технологій (активних методів навчання, Інтернет-технологій тощо);

залучення суб’єктів освітнього процесу до науково-дослідницької діяльності;

відповідність програм навчальних дисциплін сучасним вимогам;

контакти з провідними іноземними фахівцями;

належне матеріально-технічне забезпечення процесу підготовки;
забезпеченість науковою літературою освітніх закладів;
використання матеріалів психолого-соціологічних та інших досліджень;
спрямованість викладання на формування соціальних якостей сучасного фахівця;

стимулювання самостійної роботи суб'єктів навчання, тощо.

Виходячи з викладеного під якістю вищої освіти, у даному звіті, будемо розуміти комплекс характеристик освітнього процесу, що визначають послідовне і практично ефективне формування компетентності та професійної свідомості. Визначимо три групи характеристик – якість потенціалу досягнення мети освіти, якість процесу формування професіоналізму і якість результату освіти. Названі групи характеристик представлені на рис. 2.

Якість потенціалу виражається в таких характеристиках, як якість мети освіти, якість стандарту вищої освіти, якість освітньої програми, якість матеріально-технічної бази освітнього процесу, якість абітурієнтів, якість інформаційно-методичної бази.

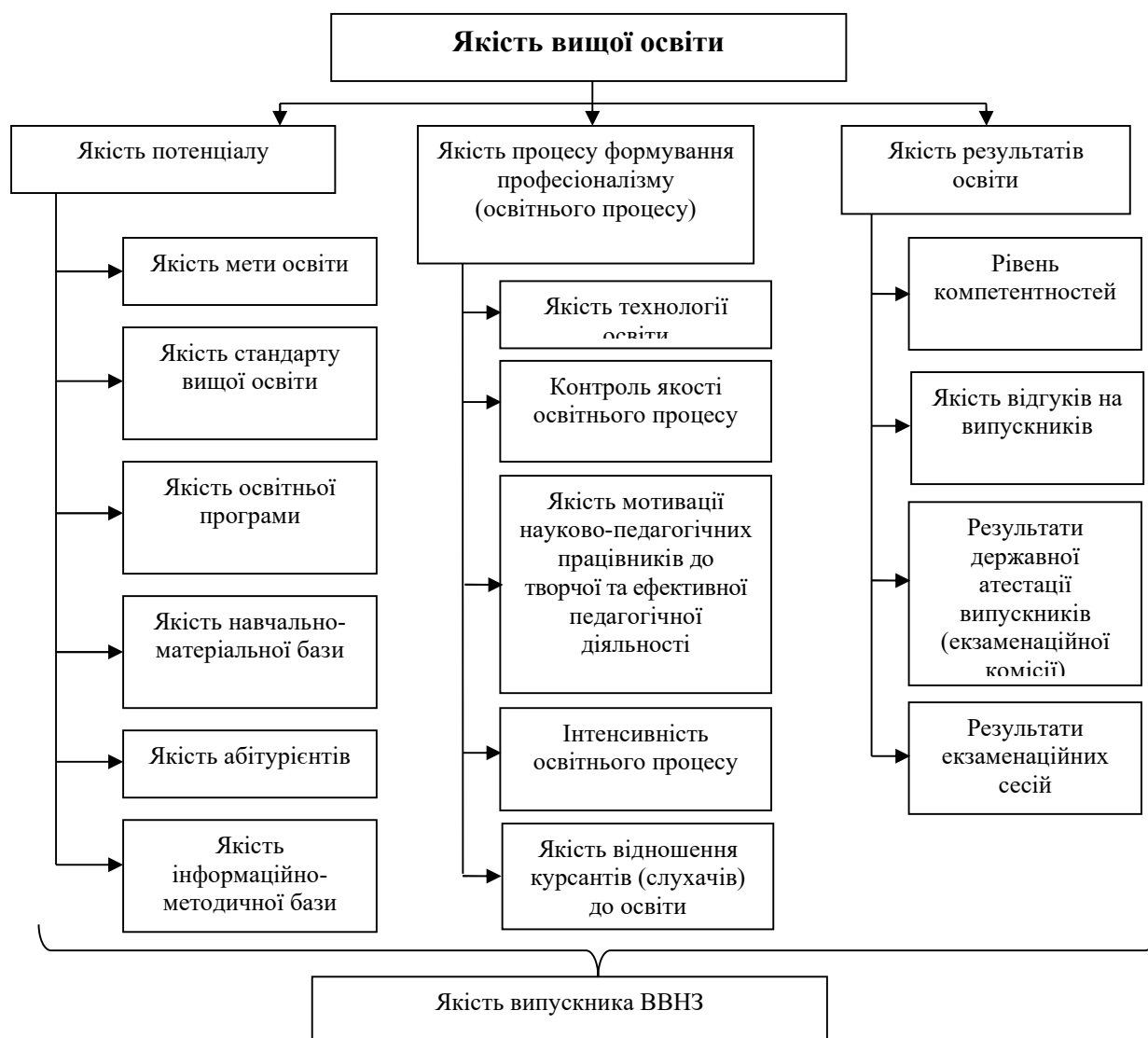

Рис. 2. Структура якості вищої освіти

Якість процесу формування професіоналізму – це якість технології освіти, контроль якості освітнього процесу, якість мотивації науково-педагогічних працівників (НПП) до творчої та ефективної педагогічної діяльності, якість відношення курсантів (слухачів, студентів) до освіти, інтенсивність освітнього процесу.

Якість результатів освіти – рівень сформованості компетенцій, якість відгуків на випускників, результати державної атестації випускників (державної екзаменаційної комісії) та результати екзаменаційних сесій.

Таким чином, центральною ланкою системи управління та забезпечення якості є освітній процес. Контроль у системі забезпечення якості підготовки фахівців має на меті виявлення найбільш слабких сторін навчального процесу шляхом самооцінки діяльності ЗВО, яка проводиться систематично за критеріями, визначеними стандартами вищої освіти, та відповідно до вимог центральних органів управління освітою. Іншими складовими системи є проведення регулярних опитувань (анкетування) студентів, випускників та їх потенційних замовників; введення модульної системи організації навчального процесу тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посіб. / М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко, І. І. Бабин; За ред. В. Г. Кременя. – Т.: Навчальна книга – Богдан, 2004. – С. 171.
2. ДСТУ ISO 9000:2007. Системи управління якістю. Основні положення та словник. – К.: Держстандарт України, 2007. – 42 с.
3. Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд / Укладачі: Т. Добко, І. Золотарьова, С. Калашнікова, В. Ковтунець, С. Курбатов, І. Линьова, В. Луговий, І. Прохор, Ю. Рашкевич, І. Сікорська, Ж. Таланова, Т. Фініков, С. Шаров; за заг. ред. С. Калашнікової та В. Лугового. – Київ: ДП “НВЦ “Пріоритети”, 2015. – 84 с.
4. Байденко В. І. Про можливість побудови єдиного Макету освітнього стандарту країн СНД як динамічної моделі норми якості вищої освіти / [В. І. Байденко, В. Ф. Пугач, Н. М. Рогозіна та ін.] // Болонський процес в Україні: наук.-метод. зб. – 2005. – Вип. 46. – С. 40–61.
5. Шабанова Ю. О. Системний підхід у вищій школі: підруч. для студ. магістратури/ Ю. О. Шабанова; М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. – Д.: НГУ, 2014. – 120 с.
6. Рибальченко Д. О. Методологічні засади створення та впровадження системи управління якістю освітніх послуг / Д. О. Рибальченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN15/11rdoznz.pdf>.
7. Коротков Є. Концепція якості освіти / Є. Коротков // Підручник для директора. – 2006. – № 7. – С. 4–24.
8. Поберезька Г. Г. Тенденції розвитку вищої освіти країн Західної Європи та України: дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Г. Г. Поберезька; Ін-т вищ. освіти АПН України. – К., 2005. – 217 с.
9. Головань М. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду / М. Головань // Вища освіта України. – 2008. – № 3. – С. 23–30.
10. Панасюк В. Використання досвіду управління якістю освіти / В. Панасюк // Підручник для директора. – 2007. – № 8. – С. 42–51.

11. Кравченко Ю. Качество образования – фактор повышения качества жизни / Ю. Кравченко, О. Лебедев // Стандарты и качество. – 2007. – № 6. – С. 20–22.
12. Міжеріков В.А. Словник-довідник з педагогіки / Авт.-упоряд. В.А. Міжеріков; під заг. ред. П.І. Підкасистого. – С. 139-140.
13. Моїсєєв А. М. Управління школою: словник-довідник керівника освітньої установи / Під ред. А. М. Моїсєєва, А. А. Хлань. – М., 2005. – С. 101–102.
14. Шишов С. Е. Школа: мониторинг качества образования / С. Е. Шишов, В. А. Кальней. – К. : КНЕУ, 2004. – 167 с.
15. Воротилов В. Анализ основных подходов к определению качества образования / В. Воротилов, Г. Шапоренкова // Высшее образование в России. – 2006. – № 11. – С. 47–56.
16. Кучма Р. М. Сучасні системи управління якістю вищої освіти в контексті вимог Болонського процесу / Р. М. Кучма // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – 2010. – Вип. 94–96. – С. 87–93.
17. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII із змінами. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
18. Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття: програмний документ ЮНЕСКО /Авт. кол.: В. Литвин, В. Андрущенко, С. Довгий. – К. : Навч. книга, 2003. – С. 352–354.
19. Определение качества в образовании / Джанетт Колбі, Міске Уїтт // Матеріали ЮНІСЕФ: доклад 16 июля 2000 г. – Нью-Йорк, 2000. – 157 с.
20. Harvey L. Defining quality / L. Harvey, D. Green // Assessment and Evaluation in Higher Education. – 1993. – V. 18 (1). – P. 9–34.
21. Parri J. Quality in Higher Education / J. Parri // Management. – 2006. – № 2 (11) – P. 107–111.
22. The EFQM Excellence Model. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ddexcellence.com/About> 20 Excellence/Model.git on 6 August 2009.
23. Гарантії якості вищого освіти: Глосарій // Експертиза якості професійного освіти : матеріали семінара, 20–22 червня 2014 г. – М. : МГУ ім. М. П. Огарєва, 2014. – 315 с.
24. Національний освітній глосарій: вища освіта / [В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий та ін.] / За ред. В. Г. Кременя. – К. : ТОВ ВД “Плянди”, 2014. – 100 с.
25. Про вищу освіту : Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 63. – Ст. 1728. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

REFERENCES

1. Vyshcha osvita Ukrainy i Bolonskyi protses : navch. posib. / M. F. Stepko, Ya. Ya. Boliubash, V. D. Shynkaruk, V. V. Hrubinko, I. I. Babyn; Za red. V. H. Kremenya. – T. : Navchalna knyha – Bohdan, 2004. – S. 171.
2. DSTU ISO 9000:2007. Systemy upravlinnia yakistiu. Osnovni polozhennia ta slovnyk. – K.: Derzhstandart Ukrainy, 2007. – 42 s.
3. Rozvytok systemy zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity v Ukraini: informatsiino-analitychni ohliad / Ukladachi: T. Dobko, I. Zolotarova, S. Kalashnikova, V. Kovtunets, S. Kurbatov, I. Lynova, V. Luhovyi, I. Prokhor, Yu. Rashkevych, I. Sikorska, Zh. Talanova, T. Finikov, S. Sharov; za zah. red. S. Kalashnikovoї ta V. Luhovoho. – Kyiv: DP “NVTs “Priorytety, 2015. – 84 s.
4. Baidenko V. I. Pro mozhlyvist pobudovy yedynoho Maketu osvithnoho standartu krainy CNД yak dynamichnoi modeli normy yakosti vyshchoi osvity / [V. I. Baidenko, V. F. Puhach, N. M. Rohozina ta in.] // Bolonskyi protses v Ukraini: nauk.-metod. zb. – 2005. – Vyp. 46. – S. 40–61.
5. Shabanova Yu. O. Systemnyi pidkhyd u vyshchii shkoli: pidruch. dlia stud. mahistratury/ Yu. O. Shabanova; M-vo osvity i nauky Ukrainy; Nats. hirn. un-t. – D. : NHU, 2014. – 120 s.

6. Rybalchenko D. O. Metodolohichni zasady stvorennia ta vprovadzhennia systemy upravlinnia yakistiu osvitnikh posluh / D. O. Rybalchenko [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN15/11rdoznz.pdf>.
7. Korotkov Ye. Kontsepsiia yakosti osvity / Ye. Korotkov // Pidruchnyk dlia dyrektora. – 2006. – № 7. – S. 4–24.
8. Poberezka H. H. Tendentsii rozvytku vyshchoi osvity krain Zakhidnoi Yevropy ta Ukrainy : dys. kand. ped. nauk : 13.00.01 / H. H. Poberezska ; In-t vyshch. osvity APN Ukrainy. – K., 2005. – 217 s.
9. Holovan M. Kompetentsiia i kompetentnist: dosvid teorii, teorii dosvidu / M. Holovan // Vyshcha osvita Ukrainy. – 2008. – № 3. – S. 23–30.
10. Panasiuk V. Vykorystannia dosvidu upravlinnia yakosti osvity / V. Panasiuk // Pidruchnyk dlia dyrektora. – 2007. – № 8. – S. 42–51.
11. Kravchenko Yu. Kachestvo obrazovanyia – faktor povysheniia kachestva zhyzny / Yu. Kravchenko, O. Lebedev // Standarty y kachestvo. – 2007. – № 6. – S. 20–22.
12. Mizherikov V.A. Slovnyk-dovidnyk z pedahohiky / Avt.-uporiad. V.A. Mizherikov; pid zah. red. P.I. Pidkasystoho. – S. 139-140.
13. Moiseiev A. M. Upravlinnia shkoloiu: slovnyk-dovidnyk kerivnyka osvitnoi ustanovy / Pid red. A. M. Moiseieva, A. A. Khlan. – M., 2005. – S. 101–102.
14. Shyshov S. E. Shkola: monitorynh kachestva obrazovanyia / S. E. Shyshov, V. A. Kalnei. – K. : KNEU, 2004. – 167 s.
15. Vorotylov V. Analiz osnovnykh podkhodov k opredeleniyu kachestva obrazovanyia / V. Vorotylov, H. Shaporenkova // Vysshee obrazovanye v Rossyy. – 2006. – № 11. – S. 47–56.
16. Kuchma R. M. Suchasni systemy upravlinnia yakistiu vyshchoi osvity v konteksti vymoh Bolonskoho protsesu / R. M. Kuchma // Visn. Kyiv. nats. un-tu im. Tarasa Shevchenka. Filosofiia. Politolohiia. – 2010. – Vyp. 94–96. – S. 87–93.
17. Pro osvitu : Zakon Ukrainy vid 5 veresnia 2017 roku № 2145-VIII iz zminamy. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
18. Naukovo-osvitnii potentsial natsii: pohliad u KhKhI stolittia: prohramnyi dokument YuNESKO /Avt. kol.: V. Lytvyn, V. Andrushchenko, S. Dovhyi. – K. : Navch. knyha, 2003. – S. 352–354.
19. Opredelenye kachestva v obrazovanyy / Dzhannett Kolbi, Miske Uitt // Materyaly YuNYSEF: doklad 16 yulia 2000 h. – Niu-York, 2000. – 157 s.
20. Harvey L. Defining quality / L. Harvey, D. Green // Assessment and Evaluation in Higher Education. – 1993. – V. 18 (1). – R. 9–34.
21. Parri J. Quality in Higher Education / J. Parri // Management. – 2006. – № 2 (11) – P. 107–111.
22. The EFQM Excellence Model. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: [http://www.ddexcellence.com/About 20 Excellence/Model.git](http://www.ddexcellence.com/About%20Excellence/Model.git) on 6 August 2009.
23. Harantyy kachestva vyssheho obrazovanyia: Hlossaryi // Ekspertyza kachestva professyonalnoho obrazovanyia : materyaly semynara, 20–22 yunia 2014 h. – M. : MHU ym. M. P. Oharëva, 2014. – 315 s.
24. Natsionalnyi osvitnii hlosarii: vyshcha osvita / [V. M. Zakharchenko, S. A. Kalashnikova, V. I. Luhovyi ta in.] / Za red. V. H. Kremenia. – K. : TOV VD “Pleiady”, 2014. – 100 s.
25. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 1 lyp. 2014 r. № 1556-VII // Ofits. visn. Ukrainy. – 2014. – № 63. – St. 1728. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua>.

РЕЗЮМЕ

Владимир Олиферук,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Качество образования: эволюция представлений в национальном и мировом образовательном пространстве

В статье рассматриваются подходы к определению понятия "качество" с точки зрения философии, экономики, управления. Определены сущность понятия "качество образования", определен ряд факторов, влияющих на качество образования. Анализируется интегральная характеристика системы образования, отражающая степень соответствия ресурсного обеспечения, образовательного процесса, образовательных результатов нормативным требованиям, социальным и личностным ожиданиям, а оценка качества образования - определение с помощью диагностических и оценочных процедур степени соответствия ресурсного обеспечения, организации образовательного процесса, образовательных результатов нормативным требованиям, социальным и личностным ожиданиям.

Ключевые слова: *высшие учебные заведения; компетентность; процессы обучения; качество образования.*

SUMMARY

Vladimir Oliferuk

National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Quality of education: evolution of perceptions in the national and world educational space

The article considers approaches to the definition of "quality" in terms of philosophy, economics, management. The essence of the concept of "quality of education" is outlined, a number of factors that affect the quality of education are identified. The integral characteristic of the education system is analyzed, which reflects the degree of conformity of resource provision, educational process, educational results to normative requirements, social and personal expectations, and education quality assessment - determination by diagnostic and evaluation procedures of degree of conformity of resource provision requirements, social and personal expectations.

Key words: *institutions of higher education; competence; learning processes; quality of education.*

Ольга Пашкова,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського
ORCID ID 0000-0002-6525-4613
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/222-232

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОГЛЯДІВ НА ІСТОРИЧНУ ТЕМАТИКУ У ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ В УКРАЇНІ (1991–2013)

У статті розглянуто створення та удосконалення нормативно-правової бази у сфері військово-патріотичного виховання, використання воєнно-історичних знань у вихованні військовослужбовців ЗС України у період 1991–2013 років.

***Ключові слова:** військово-патріотичне виховання; нормативно-правова база; воєнно-історичні знання; Збройні Сили України.*

Постановка проблеми. З проголошенням незалежності України виникла потреба створення вітчизняної системи військово-патріотичного виховання військовослужбовців, зміст якого визначався б історико-культурним надбанням українського народу. Водночас різні погляди державного керівництва на історичне минуле упродовж 1991–2013 років відображалися у тому числі і на вихованні особового складу Збройних Сил України.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми військово-патріотичного виховання учнівської та студентської молоді в Україні розглядали В. Івашковський, М. Зубалій. Різні аспекти виховної роботи у Збройних Силах часів незалежної України досліджували О. Попович – розвиток національної системи військового виховання; А. Кобзар – становлення структур виховної роботи у Збройних Силах України; Я. Романовський – особливості організації виховної та культурно-виховної роботи з особовим складом; А. Афанасьєв – військово-патріотичне виховання військовослужбовців строкової служби; Я. Зорій – військово-патріотичне виховання майбутніх офіцерів запасу. Потенціалу воєнно-історичних знань у справі військово-патріотичного виховання військовослужбовців ЗС України присвячені окремі праці В. Грицюка.

Мета статті – проаналізувати використання воєнно-історичних знань у військово-патріотичному вихованні військовослужбовців ЗС України.

Виклад основного матеріалу. З проголошенням незалежності Україна опинилася у нових соціально-політичних умовах, коли радянські комуністичні догми вже не могли задовольнити моральних потреб ані українського суспільства, ані особового складу щойно створених збройних сил. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді стало важливим державним завданням. Упродовж наступних 20 років в Україні було розроблено низку концептуальних документів [1; 2; 3; 4], що визначали напрями, завдання, шляхи реалізації національно-патріотичного виховання молоді. Окрему увагу розробники концепцій і програм приділяли військово-патріотичному (героїко-патріотичному) вихованню, що передбачало: підвищення престижу військової

професії, розвиток мотивації, формування психологічної та фізичної готовності молоді до проходження військової служби через проведення історико-патріотичних заходів, пошукову та краєзнавчу роботу, пам'яткоохоронну діяльність; відновлення та вшанування національної пам'яті, вивчення бойових традицій та вітчизняної історії, Збройних Сил України, утвердження у свідомості громадян спадкоємності їх розвитку від війська Княжої доби, козацького війська, армії Української Народної Республіки, Січових стрільців, Української повстанської армії до часів незалежності.

Розроблялися державні програми, спрямовані на підтримку молоді [5; 6] та підвищення рівня патріотичної свідомості через удосконалення виховної роботи в закладах освіти та Збройних Силах України, використання українських національних традицій навчання та виховання, реформування системи допризовної підготовки, проведення заходів, присвячених визначним подіям української історії. Таким чином, на державному рівні утверджувалася необхідність створення системи військово-патріотичного виховання української молоді через удосконалення нормативно-правової бази, діяльність установ, закладів, органів військового управління, проведення заходів зі збереження національної пам'яті.

Законами “Про оборону України” та “Про Збройні Сили України”, а також постановою “Про текст Військової присяги” Верховна Рада України у 1991 році заклала правові основи існування вітчизняних збройних сил. Розпочався процес становлення системи військової освіти та виховання військових фахівців. Постала проблема адекватного реагування на різку зміну політичного та ідеологічного спрямування військової освіти, що донедавна базувалася на засадах марксистсько-ленінської ідеології, а нової концепції виховного процесу на той час вироблено не було. Виникла необхідність переорієнтації системи військової освіти на нові змістові та організаційно-методичні засади: переосмислення та перероблення змісту підготовки військових фахівців усіх рівнів, навчально-методичних документів і матеріалів, а також навчально-матеріальної бази. Одним із принципів, покладених в основу будівництва ЗС України, було військово-патріотичне виховання особового складу на національно-історичних традиціях – потрібно було формувати новий образ захисника Вітчизни [7, с. 42, 44, 45].

Правовою основою здійснення військово-патріотичного виховання військовослужбовців ЗС України стали прийняті у цей період нормативні документи загальнодержавного рівня [8; 9; 10; 11; 12; 13]. У Збройних Силах України почали утворювати органи виховної роботи, розроблялася відповідна правова база для реалізації виховного потенціалу форм та засобів військово-патріотичного виховання: музеїв, будинків офіцерів, бібліотек, світлиць, творчих колективів; військових ритуалів та символів. Основні положення про морально-етичні норми, що регламентують відносини військовослужбовця із соціумом, його службову та громадську діяльність було викладено у Кодексі офіцера.

З проголошенням незалежності державна політика України сприяла відродженню та втіленню національних традицій. Відхід від радянських

комеморативних практик зумовив впровадження національної символіки, упорядкування системи державних свят; перейменування радянських топонімів; формування пантеону національних героїв. Було ініційовано перегляд окремих контрверсійних сторінок історії України (зокрема діяльності ОУН, УПА), що мали тенденційне висвітлення за радянських часів. Однак, попри виховний потенціал, вони не отримали належного опрацювання та подальшого громадського висвітлення, а у наукових дослідженнях подій Другої світової війни продовжувала зберігатися надмірна ідеологізованість в оцінці тогочасних військово-політичних процесів та радянських збройних сил. Водночас увага державного керівництва до вітчизняних історико-культурних надбань втілювалася у нормативних актах [14; 15], що у сфері військово-патріотичного виховання передбачали:

удосконалення програми підготовки допризовної молоді до військової служби з урахуванням традицій козацтва;

присвоєння окремим частинам Збройних Сил України та інших військових формувань почесних найменувань на честь видатних українських гетьманів та інших військових діячів козацької доби;

впровадження навчальних програм з історії воєнного мистецтва Українського козацтва у військових ліцях та ліцях із посиленою військово-фізичною підготовкою.

Однак попри виховний потенціал та перспективність запланованих заходів (створення у м. Києві Пантеону гетьманів України та Алеї слави Українського козацтва, встановлення для курсантів і слухачів вищих військових навчальних закладів ЗС України та інших військових формувань стипендії Українського козацтва) запропоновані ініціативи не вдалося реалізувати.

Водночас було започатковано традицію зарахування Героїв Радянського Союзу почесними солдатами військових частин, військових навчальних закладів, занесення до списків військових формувань (кораблів) імен військовослужбовців, які здійснили героїчні подвиги. На території військових частин, вищих військових навчальних закладів створювалися “Алеї бойової слави”, зокрема у 1995 році на території Військового інституту телекомунікацій та інформатизації була відкрита стела на честь майже 2000 випускників закладу, які загинули у роки Другої світової війни. Поряд зі збереженням почесних найменувань військових частин, навчальних закладів, присвоєних їм за радянських часів, ця традиція набула подальшого розвитку (найменування “імені Івана Богуна” було присвоєно Київському військовому лицю, “імені Івана Кожедуба” – Харківському інституту Військово-Повітряних Сил, “імені гетьмана Петра Сагайдачного” – Львівському військовому ордену Червоної Зірки інституту при Національному університеті “Львівська політехніка”, “імені князя Данила Галицького” – 24-й механізованій дивізії). На виконання Указу Президента України для курсантів ВВНЗ було засновано стипендії імені героїв Великої Вітчизняної війни та імені П.С. Нахімова. Поліпшенню військово-патріотичного виховання особового складу ЗС України значною мірою сприяли заходи, присвячені відзначенню історичних дат державних та військово-професійних свят. При цьому у Збройних Силах України зберігалася

практика відзначення деяких професійних свят разом із арміями колишніх республік Радянського Союзу, а також загальнодержавних комеморативних заходів.

У 2005 році державну політику України було зорієнтовано на співробітництво з НАТО, у тому числі досягнення критеріїв членства України в Альянсі, що знайшло відображення у нормативно-правовій базі у сфері військово-патріотичного виховання. Важливим завданням у цій сфері стало подолання у військовослужбовців стереотипів минулого через роз'яснення безперервності та спадкоємності розвитку Українського війська, пропаганда і розвиток військових традицій. Удосконалення роботи з військово-патріотичного виховання у Збройних Силах України передбачало:

упровадження у навчально-виховний процес національних культурних і наукових традицій для підвищення ефективності виховної роботи;

оновлення інформаційних матеріалів у підрозділах щодо основних подій у світі, державі, Збройних Силах України, а також міжнародного військового співробітництва і євроатлантичної інтеграції України;

організацію та проведення спільно з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування патріотичних заходів з нагоди державних та військово-професійних свят, знаменних і пам'ятних дат вітчизняної історії [16; 17].

У цілому, упродовж 2007–2009 років у Збройних Силах України було організовано і проведено понад 20 тис. культурно-виховних та просвітницьких заходів військово-патріотичного спрямування з нагоди відзначення державних та професійних свят, пам'ятних, знаменних дат і подій за участю представників органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, навчальних закладів і наукових установ, громадських організацій [18, с. 79; 19, с. 52; 20, с. 14]. Вперше у Збройних Силах було проведено конкурс на знання української мови. Тривало оновлення військової символіки (затверджено опис і малюнок Бойового Прапора військової частини (з'єднання), емблеми і прапори Міністерства оборони, Генерального штабу ЗС України, видів і родів військ), упорядкування військово-професійних свят (встановлено День Повітряних Сил, День флоту України, об'єднавши День Військово-Морських Сил ЗС України і День працівників морського і річкового флоту), комеморативні заходи (встановлено меморіальну дошку з нагоди 90-ї річниці бою під Крутами на будівлі Військового інституту телекомунікацій та інформатизації).

Запропоновані у період 2005–2009 років державні ініціативи були спрямовані на посилення військово-патріотичного виховання молоді, зокрема особового складу ЗС України, через здійснення музейної і архівної справи, пошукової та пам'яткоохоронної діяльності, науково-дослідної роботи у галузі воєнної історії. З метою відродження і розвитку національних військових традицій, використання потенціалу воєнно-історичних знань планувалося розглянути питання щодо присвоєння окремим навчальним закладам, військовим частинам імен діячів Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки, спорудження їх пам'ятників, створення меморіального історико-архітектурного комплексу “Алея видатних

діячів України”, розробити Дні української воєнної звитяги та план заходів на 2010–2015 роки по їх відзначенню. Міністерству оборони України, у свою чергу, доручалося скласти плани воєнно-історичної роботи у Збройних Силах України, а також визначити порядок проведення військових ритуалів із нагоди Днів звитяги [21].

Період 2010–2013 років характеризувався політичною невизначеністю щодо стратегії розвитку Збройних Сил України, протиріччями всередині військово-політичного керівництва, що зумовлювало зниження боєздатності підрозділів. Законом України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” було закріплено позаблоковий статус України при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими державами СНД та світу. Водночас у цей період було прийнято низку важливих нормативних документів, пов’язаних із військово-патріотичним вихованням особового складу Збройних Сил України через наочну агітацію та інформаційно-пропагандистське забезпечення, діяльність військових клубів і будинків офіцерів. Поглиблення знань особового складу з історії України та Збройних Сил (українських військових формувань різних історичних періодів), протидію викривленню та фальсифікації історії і турботу про її об’єктивне та неупереджене висвітлення, збереження українських військових традицій і започаткування нових було визначено Концепцією військово-патріотичного виховання у Збройних Силах України, затвердженій наказом Міністра оборони України, як пріоритетні завдання. Окремо наголошувалося на необхідності створення умов для розвитку воєнно-історичної роботи у Збройних Силах України. Система заходів військово-патріотичного виховання передбачала:

загальні, спеціальні та цільові заходи з формування в особового складу патріотичної свідомості, високого морального духу;

діяльність закладів культури та творчих колективів Збройних Сил України; тематичні заходи культурно-виховної та просвітницької роботи;

військово-шефську роботу, заходи з військово-професійної орієнтації, допризовну підготовку громадян України.

Було розроблено Концепцію ідеологічної роботи у Збройних Силах України, що зумовлювалося потребою визначення нових ідеологічних і світоглядних орієнтирів для військовослужбовців через “утворення якісно нових, невеликих за чисельністю, всебічно підготовлених, мобільних та боєздатних Збройних Сил України...”. Концепція визначала основні засади та принципи, а також порядок її реалізації, зокрема наголошувалося на використанні потенціалу заходів із відзначення ювілейних історичних дат. Майже одночасно було опрацьовано Інструкцію з організації воєнно-ідеологічної підготовки у Збройних Силах України, що визначала мету, зміст, основні принципи та завдання, вимоги щодо організації проведення занять з воєнно-ідеологічної підготовки, а також низку інших документів, що тією чи іншою мірою стосувалися питань реалізації військово-патріотичного виховання особового складу ЗС України.

З метою сприяння боєготовності Збройних Сил України було розроблено та затверджено Концепцію розвитку державно-патріотичних та військових

традицій у Збройних Силах України. Водночас задекларована у Концепції потреба запровадження традиції функціонування Збройних Сил України за умов дотримання Україною політики позаблоковості свідчить про відповідну політичну орієнтованість державного керівництва у цей період. Серед основних напрямів розвитку традицій Концепція виділяє військово-патріотичний і науково-історичний напрями. Військово-патріотичний передбачав згуртування військових колективів навколо ідеї державної незалежності та оборони України, формування поваги до національно-культурних цінностей українського народу, української мови, регіональних мов та мов національних меншин, державних символів України, пропагування традицій військового братерства, зустрічей з ветеранами війни, учасниками бойових дій та збройних сил, проведення заходів військово-патріотичного виховання (екскурсій місцями військової (бойової) слави, відвідування музеїв тощо). Науково-історичний напрям, у свою чергу, передбачав проведення воєнно-історичних досліджень та відродження “найбільш шанованих попередніми захисниками Вітчизни” традицій і ритуалів; сприяння масовій самоосвіті особового складу в галузі воєнної історії. При цьому воєнно-історична робота у Збройних Силах України системно не проводилася, а її мета, завдання, форми, методи та способи реалізації не регламентувалися відповідними нормативними документами.

Упродовж 2010–2013 років у Збройних Силах України було проведено та взято участь у понад 35 тис. військово-патріотичних заходів, у тому числі з нагоди відзначення державних свят, пам’ятних, знаменних дат і подій в історії України [22, с. 41; 23, с. 16; 24, с. 44; 25, с. 35]. Заходи здійснювалися на базі Національного військово-історичного музею України та його філій (проведено понад 15 тис. екскурсій), 29 музеїв, 34 кімнат бойової слави тощо. Особовий склад ЗС України опікувався 530 меморіальними об’єктами, пам’ятниками,obelісками, братськими та поодинокими військовими похованнями, взяв участь у більше ніж 100 ритуалах перепоховання останків воїнів (понад 7 тис.), які загинули під час Другої світової війни. Силами колективів Ансамблю пісні і танцю Збройних Сил, Національного Президентського оркестру в означений період було проведено більше тисячі концертних виступів, зокрема акцій “Дорогами великої Перемоги”, “Поїзд Перемоги”, “Естафета пам’яті і слави через всю Україну”, взято участь у міжнародних фестивалях військових духових оркестрів “Війна і мир” (м. Севастополь), “Спаська башта” (м. Москва, РФ) [26, с. 183, 184]. Безперервність процесу виховання патріотизму в особового складу Збройних Сил України забезпечувався Програмами військово-патріотичного виховання на відповідний період.

З метою розвитку військових традицій, формування в особового складу Збройних Сил України високої патріотичної свідомості було оновлено ритуал підйому (спуску) Державного Прапора України, присвоєно почесні найменування підрозділам та військових навчальним закладам (“імені двічі Героя Радянського Союзу генерал-полковника Василя Степановича Петрова” – 55-й окремій артилерійській бригаді, “імені Івана Черняховського” – Національному університету оборони України), тривало упорядкування військово-професійних свят, зокрема святкування Дня флоту України було

перенесено на останню неділю липня, у День Військово-Морського Флоту Російської Федерації [27].

Таким чином, прийняті у 2010–2013 роках відомчі документи засвідчували важливість завдання військово-патріотичного виховання особового складу ЗС України, утвердження національно-патріотичних поглядів і переконань, дотримання військових традицій на основі вітчизняної воєнної історії. Проте в умовах реформування Збройних Сил України вони були спрямовані більшою мірою на зняття соціальної напруги у військових колективах. Водночас, починаючи з 2010 року, освітня та інформаційна політика державної влади характеризувалася поверненням до радянського трактування історії України. Попри відзначення дат воєнної історії України у справі патріотичного виховання молоді, державне керівництво вбачало виховний потенціал у воєнно-історичних знаннях про найбільший збройний конфлікт ХХ століття, тому тема Другої світової війни продовжувала домінувати у державній політиці пам'яті. Прийняті у цей період нормативні акти щодо відзначення історичних дат здебільшого апелювали до подій 1941–1945 років [28], а запроваджені комеморативні заходи (наприклад, підйом у День Перемоги копій Прапора Перемоги поряд із Державним Прапором України) характеризувалися правовою суперечністю.

Висновок. Становлення системи військово-патріотичного виховання у ЗС України здійснювалося в умовах відсутності єдиних поглядів військово-політичного керівництва, обумовлювалося зміною політичного вектору розвитку держави. На думку деяких вітчизняних дослідників, заперечення позитивних аспектів виховної роботи радянської армії у процесі будівництва ЗС України у 1991–1994 роках негативно впливало на діяльність структур виховної роботи вітчизняних збройних сил, що, у свою чергу, позначалося на військово-патріотичному вихованні особового складу. Наприклад, спроби переосмислення вітчизняної воєнної історії, зокрема періоду Другої світової війни, не знаходило розуміння з боку деяких офіцерів [29, с. 70]. Державна політика у сфері національної пам'яті упродовж 1991–2013 років мала несистемний, радше символічний характер, що призвело до відсутності єдиного національного історичного нарративу. Відсутність офіційної державної ідеології при недостатньому фінансовому забезпеченні також негативно впливали на розвиток системи військово-патріотичного виховання в Україні [30, с. 175]. Державні ініціативи, пов'язані з відродженням та розвитком військових традицій, використанням воєнно-історичних знань, більшість із яких не вдалося реалізувати, мали різний дискурс, що впливало на зміст військово-патріотичного виховання. Наголошувалося на необхідності системної воєнно-історичної роботи у Збройних Силах України, однак правова основа для її проведення не розроблялася. Водночас існувала суперечність між необхідністю формування національно свідомого особового складу, відходу від стереотипів минулого і розвитком співробітництва з іншими державами у гуманітарній сфері (спільне відзначення воєнно-історичних дат із країнами-членами СНД, започаткованих здебільшого за радянських часів, розгляд подій Другої світової війни у контексті німецько-радянської війни тощо).

Водночас виклики, що постали перед Україною на сучасному етапі, засвідчили важливість удосконалення системи військово-патріотичного виховання, де воєнно-історичні знання є джерелом духовних і моральних сил, а наукові дослідження та викладання історичних дисциплін базується на єдиних державницьких позиціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція національного виховання [Текст] // Рідна школа. – 1995. – № 6. – С. 18–25.
2. Про затвердження Національної програми патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства : постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.1999 № 1697 // Офіційний вісник України, 1999. – № 37. – С. 33.
3. Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Міністерства культури і туризму України № 3754/981/538/49 “Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання молоді” від 27.10.2009.
4. Рішення колегії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 6/1-21 “Про проект Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання громадян на 2013-2017 рр.” від 31.05.2012.
5. Про Загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004–2008 роки : Закон України від 18.11.2003 № 1281-IV // Урядовий кур'єр, 2003. – № 238 (17.12.2003).
6. Про затвердження Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2009-2015 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.2009 № 41 // Офіційний вісник України, 2009. – № 7. – С. 50.
7. Нещадим М. І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика : монографія. – К. : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2003. – 852 с.
8. Про Концепцію виховної роботи у Збройних Силах та інших військових формуваннях України : Указ Президента України від 04.09.1998 № 981.
9. Про заходи щодо дальшого удосконалення системи патріотичного виховання молоді : Розпорядження Президента України від 29.06.2001 № 173 // Урядовий кур'єр, 2001. № 117 (05.07.2001).
10. Про додаткові заходи щодо посилення турботи про захисників Вітчизни, їх правового і соціального захисту, поліпшення військово-патріотичного виховання молоді : Указ Президента України від 21.02.2002 № 157 // Урядовий кур'єр, 2002. – № 44 (06.03.2002).
11. Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді : Указ Президента України від 25.10.2002 № 948 // Офіційний вісник України, 2002. – № 44. – С. 13.
12. Про заходи щодо реформування гуманітарної сфери Збройних Сил України : розпорядження Президента України від 25.10.2003 № 338 // Офіційний вісник України, 2003. – № 44. – С. 33.
13. Про Концепцію гуманітарного і соціального розвитку у Збройних Силах України : Указ Президента України від 12.01.2004 № 28 // Офіційний вісник України, 2004. – № 2. – С. 14.
14. Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва : Указ Президента України від 04.01.1995 № 14 // Урядовий кур'єр, 1995. – № 5 (12.01.1995).
15. Про Національну програму відродження та розвитку Українського козацтва на 2002-2005 роки : Указ Президента України від 15.11.2001 № 1092 // Урядовий кур'єр, 2001. – № 216 (21.11.2001).

16. Директива Міністра оборони України № Д-22 “Про вдосконалення системи військово-патріотичного виховання у Збройних Силах України” від 17.04.2006.
17. Директива Міністра оборони України № Д-57 “Про організацію культурно-виховної, просвітницької роботи та дозвілля військовослужбовців, членів їхніх сімей, працівників Збройних Сил України” від 29.12.2006.
18. Біла книга 2007: оборонна політика України. – К. : МОУ, 2008. – 119 с.
19. Біла книга 2008: оборонна політика України. – К. : МОУ, 2009. – 99 с.
20. Біла книга 2009. Збройні Сили України. – К. : МОУ, 2010. – 84 с.
21. Про деякі заходи щодо відзначення видатних подій національної воєнної історії : Указ Президента України від 12.11.2009 № 923 // Урядовий кур’єр, 2009. – № 215 (19.11.2009).
22. Біла книга-2012. Збройні Сили України. – К. : МО України, 2013. – 73 с.
23. Біла книга-2010. Збройні Сили України. – К. : МО України, 2011. – 77 с.
24. Біла книга – 2011. Збройні Сили України. – К. : МО України, 2012. – 83 с.
25. Біла книга-2013. Збройні Сили України. – К. : МО України, 2014. – 74 с.
26. Кобзар А. О. Історія структур виховної роботи у Збройних Силах України : монографія. – К. : ТОВ «ЦП «Компринт», 2012. – 264 с.
27. Про відзначення в Україні деяких пам’ятних дат та професійних свят : Указ Президента України від 30.12.2011 № 1209 // Урядовий кур’єр, 2011. – № 245 (30.12.2011).
28. Наказ Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України № 1453/716/997 “Про Програму патріотичного виховання учнівської та студентської молоді в навчальних закладах України та План заходів Естафети Перемоги на 2013–2015 роки” від 21.10.2013.
29. Кобзар А. О. Становлення та розвиток структур виховної роботи у Збройних Силах України (1991–2011 рр.) : дис. ... канд. іст. наук / 20.02.22 – військова історія // Анатолій Олексійович Кобзар ; Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. – К., 2013. – 278 с.
30. Попович О. І. Національна система військового виховання та її розвиток у незалежній Україні: дис. ... канд. іст. наук / 20.02.22 – військова історія // Олександр Іванович Попович ; Національна академія оборони України. – К., 2006. – 201 с.

REFERENCES

1. Kontsepsiia natsionalnoho vykhovannia [Tekst] // Ridna shkola. – 1995. – № 6. – S. 18–25.
2. Pro zatverdzhennia Natsionalnoi prohramy patriotychnoho vykhovannia naseleennia, formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia, rozvytku dukhovnosti ta zmitsnennia moralnykh zasad suspilstva : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15.09.1999 № 1697 // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy, 1999. – № 37. – S. 33.
3. Nakaz Ministerstva Ukrainy u spravakh simi, molodi ta sportu, Ministerstva osvity i nauky Ukrainy, Ministerstva oborony Ukrainy, Ministerstva kultury i turyzmu Ukrainy № 3754/981/538/49 “Pro zatverdzhennia Kontsepsii natsionalno-patriotychnoho vykhovannia molodi” vid 27.10.2009.
4. Rishennia kolehii Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy № 6/1-21 “Pro proekt Kontsepsii Zahalnodержavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy patriotychnoho vykhovannia hromadian na 2013-2017 rr.” vid 31.05.2012.
5. Pro Zahalnodержavnu prohramu pidtrymky molodi na 2004–2008 roky : Zakon Ukrainy vid 18.11.2003 № 1281-IV // Uriadovyi kurier, 2003. – № 238 (17.12.2003).
6. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy “Molod Ukrainy” na 2009-2015 roky : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.01.2009 № 41 // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy, 2009. – № 7. – S. 50.
7. Neshchadym M. I. Viiskova osvita Ukrainy: istoriia, teoriia, metodolohiia, praktyka : monohrafiia. – K. : Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr “Kyivskiy universytet”, 2003. – 852 s.

8. Pro Kontseptsiiu vykhovnoi roboty u Zbroinykh Sylakh ta inshykh viiskovykh formuvanniakh Ukrainy : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 04.09.1998 № 981.
9. Pro zakhody shchodo dalshoho udoskonalennia systemy patriotychnoho vykhovannia molodi : Rozporiadzhennia Prezydenta Ukrainy vid 29.06.2001 № 173 // Uriadovi kurier, 2001. – № 117 (05.07.2001).
10. Pro dodatkovy zakhody shchodo posylennia turboty pro zakhysnykiv Vitchyzny, yikh pravovoho i sotsialnoho zakhystu, polipshennia viiskovo-patriotychnoho vykhovannia molodi : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 21.02.2002 № 157 // Uriadovi kurier, 2002. – № 44 (06.03.2002).
11. Pro Kontseptsiiu dopryzovnoi pidhotovky i viiskovo-patriotychnoho vykhovannia molodi : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25.10.2002 № 948 // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy, 2002. – № 44. – S. 13.
12. Pro zakhody shchodo reformuvannia humanitarnoi sfery Zbroinykh Syl Ukrainy : rozporiadzhennia Prezydenta Ukrainy vid 25.10.2003 № 338 // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy, 2003. – № 44. – S. 33.
13. Pro Kontseptsiiu humanitarnoho i sotsialnoho rozvytku u Zbroinykh Sylakh Ukrainy : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12.01.2004 № 28 // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy, 2004. – № 2. – S. 14.
14. Pro vidrozhennia istoryko-kulturnykh ta hospodarskykh tradytsii Ukrainskoho kozatstva : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 04.01.1995 № 14 // Uriadovi kurier, 1995. – № 5 (12.01.1995).
15. Pro Natsionalnu prohramu vidrozhennia ta rozvytku Ukrainskoho kozatstva na 2002-2005 roky : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 15.11.2001 № 1092 // Uriadovi kurier, 2001. – № 216 (21.11.2001).
16. Dyrektyva Ministra oborony Ukrainy № D-22 “Pro vdoskonalennia systemy viiskovo-patriotychnoho vykhovannia u Zbroinykh Sylakh Ukrainy” vid 17.04.2006.
17. Dyrektyva Ministra oborony Ukrainy № D-57 “Pro orhanizatsiiu kulturno-vykhovnoi, prosvitnytskoi roboty ta dozvillia viiskovosluzhbovtziv, chleniv yikhnykh simei, pratsivnykiv Zbroinykh Syl Ukrainy” vid 29.12.2006.
18. Bila knyha 2007: oboronna polityka Ukrainy. – K. : MOU, 2008. – 119 s.
19. Bila knyha 2008: oboronna polityka Ukrainy. – K. : MOU, 2009. – 99 s.
20. Bila knyha 2009. Zbroini Syly Ukrainy. – K. : MOU, 2010. – 84 s.
21. Pro deiaky zakhody shchodo vidznachennia vydatnykh podii natsionalnoi voiennoi istorii : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12.11.2009 № 923 // Uriadovi kurier, 2009. – № 215 (19.11.2009).
22. Bila knyha-2012. Zbroini Syly Ukrainy. – K. : MO Ukrainy, 2013. – 73 c.
23. Bila knyha-2010. Zbroini Syly Ukrainy. – K. : MO Ukrainy, 2011. – 77 c.
24. Bila knyha – 2011. Zbroini Syly Ukrainy. – K. : MO Ukrainy, 2012. – 83 c.
25. Bila knyha-2013. Zbroini Syly Ukrainy. – K. : MO Ukrainy, 2014. – 74 c.
26. Kobzar A. O. Istoriiia struktur vykhovnoi roboty u Zbroinykh Sylakh Ukrainy : monohrafiia. – K. : TOV «TsP «Komprynt», 2012. – 264 s.
27. Pro vidznachennia v Ukraini deiakykh pamiatnykh dat ta profesiinykh sviat : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30.12.2011 № 1209 // Uriadovi kurier, 2011. – № 245 (30.12.2011).
28. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy, Ministerstva oborony Ukrainy, Ministerstva vnutrishnykh sprav Ukrainy № 1453/716/997 “Pro Prohramu patriotychnoho vykhovannia uchnivskoi ta studentskoi molodi v navchalnykh zakladakh Ukrainy ta Plan zakhodiv Estafety Peremohy na 2013–2015 roky” vid 21.10.2013.
29. Kobzar A. O. Stanovlennia ta rozvytok struktur vykhovnoi roboty u Zbroinykh Sylakh Ukrainy (1991–2011 rr.) : dys. ... kand. ist. nauk / 20.02.22 – viiskova istoriia // Anatolii Oleksiiovych Kobzar ; Natsionalnyi universytet oborony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhovskoho. – K., 2013. – 278 s.
30. Popovych O. I. Natsionalna systema viiskovoho vykhovannia ta yii rozvytok u nezalezhnii Ukraini: dys. ... kand. ist. nauk / 20.02.22 – viiskova istoriia // Oleksandr Ivanovych Popovych ; Natsionalna akademiia oborony Ukrainy. – K., 2006. – 201 s.

РЕЗЮМЕ

Ольга Пашкова,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Трансформация взглядов на историческую тематику в военно-патриотическом воспитании в Украине (1991–2013)

В статье рассмотрено создание и совершенствование нормативно-правовой базы в сфере военно-патриотического воспитания, использование потенциала военно-исторических знаний в воспитании военнослужащих ВС Украины в период 1991–2013 годов.

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание; нормативно-правовая база; военно-исторические знания; Вооруженные Силы Украины.

SUMMARY

Olha Pashkova,
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Transformation of views on the historical topic in the military-patriotic education in Ukraine (1991–2013)

Introduction. *The article deals with the improvement of the legislation in the field of military-patriotic education, use of the potential of military-historical knowledge in the training of military personnel of the Armed Forces of Ukraine in the period 1991–2013.*

Purpose. *To analyse the use of military-historical knowledge in the military-patriotic education of military personnel of the Armed Forces of Ukraine.*

Methods. *General scientific methods of analysis, synthesis were used. Comparative-historical method made it possible to analyse the regulatory framework in the field of military-patriotic education, to trace the activities of state leadership in this field.*

Results. *In 1991–2005 the regulatory framework in the field of military-patriotic education was formed. Gradual return to the soviet commemorative practices, in particular celebration of military-professional holidays with the CIS countries was observed. In 2005–2010 an important task of the military-patriotic education was to overcome the stereotypes of the past, propaganda and the development of military traditions. During the period 2010–2013 the educational and information policy of the state was characterized by a return to the Soviet interpretation of Ukrainian history. Despite commemorating the military history of Ukraine, theme of World War II continued to dominate in military-patriotic education.*

Originality. *General tendencies of the use of military-historical knowledge in military-patriotic education of military personnel in different periods of Ukraine's independence were revealed.*

Conclusion. *The state policy in the field of national memory during 1991–2013 was unsystematic, rather symbolic, which led to regionalization in the perception of the history of Ukraine, the lack of a single national historical narrative. State initiatives related to the revival and development of military traditions, the use of military history knowledge, most of which failed to implement, had a different discourse, which influenced the content of military-patriotic education.*

Key words: *military-patriotic education; legislation; military-historical knowledge; Armed Forces of Ukraine.*

УДК 378.147

Микола Полторак,
кандидат військових наук, доцент
Національний університет оборони України імені
Івана Черняховського
ORCID ID 0000-0002-7601-8317
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/233-242

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

У статті розкривається сутність теоретико-практичних рекомендацій щодо впровадження технологій дистанційної форми навчання в систему національної військової освіти України, надаються практичні рекомендації щодо поетапного використання технологій впровадження дистанційних навчальних курсів у навчально-виховний процес вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти Збройних Сил України.

Ключові слова: вищий військовий навчальний заклад (ВВНЗ); військовий навчальний підрозділ закладу вищої освіти (ВНП ЗВО); впровадження технологій дистанційної форми навчання; дистанційний навчальний курс; дистанційна освіта.

Постановка проблеми. Протягом останніх років в Україні не було однозначного уявлення про дистанційну форму навчання. Як предмет дослідження, дистанційне навчання на сьогодні перебуває в процесі наукового дискусю і представляє собою нову організацію освіти у тому числі і військової національної освіти.

Разом з тим, на користь висновку про необхідність дистанційного навчання свідчить тривалий процес його впровадження у багатьох країнах світу, де його досить вдало використовують у своїх системах національної освіти, зокрема США, Англія, та країни Європейського Союзу [1].

Тому це, і обумовлює необхідність проведення подальших досліджень стосовно розвитку дистанційного навчання та його впровадження зокрема, в національну систему військової освіти, яка на сьогодні зумовлена низкою суперечностей, які потребують свого вирішення. Такими суперечностями з одного боку є, швидкий розвиток глобального інформаційного простору, з іншого – недосконалість сучасних дистанційних технологій навчання під час підготовки військових фахівців Збройних Сил України [2].

Вирішення зазначених суперечностей та проблемних питань щодо вище викладеного, на думку автора, можливе виключно за умови використання в навчально-виховному процесі ВВНЗ та ВНП ЗВО технологій впровадження дистанційного навчання. Саме це і виступатиме предметом розгляду у цій статті.

Аналіз останніх публікацій. На сьогодні, дослідженням проблеми дистанційного навчання та дистанційної освіти присвячено низку наукових

праць як вітчизняних так і зарубіжних науковців, що носять багатоаспектний характер щодо існуючої теорії та практики дистанційної форми навчання.

В існуючій науково-педагогічній літературі (вітчизняній та зарубіжній) приділяється значна увага розв'язанню проблемних питань і суперечностей в національних системах дистанційного навчання [1].

Разом з тим, на сьогодні у вітчизняній науково-педагогічній літературі ще недостатньо опрацьовані єдині підходи щодо вирішення усіх проблемних питань, які стосуються дистанційного навчання, зокрема з питань щодо впровадження в навчально-виховний процес ВВНЗ та ВВП ЗВО сучасних технологій форм дистанційного навчання тощо.

Аналіз різноманітних джерел наукової інформації (як зарубіжної так і вітчизняної) дозволяє говорити про наявність недостатнього рівня та належного наукового осмислення нагальної необхідності щодо впровадження в національну систему військової освіти України сучасних технологій дистанційного навчання [3].

Мета статті. Дослідити сучасні підходи щодо теорії та практики поетапного використання та впровадження технології дистанційного навчання в національну систему військової освіти України, виробити практичні рекомендації щодо впровадження дистанційних навчальних курсів у навчально-виховний процес ВВНЗ та ВВП ЗВО Збройних Сил України.

Виклад основного матеріалу. Тенденції соціально-економічного, політичного та культурного зростання провідних країн світу свідчать про те, що локомотивами цього процесу є пріоритетний розвиток освіти і науки. “Сфера освіти стає загальнонаціональним пріоритетом у все більшій кількості країн світу”. Тому природньо, що перед сучасною освітою постало складне завдання виховання та розвитку особливості, здатної до творчого пошуку, невтомного, наполегливого самостійного засвоювання нових знань, їх примноження, орієнтації у широких потоках різноманітної інформації, прийняття оптимальних рішень в нестандартних умовах. Саме така освіта має стати провідним фактором прогресу держави [4].

На думку автора, орієнтиром для програми дій у цьому напрямі може виступати впровадження у систему національної військової освіти України технологій дистанційної форми навчання, а також технології дистанційних навчальних курсів.

Виходячи із зазначеного слід зазначити, що метою військової складової системи освіти України на сьогодні є “...нарощування її інноваційного потенціалу, інтеграція в європейський і світовий військово-освітній і правовий простір, підготовка військових фахівців з високим рівнем професіоналізму, компетентності, інтелектуального розвитку, загальної та військово-професійної культури, здатних з високою ефективністю виконувати поставлені завдання щодо національної безпеки та оборони Вітчизни, до самонавчання, розвитку власної творчої індивідуальності, невтомного, наполегливого самостійного засвоєння нових знань протягом життя, їх примноження, орієнтації в широких потоках різноманітної інформації, прийняття оптимальних рішень у нестандартних умовах” [4].

Зазначене свідчить про те, що в основу розвитку військової освіти, як цілісної системи, покладено покращення її якості та підвищення ефективності підготовки військових фахівців. При цьому, покращення якості вищої військової освіти є однією з актуальних проблем розвитку професійної педагогіки в контексті викликів сучасної громадської та військово-політичної ситуації в Україні.

Прикметною тенденцією сучасної освіти є інформатизація та індивідуалізація засобів навчання, створення інтелектуальних дидактичних систем, які сприяють підвищенню ефективності навчального процесу.

Підвищення якості навчання, інтенсифікація навчального процесу й перехід на нові технології нині неможливі без упровадження в процес навчання різного роду автоматизованих навчальних систем, і головну роль у цьому процесі відіграють технології дистанційного навчання [5].

Розвиток технологічних засобів телекомунікацій і зв'язку, значне поширення та використання мультимедійних комп'ютерних програм створює об'єктивні передумови для удосконалення освітніх технологій.

Низкою досліджень стверджується, що розвиток інформаційних технологій надав нову, унікальну можливість проведення навчальних занять з використанням дистанційної форми навчання впровадженням дистанційних навчальних курсів. Впровадження дистанційної форми навчання в ВВНЗ та ВНП ЗВО надасть можливість підвищити якість навчання, більш ефективно організувати процес навчання, побудувати і використовувати індивідуальний профіль навчання кожного курсанта (слухача), автоматизувати процес контролю знань. При цьому, система дистанційного навчання не є протиборчою у відношенні до існуючих очної та заочної форм навчання й не заперечує наявні освітні тенденції. Вона природним чином інтегрується в ці системи, доповнюючи і розвиваючи їх, і сприяє створенню мобільного освітнього середовища [6].

На сьогодні, керівними документами визначено, що під дистанційним навчанням розуміється індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій, а дистанційна форма навчання розуміється як форма організації навчального процесу у закладах освіти, яка забезпечує реалізацію дистанційного навчання та передбачає можливість отримання випускниками документів державного зразка про відповідний освітній або освітньо-кваліфікаційний рівень [7].

Щодо практичних рекомендацій з питань, які стосуються поетапного використання технології впровадження дистанційних навчальних курсів у навчальний процес ВВНЗ та ВНП ЗВО Збройних Сил України, слід вважати те, що одним з найважливіших етапів впровадження дистанційної форми навчання у початковому закладі є процес його педагогічного проектування, під яким розуміють процес створення проекту освітнього процесу і включає в себе не тільки попереднє планування майбутніх змін, а і прогнозування їх наслідків.

Дослідження питань запровадження дистанційної форми навчання в українських та зарубіжних навчальних закладах, дозволяє визначити основні етапи впровадження дистанційної форми навчання та впровадженні в навчальний процес дистанційних навчальних курсів для вітчизняних ВВНЗ та ВНП ЗВО у наступній послідовності [8]:

1-й етап: Створення підрозділу ВВНЗ у функції якого входить забезпечення реалізації дистанційного навчання у вищому навчальному закладі.

2-й етап: Підготовка необхідного технічного забезпечення дистанційного навчання у навчальному закладі.

3-й етап: Вибір програмної платформи для системи дистанційного навчання ВВНЗ.

4-й етап: Проектування електронної бази навчальних матеріалів у вузі.

5-й етап: Створення електронних навчальних курсів з навчальних дисциплін, що може включати як розробку власних курсів так і придбання готових курсів сторонніх розробників.

6-й етап: Підготовка до роботи у системі дистанційного навчання курсантів (слухачів), викладачів і співробітників ВВНЗ.

7-й етап: Підтримка навчального дистанційного процесу, що включає роботу з користувачами, поточні роботи з дистанційними курсами, моніторинг діяльності курсантів (слухачів), викладачів, підтримка зв'язку із розробниками курсів чи програмної платформи системи дистанційного навчання.

Що необхідно реалізувати на кожному з етапів, розглянемо на прикладі запровадження дистанційного навчання, в Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського.

Для введення дистанційної форми навчання в університеті було створено Науковий центр дистанційного навчання [9].

Основним завданням зазначеного підрозділу на першому етапі полягає у детальному аналізі діяльності ВВНЗ і його можливостей (ресурсів) щодо впровадження дистанційної форми навчання.

В подальшому, до обов'язків центру належать:

відбір кадрового складу, що здатен підтримувати дистанційну форму навчання; створення, налагодження та постійна підтримка у робочому стані технічної інфраструктури навчального закладу;

створення чи встановлення і налагодження платформи системи дистанційного навчання;

розроблення і супровід баз навчальних матеріалів, забезпечення доступу до них;

створення навчальних віртуальних лабораторій;

забезпечення зв'язку між викладачами (методистами, консультантами) та курсантами (слухачами);

організація та проведення контрольних заходів;

організація відеоконференцій, вебінарів, консультацій;

підвищення кваліфікації викладачів і співробітників ВВНЗ та ВНП ЗВО щодо впровадження дистанційної форми навчання тощо.

Загалом, в наслідок завершення першого етапу підготовки ВВНЗ та ВВП ЗВО до реалізації дистанційної форми навчання та впровадження дистанційних навчальних курсів появляються дані, на основі яких ґрунтуються потенційні варіанти до проектування системи дистанційного навчання у вузі і здійснюється оцінка її реалізації. Ці дані подаються у вигляді проекту із відповідними розрахунками, етапами, графіками виконання робіт і очікуваним результатом – моделі дистанційного навчання (наприклад поєднання дистанційної із традиційними (денною, заочною) формами навчання або ж дистанційне навчання як окремої форма організації навчання у вузі, віртуальні університети тощо).

На даному етапі, здійснюється розробка нормативної документації, на основі якої стає можливим впровадження обраної моделі дистанційного навчання в навчальному закладі.

Разом з тим, крім проведення вище зазначених заходів, у вузі необхідно (рекомендується) розробляти низку керівних документів, а саме: Положення про дистанційне навчання у вищому навчальному закладі, Положення про порядок розробки інформаційних ресурсів, Положення про норми навантаження викладачів, Положення про сертифікацію (експертизу) інформаційних ресурсів, Положення про авторські права тощо.

Також, на цьому етапі впровадження дистанційної форми навчання і частково на наступному етапі здійснюється планування ресурсів вузу, а саме:

фінансові ресурси – розрахунок необхідний мінімум для придбання обладнання;

програмного забезпечення, доступу до мережі Інтернет, оплати діяльності учасникам навчального процесу;

часові ресурси – це терміни на розробку та впровадження електронних навчально-методичних комплексів, контроль навчального процесу, виконання завдань курсантами (слухачами) згідно з навчальним планом тощо;

кадрові ресурси – це викладачі, працівники технічної та інформаційної служб тощо.

Окремо слід зупинитися на плануванні штатного розкладу, а саме, на формуванні мінімального набору посад, який повинен бути залучений до підготовки та реалізації навчального процесу із застосуванням дистанційних освітніх технологій: адміністрація; викладачі дистанційного навчання; відділ локальних координаторів; укладачі електронних навчально-методичних комплексів; технічний відділ з підтримки комунікацій; відділ організації веб-контенту і підтримки бази даних; приймальна комісія; бухгалтерський відділ; відділ експертизи електронних навчально-методичних комплексів; відділ з підвищення кваліфікації викладачів дистанційного навчання та інших співробітників [10].

На наступному етапі реалізації дистанційної форми навчання та впровадження дистанційних навчальних курсів у ВВНЗ та ВВП ЗВО проводяться заходи щодо підготовки необхідного технічного забезпечення дистанційної форми навчання. З цією метою у навчальному закладі проводиться переоблік (ревізія) всього обладнання, комп'ютерів, комп'ютерних

та інших мереж зв'язку, аудиторного фонду та програмного забезпечення, після чого, за необхідності, здійснюється придбання необхідного устаткування і забезпечення його функціонування.

Загалом, технічне забезпечення реалізації дистанційної форми навчання та впровадження дистанційних навчальних курсів у ВВНЗ та ВНП ЗВО включає:

апаратне забезпечення засобами (мережеве обладнання, джерела безперебійного живлення, сервери, персональні комп'ютери, обладнання для відеоконференцзв'язку тощо);

телекомунікаційне забезпечення (пропускна здатність телекомунікаційних каналів);

програмне забезпечення загального призначення (операційні системи, сервери баз даних, організації роботи комп'ютерних мереж, захисту інформації, веб-сервер тощо). При цьому навчальний заклад може використовувати власне спеціалізоване програмне забезпечення, розроблене на ліцензованих програмних продуктах відповідно до міжнародних стандартів, рекомендованих міжнародними організаціями, наприклад – Moodle, Lotus Learning Spase, Blackboard Learning System, Dokeos, e-University, “Веб-клас-ХПІ” тощо [11].

Вибір програмної платформи являється наступним етапом реалізації дистанційної форми навчання та впровадження дистанційних навчальних курсів у ВВНЗ та ВНП ЗВО.

Одним з елементів технічного забезпечення зазначеної форми навчання є інтегрована система керування і обліку дистанційного навчання, основне призначення якої є забезпечення ведення документообігу у навчальному закладі: кількість документів; взаємозв'язок документів при їх формуванні; зовнішні та внутрішні інформаційні зв'язки тощо.

Наступним етапом є розробка електронної бази навчальних матеріалів, до складу якої зазвичай входять: навчальні посібники; мережеві навчально-методичні посібники; комп'ютерні навчальні системи в звичайному і мультимедійному варіантах; аудіо навчально-інформаційні матеріали; відео навчально-інформаційні матеріали; лабораторні дистанційні практикуми; тренажери з віддаленим доступом; бази даних та знань з віддаленим доступом; електронні бібліотеки з віддаленим доступом; засоби навчання на основі експертних навчальних систем; засоби навчання на основі віртуальної реальності.

Електронна база навчальних матеріалів повинна бути спроектована таким чином, щоб вона являла собою не сукупність розрізнених, неузгоджених між собою компонентів, а цілісну систему інтегрованих засобів, погоджених як за своїм змістом, так і за особливостями користувальницького інтерфейсу, щодо вимог до програмно-апаратної платформи, форматів даних тощо. Виконання цих вимог багато в чому визначається характеристиками інструментальних засобів, які використовуються у виробничій підсистемі для розробки підручників, що використовуються у мережі. До того ж, особливістю даних електронних баз є те, що окрім навчальних матеріалів вони повинні містити інструкції та рекомендації щодо оволодіння способами роботи з інформаційними ресурсами та мати привабливий дизайн, зручне та зрозуміле

меню, систему гіпертекстів та гіпермедіа, доступ до будь-якого блоку навчальних матеріалів, можливість застосування звукових та анімаційних ефектів тощо.

Створення електронних навчальних курсів з навчальних дисциплін являється наступним кроком проектування дистанційного навчання в вузі.

Важливим елементом впровадження дистанційних навчальних курсів у ВВНЗ та ВНП ЗВО є розробка індивідуальних освітніх маршрутів для курсантів (слухачів), що дозволяє індивідуалізувати освітній процес у вищому навчальному закладі, а саме:

1. Індивідуальний навчальний план – це сукупність навчальних предметів (базових, профільних) і елективних курсів, обраних для освоєння курсантами (слухачами) на основі власних освітніх потреб та професійних перспектив.

2. Індивідуальна освітня програма – це уявлення курсанта (слухача) про майбутню освітню діяльність, її зміст, результати, час, місце, засоби і ситуації взаємодії з педагогами та іншими суб'єктами навчального процесу.

3. Індивідуальний освітній маршрут – це цілеспрямовано проектувальна диференційована освітня програма, що забезпечує курсанту (слухачу) позиції суб'єкта вибору, розробки та реалізації освітньої програми, спрямованої на його особистісний, професійний розвиток при здійсненні викладачами педагогічної підтримки.

Для проектування індивідуальних освітніх програм використовується принцип модульності. З педагогічної точки зору, модуль – це відносно самостійна частина навчальної інформації мінімальна за об'ємом, але замкнута за змістом, за якою можливо здійснити як самоперевірку, так і педагогічне тестування знань. Цей принцип реалізується через модуль базової освіти (обов'язкова освіта) і варіативний модуль (що передбачає вибір), модуль корекції (створений для врахування індивідуальних особливостей учасників), модуль організаційно-педагогічного забезпечення.

Використання модулів в залежності від мети та змісту навчання, змінюючи характер встановлених між ними взаємозв'язків, дозволяє змінювати структуру освітнього процесу і підлаштовувати його під запити й можливості курсанта (слухача).

До того ж, принцип модульності забезпечує багаторівневість навчання конкретному предмету, який передбачає можливість самостійного вибору курсантом (слухачем) рівня складності вивчаємого предмету в залежності від освітніх цілей закладених у індивідуальних освітніх маршрутах. Рівні складності вивчаємого курсу розробляються педагогом-проектувальником. тощо [11].

Таким чином, викладений матеріал на думку автора, стосується виключно питань щодо технічного забезпечення технологій дистанційного навчання у ВВНЗ та ВНП ЗВО, разом з тим, процес впровадження, дистанційної форми навчання у вузі, потребує низки інших видів її забезпечення, а саме: нормативно-правового, організаційного, науково-методичного, навчально-методичного, інформаційно-телекомунікаційного, матеріально-технічного, кадрового та фінансово-економічного забезпечення.

Щодо, змістовного наповнення зазначених (інших) видів забезпечення впровадження дистанційної форми навчання в навчально-виховний процес ВВНЗ, на думку автора, доцільно розглядати в рамках окремого дослідження.

Висновок. Необхідною умовою забезпечення системності й узгодженості дій при реформуванні системи військової освіти України, та якісної підготовки військових фахівців для Збройних Сил України є подальше використання в освітньому процесі ВВНЗ та ВНП ЗВО сучасних технологій дистанційного навчання.

Ефективність функціонування системи дистанційного навчання у ВВНЗ та ВНП ЗВО залежить від широкого спектру всебічного її забезпечення, а саме: наявності якісної навчально-матеріальної бази, достатнього об'єму джерел фінансування, можливості швидкого розвитку технічної інфраструктури вузу, створення необхідних умов для росту і розвитку персоналу та технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. О.В. Овчарук Дистанційна освіта у європейських країнах та США у контексті розвитку інноваційних технологій / – 2004. – 37–40 с.
2. Розробка науково-методичних та практичних рекомендацій щодо впровадження системи дистанційної освіти у навчально-виховний процес ВІ ОНПУ : заключний звіт виконання НДР “Розробка елементів системи дистанційної освіти вищого військового навчального закладу” (Шифр “МОНОЛОГ”). – Одеса: Військова академія, 2011. – 132 с.
3. Звіт про складову частину НДР шифр “Технологія-Д”, м. Київ, ВІКНУ, 2017 р. 170 с.
4. Науменко М.І. Управління якістю військової освіти : теорія, методологія, практика / Науменко М.І., Приходько Ю.І. // “Наука і оборона” – №1. – 2009. – С. 40 – 50.
5. А.О. Кучерявий, М.Л. Шелухін Навчальний посібник. Проект самостійної роботи студентів юридичних спеціальностей. м. Донецьк, вид-во “Кальміус”, 2013 р., 200с.: А.О.
6. Теоретичні та технологічні засади дистанційного навчання у національній військовій освіті: звіт про НДР шифр “Технологія Д” (робочі матеріали) Військового інституту телекомунікацій та інформаційних технологій – Київ: ВІТІ, 2017. – 15 – 93 с.
7. Теоретичні та технологічні засади дистанційного навчання у національній військовій освіті України: звіт про НДР шифр “Технологія Д” (робочі матеріали) / ВІКНУ ім. Тараса Шевченка – Київ: ВІКНУ, 2017. С.– 23 – 94 с.
8. Теоретичні та технологічні засади дистанційного навчання у національній військовій освіті: звіт про НДР шифр “Технологія Д” (робочі матеріали) / Військовий інститут ім. С.П.Корольова – ЖВІ, 2017, 45 с.
9. Теоретичні та технологічні засади дистанційного навчання у національній військовій освіті України, звіт про НДР шифр “Технологія-Д” (заключний звіт) НУОУ ім. Івана Черняхівського– м. Київ, 2017 р. 37 –250 с.
10. Положення про дистанційне навчання в Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського. м. Київ, НУОУ, 2017 р., 17 с.
11. Звіт про складову частину НДР шифр “Технологія-Д”, м. Харків, ВЮФ НЮУ, 2017 р. 120 с.

REFERENCES

1. O.V. Ovcharuk Dystantsiina osvita u yevropeiskykh krainakh ta SShA u konteksti rozvytku innovatsiinykh tekhnolohii / – 2004. – 37–40 s.
2. Rozrobka naukovo-metodychnykh ta praktychnykh rekomendatsii shchodo vprovadzhennia systemy dystantsiinoi osvity u navchalno-vykhovnyi protses VI ONPU : zakliuchnyi zvit vykonannia NDR “Rozrobka elementiv systemy dystantsiinoi osvity vyshchoho

viiskovoho navchalnoho zakladu” (Shyfr “MONOLOH”). – Odesa: Viiskova akademiia, 2011. – 132 s.

3. Zvit pro skladovu chastynu NDR shyfr “Tekhnolohiia-D”, m. Kyiv, VIKNU, 2017 r. 170 s.

4. Naumenko M.I. Upravlinnia yakistiu viiskovoi osvity : teoriia, metodolohiia, praktyka / Naumenko M.I., Prykhodko Yu.I. // “Nauka i oborona” – №1. – 2009. – S. 40 – 50.

5. A.O. Kucheriavyi, M.L. Shelukhin Navchalnyi posibnyk. Proekt samostiinoi roboty studentiv yurydychnykh spetsialnostei. m. Donetsk, vyd-vo “Kalmius”, 2013 r., 200s.: A.O.

6. Teoretychni ta tekhnolohichni zasady dystantsiinoho navchannia u natsionalnii viiskovii osviti: zvit pro NDR shyfr “Tekhnolohiia D” (robochi materialy) Viiskovyi instytut telekomunikatsii ta informatsiinykh tekhnolohii – Kyiv: VITI, 2017. – 15 – 93 s.

7. Teoretychni ta tekhnolohichni zasady dystantsiinoho navchannia u natsionalnii viiskovii osviti Ukrainy: zvit pro NDR shyfr “Tekhnolohiia D” (robochi materialy) / VIKNU im.. Tarasa Shevchenka – Kyiv: VIKNU, 2017. S.– 23 – 94 s.

8. Teoretychni ta tekhnolohichni zasady dystantsiinoho navchannia u natsionalnii viiskovii osviti: zvit pro NDR shyfr “Tekhnolohiia D” (robochi materialy) / Viiskovyi instytut im. S.P.Korolova – ZhVI, 2017, 45 s.

9. Teoretychni ta tekhnolohichni zasady dystantsiinoho navchannia u natsionalnii viiskovii osviti Ukrainy, zvit pro NDR shyfr “Tekhnolohiia-D” (zakliuchnyi zvit) NUOU im. Ivana Cherniakhovskoho– m. Kyiv, 2017 r. 37 –250 s.

10. Polozhennia pro dystantsiine navchannia v Natsionalnomu universyteti oborony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhovskoho. m. Kyiv, NUOU, 2017 r., 17 s.

11. Zvit pro skladovu chastynu NDR shyfr “Tekhnolohiia-D”, m. Kharkiv, VluF NIuU, 2017 r. 120 s.

РЕЗЮМЕ

Николай Полторак,

кандидат военных наук, доцент

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Теоретико-практические рекомендации по внедрению технологий дистанционной формы обучения в учебно-воспитательный процесс высших военных учебных заведений и военных учебных подразделений заведений высшего образования вооруженных сил Украины

В статье раскрывается смысл теоретико-практических рекомендаций по внедрению технологий дистанционной формы обучения в систему национального военного образования Украины, даются практические рекомендации поэтапного применения технологии внедрения дистанционных учебных курсов в учебно-воспитательный процесс высших военных учебных заведений и военных учебных подразделений заведений высшего образования Вооруженных Сил Украины.

Ключевые слова: высшее военное учебное заведение (ВВУЗ); военное учебное подразделение (ВУП); заведение высшего образования (ЗВО); внедрение технологий дистанционной формы обучения; дистанционный учебный курс; дистанционное образование.

SUMMARY

Mykola Poltorak,

Candidate of Military Science (PhD), Associate Professor
National Defense University of Ukraine named
after Ivan Chernyakhovskii

The theoretical and practical recommendations on the introduction of distance learning technologies in the educational and didactic process in the institutions of higher professional military education and units for professional military education of institutions of higher education of the armed forces of Ukraine

The article reveals the essence of theoretical and practical recommendations on the introduction of distance learning technologies in educational and didactic process in the institutions of higher professional military education and in units for professional military education of the establishments of higher education of the Armed Forces of Ukraine. Practical recommendations are provided on the phased use of the technologies of introduction of distance learning courses to national professional military education system in Ukraine.

Key words: *Institution of higher professional military education (IHPME); Military educational unit of institution of higher education (MEU IHE); Introduction of distance learning technologies; Distance learning course; Distance education.*

Віталій Рахманов,
доктор педагогічних наук, доцент
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-7180-4087
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/243-263

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті розглядаються особливості інтегрування офіцера в освітньо-інформаційне середовище, що визначається представленням елементів освітньо-інформаційного середовища як таких, що опрацьовують (специфічним чином) інформацію та описують процеси в ньому. Також було встановлено, що доцільно розглядати освітньо-інформаційне середовище не як механічну систему, у яку інтегрується офіцер, а як систему з функціональним інтегруванням «офіцер – ОІС». Крім того, розглянуто технологію навчання, що полягає у сукупності методів та засобів для реалізації відповідного змісту підготовки в умовах освітньо-інформаційного середовища. У роботі проаналізовано, що при наявності розвиненої інформаційної бази нові поняття тепер можуть засвоюватися, в основному, за аналогією з тим, що уже відомо, і головною проблемою стає включення нового знання в існуючу структуру: як тільки встановлено правильне співвідношення, весь обсяг минулого досвіду автоматично залучається до тлумачення і розуміння нових подій, яке розвивається шляхом взаємодії зовнішнього досвіду з внутрішніми механізмами, що оперують інформацією, яка надходить, і реорганізують її.

Ключові слова: освітньо-інформаційне середовище; підготовка офіцерів; вищий військовий навчальний заклад.

Постановка проблеми. В умовах розбудови демократичної держави докорінно змінюється ситуація в системі військової освіти, гостро постає необхідність її динамічного розвитку та вдосконалення. Проведений аналіз результатів досліджень свідчить про те, що концепція сучасної військової освіти повинна передбачати сучасні дидактичні, інформаційні, телекомунікаційні, інформаційні технології, а також наукового розв'язання актуальних проблем підготовки військового фахівця, які пов'язані з подоланням: упровадженням технологій навчання, автоматизацією й інформатизацією процесу підготовки офіцерів, моделюванням навчального процесу у ВВНЗ [1, 2, 5, 9, 15, 27, 30, 34, 38,40, 41, 42,43, 46]. У зв'язку з цим, має змінитися і сам підхід до підготовки офіцерів ВВНЗ, оволодіння ним професійних компетентностей. Головним є не просте накопичення знань, досвіду за певними програмами та алгоритмами, а сформованість фахових компетентностей. Тому на сучасному етапі існує актуальна проблема пошуку ефективних шляхів підготовки офіцерів у ВВНЗ.

Одним з головних пріоритетів в освітньому процесі ВВНЗ є прагнення побудувати навчання таким чином, щоб підготовка була орієнтована на інтереси офіцерів; спрямована на розвиток інформаційного середовища, в якому кожен офіцер міг би накопичувати інформацію та створювати знання,

мати до них вільний доступ; користуватися і обмінюватися інформацією, щоб надати можливість кожному фахівцю повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку. Наукові дослідження, які присвячені проблемам особистісно-орієнтованої освіти, моделювання та технологізації навчання, програмованого навчання, психолого-педагогічних закономірностей використання інформаційних систем, програмованого навчання та розробки навчальних систем, прийняття електронної інформації, формування освітньо-інформаційного середовища (ОІС) навчального закладу [8, 12, 21, 23], надають можливість побудувати та організувати освітній процес за допомогою інформаційних систем. Це дозволить:

- підвищити якість підготовки за рахунок використання військовими викладачами професійної інформації та розширенням діапазону інформаційних потреб різних напрямів підготовки офіцерів, забезпечення прозорості та об'єктивності систем моніторингу якості освіти;

- усунення територіальних бар'єрів в процесі навчання офіцерів за рахунок освітньо-інформаційного середовища, забезпечення мотивованої самостійної роботи офіцерів при оволодінні нових знань;

- суттєве прискорення руху навчальної інформації, автоматизацію процесів організації та управління освітніми процесами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз вітчизняної та зарубіжної науково-педагогічної літератури [1, 2, 5, 9, 15, 27, 30, 34, 38,40, 41, 42,43, 46] свідчить, що впровадження освітньо-інформаційного середовища у закладах вищої освіти спрямоване на:

- створення єдиного освітньо-інформаційного оточення;
- управління освітнім процесом та забезпечення наступності практичного досвіду всередині закладу вищої освіти;
- формування сучасних підходів до освітнього процесу;
- підвищення інформаційної культури закладу вищої освіти.

У цьому є підтвердження в роботах Г. Лаурейса та Х. Ріддер-Сімоенса, які вивчали проблему періодизації академічної мобільності; у дослідженнях С. Маргінсона, Дж. Найта, У. Тайхлера, які визначали тенденції та перспективи розвитку освітнього процесу в різних регіонах світу; в працях С. Вінсент-Ланкріна та Ф. Мюхе, які, аналізуючи мотивацію суб'єктів організації людської мобільності, досліджували стратегії переміщення іноземних слухачів до закладів вищої освіти інших країн [30, 33].

Дослідження українських вчених В.Ю. Бикова, О.В. Діденка, Г.О. Козлакової, Л.І. Морської, О.М. Спіріна, Т.В. Тихонової, М.І. Шермана, які присвячені проблемам навчання за допомогою інформаційних систем, дозволяють визначити напрями застосування персональних електронно-обчислювальних машин в освіті, розробити дидактичні та технологічні принципи формування та функціонування відкритих систем навчання. У той же час недостатньо досліджена проблема інтеграції закладів ВВНЗ з освітньо-інформаційним середовищем, під яким ми будемо розуміти відкриту освітню систему, що акумулює інтелектуальні, культурні, програмно-методичні,

організаційні та технічні ресурси [36]. Саме тому побудова освітньо-інформаційного середовища на базі сучасних інформаційних технологій привносить в освітній процес закладів вищої військової освіти такі можливості, як: поєднання високої економічної ефективності та гнучкості освітнього процесу з суттєвим розширенням можливостей традиційних форм навчання, а також перспективу створення нових ефективних форм навчання [35]. Такий висновок можливий за умов, що єдине інформаційне середовище дозволяє в процесі освітньої діяльності оптимально і якісно здійснювати:

- планування освітнього процесу за різними програмами, рівнями та формами навчання;
- організацію в електронній формі навчальних занять та представлення навчального матеріалу у довідковій формі;
- перехід від домінування репродуктивної освітньої діяльності до творчої;
- надання доступу офіцерам до інформації, пов'язаної з плануванням, організацією та моніторингом освітнього процесу;
- забезпечення комунікативної взаємодії між військовим викладачами, офіцерами-слухачами та управлінським апаратом ВВНЗ;
- ефективне використання у змістовому процесі освіти навчально-методичних комплексів і матеріалів, які постійно оновлюються.

Мета статті полягає у дослідженні особливості інтегрування офіцера в освітньо-інформаційне середовище, що визначається представлення елементів ОІС, як таких, що опрацьовують інформацію та описують процеси в ньому.

Виклад основного матеріалу. Так, інформаційні центри, науково-методичні і навчальні лабораторії та військові кафедри військового закладу наповнюючи освітньо-інформаційне середовище навчально-методичними електронними комплексами, сприяють створенню і впровадженню у освітній процес ВВНЗ:

- електронних підручників, що включають науково-обґрунтований теоретичний матеріал, глосарій, теми лабораторних робіт та проблемні завдання для практичних занять, зразки контрольних питань та тестових завдань;
- плани лекційних і практичних занять;
- навчальні завдання для самостійної роботи та вимоги до них;
- завдання до підсумкової атестації;
- опис інформаційних засобів та технологій, необхідних для виконання навчальних завдань;
- методичні вказівки до використання даного комплексу;
- основні дискусійно-проблемні та професійно-орієнтовані завдання;
- електронні зв'язки (посилання) у мережі «Інтернет» на довідкові інформаційні ресурси з дисципліни;
- додаткові навчальні матеріали (підручники, навчальні посібники, збірники наукових праць, журнали тощо).

Таким чином, можна відмітити, що одним з компонентів єдиного інформаційного середовища є вільні ресурси мережі Інтернет, які активно

використовуються в освітньому процесі ВВНЗ. Крім того, освітньо-інформаційне середовище включає апаратні, програмні та інформаційні комплекси, способи використання яких регламентуються науково-методичним забезпеченням освітнього процесу. Так, на заняттях в інтерактивному кабінеті, який підключений до єдиної мережі освітньо-інформаційного середовища ВВНЗ, максимально можуть використовуватися наступний потенціал інформаційних технологій, а саме: комп'ютерна аудиторія включає такі процеси, як підготовку навчального матеріалу, проведення занять, інтерактивне тестування, опитування й дискусії, моніторинг знань офіцерів [10]. При цьому, під час занять можуть бути використані як електронні підручники й цифрові освітні ресурси, так і авторські розробки, які підготовлені науково-педагогічними працівниками [13], що в подальшому, ефективно використовується для самостійної підготовки офіцерів, обміну досвідом і спільної підготовки навчального матеріалу військовими викладачами [11].

Одним із найважливіших компонентів єдиного освітньо-інформаційного середовища ВВНЗ є електронна бібліотека, що, будучи повноправним учасником відкритого синергетичного освітнього процесу, забезпечує доступ до каталогів бібліотеки закладу вищої освіти (наприклад, електронна бібліотека Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (НУОУ) – (nuou.org.ua), інших бібліотек (наприклад, Dropbox) та бібліотек, з якими укладені договори про співробітництво, розширюючи, таким чином, освітньо-інформаційне середовище для отримання відповідних послуг. Визначаючи роль та місце електронної бібліотеки НУОУ в ОІС закладу вищої військової освіти, необхідно відмітити, що однією із найважливіших умов успішного функціонування освітнього процесу є оперативний та ефективний обмін інформацією, яку надають електронні ресурси. Виконуючи основну бібліотечну функцію – зберігання не лише своєї, але й світової навчальної інформації, – електронна бібліотека освітньо-інформаційного середовища ВВНЗ займає особливе місце, виконуючи роль посередника між інформаційними ресурсами та споживачами інформації, вибираючи при цьому, систематизуючи, зберігаючи та пропонуючи найкращі наукові доробки з величезного інформаційного масиву. Крім того, освітньо-інформаційне середовище ВВНЗ, взаємодіючи з іншими підрозділами закладів військової освіти, як суб'єктами навчання, дозволяє здійснювати включення закладів вищої військової освіти у європейську співдружність військових університетів та НАТО як гідних і рівноправних членів в різних формах і напрямках, а саме: науково-технічну співпрацю з провідними військовими університетами світу, реалізацію міжнародних освітніх програм і проектів НАТО, здійснення спільної науково-дослідної та видавничої діяльності за стандартами НАТО, організацію міжнародних науково-практичних семінарів і конференцій, обмін військовими викладацькими кадрами і розвиток офіцерської мобільності [47].

У переважній більшості розроблених науково-практичних підходів до освітнього процесу прослідковується використання дидактичних засобів співпраці викладача, офіцера та електронних обчислювальних машин, при цьому, кожна складова (компонент) освітньо-інформаційного середовища має

свої засоби представлення навчальної інформації й органи керування. Використання такого підходу не завжди формує результат, який би дозволив інтегрувати функціонально офіцера в освітньо-інформаційне середовище, тому що елементи ОІС, у переважній більшості, виявляються роздрібненими на інформаційному рівні, а на робочому місці військового викладача формується надмірно велике число органів (елементів) керування ОІС (що відповідає кількості керованих і керуючих об'єктів), які призначені для освітньої діяльності офіцерів.

Здійснюючи аналіз підготовки офіцера в умовах освітньо-інформаційного середовища, за допомогою методу імітаційного моделювання, було встановлено, що доцільно розглядати ОІС не як механічну систему, за допомогою якої офіцер інтегрується в технічні засоби, а як соціоінформаційну систему. В результаті взаємодії офіцера з освітньо-інформаційним середовищем виявлено, що частина інформації може бути не задіяною в періоди навчання, або використовуватися вкрай замало в період функціонування. Отже, при вирішенні завдань функціональної інтеграції офіцера в освітньо-інформаційне середовище, доцільно застосовувати такі методики, які б враховували у повному обсязі структуру і характер нових знань та комп'ютерних засобів в цілому.

Як відомо, одним із напрямів підготовки офіцера є отримання інформації про стан об'єкта дослідження та опрацювання поточної інформації. Результатом фактичного опрацювання є прийняття рішення на визначення відповідних впливів. Як показують проведені дослідження [6], функціональна інтеграція офіцера в освітньо-інформаційне середовище можлива завдяки представлення елементів ОІС, як таких, що опрацьовують (специфічним чином) інформацію та описують процеси в ньому.

Розглядаючи особистість офіцера, як соціально-особистісну систему, яка формує системоутворююче функціональне ядро освітньо-інформаційного середовища щодо одержання, сприймання, опрацювання інформації і, як результат, формування компетентностей на основі керуючих впливів системи, спрямованих на зміну стану елементів освітньо-інформаційного середовища, опишемо більш докладно процеси, що відбуваються в освітньо-інформаційному середовищі як центрального елемента освітнього процесу.

Відповідно до психофізіології пізнавальних процесів людини, пам'ять – одна з основних властивостей нервової системи особистості, що виражена в спроможності тривалого збереження отриманої інформації про події в оточуючих людину середовищах і реакціях організму на вплив цих середовищ. На основі аналізу і синтезу отриманої інформації, що може багаторазово вводитися в сферу свідомості внутрішніх уявлень офіцера, що, як відомо, формує його індивідуальну модель навчання [20]. Крім того, знання законів процесу накопичення інформації, що відбувається в результаті спільної роботи органів почуттів, дозволяє зрозуміти сутність інтегрування офіцера в освітньо-інформаційне середовище на інформаційно-функціональному рівні [28].

Відомо, що на основі мислення, запам'ятовування, сприйняття і накопичення інформації, в головному мозку, відбуваються біохімічні і

біофізичні процеси [4], які формують, відповідно, динамічні та інтегровані механізми процесу пам'яті. Людина, навчаючись, запам'ятовує інформацію через утворення зв'язків між новим і раніш закріпленим змістом в результаті активної взаємодії із освітнім середовищем. Саме, багатократний вплив (повторення) різних збудників і є основним засобом набуття інформації. Розглядаючи цей постулат як принцип навчання, має сенс віддати йому перевагу тільки в тому випадку, якщо нове поняття ми змушені будувати на місці, яке не зв'язано з інформацією, що зберігається в пам'яті. Проте, в міру накопичення інформації та збільшення обсягу пам'яті, значення цього постулату для розвитку інформаційної бази пам'яті різко знижується. Точніше, необхідність використання принципу багатократного впливу (повторення) виникає епізодично, лише коли необхідно запам'ятати нове поняття з цілком новим обсягом інформації або змістом. У той же час, значення інформації зростає для інтерпретації даних, їхньої оцінки, тобто відбувається структурно-логічне перетворення.

В той же час, безупинна еволюція знань, що зберігаються в запам'ятовуючій системі, робить істотний вплив на те, яким чином набувається нова інформація. Так, існує істотна різниця між запам'ятовуванням повідомлення в пам'яті дитини і тим, як записується інформація в дорослі роки. У дитини кожне нове поняття будується практично на порожньому місці, саме тому початковий етап побудови інформаційної бази дитини неминуче пов'язаний з величезними обсягами інформації, запам'ятовування якої відбувається автоматичним шляхом за рахунок багатократного повторення. Розуміння ж починає вироблятися лише в міру накопичення ознак предметів, явищ, процесів, узнавання понять і розвитку уявлень про об'ємні відношення сукупностей і класів, а, тому, більшість понять у пам'яті дитини визначено лише частково і слабо пов'язане з іншою збереженою інформацією.

При виконанні бойових завдань офіцерами, коли вже накопичена велика кількість інформації, яка організована в інформаційну базу з розвинутою системою перехресних зв'язків, навчання набуває іншого характеру, що визначається не стільки чистим обсягом інформаційної бази, скільки структурою зв'язків самої інформації, що зберігається, і, отже, мало залежить від зовнішніх чинників. Більш того, процес пізнання, якщо ми хочемо придбати дійсні знання, а не автоматичне нескладне накопичення інформації, враховує такі властивості пам'яті, як:

- швидкість запам'ятовування, що визначається кількістю повторень (або часом), які потрібні офіцеру для запам'ятовування нового матеріалу;
- точність запам'ятовування, яку визначають відповідністю відтвореного тому, що запам'ятовували, та кількістю допущених помилок;
- міцність запам'ятовування, що виявляється в тривалості збереження завченого матеріалу (або в повільності його забування);
- готовність до відтворення, яка виявляється в тому, як швидко та легко в потрібний момент людина може пригадати необхідні їй відомості.

Здавалося б, основна структура пам'яті, як і процедури перетворення інформації, повинна бути в усіх офіцерів однакова. Проте, незважаючи на подібність цих основних механізмів, їх дія не обов'язково призводить до виникнення тих самих структур пам'яті. Навіть дуже тонкі розходження в навколишньому оточенні можуть лишити в пам'яті неоднакові сліди у різних офіцерів, незважаючи на можливу спільність стоячих за ними механізмів інтерпретації і запам'ятовування нового матеріалу.

Припустивши, що гнучкість запам'ятовуючої системи, в обертанні з новою інформацією, постійно зменшується в міру становлення її структури, тобто майже усе, із чим зіштовхується офіцер, може бути тим або іншим чином співвіднесено з уже знайомим йому по минулому досвіду і навіть якщо інформація, яка сприймана знаходиться в очевидному протиріччі з цим досвідом, його понятійна структура, що виробила настільки складну систему взаємозалежних співвідношень, противиться перегляду. У результаті офіцер схильний скоріше відкинути або переглянути, переосмислити суперечну його досвіду інформацію, чим перебудувати або видозмінювати систему своїх переконань. Таким чином, побудова внутрішніх уявлень про зовнішні події є необхідною передумовою людської спроможності мислення, а саме, як тільки на наше уявлення починають діяти внутрішні структури знань, уявні процеси перестають бути в залежності від навколишнього середовища. Нам стає не обов'язковим виконувати ту чи іншу дію для судження про її наслідки, тому що всю послідовність подій можна передбачити заздалегідь шляхом мисленевого моделювання (складаючи, тим самим, сутність мислення). Тобто, офіцер може починати мислене моделювання з бажаного результату і рухатися в інверсійному напрямку через внутрішні структури, виявляючи потрібні, доцільні, можливі дії й умови, яких варто дотримуватися для досягнення мети на кожному етапі підготовки. Крім того, мислення припускає необхідність моделювати в думці весь сюжет складної дії, робити припущення про нові можливості і маневрувати ними за допомогою символів мови, тобто використовуючи другу сигнальну систему. Проте, основні навички, необхідні для організації і використання сенсомоторних схем (схем виконання організаційної послідовності дій, що складають визначену форму поведінки на основі співвідношення між сприйманою інформацією і необхідними моторними м'язовими діями), зберігають своє першорядне значення на всіх рівнях мислення [16].

Виняткове місце при підготовці офіцера в умовах освітньо-інформаційного середовища приділяється увазі, яка є характеристикою психічної діяльності, що виражається в зосередженості й у спрямованості свідомості на визначений об'єкт, де під спрямованістю свідомості будемо розуміти виборчий характер психічної діяльності, тобто здійснення в ній вибору даного об'єкта з окремого поля можливих об'єктів [25]. Як відомо, розрізняють три види уваги: мимовільну, довільну і післядовільну. Мимовільна (пасивна) увага має місце, коли вибір об'єкта діяльності визначається без заздалегідь поставленої мети, тобто ненавмисно. Якщо ж вибір проводиться свідомо, навмисно, то увага є довільною (активною), актом волі, властивим тільки людині, яка виникла в

процесі роботи. В той же час діяльність (навчальна, професійна) може так захопити офіцера, що її виконання не вимагатиме від неї спеціальних вольових зусиль. Наявність мети в сполученні з відсутністю вольових зусиль характеризує післядовільну увагу, яка визначається тривалою високою зосередженістю, пов'язаною з найбільш інтенсивною й плідною розумовою діяльністю, високою продуктивністю усіх видів служби. Саме тому, для того, щоб механізм активного синтезу був здатним побудувати оптимальну внутрішню модель навколишньої дійсності необхідно, щоб вся інформація, яка одержана про об'єкт у вигляді сигналів, зведень, повідомлень, склалася в зрозумілий для офіцера образ. І в залежності від того, наскільки інтенсивно організовується ефективне інтегрування офіцера в систему освітньо-інформаційного середовища, головний акцент розумової діяльності переноситься на процес пошуку інформації в пам'яті офіцера.

Розглянемо найбільш важливі, з погляду, теорії і практики наукового пізнання і навчання варіанти пошуку й вилучення інформації з пам'яті при підготовці офіцера в умовах освітньо-інформаційного середовища. Для знаходження відповіді на питання (зручніше називати запит) недостатньо мати в пам'яті лише відповідну інформацію. Необхідно відшукати всю інформацію, що відноситься до даного запиту, оцінити суперечність, зіставити результати таким чином, щоб сформулювати найкращу за даних умов відповідь, що багато в чому, залежить від формулювання й отримання питання.

Таким чином, головним у великій запам'ятовуючій системі, якою є довгострокова пам'ять (не її фізична ємність), яка дозволяє берегти величезну кількість інформації, а її спроможність у відповідь на поставлене завдання відшукати визначені відомості, вилучити з неї інформацію та оперувати у подальшій військовій службі. При цьому треба враховувати факти, які згадуються, що вони зв'язують ті або інші поняття, образи, події, явища і процеси з тими поняттями і внутрішніми моделями подій, які вироблені і зафіксовані в пам'яті на основі попереднього досвіду, навчання і здобутих знань. Звідси випливає висновок, що пам'ять є необхідною, але не достатньою умовою набуття наукових і практичних знань для офіцерів. Для знань, крім того, необхідним є визначений структурний, логічний, понятійний зв'язок інформації, який зберігається в пам'яті офіцера, що досягається засобами педагогічних технологій. Так, пам'ять запам'ятовує велике число образів з навколишнього світу і їх поведінку; потім послідовність подій і явищ за участю образів; далі розпізнавання/порівняння образів подій, явищ і процесів на основі судження про їхню подібність і розходження, яке відбувається на різноманітних рівнях, які надходять із відчуттями і існують в пам'яті. От чому образність (наочність, предметність) є основою пам'яті і знань [20].

Офіцер може довільно викликати і розглядати знайомі образи, порівнювати їх один з одним і з будь-якими іншими моделями, що запропоновані незнайомими образами. Зберігання такого роду копій первинної інформації в пам'яті забезпечує, згодом, велику гнучкість пошукових операцій при з'ясуванні відповідей на питання, що стосуються нашого досвіду. Але, поряд із цим, наявність у пам'яті початкового (вихідного) образу є необхідною

умовою швидкого запам'ятовування нових, загалом подібних образів на основі аналізу подібності і розходжень істотних, а потім і другорядних ознак, формуючи, таким чином, шлях переходу від часткового до загального. Звідси випливає, по-перше, що все нове повинно базуватися на досвіді старого, і, по-друге, якщо подія, об'єкт, явище або процес невідомі і не можуть бути наочно представлені, то необхідно уявити його образ, модель, схему, креслення або картину. Найчастіше пам'ять виступає як складна рекурсивна діяльність головного мозку, яка пов'язана з постановкою питання самому собі. Якщо немає можливості в пошуку відповідей активному і творчому йти точно до цілі, пам'ять розбиває задачу на ряд вторинних проміжних задач і перед кожним таким завданням офіцер ставить питання: «Чи можна таким чином вирішити бойову задачу, чи просуне її рішення до поставленої мети?». Як тільки вирішена одна задача, яка наближена до мети, формуючий пошук продовжується. У випадку успіху система пам'яті дає відповідь, проте цю відповідь навряд чи можна вважати просто спогадом. Поряд із тим, що було випробувано насправді, існує логічна реконструкція того, що повинно бути випробуване (подібне характерно для ситуацій, які виникають на іспитах) [26, 32].

Можна припустити, що, як у процесі запам'ятовування, так і відповіді на запитання, пам'ять спроможна утримувати в полі зору весь об'єкт і запам'ятовувати або відтворювати подробиці частин і елементів. Цей висновок важливий для педагогіки, оскільки знання про досліджуваній об'єкт потребують початкового докладного розгляду його структури і зв'язків між елементами, після чого заповнюється подробицями кожний елемент і встановлювати його внутрішні зв'язки між ланками, поняттями. З усіх наведених міркувань випливає, що в запам'ятовувальній системі фіксується не матеріал і об'єкти нашого досвіду, а зміст цього матеріалу, тобто пам'ять фіксує і зберігає зміст. Отже, офіцер повинен довідуватися, запам'ятовувати, вивчати матеріал тим охочіше, чим повніше він збігається зі змістом, що зберігається в його пам'яті. Пошук інформації закінчується процесом витягу її з пам'яті [29, 37].

Розглянемо цей процес із позицій імітаційного моделювання. Ці системи сприйняття формують у процесі пізнання чуттєві образи досліджуваних об'єктів, тобто уявлення або, іншими словами, створюють суб'єктивні емоційні образи об'єктивної реальності. При цьому реальний об'єкт виступає в якості прообразу, властивості котрого (доступні для людських почуттів) аналізуються системами сприйняття, і, тим самим, почуттєвий образ якби розчленовується на три складові: зоровий образ, слуховий (звуковий) і кінестичний. Ці три образи знаходяться в пам'яті, але не як ізольовані, а як пов'язані між собою. Далі офіцери дізнаються, розпізнають, порівнюють явища, об'єкти, предмети, які властиві їм, процеси руху і взаємодії [36]. Але не все існуюче, навіть у самих простих об'єктах природи, доступне для чуттєвого сприйняття. Багато чого офіцеру доводиться осягати умоглядно на основі уявних представлень, уяви і творчого мислення, що потребує наявності в пам'яті конкретних образів, понять, представлень, тобто визначеного запасу знань. Однак, найчастіше

знання людини уривчасті, а значить, і пам'ять «береже» велику кількість незрозумілих, погано осмислених, несистематизованих зведень про об'єкти, явища і процеси [22]. Саме тому головним завданням викладача у освітній діяльності є потреба в тому, щоб у пам'яті офіцера склалися і запам'ятовувалися образи предмета пізнання в системно-логічному зв'язку, тобто логіка процесу пізнання повинна враховувати як особливості функціонування систем чуттєвого сприйняття, так і психологічні закономірності функціонування процесів пам'яті мислення [31].

Таким чином, ми прийшли до висновку про необхідність врахування триетапності процесу осмислення інформації: першим етапом стає витяг у офіцера потрібної (базової) інформації з пам'яті за допомогою «ключа» (зорового образу, звука або тілесного відчуття тощо), при цьому систему уявлень (візуальна, аудіальна і кінестична), яка використовується для «відкривання пам'яті», називають ведучою. На другому етапі інформацію, витягнуту з пам'яті, потрібно довести до свідомості, тобто за допомогою системи уявлень: зорових, звукових або кінестичних образів. Систему уявлень, яка використовується офіцером для упізнання витягнутої з пам'яті інформації, тобто уявлення її у виді образів, називаються репрезентативною. Заключний, третій етап складається з перевірки істинності, повноти інформації, укладеної в образах і уявленнях. У здійсненні цього етапу використовується три системи уявлення, внутрішні відчуття яких на даному етапі працюють як система зворотного зв'язку, що контролює слухність формування уявлень у вигляді узагальнених образів. Систему, що оцінює істинність інформації, поданої свідомості з пам'яті у вигляді образів, називають референтною, при цьому, сигнал оцінки істинності інформації у вигляді образів визначеного типу.

Необхідно зазначити, що кожний етап процесу мислення від початку, коли «витягується» з пам'яті потрібна інформація, у проміжку, коли в уяві створюються ті чи інші образи, і, наприкінці, коли оцінюється істинність і повнота інформації, завжди сполучений із визначеними фізіологічними актами, зовнішній прояв яких полягає в жестикуляції, тембрі і стилі мови, зміні пози, потемнінню радужної оболонки очей, русі очей, мікро- рухах рук і пальців, тобто супроводжується мімікою й емоціями, що добре спостерігається [7, 39].

Таким чином, у процесі розумової роботи офіцер якби, блокуючи внутрішній світ і зосереджуючись на зовнішньому, в процесі мислення, пошуків відповіді на питання, рішення задач, насправді, «придивляється в цілком реальному, хоча і дуже незвичайно улаштованому мозковому просторі». З одного боку, цей простір має свою макроструктуру, з іншого – в обмеженому мозковому просторі укладена змістова мікроструктура, що фіксує інформацію, одержувану від органів почуттів. В той же час, ця специфічна структура зв'язків між елементами й галузями мозку є основою, завдяки якому офіцер усвідомлює інформацію і формує суб'єктивні образи об'єктивного світу [14, 19, 45].

Проведене нами дослідження дозволяє зробити висновок, що процес адаптації офіцера до умов освітньо-інформаційного середовища можна представити наступною структурною схемою (Рис. 1).

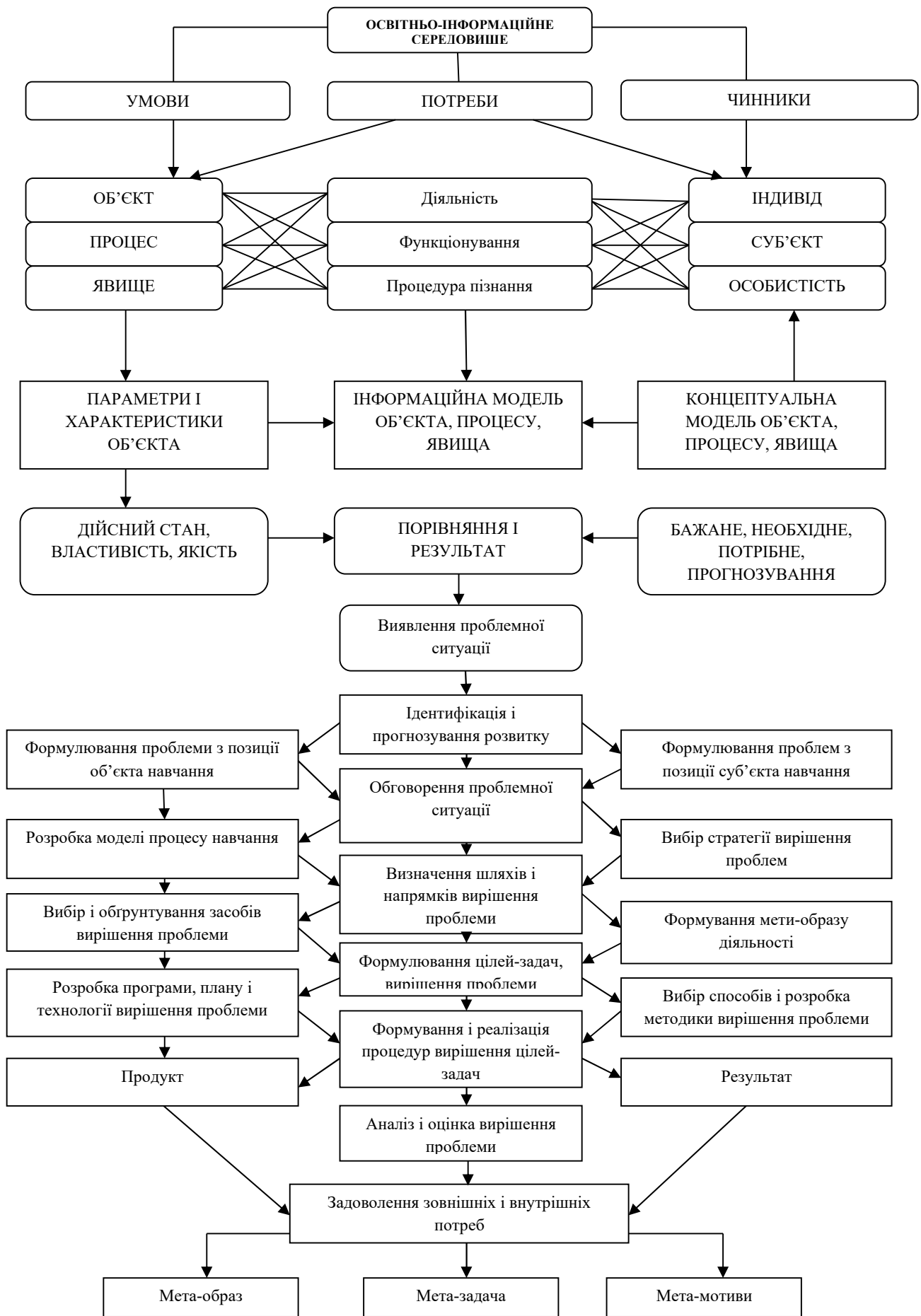

Рис. 1. Структурна схема процесу аналізу інформації офіцерами в умовах в умовах ОІС

Виходячи з того, що освітньо-інформаційне середовище, яке будучи побудованим за ієрархічним принципом, на кожному рівні вирішує задачі навчання, які знаходяться в сфері компетентностей даного рівня підготовки та має включати в себе наступні елементи:

- процес, повний стан якого описується N -мірним простором подій;
- комплекс систем вимірювання стану досліджуваної системи з кількістю цих компонентів – $n(n < N)$;
- дані події переводяться в n – мірну модель об'єкту і відтворюються на засобах відображення інформації;
- структура навчально-наукової лабораторії та викладачі, які задіяні в організації освітньо-інформаційного середовища;
- організація освітнього процесу відбувається на основі порівняння моделі діяльності офіцера та моделі реального стану цього ж суб'єкту, яке реалізується або у вигляді впливів на освітній процес, або у вигляді наказів, які віддаються офіцеру.

Таким чином, офіцер стає ланкою освітньо-інформаційного середовища, що є інструментальним засобом реалізації його освітньої діяльності. Хоча раціональна організація освітнього процесу є одним із основних і найважливіших факторів, які визначають ефективне функціонування освітньої системи, однак, в більшості випадків, навчання відбувається не за прямим управлінням суб'єктом навчання, оскільки в умовах освітньо-інформаційного середовища викладач не задіяний у прямій взаємодії з офіцером тому, що між суб'єктом навчання і викладачем знаходиться інформаційна модель даного об'єкту (засоби відображення інформації).

Тому, на часі, постає проблема проектування не тільки засобів відображення інформації, але й засобів взаємодії викладача з освітньо-інформаційним середовищем, тобто проблема проектування системи інтерфейса (зв'язку) взаємодії. Задача полягає в тому, щоб створити такий інтерфейс (зв'язок) взаємодії, який відповідав би можливостям офіцера по прийому та переробці всього потоку інформації, тобто, щоб інтерфейс взаємодії містив лише ті властивості та зв'язки, які суттєві для організації освітнього процесу, а саме: мова йде про характер, об'єм та вид інформації; урахування дидактичних закономірностей навчальної системи, швидкості оброблення інформації та інтенсивності засвоєння знань; співмірності з можливостями офіцера при опрацюванні навчального матеріалу; типи інформаційних пристроїв; види, форми, колір та їх взаємне розташування; формулювання мети тощо (Рис. 2). Таким чином, ми довели, що точність, швидкість та ефективність складових організації освітнього процесу залежить від інформаційного забезпечення.

Крім того, однією з характерних особливостей ергатичних (людино-машинних) систем є наявність інформаційних потоків в тих контурах регулювання, які замикаються через офіцера, пропускну здатність якого (швидкість сприймання, усвідомлення і переробки інформації) є, на жаль, обмеженою і до того ж змінною величиною [33]. Крім того, якщо враховувати, що офіцеру надається інформація від оточуючого середовища, то існує

необхідність оптимізації представленої інформації як по часу, так і по об'єму, що ставить особливі вимоги до інформатизації освітнього процесу, а саме: потрібно вирішити, який параметр необхідно перетворити у сигнал, що є подразником того чи іншого органу відчуття офіцера і був для нього зрозумілим [17].

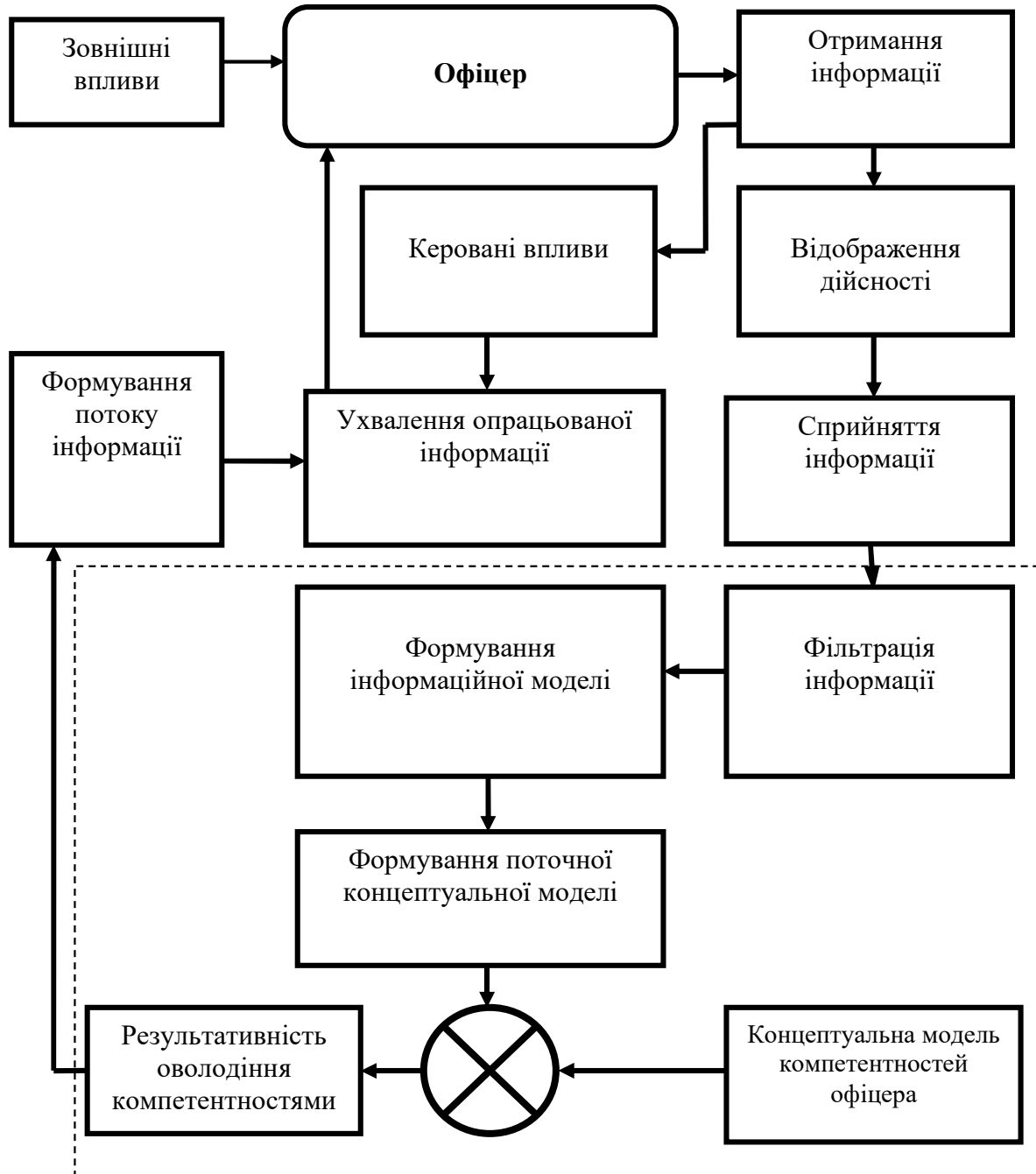

Рис. 2. Інформаційне забезпечення освітнього процесу в умовах освітньо-інформаційного середовища ВВНЗ

Відомо в процесі сприймання інформації офіцером освітній матеріал надається за допомогою інформаційних систем. В більшості випадків ці інформаційні системи (формулювання, трансляція, переробка інформації тощо)

мають багатоступінчате перетворення з використанням методів і пристроїв обробки інформації на проміжних фазах (ступенях) передачі інформації (наприклад, перетворення за типом: механічне переміщення – електричний сигнал – обробка (фільтрація) – механічне переміщення – візуальний сигнал). Таким чином інформаційні системи фактично формують потокові ланцюги, канали передачі інформації, починаючи з вимірювальних програмних продуктів і закінчуючи засобами відображення інформації [24]. Однак, сприйняття і переробка інформації офіцером обмежується, як відомо, психофізіологічними можливостями, які суттєво відрізняються у різних індивідуумів і залежать від зовнішніх умов і психофізіологічного стану самого офіцера [44]. Таким чином, кількість сприйнятої офіцером інформації повинна бути достатньою, але не надлишковою для формування знань на основі інформаційної моделі [18]. Саме тому, при створенні освітньо-інформаційного середовища, в першу чергу, вирішуються параметри роботи ергатичної системи, які будуть представлені офіцеру у відповідному вигляді, враховуючи її особливості – вона повинна повністю описувати поведінку і стан об'єкту навчання. Встановлюються модальність сигналів (до якого офіцера їх адресувати), ступінь обробки інформації, вид і характер її представлення і розміщення елементів системи відображення інформації (СВІ).

При цьому спосіб представлення інформації (зорової, слухової, кінестичної) забезпечується швидким стимулюванням різних аналізаторів офіцера, які сприймаються та переробляються, тобто мають найбільш ефективний код та дозволяють безпомилково декодувати сприйняте повідомлення, яке несе інформаційна модель, що надає можливість (коли це необхідно) успішно реалізувати отриманні знання. Сприймаючи інформацію органами відчуття, офіцер переробляє її на свідомому або напівсвідомому рівні, відповідним чином декодує її, ототожнює і зіставляє із сформованою концептуальною моделлю (КМ), що відповідає уявленням викладача про необхідний стан і поведінку суб'єкта навчання, яка формується у свідомості офіцера в процесі учіння і професійної підготовки до даного роду діяльності. Якість і повнота КМ суттєвим чином залежать від мотивації офіцера, досвіду і компетентностей набутих при навчанні. КМ – основа для прогнозування розвитку подій і поведінки ергатичної системи, для освітнього процесу, яке формується на основі рівня знань офіцерів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, концептуальна модель освітнього процесу відіграє вирішальну роль у процесі використання педагогічних технологій в освітньо-інформаційному середовищі. Освітньо-інформаційне середовище спрямоване на позитивні зміни у підготовці офіцерів ВВНЗ, що дає можливість використовувати у освітньому процесі інтегральний підхід, сутність якого полягає у тому, що за допомогою інформаційних систем, а саме, постійного супроводу та створення власної освітньої траєкторії навчання у офіцера, формуються компетентності.

У роботі досліджено особливості інтегрування офіцера в освітньо-інформаційне середовище, що визначається представлення елементів ОІС, як таких, що опрацьовують (специфічним чином) інформацію та описують

процеси в ньому. Також було встановлено, що доцільно розглядати освітньо-інформаційне середовище не як механічну систему, у яку інтегрується офіцер, а як інформаційну систему з функціональним інтегруванням «офіцер – ОІС». Крім того, розглянуто технологію навчання, що полягає у сукупності методів та засобів для реалізації відповідного змісту підготовки в умовах освітньо-інформаційного середовища.

Перспективи подальших досліджень полягають у синтезі досягнень педагогічної теорії та практики, сполучення традиційних елементів минулого досвіду і того, що є породженням суспільного прогресу, гуманізації та демократизації суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арістова, Н. О. (2015). Переваги і перспективи впровадження відкритих освітніх електронних ресурсів у процес професійної підготовки майбутніх філологів. К. : Гнозис, Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», додаток 1 до вип. 36, Том IV (64) : тематич. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору», 24–31.
2. Артющина, М. В., Котикова, О. М., Романова, Г. М та ін. (2007). Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі: Навч. посіб. К. : КНЕУ, с. 528.
3. Барановська, Л. В. (2013). Педагогіка та психологія вищої школи : навч. посібн. К. : НАУ, с. 254.
4. Борулава, Г. А. (2009). Методологические ориентиры современной психологии. Монография. М. : Изд-во Университета Российской академии образования, с. 176.
5. Буль, Е. Е. (2003). Обзор моделей студента для компьютерных систем обучения. *Educational Technology and Society*. V. 6., № 4, 245–250.
6. Власенко, Г. М., Куровська, Т. Ю. (2011). Аналіз можливих методів прийняття рішень людиною. Труды університету : зб. наук. Праць. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. К., № 3 (119), 176-181.
7. Гончаренко, С. У. (1997). Український педагогічний словник. К. : Либідь, с. 375.
8. Жук, Ю. О. (2007). Теоретико-методологічні проблеми формування інформаційного освітнього простору України. Інформаційні технології і засоби навчання. Т. 3, № 2. Взято з <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue/view/23>.
9. Захарова, И. Г. (2003). Информационные технологии в образовании : Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. М. : Издательский центр «Акалемиа», с. 192.
10. Корсак, К. В., Корсак, Ю. К., Тарутіна, З. Є., Похресник, А. К., Козлакова, Г. О. (2012). Теоретичні засади моніторингу якості вищої природничої та інженерної освіти. Монографія. НАПН України, Ін-т вищ. освіти. К. : Пед. думка, с. 207.
11. Кучерявий, А. О. (2012). Функціональні характеристики самостійної роботи майбутніх юристів у контексті управління самостійною навчальною діяльністю офіцерів. Наукові праці Донецького національного ВНЗ. Серія «Педагогіка, психологія і соціологія»: збірник наукових праць. Донецьк, випуск 11 (202), 95-98.
12. Литвиненко, Г. М. (2013). Формування науково-методичного середовища : обґрунтування засад та визначення критеріїв ефективності функціонування. К. : Рідна школа, № 6, 57-63.
13. Мадзігон, В. М. (2010). Дидактичні вимоги до електронних підручників. Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць, вип. 10. К. : Ін-т педагогіки НАПН України, 4–7.
14. Машбиць, Ю. І. (2009). Навчальна технологія (психологічний аналіз). Актуальні проблеми психології : Психологічна теорія і технологія навчання. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, Т. 8, № 6. 166–177.

15. Морзе, Н. В. (2003). Система методичної підготовки майбутніх вчителів інформатики в педагогічних університетах. Автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.02 / Нац. педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., с. 39.
16. Мусенова, Э. А., Ахметов, М. А. (2007). Развитие представлений о строении вещества при изучении химии в старшей школе. Ульяновск: УИПКПРО, с. 63.
17. Подиновский, В. В., Ногин, В. Д. (1982). Парето-оптимальные решения многокритериальных задач. М. : Наука, с. 142.
18. Рахманов, В. О. (2013). Аналіз методики сприймання інформації студентами у вищому технічному навчальному закладі. Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Педагогіка. Психологія : зб. наук. праць. К : НАУ, вип. 1(4), 110-112.
19. Рахманов, В. О. (2017). Інтеграція офіцера в освітньо-інформаційне середовище ВВНЗ. Scientific letters of Academic Society of Michal Baludansky. Kosice, Slovakia, 5(2), 96-99.
20. Рахманов, В. О. (2016). Інтеграція офіцера в освітньо-інформаційне середовище, як один із ефективних способів підвищення рівня підготовки офіцерів у вищих технічних навчальних закладах. Класичний університет у контексті викликів епохи: матеріали українсько-польської міжнар. наукової конф., 22–23 вересня 2016 р.: тези доп. К.: Київський нац. університет ім. Т. Шевченка, 76-78.
21. Рахманов, В. О. (2016). Методичні засади підготовки офіцерів в умовах освітньо-інформаційного середовища ВВНЗ. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, IV (41), Issue: 86, 37-41.
22. Рахманов, В. О. (2018). Розвиток свідомості офіцера в умовах освітньо-інформаційного середовища ВВНЗ. Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень. Міжнар. наук.-практ. конф., 21 березня 2018 р.: тези доп. Переяслав-Хмельницький, 184-188.
23. Рахманов, В. О. (2015). Формування освітньо-інформаційного середовища вищого навчального закладу. Актуальні проблеми вищої професійної освіти України : Міжнар. наук.-практ. конф., 19 березня 2015 р. : тези доп. К., 76-77.
24. Рахманов, В. О. (2018). Формування знань, умінь та навичок у майбутніх інженерах в умовах освітньо-інформаційного середовища ВВНЗ. Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Педагогіка. Психологія : зб. наук. праць. К : НАУ, вип. 1(12), 93-97.
25. Семиченко, В. А., Заслуженюк, В. С. (2000). Психологічна структура педагогічної діяльності : навч. посібник. К. : Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, Ч. 1, с. 217.
26. Семиченко, В. А. (2004). Психологія педагогічної діяльності : навч. посібник для студ. вищих пед. навч. закл. К. : Вища школа, с. 336.
27. Сисоєва, С. О. (2006). Створення і впровадження електронних навчальних засобів: теоретичний аналіз проблеми. Неперервна професійна освіта. К., Ч. I., вип. 1 / 2, 124–131.
28. Совгіра, С. В. (2013). Роль діяльності і активності людини в процесі пізнання навколишнього світу. Природничі науки в системі освіти: матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Умань : ПП Жовтий О. О., 163–168.
29. Урбанович, А. А. (2001). Психологія управління : учеб.пособ. Минск : Харвест, с. 640.
30. Федорова, І. І., Трофименко, Я. В. (2012). Академічна мобільність українських офіцерів сучасного освітнього простору. Вісник Національного ВВНЗ України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка : Зб. наук. праць. К.: ВПК Політехніка, № 2 (35). 139-144.
31. Baddeley, A., Andrade, J. (2000). Working memory and the vividness of imagery. Journal of Experimental Psychology : General, V. 129, 126–145.
32. Baddeley, A. (2001). Is working memory still working? American Psychologist, V. 56, 851–864.
33. Baldiris, S., Fabregat, R., Mejía, C., Gómez, S. (2009). Adaptation decisions and profiles exchange among open learning management systems based on agent negotiations and machine

learning techniques. Human-computer interaction. interacting in various application domains. lecture notes in computer science. V. 5613, 12–20.

34. Cruz-Neira, C., Sandin, D. J., DeFanti, T. A., Kenyon, R. V., Hart J. C. (1992). The CAVE: Audio Visual Experience Automatic Virtual Environment. *Communications of the ACM*, V. 35, No 6, 64–72.

35. Dinçol, S., Temel, S., Oskay, Ö. Ö., Erdogan, Ü. I., Yilmaz, A. (2011). The effect of matching learning styles with teaching styles on success. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, V. 15, 854–858.

36. Drobot, O. V. (2014). Phenomenology and conditions of formation of managerial conscience as a systemic formation of psyche. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*. Issue: 1 / Ed. by R. Iserman, V. Lunov / Publishing office: Accent Graphics Communications. Hamilton, ON – Canada, 53 – 68.

37. Engelkamp, J., Seiler, K. H. (2003). Gains and losses in action memory. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology*, V. A56, 829–848.

38. Franzoni, A. L., Assar, S. (2009). Student learning styles adaptation method based on teaching strategies and electronic media. *Journal of International Forum of Educational Technology and Society*, V. 12, 407, № 4, 15–29.

39. Husch, D. S. (2001). An investigation of the relationships between learning styles, personality temperaments, mathematical self-efficacy, and post-secondary calculus achievement. A Dissertation Presented for the Doctor of Philosophy Degree. The University of Tennessee, USA, p.197.

40. Leinhardt, G. Zaslavsky, O., Stein M. (1990). K. Function, graphs, and graphing: tasks, learning and teaching. *Review of Educational Research*, V. 60, 1–64.

41. Leopold, C., Leutner, D. (2012). Science text comprehension: Drawing, main idea selection, and summarizing as learning strategies. *Learning and Instruction*, V. 22, 16–26.

42. Liu, H., Andre, T., Greenbowe, T. (2008). The impact of learner's prior knowledge on their use of 412 chemistry computer simulations: a case study. *Journal of Science Education and Technology*, V. 17, 466–482.

43. Nachmias, R., Tuvi, I. (2001). Taxonomy of scientifically oriented educational websites. *Journal of Science Education and Technology*, V. 10, 93–104.

44. Schüler, A., Scheiter, K., Rummer, R., Gerjets, P. (2012). Explaining the modality effect in multimedia learning: Is it due to a lack of temporal contiguity with written text and pictures? *Learning and Instruction*, V. 22, 92–102.

45. Snir, J., Smith, C. L., Raz, G. (2003). Linking phenomena with competing underlying models: a software tool for introducing students to the particulate model. *Science Education*, V. 87, 794–830.

46. Standards for Technology literacy: Content for the study of technology education, association and its technology for all American Project, Reston (2000). Virginia, p. 248.

47. Sung, E., Mayer, R. E. (2012). Students' beliefs about mobile devices Vs. desktop computers in South Korea and the United States. *Computers & Education*, V. 59, 1328–1338.

REFERENCES

1. Aristova, N. O. (2015). *Perevahy i perspektyvy vprovadzhennia vidkrytykh osvitnikh elektronnykh resursiv u protses profesiinoi pidhotovky maibutnikh filolohiv*. K. : Hnozys, Humanitarnyi visnyk DVNZ «Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody», dodatok 1 do vyp. 36, Tom IV (64) : tematykh. vyp. «Vyshcha osvita Ukrainy u konteksti intehratsii do yevropeiskoho osvitnoho prostoru», 24–31.

2. Artiushyna, M. V., Kotykova, O. M., Romanova, H. M ta in. (2007). *Psykhologo-pedahohichni aspekty realizatsii suchasnykh metodiv navchannia u vyshchii shkoli: Navch. posib.* K. : KNEU, s. 528.

3. Baranovska, L. V. (2013). *Pedahohika ta psykhohohiia vyshchoi shkoly : navch. posibn.* K. : NAU, s. 254.

4. Berulava, H. A. (2009). Metodolohycheskye oryentyry sovremennoi psykholohyy. Monohrafiya. M. : Yzd-vo Unyversyteta Rossyiskoi akademyy obrazovaniya, s. 176.
5. Bul, E. E. (2003). Obzor modelei studenta dlia kompiuternykh system obucheniya. Educational Technology and Society. V. 6., № 4, 245–250.
6. Vlasenko, H. M., Kurovska, T. Yu. (2011). Analiz mozhlyvykh metodiv pryiniattia rishen liudynoiu. Trudy universytetu : zb. nauk. Prats. Natsionalnyi universytet oborony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhovskoho. K., № 3 (119), 176-181.
7. Honcharenko, S. U. (1997). Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk. K. : Lybid, s. 375.
8. Zhuk, Yu. O. (2007). Teoretyko-metodolohichni problemy formuvannia informatsiinoho osvithnoho prostoru Ukrainy. Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia. T. 3, № 2. Vziato z <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue/view/23>.
9. Zakharova, Y. H. (2003). Ynformatsyonnye tekhnolohyy v obrazovanny : Ucheb. posobye dlia stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenyi. M. : Yzdatelskyi tsentr «Akalemyia», s. 192.
10. Korsak, K. V., Korsak, Yu. K., Tarutina, Z. Ye., Pokhresnyk, A. K., Kozlakova, H. O. (2012). Teoretychni zasady monitorynhu yakosti vyshchoi pryrodnychoi ta inzhenernoi osvity. Monohrafiia. NAPN Ukrainy, In-t vyshch. osvity. K. : Ped. dumka, s. 207.
11. Kucheriavyi, A. O. (2012). Funktsionalni kharakterystyky samostiinoi roboty maibutnykh yurystiv u konteksti upravlinnia samostiinoiu navchalnoiu diialnistiu ofitseriv. Naukovi pratsi Donetskoho natsionalnoho VVNZ. Seriiia “Pedahohika, psykholohiia i sotsiolohiia”: zbirnyk naukovykh prats. Donetsk, vypusk 11 (202), 95-98.
12. Lytvynenko, H. M. (2013). Formuvannia naukovo-metodychnoho seredovyshcha : obgruntuvannia zasad ta vyznachennia kryteriiv efektyvnosti funktsionuvannia. K. : Ridna shkola, № 6, 57-63.
13. Madzhion, V. M. (2010). Dydaktychni vymohy do elektronnykh pidruchnykiv. Problemy suchasnoho pidruchnyka: zb. nauk. prats, vyp. 10. K. : In-t pedahohiky NAPN Ukrainy, 4–7.
14. Mashbyts, Yu. I. (2009). Navchalna tekhnolohiia (psykholohichnyi analiz). Aktualni problemy psykholohii : Psykholohichna teoriia i tekhnolohiia navchannia. K. : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova., T. 8, № 6. 166–177.
15. Morze, N. V. (2003). Systema metodychnoi pidhotovky maibutnykh vchyteliv informatyky v pedahohichnykh universytetakh. Avtoref. dys. d-ra ped. nauk: 13.00.02 / Nats. pedahohichnyi un-t im. M. P. Drahomanova. K., s. 39.
16. Musenova, Э. A., Akhmetov, M. A. (2007). Razvytye predstavleniy o stroenyy veshchestva pry yzuchenyy khymyy v starshei shkole. Ulianovsk: UYPKPRO, s. 63.
17. Podynovskiy, V. V., Nohyn, V. D. (1982). Pareto-optymalnye resheniya mnogokryterialnykh zadach. M. : Nauka, s. 142.
18. Rakhmanov, V. O. (2013). Analiz metodyky sprymannia informatsii studentamy u vyshchomu tekhnichnomu navchalnomu zakladi. Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriiia : Pedahohika. Psykholohiia : zb. nauk. prats. K : NAU, vyp. 1(4), 110-112.
19. Rakhmanov, V. O. (2017). Intehratsiia ofitsera v osvithno-informatsiine seredovyshche VVNZ. Scientific letters of Academic Society of Michal Baludansky. Kosice, Slovakia, 5(2), 96-99.
20. Rakhmanov, V. O. (2016). Intehratsiia ofitsera v osvithno-informatsiine seredovyshche, yak odyin iz efektyvnykh sposobiv pidvyshchennia rivnia pidhotovky ofitseriv u vyshchykh tekhnichnykh navchalnykh zakladakh. Klasychnyi universytet u konteksti vyklykiv epokhy: materialy ukrainsko-polskoi mizhnar. naukovoii konf., 22–23 veresnia 2016 r.: tezy dop. K.: Kyivskiy nats. universytet im. T. Shevchenka, 76-78.
21. Rakhmanov, V. O. (2016). Metodychni zasady pidhotovky ofitseriv v umovakh osvithno-informatsiinoho seredovyshcha VVNZ. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, IV (41), Issue: 86, 37-41.
22. Rakhmanov, V. O. (2018). Rozvytok svidomosti ofitsera v umovakh osvithno-informatsiinoho seredovyshcha VVNZ. Psykholohiia svidomosti: teoriia i praktyka naukovykh doslidzhen. Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 21 bereznia 2018 r.: tezy dop. Pereiaslav-Khmelnyskyi, 184-188.

23. Rakhmanov, V. O. (2015). Formuvannia osvithno-informatsiinoho seredovyshecha vyshchoho navchalnoho zakladu. Aktualni problemy vyshchoi profesiinoi osvity Ukrainy : Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 19 bereznia 2015 r. : tezy dop. K., 76-77.
24. Rakhmanov, V. O. (2018). Formuvannia znan, umin ta navychok u maibutnikh inzhenerakh v umovakh osvithno-informatsiinoho seredovyshecha VVNZ. Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Serii : Pedagogika. Psykholohiia : zb. nauk. prats. K : NAU, vyp. 1(12), 93-97.
25. Semychenko, V. A., Zasluzheniuk, V. S. (2000). Psykholohichna struktura pedagogichnoi diialnosti : navch. posibnyk. K. : Kyivskiy natsionalnyi un-t im. Tarasa Shevchenka, Ch. 1, s 217.
26. Semychenko, V. A. (2004). Psykholohiia pedagogichnoi diialnosti : navch. posibnyk dlia stud. vyshcheykh ped. navch. zakl. K. : Vyshcha shkola, s. 336.
27. Sysoieva, S. O. (2006). Stvorennia i vprovadzhennia elektronnykh navchalnykh zasobiv: teoretychnyi analiz problemy. Neperervna profesiina osvita. K., Ch. I., vyp. 1 / 2, 124–131.
28. Sovhira, S. V. (2013). Rol diialnosti i aktyvnosti liudyny v protsesi piznannia navkolyshnoho svitu. Pryrodnychi nauky v systemi osvity: mater. Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf. Uman : PP Zhovtyi O. O., 163–168.
29. Urbanovych, A. A. (2001). Psykholohiia upravlenyia : ucheb.posob. Mynsk : Kharvest, s. 640.
30. Fedorova, I. I., Trofymenko, Ya. V. (2012). Akademichna mobilnist ukrainskykh ofitseriv suchasnoho osvithnoho prostoru. Visnyk Natsionalnoho VVNZ Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut». Filosofiia. Psykholohiia. Pedagogika : Zb. nauk. prats. K.: VPK Politekhnik, № 2 (35). 139-144.
31. Baddeley, A., Andrade, J. (2000). Working memory and the vividness of imagery. *Journal of Experimental Psychology : General*, V. 129, 126–145.
32. Baddeley, A. (2001). Is working memory still working? *American Psychologist*, V. 56, 851–864.
33. Baldiris, S., Fabregat, R., Mejía, C., Gómez, S. (2009). Adaptation decisions and profiles exchange among open learning management systems based on agent negotiations and machine learning techniques. *Human-computer interaction. interacting in various application domains. lecture notes in computer science*. V. 5613, 12–20.
34. Cruz-Neira, C., Sandin, D. J., DeFanti, T. A., Kenyon, R. V., Hart J. C. (1992). The CAVE: Audio Visual Experience Automatic Virtual Environment. *Communications of the ACM*, V. 35, No 6, 64–72.
35. Dinçol, S., Temel, S., Oskay, Ö. Ö., Erdogan, Ü. I., Yilmaz, A. (2011). The effect of matching learning styles with teaching styles on success. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, V. 15, 854–858.
36. Drobot, O. V. (2014). Phenomenology and conditions of formation of managerial conscience as a systemic formation of psyche. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*. Issue: 1 / Ed. by R. Iserman, V. Lunov / Publishing office: Accent Graphics Communications. Hamilton, ON – Canada, 53 – 68.
37. Engelkamp, J., Seiler, K. H. (2003). Gains and losses in action memory. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology*, V. A56, 829–848.
38. Franzoni, A. L., Assar, S. (2009). Student learning styles adaptation method based on teaching strategies and electronic media. *Journal of International Forum of Educational Technology and Society*, V. 12, 407, № 4, 15–29.
39. Husch, D. S. (2001). An investigation of the relationships between learning styles, personality temperaments, mathematical self-efficacy, and post-secondary calculus achievement. A Dissertation Presented for the Doctor of Philosophy Degree. The University of Tennessee, USA, r.197.
40. Leinhardt, G. Zaslavsky, O., Stein M. (1990). K. Function, graphs, and graphing: tasks, learning and teaching. *Review of Educational Research*, V. 60, 1–64.

41. Leopold, C., Leutner, D. (2012). Science text comprehension: Drawing, main idea selection, and summarizing as learning strategies. *Learning and Instruction*, V. 22, 16-26.
42. Liu, H., Andre, T., Greenbowe, T. (2008). The impact of learners prior knowledge on their use of 412 chemistry computer simulations: a case study. *Journal of Science Education and Technology*, V. 17, 466–482.
43. Nachmias, R., Tuvi, I. (2001). Taxonomy of scientifically oriented educational websites. *Journal of Science Education and Technology*, V. 10, 93–104.
44. Schüler, A., Scheiter, K., Rummer, R., Gerjets, P. (2012). Explaining the modality effect in multimedia learning: Is it due to a lack of temporal contiguity with written text and pictures? *Learning and Instruction*, V. 22, 92–102.
45. Snir, J., Smith, C. L., Raz, G. (2003). Linking phenomena with competing underlying models: a software tool for introducing students to the particulate model. *Science Education*, V. 87, 794–830.
46. Standards for Technology literacy: Content for the study of technology education, association and its technology for all American Project, Reston (2000). Virginia, p. 248.
47. Sung, E., Mayer, R. E. (2012). Students beliefs about mobile devices Vs. desktop computers in South Korea and the United States. *Computers & Education*, V. 59, 1328–1338.

РЕЗЮМЕ

Віталій Рахманов,

доктор педагогических наук, доцент
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Теоретические основы подготовки офицеров в условиях образовательно-информационной среды высшего военного учебного заведения

В статье рассматриваются особенности интеграции офицера в образовательно-информационную среду, которая обрабатывает (специальным способом) информацию и описывают процессы в нем. Так же было определено, что лучше рассматривать образовательно-информационную среду не как механическую систему, в которую интегрируется офицер, а как систему с функциональной интеграцией «офицер – ОИС». Кроме этого, рассмотрено технологию обучения, которая состоит из совокупности методов и средств для реализации соответственного содержания подготовки в условиях образовательно-информационной среды. В работе проанализировано, что при наличии развитой информационной базы новые понятия могут запоминаться, в основном, по аналогии с теми знаниями, которые были известны, и главной проблемой становится включение нового знания в существующую структуру: как только определено правильное соотношение, тогда весь материал прошлого автоматически привлекается к изложению и пониманию новых событий, развивается путем взаимодействия внешнего опыта и внутренних механизмов, оперируется информация, которая приходит, а также реорганизуется.

Ключевые слова: образовательно-информационная среда; подготовка офицеров; высшее военное учебное заведение.

SUMMARY

Vitaliy Rakhmanov,

Dr. (Pedagogical Sciences), associate professor
National Defense University of Ukraine named
after Ivan Chernyakhovskii

Theoretical fundamentals of training of officers in the conditions of the educational and information environment of the higher military educational institution

The article discusses the features of the officer's integration into the educational and information environment, which processes (in a special way) information and describes the processes in it. It was also determined that it is better to consider the educational information environment not as a mechanical system into which an officer is integrated, but as a system with functional integration "officer - EIE". In addition, the technology of training, which consists of a set of methods and means for implementing the relevant content of training in the educational and informational environment, is considered. The machine analyzed that with a developed information base, new concepts can be remembered, mainly by analogs with the knowledge that was known, and the main problem is the inclusion of new knowledge in the existing structure: as soon as the correct correlation is determined, then all the material of the past is automatically involved in the presentation and understanding of new events, develops through the interaction of external experience and internal mechanisms, the information that comes in and is reorganized is operated on.

Key words: *educational and informational environment; officer training; higher military educational institution.*

УДК 355.233+65.658.336

Сергій Сінкевич,

кандидат педагогічних наук, доцент

Національна академія Державної прикордонної служби України

імені Богдана Хмельницького

ORCID ID 0000-0001-5838-2177

Сергій Серховець,

кандидат педагогічних наук

Національна академія Державної прикордонної служби України

імені Богдана Хмельницького

ORCID ID 0000-0002-1439-1300

DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/264-270

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАСТАВНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА КАФЕДРАХ ВІЙСЬКОВО-СПЕЦІАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ВІЙСЬКОВОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті представлено організаційні заходи наставницької діяльності, спрямованої на подання інтерактивної допомоги у професійному розвитку науково-педагогічного складу кафедр військово-спеціальної спрямованості. Через запропоновані заходи визначено основні напрями міжособистісної взаємодії: оптимізація професійної діяльності, конкретизація професійних завдань, інтенсифікація та регламентація заходів відповідно до посадових обов'язків, своєчасність реагування, фіксація результатів.

Ключові слова: *військовий заклад вищої освіти; військово-спеціальна спрямованість; Державна прикордонна служба України; кафедра; наставницька діяльність; організація; особливості.*

Постановка проблеми. На посади науково-педагогічного складу закладів освіти Державної прикордонної служби України призначаються офіцери та цивільні працівники зі значним досвідом виконання професійних функцій на державному кордоні (в районі проведення операції Об'єднаних сил), які не мають педагогічної освіти. Професійна підготовка зазначеної категорії військовослужбовців та працівників кафедр військово-спеціальної спрямованості факультету охорони та захисту державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (далі – НАДПСУ) до виконання завдань за посадовими інструкціями відбувається поетапно за усталеним алгоритмом: навчання у «школі педагогічної майстерності» – початкова професійно-педагогічна підготовка; організація та проведення пробного заняття – «допуск» до самостійного виконання військово-педагогічних завдань; педагогічне стажування та самоосвіта – опанування особливостей проведення різних видів занять (інших аудиторних і позааудиторних заходів); творчо-науковий пошук – визначення напрямів удосконалення освітнього процесу відповідно до отриманих компетентностей під час опрацювання наукових робіт на здобуття наукових ступенів і вчених звань; апробація та реалізація на практиці освітнього процесу результатів кваліфікаційних (наукових) робіт.

Поряд із зазначеним констатуємо наявність певних професійно-педагогічних труднощів, на які натрапляють як викладачі-початківці, так і досвідчені педагоги (після опрацювання тридцяти чотирьох анкет-опитувальників щодо труднощів, що виникали у науково-педагогічного складу кафедр військово-спеціальної спрямованості, нами представлено результати відповідно до наданих їм рангових місць; крім того, персоналом кафедр сформульовано й власні позиції у цьому контексті): реалізація на практиці розподілу робочого часу за навчальною, методичною, науковою й організаційною діяльністю; конкретизація професійних завдань шляхом підготовки та затвердження особистого плану роботи викладача на місяць; щоденний розподіл часу на вирішення питань професійної діяльності; реалізація в освітньому процесі результатів аналізу обстановки на кордоні, а також інновацій і змін, передбачених законодавчими актами та внутрішньовідомчими документами; підготовка звіту про виконання індивідуального плану роботи викладача й її обліку. Гіпотетично, подолання цих труднощів буде тим ефективнішим, чим ефективнішим буде організовано міжособистісну взаємодію персоналу зазначених кафедр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням військово-спеціальної та професійно-педагогічної підготовки науково-педагогічного складу кафедр військово-спеціальної спрямованості закладів освіти Державної прикордонної служби України присвячено наукові роботи А. Галімова, О. Діденка, Д. Іщенка, А. Мельнікова, Б. Олексієнка, О. Торічного; особливості професійної підготовки офіцерів-прикордонників у магістратурі та на курсах підвищення кваліфікації розглядалися в науково-методичних працях В. Веретільника, О. Луцького, В. Райка, Т. Сулова; методичні аспекти використання науково-педагогічним складом аудиторної та польової навчально-матеріальної бази НАДПСУ представлено в роботах В. Березюка, В. Гаврилюка, Ю. Кузя, О. Заболотної та інших. Проте, наукових досліджень, у яких було б висвітлено комплексні підходи до вирішення проблем і труднощів після дипломної підготовки (перепідготовки) науково-педагогічного складу кафедр військово-спеціальної спрямованості, практично немає. Не складає виключення й наставницький підхід до подолання труднощів військовими педагогами у контексті визначеної проблеми: актуалізує цей напрям дослідження нагальна необхідність обміну досвідом між досвідченими педагогами (використання педагогічних технологій, методик і методичних прийомів викладання навчальних дисциплін, результатів наукових пошуків тощо) та викладачами-початківцями (використання офіцерами-прикордонниками отриманих у закладах вищої освіти компетентностей під час організації та здійснення заходів з охорони й оборони державного кордону, а також виконання інших професійних завдань, покладених законодавством на органи та підрозділи Державної прикордонної служби України).

Метою статті є конкретизувати організаційні заходи наставницької діяльності, що визначають основні напрями міжособистісної взаємодії науково-педагогічного складу кафедр військово-спеціальної спрямованості.

Методи дослідження – аналіз і синтез результатів теоретичних та емпіричних наукових доробок за напрямом дослідження.

Виклад основного матеріалу. Професійна підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників здійснюється на базі НАДПСУ – єдиного військового закладу вищої освіти Державної прикордонної служби України. Провідна роль у наданні освітніх послуг зазначеній категорії військовослужбовців належить факультету охорони та захисту державного кордону – кафедрам військово-спеціальної спрямованості: тактики прикордонної служби, прикордонного контролю, кінології, загальновійськових дисциплін, фізичної підготовки та особистої безпеки, вогневої та тактико-спеціальної підготовки.

З метою якісної організації та проведення всіх видів занять науково-педагогічним складом цих кафедр здійснюється комплекс заходів (науково-методичні конференції, науково-педагогічне стажування, міжкафедральні наради, обмін досвідом, взаємне відвідування занять, «круглі столи», навчання у «школі педагогічної майстерності», пробні й інструкторсько-методичні заняття, рекогносцировка польової навчально-матеріальної бази, контроль занять відповідними посадовими особами, методичний супровід самостійної підготовки й інші), спрямованих на підтримання належного методичного рівня викладання навчальних дисциплін. Серед інших науково-методичних заходів одним із найбільш ефективних, на нашу думку, є організація та здійснення наставницької діяльності.

У сучасних дослідженнях достатньо повно розкрито поняття наставництва, під яким розуміють підтримку та наснаження молоді особистості на шляху розвитку власного потенціалу та навиків, а також вибору та становлення тим, ким вона прагне бути [1, 202]. На думку Н. Гаврилів, наставник ділиться з підопічним мудрістю, знаннями та підтримує його в спосіб, який він здатний найефективніше сприйняти та з якого зможе отримати найбільшу користь. Традиційно, за результатами аналізу наукових доробок за визначеним напрямом дослідження акцентує увагу на ролях, що має наставник: тренер, довірена особа, друг, провідник, слухач, партнер, натхненник, вчитель [1, 202].

Крім того, погоджуємося з Є. Дудіною щодо представлених змістовних характеристик наставництва поза залежністю від контексту його практичної реалізації: цілеспрямованість, суб'єктність, орієнтація на потреби та самореалізацію, взаємоспрямованість, добровільність, прийняття своєї ролі наставником і підопічним, розвивальний і взаємозбагачувальний потенціал, автентичність навчального та розвивального середовища в спільній діяльності, єдність трьох збільшених функцій (психосоціальної, інструментальної й еталонної), довготривалість [2].

Отже, наставницька діяльність на кафедрах вищих військових навчальних закладів полягає в організації міжособистісної взаємодії між досвідченими, методично грамотними, всебічно розвиненими військовими педагогами та викладачами-початківцями, діяльність яких спрямовується на оптимізацію всіх галузей їх спільної професійно-освітньої діяльності. Загальні положення щодо організації заходів наставницької діяльності у НАДПСУ окреслено Положенням

про наставництво в органах та підрозділах Державної прикордонної служби України [3].

Представимо докладну характеристику організаційних заходів наставницької діяльності, що, на нашу думку, визначають основні напрями міжособистісної взаємодії науково-педагогічного складу кафедр військово-спеціальної спрямованості. За ранговими показниками перше місце науково-педагогічним складом надано «оптимізації професійної діяльності». Одразу після призначення на посади науково-педагогічного складу військовий або цивільний педагог опрацьовує індивідуальний план роботи викладача й її обліку. Очевидно, без допомоги наставника якісно це завдання виконати він немає можливості. З урахуванням досвіду виконання обов'язків у підрозділах охорони кордону викладача-початківця та проведення наставником всіх видів занять, а також інших освітніх заходів спільними зусиллями здійснюється відбір тем та видів занять, які слугували б сполучною ланкою для ефективного введення підопічного до науково-педагогічної діяльності (забезпечується внесення пропозицій щодо розподілу робочого часу за навчальною, методичною, науковою й організаційною діяльністю з урахуванням професійно-важливих якостей і практичного досвіду – підготовка та затвердження індивідуального плану роботи викладача й її обліку).

Навчання у «школі педагогічної майстерності» відбувається паралельно з викладацькою діяльністю, яка починається після успішного проведення викладачем-початківцем пробного заняття, до якого у якості тих, хто навчається, залучається весь науково-педагогічний склад кафедри та керівництво факультету; організаційно-підготовчі заходи цього важливого «кар'єрного кроку» забезпечуються наставником. Найближчою перспективою професійної діяльності для підопічного є конкретизація професійних завдань – підготовка особистого плану роботи на місяць та, за необхідності, своєчасне внесення до нього змін. Зміни, як правило, пов'язані з виконанням інших професійних обов'язків військовими педагогами кафедри: стажування, професійно-орієнтаційна робота, відрядження тощо.

Наставник за погодженням з начальником кафедри забезпечує щоденний розподіл часу та спрямування дій підопічного на вирішення питань професійної діяльності: відбувається інтенсифікація та чітка регламентація заходів відповідно до посадових обов'язків. Крім того, поступово викладач-початківець перебудовує командний стиль діяльності на викладацький: значної уваги приділяє підготовці навчально-методичних матеріалів, основу яких під час викладання навчального матеріалу складає досвід служби на кордоні (конкретні приклади результатів виконання оперативно-службових і бойових завдань).

Поряд із цим, освітній процес у НАДПСУ нині характеризується швидкоплинністю та суттєвими змінами в організації та здійсненні всіх його складових, що в свою чергу вимагає від науково-педагогічного складу своєчасного та творчого реагування на директивні інновації. Результати власних досліджень дають можливість зафіксувати основні шляхи реалізації в освітньому процесі зазначених змін: запровадження щоденного вивчення аналітичних довідок щодо обстановки на кордоні та в районах проведення

операції Об'єднаних сил, використання зовнішніх (Інтернет) і внутрішніх (Інтранет) мережевих ресурсів для моніторингу інновацій і змін, передбачених законодавчими актами, а також внутрішньовідомчими документами; постійний обмін інформацією між відповідними посадовими особами та в колективах кафедр.

Важливими заходами міжособистісної взаємодії наставника та підопічного є підготовка, обговорення на кафедрі та протокольне затвердження звіту про виконання індивідуального плану роботи викладача й її обліку на семестр і навчальний рік – відбувається підбиття підсумків освітньої діяльності шляхом фіксації результатів. Крім того, підготовка звіту про наукову діяльність – щокварталу та за календарний рік. За результатами опрацювання звітних матеріалів забезпечується оприлюднення на сайті НАДПСУ рейтингу науково-педагогічного складу – фактичних досягнень військових та цивільних педагогів.

Висновки. За результатами аналізу теорії та практики ведення освітнього процесу в НАДПСУ уточнено й конкретизовано організаційні заходи наставницької діяльності науково-педагогічного складу кафедр військово-спеціальної спрямованості: оптимізація професійної діяльності, конкретизація професійних завдань, інтенсифікація та регламентація заходів відповідно до посадових обов'язків, своєчасність реагування на інновації та зміни у законодавчих актах і внутрішньовідомчих документах, фіксація результатів виконання індивідуального плану роботи викладача й її обліку на семестр і навчальний рік, а також наукової діяльності щокварталу та за календарний рік.

Напрями подальших досліджень. Доцільним напрямом продовження наукових пошуків автори вбачають у розробці комплексної структурно-функціональної моделі організації та здійснення наставницької діяльності у військових закладах освіти Державної прикордонної служби України, а також організаційно-педагогічних умов і шляхів забезпечення її реалізації на практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилів Н. Наставництво як інструмент сучасної освіти / Наталія Гаврилів // "HUMANITIES & SOCIAL SCIENCES 2009" (HSS-2009), 14–16 MAY 2009, LVIV, UKRAINE. – С. 201–202.
2. Дудина Е. А. Наставничество как особый вид педагогической деятельности / Е. А. Дудина // Вестник Новосибирского государственного педагогического университета, 2007, том 7, №5. – С. 29.
3. Положення про наставництво в органах та підрозділах Державної прикордонної служби України: затверджено наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 22.03.2010 № 205. – 9 с.

REFERENCES

1. Havryliv, N. (2009). Struktura hotovnosti vchytelia fizychnoho vykhovannia do innovatsiinoi navchalnoi diialnosti [Mentoring as an instrument of modern education]. "HUMANITIES & SOCIAL SCIENCES 2009" (HSS-2009), 201–202 (in Ukrainian).

2. Dudina, E. A. (2007). Nastavnichestvo kak osoby`j vid pedagogicheskoy deyatel`nosti [Mentoring as a special kind of pedagogical activity]. Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta, tom 7, #5, 29 (in Russian).

3. Polozhennia pro nastavnytstvo v orhanakh ta pidrozdilakh Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy [Manual on mentoring in organs and units of State Border Guard Service of Ukraine]. Zatverdzheno nakazom Administratsii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy vid 22.03.2010 № 205, 9 (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Сергей Синкевич,

кандидат педагогических наук, доцент
Национальная академия Государственной
пограничной службы Украины имени
Богдана Хмельницкого

Сергей Серховец,

кандидат педагогических наук
Национальная академия Государственной
пограничной службы Украины имени
Богдана Хмельницкого

Особенности организации наставнической деятельности на кафедрах военно-специальной направленности военного учреждения высшего образования Государственной Пограничной службы Украины

В статье представлены организационные мероприятия наставнической деятельности, направленной на представление интерактивной помощи в профессиональном развитии научно-педагогического состава кафедр военно-специальной направленности. По предложенным мероприятиям определены основные направления межличностного взаимодействия: оптимизация профессиональной деятельности, конкретизация профессиональных задач, интенсификация и регламентация мероприятий в соответствии с должностными обязанностями, своевременность реагирования, фиксация результатов.

Ключевые слова: *военное учреждение высшего образования; военно-специальная направленность; Государственная пограничная служба Украины; кафедра; наставническая деятельность; организация; особенности.*

SUMMARY

Serhiy Sinkevych,

candidate of pedagogical sciences, associate
professor
National Academy of State Border Guard
Service of Ukraine named after Bohdan
Khmelnyskyi

Serhiy Serkhovets,

candidate of pedagogical sciences
National Academy of State Border Guard
Service of Ukraine named after Bohdan
Khmelnyskyi

Mentor activity organization peculiarities within military and special departments of military higher education establishment of the state border Guard service of Ukraine

Introduction. *Officers and civilians with significant experience in performing professional functions at the state border (in the area of the United Forces operation) who do not have a pedagogical education are assigned to the posts of scientific and pedagogical staff of the State Border Guard Education Institutions of Ukraine.*

The purpose of the article is to specify the organizational measures of mentoring activity that determine the main directions of interpersonal interaction of the scientific and pedagogical composition of the departments of military specialization.

Research methods are analysis and synthesis of results of theoretical and empirical scientific achievements in the field of research.

Originality. *There are practically no scientific researches in which the complex approaches to solving problems and difficulties of postgraduate training (retraining) of the scientific and pedagogical staff of the departments of military specialization would be covered. The mentoring approach to overcoming the difficulties of military lecturers in the context of a certain problem is also an exception.*

Conclusion. *The organizational measures for mentoring activities aimed at providing an interactive assistance by the scientific and pedagogical staff of the military special orientation departments within a professional development in the system «experienced lecturer – novice lecturer» have been presented in the article.*

Through out of the proposed mentoring activity organizational measures the main directions of interpersonal interaction of the military special orientation departments scientific and pedagogical staff have been determined: professional activity optimization (making proposals on the distribution of working time by educational, methodical, scientific and organizational activities, taking into account professionally important qualities and practical experience – preparation and approval of the individual plan of work of the lecturer and its accounting), specification of professional tasks (preparation of a personal work plan for a month, introduction of changes timely), intensification and regulation of activities in line with responsibilities (daily clear timing and directing action to carry out professional activity), timeliness response (the results of the situation at the border analysis implementation within the educational process, the usage of network resources for monitoring innovations and changes in legislative acts and intradepartmental documents), results fixing (preparation, discussion at the department and protocol approval of the report on the implementation of the individual work plan of lecturing for the semester and the academic year, as well as the report on scientific activity – quarterly and for the calendar year).

The authors see the expedient direction of continuation of scientific research in the development of a comprehensive structural and functional model of organization and implementation of mentoring activities in the military educational institutions of the State Border Service of Ukraine, as well as organizational and pedagogical conditions and ways of ensuring its implementation in practice.

Key words: *military higher education establishment; military and special orientation; State Border Guard Service of Ukraine; department; mentoring; organization; features.*

УДК 378.147

Владислав Сотник,
кандидат технічних наук, старший науковий співробітник
Центральний науково-дослідний інститут
озброєння і військової техніки ЗС України
ORCID ID 0000-0003-1094-6257
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/271-279

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧА У ВИЩОМУ ВІЙСЬКОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Досліджено погляди науковців на сутність поняття «управлінська культура викладача» та її особливості у вищих військових навчальних закладах. Обґрунтовано основні шляхи підвищення рівня управлінської культури, а також акцентовано увагу на її структуру та психолого-педагогічні умови реалізації. На основі результатів дослідження сформовано ефективний спосіб формування внутрішньої мотивації викладача вищих військових навчальних закладів, який полягає в актуалізації особистого позитивного досвіду.

Ключові слова: викладач; вищі військові навчальні заклади; внутрішня мотивація; напрямки підвищення; особливості; структура; управлінська культура.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку та реформування Збройних Сил України все більш актуальною стає проблема підготовки військових керівників з розвинутим творчим мисленням, високою управлінською культурою, здатних ефективно вирішувати весь комплекс завдань, що стоять перед ними, а також постійно нарощувати науково-теоретичний потенціал і практичний досвід в умовах бурхливого розвитку засобів сучасної збройної боротьби, змін її форм та способів ведення. Актуальність теоретичних і практичних аспектів покращення управлінської культури майбутнього офіцера з метою якісного вирішення завдань службової діяльності зумовлена перш за все гуманізацією, гуманітаризацією, демократизацією стосунків у Збройних Силах України. З одного боку, об'єктивно зростає значення практичної підготовки офіцера, а з іншого – значна частина офіцерів не використовує досягнення різних галузей гуманітарних наук у своїй повсякденній діяльності, не вміє застосовувати відповідні форми та методи наукового аналізу й формувати ціннісні та змістовні аспекти управлінської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовний аналіз публікацій вітчизняних та іноземних вчених показує, що управлінська культура офіцера та педагогічні умови займають важливе місце в системі безперервної професійної освіти. Детально дослідження з цієї теми розкривається у працях таких вчених як М. І. Нещадима, О. А. Прохорова, А. О. Кучерявого, О. М. Маслія, І.В. Толока, Р. В. Торчевського та багатьох інших. У педагогічній науці аналізуються й обґрунтовуються значення рушійних сил навчального процесу для ефективного опанування навчального матеріалу такими науковцями: М.А. Данілов, В.І. Загвязінський, А.О. Вітченко, Ю.К. Бабан'ський та інші. Теорію та значення діяльнісного підходу розкривають А.С. Виготський, А.М. Леонтьєв, А.Г. Кузнецова, В.С. Маслов.

У більшості наукових праць зазначених авторів акцентується увага на теоретичних підходах розвитку управлінської культур викладача в системі безперервної професійної освіти. Однак недостатньо висвітлені аспекти з приводу формування управлінської культури майбутніх офіцерів в процесі практичної підготовки.

Мета статті. Основна мета роботи полягає в розкритті сутності управлінської культури викладача та обґрунтування її особливостей у вищих військових навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Аналіз змін в соціальній, інформаційній сферах сучасного суспільства свідчать про необхідність формування в майбутніх офіцерів нової парадигми розуміння значення високої управлінської культури, її взаємозв'язку з професійною та соціокультурною компетентністю. Цей процес повинен ґрунтуватися на принципах, що включають у себе такі національні та загальнолюдські цінності: свободу української нації, патріотизм, вільне демократичне суспільство, суверенітет і територіальну цілісність держави, цивілізований гуманізм, громадянську злагоду, мир, високу духовність.

Сутність поняття «управлінська культура викладача» розглядалася з різних аспектів багатьма вченими. Так, П. Мілютін визначає управлінську культуру як високий рівень сформованості інтелектуальних, емоційно-вольових, моральних, фізичних якостей, сукупність яких дозволяє вирішувати професійні завдання в сфері управління з високим ступенем ефективності й стабільності [4].

Відносно до досліджень проведених Е. Шейном під управлінською культурою можна розглядати комплекс базових припущень, винайдений, виявлений або розроблений групою для того, щоб навчитися справлятися з проблемами зовнішньої адаптації та внутрішньої інтеграції. Необхідно, щоб цей комплекс функціонував досить довго, підтвердив свою спроможність, і тому він повинен передаватися новим членам організації як «правильний» спосіб мислення і почуттів у відношенні згаданих проблем [8].

В. Лапшина називає управлінську культуру системним явищем, яке поєднує відповідні знання, уміння і навички, особистісні якості керівника та його мотиви, що мають прояв у політичній, правовій, організаційній, адміністративній, менеджерській культурі керівника [2].

За твердженням О. Коваленко під управлінською культурою викладача вбачається комплексна, узагальнена характеристика управлінської праці, що відображає якісні риси і особливості керівника освіти, міру і спосіб його творчої самореалізації у різноманітних видах управлінської діяльності, спрямованої на освоєння, передачу і створення цінностей і технологій в управлінні освітнім закладом [1].

Л. Олійник розглядає більш деталізовано розглядає досліджуване поняття, акцентуючи увагу саме на визначенні «управлінської культури офіцера», під яким розуміє поняття, яке передбачає наявність в офіцера специфічних для його професії знань теорії і психології управління, спеціальних умінь і навичок, а також набір особистісних якостей, які забезпечують ефективність його управлінської діяльності під час виконання службових і бойових завдань.

Деякі вчені зупиняються на розгляді управлінської культури як стилю управління або як сукупного продукту. Так, С. Борнер, Р. Вебер, К. Евард, Х. Грютер, Р. Рютингер та ін. розуміють культуру управління як сукупного способу і продукту управлінської діяльності, феномена, що характеризує культуру організації, знаходимо в іноземній літературі В. Шепель культуру управлінської діяльності розглядає через поняття «культури спілкування», «культури поведінки», а показником управлінської культури вважає стиль управління.

Натомість Л. Онищук [5] – через навчально-інформаційну культуру, яку інтерпретує через призму професійної характеристики, ступеня психологічного, соціального і професійного розвитку, системи знань, переконань цінностей, принципів і способів управлінського досвіду. На думку Г. Єльнікової поняття «культура управлінської праці» містить такі різновиди культури, як загальна або загальнолюдська культура, культура політична, правова, естетична, педагогічна з її багатьма відтінками залежно від типу і специфіки закладу освіти.

Узагальнивши всі наведені твердження можемо зробити висновок, що управлінська культура – це сукупність теоретичних та практичних положень, принципів і норм, що мають загальний характер і відносяться різною мірою до різних аспектів людської діяльності. Це система знань, що обслуговує управлінську практику як культурний феномен, сукупність науки і мистецтва управління, різного роду рекомендацій, узагальнень об'єкта управління, які мають науково-практичну цінність і органічно, системно взаємопов'язані.

Як специфічне професійне явище, управлінська культура являє собою певний рівень оволодіння військовим фахівцем управлінським досвідом людства, ступінь його досконалості в управлінській діяльності, досягнутий рівень розвитку його особистості як керівника і, нарешті, його прагнення до неперервного вдосконалення своєї діяльності. У ній висловлюється ставлення військового фахівця до своєї діяльності, розуміння її сутності, своєї ролі й свого місця, характер управлінської підготовки, стиль управлінської діяльності, спілкування, поведінки, ставлення до самовдосконалення. Поєднуючи ці взаємозумовлені компоненти особистості, управлінська культура збагачує й розвиває кожен із них до рівня вищого порядку. Управлінська культура виникає і розвивається у процесі управлінської діяльності як необхідна умова її реалізації [1].

Вивчення практики діяльності викладача у ВНЗ дозволяє зробити висновок про те, що підвищення рівня управлінської культури можна досягти наступними шляхами:

1. Вивчення рівня сформованості у викладачів ВНЗ управлінської культури.
2. Надання допомоги викладачам ВНЗ в адекватній самооцінці досягнутого рівня управлінської культури, розробка індивідуальних планів і методик.
3. Формування у викладачів ВНЗ позитивної мотиваційної установки на розвиток управлінської культури.

4. Обґрунтування значимості управлінської культури для успішної реалізації військово-професійного функціонала.

5. Формування позитивної суспільної думки в офіцерському середовищі військової частини відносно проведеної викладачем ВВНЗ роботи.

6. Вивчення й пропаганда традицій військової частини, що сприяють розвитку у викладачів ВВНЗ офіцерської честі, відповідальності, почуття обов'язку, стійкого інтересу до своєї професійної діяльності.

7. Спонування викладачів ВВНЗ до роботи із саморозвитку професійних знань, навичок й умінь.

8. Формування у викладачів ВВНЗ ідеалу військового керівника, що володіє високою культурою професійної діяльності.

9. Створення сприятливих умов й можливостей для розвитку управлінської культури й підвищення статусу викладача ВВНЗ.

Складну структуру управлінської культури викладача ВВНЗ можна розділити на чотири основні частини, які визначають, відповідно, його професійну, психолого-педагогічну, моральну й інформаційну культуру. До професійної віднесемо культуру організаційну, ділового спілкування, прийняття рішень і мовну. Психолого-педагогічну культуру визначають такі його складники, як психологічна і педагогічна культури; моральну культуру – моральні принципи, життєві цінності, духовність, професійна етика, світогляд і патріотизм; інформаційну – культура роботи з інформаційними потоками, моральний ценз, а також культура прийняття рішень.

При цьому важливим складником управлінської культури офіцера є психолого-педагогічна культура. Її значення пояснюється тим, що по-перше, офіцеру необхідно бути психоаналітиком, розуміти реакцію підлеглого на свої слова, дії й наміри, адекватно реагувати на неї, контролювати свої емоції, бути стійким у стресових ситуаціях. По-друге, він має розуміти психічний стан співрозмовника і відповідно до нього вибирати стиль спілкування. По-третє, офіцерові потрібно керувати морально-психологічним кліматом у підрозділі, максимально сприяти результативній діяльності особового складу [7].

Рівень готовності викладача ВВНЗ до сучасної військово-управлінської діяльності в умовах рішення нових професійних завдань може істотно підвищитися при реалізації наступних психолого-педагогічних умов:

1. Модель підготовки викладача ВВНЗ до військово-управлінської діяльності (мета, принципи, зміст, форми організації, методи, засоби) визначається змістом і характером сучасної військово-професійної діяльності.

2. Формування навичок військово-управлінської діяльності здійснюється шляхом її моделювання в освітньому й різному видах військово-професійної діяльності.

3. Ефективність процесу формування навичок військово-управлінської діяльності забезпечується його цілісністю, послідовністю, взаємозв'язком теоретичної (в освітній діяльності) і практичної (у різних видах військово-професійної діяльності) підготовки викладача ВВНЗ на кожному етапі навчання.

4. Індивідуалізація й диференціація процесу підготовки викладача ВВНЗ до військово-управлінської діяльності здійснюються з урахуванням сучасних вимог до такої діяльності, етапів її формування, реальних і потенційних можливостей тих, кого навчають.

5. Здійснюється спеціальна й психолого-педагогічна підготовка викладачів в області військово-управлінської діяльності і її формування в освітньому процесі ВВНЗ.

Управлінські здатності викладачів ВВНЗ у процесі навчання у ВВНЗ будуть розвиватися більш продуктивно, якщо забезпечувати адекватну самооцінку, стабільність емоційно-вольової сфери, професійну мотивацію до самовдосконалення й інтелектуального зросту особистості майбутнього офіцера, а також удосконалювати систему професіоналізації у ВВНЗ, створювати обстановку творчої конкуренції, об'єктивності оцінки навчальної діяльності й ураховувати її результати при призначенні на відповідні посади випускників ВВНЗ [1].

Умови формування культури управлінської діяльності викладача Збройних Сил України визначається характером і рівнем суспільного розвитку, структурою суспільних відносин і міжособистісних зв'язків, рівнем духовної культури, знаннями, досвідом, а також тими обставинами, що характеризують об'єкт управління, суспільство загалом, структуру цього об'єкта, закономірності його функціонування і розвитку та основними принципами управління.

Головним завданням формування та розвитку управлінської культури у викладачів ВВНЗ є забезпечення ефективної освітньої системи, яка складається з педагогічних умов, системи управлінської підготовки (теоретична підготовка, самопідготовка, психофізична підготовка, реальна професійна діяльність), управлінської готовності командира до виконання бойового завдання в сучасний період військового реформування і модернізації вищої військової освіти в контексті євроінтеграційного курсу держави, зокрема, стосовно переходу від модульно-рейтингової до модульно-кредитної системи організації навчання за вимогами Болонського процесу, упровадження нових педагогічних технологій, розроблення й застосування тестових засобів моніторингу процесу формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів [6].

Якщо характеризувати сутність соціокультурної підготовки з позиції системного аналізу, можна виділити низку її структурних елементів:

1. Визначення, усвідомлення й постановка всієї сукупності цілей і завдань соціокультурної підготовки на всіх етапах професійної підготовки офіцера.

2. Усебічне вивчення й констатація наявного рівня соціокультурної підготовки особи на конкретному етапі життєвого і службового шляху, а також виявлення і врахування основних тенденцій цього розвитку.

3. Комплексне і творче застосування системи методів, засобів, форм і прийомів соціокультурної підготовки, вибір їх оптимального співвідношення з урахуванням індивідуальних особливостей викладача ВВНЗ, службових умов його професійної діяльності.

4. Цілеспрямоване педагогічне спрямування соціокультурного самовиховання викладача ВВНЗ.

Організаційно-методичні умови формування управлінської культури викладачів ВВНЗ – це заходи освітнього процесу, які забезпечують суб'єкту поведінку курсантів, створюють сприятливі умови для них як повноцінного суб'єкта освітнього процесу. Методично-організаційні умови освітнього процесу ВВНЗ – це застосування професійно орієнтованих методик і дидактичних технологій проведення навчальних заходів, які мають методично обґрунтовано стимулювати розвиток і вдосконалення процесів мислення з урахуванням вікових особливостей, військово-професійного та управлінського досвіду, майбутніх кар'єрних перспектив і посадових компетентностей майбутніх офіцерів; забезпечення розвитку основ управлінської культури курсантів у освітній діяльності [3].

До організаційно-педагогічних умов формування управлінської культури викладачів ВВНЗ відносимо:

1. Створення професійно орієнтованого освітнього середовища у ВВНЗ.

2. Обґрунтування змісту навчальної експериментальної дисципліни змісту «Основи управлінської культури», де враховано цілі, завдання, принципи і специфіку сформованої управлінської культури офіцера; забезпечення міжпредметних зв'язків між навчальними дисциплінами, які створюють сприятливі організаційні та педагогічні умови для цілеспрямованого розвитку управлінської культури викладачів ВВВ.

Викладач ВВНЗ повинен володіти загальнотеоретичними основами дисциплін, які необхідні для управлінської підготовки, науково-методичними та організаційно-педагогічними вміннями. При цьому встановлено, що процес підготовки залежить від організаційно-педагогічних умов. Під організаційно-педагогічними умовами розуміємо чинники, які забезпечують ефективність організації освітнього процесу.

Формування управлінської культури викладача ВВНЗ забезпечується завдяки впровадженню організаційно-педагогічних умов такого процесу. До організаційно-педагогічних умов можна віднести: забезпечення професійної мотивації викладачів ВВНЗ; орієнтація підготовки основі професії психограми викладача ВВНЗ (фрагмент управлінської культури); застосування інформаційного середовища закладу освіти; упровадження інтерактивних методів для формування управлінської культури викладача ВВНЗ.

Для реалізації першої організаційно-педагогічної умови потрібно виходити зі значення мотивації в підготовці викладачів ВВНЗ. Мотивація – це механізм співвідношення особистістю зовнішніх і внутрішніх чинників поведінки, який визначає конкретні форми діяльності. Більш широким є поняття мотиваційної сфери, оскільки вона містить ефективну і вольову сфери особистості, переживання, задоволення потреб [5].

Однак більше уваги звертається все ж таки на внутрішню мотивацію, оскільки вона є залежною від зовнішньої мотивації й особистих управлінських рис викладача ВВНЗ. Одним із ефективних способів формування внутрішньої мотивації викладача ВВНЗ може бути актуалізація позитивного досвіду,

застосування його для успішного розв'язання різноманітних завдань, розв'язання різних проблем. Позитивний досвід може бути як власним, так і опосередкованим через сприйняття інформації з різноманітних джерел, серед яких: художні твори, засоби масової інформації, науково-популярні й науково-методичні видання, спостереження за успішною роботою викладача, більш досвідчених колег [7].

Висновки. Отже, на основі проведеного дослідження можемо зробити висновки про те, що культура військового управління – це сукупність теоретичних і практичних положень, принципів і норм, що мають загальний характер і відносяться певною мірою до різних аспектів службової діяльності. Це, по суті, система знань про управлінську військову практику як культурний феномен, сукупність науки і мистецтва управління, рекомендацій, узагальнення об'єкта управління, що мають науково-практичну цінність і органічно, системно пов'язані між собою. Основною метою аналізу структури культури управління є вирішення проблеми врахування його результатів у навчально-виховному процесі ВВНЗ як пошук ефективних шляхів і засобів формування професіоналізму викладача ВВНЗ.

Напрями подальших досліджень. Враховуючи проведене дослідження варто відзначити, що в подальших роботах потрібно акцентувати більше увагу на напрямки підвищення управлінської культури викладача у вищих військових навчальних закладах, оскільки вимоги до викладача вже не задовольняється функціонально-орієнтованою і вузькопрофесійною підготовкою. Це пояснюється тим, що важливим компонентом його професійної педагогічної підготовки має стати саме оволодіння основами освітнього (педагогічного) менеджменту, вміннями і навичками саморегуляції і самоуправління, вміннями раціонального використання часу, кваліфікованого опрацювання й використання інформації, здійснення інноваційної професійно-педагогічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваленко О. Е., О. Брюханова, В. В. Кулешова, І. С. Посохова. Менеджмент освіти: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів інженерно-педагогічних спеціальностей. Харків : ВПП «Контраст», 2008. 68 с.
2. Лапшина В. Л. Формирование управленческой культуры менеджера в условиях становления рыночных отношений: диссертация на соискание научной степени канд. пед. наук : 13.00.01. Киев, 1995. 143 с.
3. Маслій О.М. Формування фахової компетентності майбутніх офіцерів тилу у сфері військово-економічної логістики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2011. 20 с.
4. Милютин П. Управленческая культура личности и факторы развития. Власть. 2007. № 5. С. 90–93.
5. Онищук Л. А. Гуманізація управлінської діяльності директора школи: монографія / за ред. Л. А. Онищук. Житомир: Полісся, 2002. 324 с.
6. Прохоров О. А. Експериментальна перевірка педагогічних умов та технології готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності на засадах педагогічного менеджменту. Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ: ВІКНУ, 2010. Вип. № 27. С.322-332.

7. Торчевський Р.В. Модель розвитку управлінської культури майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти. Вісник Національного університету оборони України. 2012. Вип. 3(28). С.124-129.
8. Шейн Э. Организационная культура и лидерство. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 336 с.

REFERENCES

1. Kovalenko O. E., O. Briukhanova, V. V. Kuleshova, I. S. Posokhova. Menedzhment osvity: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv inzhenerno-pedahohichnykh spetsialnostei. Kharkiv : VPP «Kontrast», 2008. 68 s.
2. Lapshyna V. L. Formyrovanye upravlencheskoi kultury menedzhera v usloviakh stanovleniya rynochnykh otnoshenyi: dySSERTatsiya na soyskanye nauchnoi stepeny kand. ped. nauk: 13.00.01. Kyev, 1995. 143 s.
3. Maslii O.M. Formuvannia fakhovoi kompetentnosti maibutnykh ofitseriv tylu u sferi viiskovo-ekonomichnoi lohistyky: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk: 13.00.04. Khmelnytskyi, 2011. 20 s.
4. Myliutyn P. Upravlencheskaia kultura lychnosty y faktory razvytyia. Vlast. 2007. № 5. S. 90–93.
5. Onyshchuk L. A. Humanizatsiia upravlinskoii diialnosti dyrektora shkoly: monohrafiia / za red. L. A. Onyshchuk. Zhytomyr: Polissia, 2002. 324 s.
6. Prokhorov O. A. Eksperymentalna perevirka pedahohichnykh umov ta tekhnolohii hotovnosti maibutnykh ofitseriv do profesiinoi diialnosti na zasadakh pedahohichnoho menedzhmentu. Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoho instytutu Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Kyiv: VIKNU, 2010. Vyp. № 27. S.322-332.
7. Torchevskiy R.V. Model rozvytku upravlinskoii kultury maibutnykh mahistriv viiskovoho upravlinnia v systemi pislidyplomnoi osvity. Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. 2012. Vyp. 3(28). S.124-129.
8. Shein E. Orhanyzatsyonnaia kultura y lyderstvo. Sankt-Peterburh: Pyter, 2001. 336 s.

РЕЗЮМЕ

Владислав Сотник,
кандидат технических наук, старший научный сотрудник
Центральный научно-исследовательский институт
вооружения и военной техники ВС Украины

Сущность и особенности управленческой культуры преподавателя в высшем военном учебном заведении

Исследованы взгляды ученых на сущность понятия «управленческая культура преподавателя» и ее особенности в высших военных учебных заведениях. Обоснованы основные пути повышения уровня управленческой культуры, а также акцентировано внимание на ее структуру и психолого-педагогические условия реализации. На основе результатов исследования сформирован эффективный способ формирования внутренней мотивации преподавателя высших военных учебных заведений, который заключается в актуализации личного положительного опыта.

Ключевые слова: преподаватель; высшие военные учебные заведения; внутренняя мотивация; направления повышения; особенности; структура; управленческая культура.

SUMMARY

Vladyslav Sotnyk,
Ph.D.(Technical sciences), Senior Researcher (Executive Secretary)
Central Research Institute armaments and military equipment

The essence and features of management culture teacher in higher military educational institution

The views of scientists on the essence of the concept of "managerial culture of the teacher" and its peculiarities in higher military educational institutions have been investigated. The main ways of increasing the level of managerial culture have been substantiated, and the attention has been paid to its structure and psychological and pedagogical conditions of realization as well. On the basis of the results of the research an effective way of forming the internal motivation of the teacher of higher military educational institutions has been formed, which consists of actualization of personal positive experience.

Key words: *teacher; higher military educational establishments; intrinsic motivation; directions of promotion; features; structure; managerial culture.*

Олексій Тогочинський,
доктор педагогічних наук, професор
Академія Державної пенітенціарної служби
ORCID ID 0000-0002-8170-6237
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/280-289

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті розкрито особливості формування соціально-економічної компетентності майбутніх фахівців пенітенціарної служби України. Визначено, що у вищих військових навчальних закладах формується не лише професійна підготовленість, але й компетентності, які дають змогу до адаптації у інших сферах життєдіяльності. З'ясовано, що формування соціально-економічних компетентностей майбутніх фахівців кримінально-виконавчої системи формується поетапно.

Ключові слова: освіта; навчальний процес; компетентність; соціально-економічна компетентність.

Постановка проблеми. Суспільне життя вимагає змін, що обумовлені європейським та світовими процесами інтеграції які передбачають залучення фахівців до новітніх знань та навичок та формування якісно нових компетентностей у фахівців усіх сфер. Такі процеси є специфічними, а саме, виникає необхідність у позиціонуванні економічних знань, як таких, що стають первинно необхідними та актуальними для особи, яка хоче бути успішною та актуальною у такому суспільстві. Відповідно, враховуючи виклики сьогодення та в умовах профілізації навчання гостро постає питання набуття тими хто навчається тих знань та навичок, які мають гарантувати індивідам конкурентоздатність на ринку праці. Первинними серед таких знань і навичок є ті, які у сучасних наукових доробках в галузі педагогіки визначаються як «соціально-економічна компетентність».

Останнім часом набуває особливої актуальності особистісно центрична модель підготовки фахівців, відповідно до якої змінюються акценти: зі змісту навчання на результат, а саме, якими компетенціями, знаннями володіє особа та, що вона вміє робити. Проілюстровану модель визначають як «компетентнісну» її фундаментом є не змістовні знання, а процедурні, зміст стає не ціллю, а засобом. Така постановка проблеми, а також той факт, що ринок праці вимагає від сучасної освіченої людини конкурентоздатності, слід резюмувати, що в умовах сучасного економічноцентричного суспільства соціально-економічна підготовленість є невід'ємною складовою професійних компетенцій, від сформованості яких залежить успіх у побудові кар'єри випускниками відомчих закладів вищої освіти та конкурентоздатність і відповідність України загальноєвропейським стандартам, адже майже сто відсотків випускників йдуть працювати у державний сектор.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування професійних компетенцій майбутніх фахівців були результати наукових пошуків В. Афанасьєва, О. Кир'янова, І. Зимньої, Дж. Ст. Міля, Р. Кубанова, М.

Сергеєва, О. Полата та інших. Деякі наукові розвідки стосуються проблем формування економічної компетенції (Г. Ковтуна, О. Падалки, К. Тушко, Н. Левчук та ін.). Однак аналіз наукової літератури засвідчив, що проблема формування соціально-економічних компетентностей у процесі підготовки майбутніх фахівців кримінально-виконавчої системи є недостатньо дослідженою.

Мета статті. Зважаючи на підвищення конкурентоспроможності в умовах сьогодення, коли важливе місце серед сформованих у фахівця професійних компетентностей займають соціально-економічні компетентності. Враховуючи, що викладання дисциплін соціоекономічного циклу у вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання не належать до циклу професійної підготовки, то надзвичайну актуальність набуває саме процес формування соціально-економічних компетентностей у курсантів під час їх професійної підготовки у вищих військових навчальних закладах. Тож метою наукової розвідки є дослідження проблеми формування соціально-економічних компетентностей майбутніх фахівців пенітенціарної системи.

Виклад основного матеріалу. В умовах постійно зміни соціально-економічних умов, вимоги до майбутніх фахівців пенітенціарної служби постійно змінюються, що в свою чергу з необхідністю підвищує вимоги до рівня економічної підготовленості фахівців. Майбутній офіцер пенітенціарної служби повинен мати у своєму освітньому арсеналі не тільки сформовані професійні, а й глибоко розвинені економічні компетентності, що дасть йому можливість приймати ефективні управлінські рішення.

Структурований навчальний процес у закладах освіти із специфічними умовами навчання, являє собою складну систему умінь та знань у різних сферах. Вони поділяються на професійні, соціально-економічні, природничо-наукові. Відповідно, являють собою певний рівень підготовки. Така комбінація означає, що під час навчання конкурентоспроможного спеціаліста у закладах вищої освіти відомчого підпорядкування необхідно чітко визначитись, що таке соціально-економічна компетенція та яким чином відбувається її формування.

Дефініція «компетенція» у наукових доробках визначається по різному. Можна зустріти трактування поняття «компетенція» - як коло повноважень, прав, обов'язків фізичної або юридичної особи згідно з нормативно-правовими актами, або ж знання і досвід у певній сфері діяльності. Зимня І. визначає компетенцію як внутрішні, потенціальні, психологічні утворення, що включають знання та програму дій, а також систему відносин [3, с. 35]. О. Кир'янова трактує його наступним чином: ««компетенція – це можливість встановлення зав'язків між знаннями і ситуацією, або вміння застосувати знання для вирішення проблеми» [4, с. 67]. Проаналізувавши великий перелік подібних визначень та синтезувавши їх, можемо вказати, що, на нашу думку, під компетенціями доцільно розуміти вимогу щодо набутих знань, умінь та їх застосування в певній галузі.

Володіючи необхідними компетенціями зі сфери матеріального виробництва чи в невиробничій сфері, майбутній фахівець набуває компетентність. Кубанов Р. доводить, що компетентність передбачає глибокі

внутрішні особистісні зміни здібностей людини, її вмінь і ставлення до навколишнього середовища [6, с. 179]. Виконуючи завдання наукової розвідки, згадані поняття були чітко розмежовані. Категорію «компетенція» трактуємо як характеристику бажаного освітнього результату. Загальні компетенції – це єдність узагальнених знань та умінь, універсальних можливостей і готовності фахівця до вирішення різноманітних завдань – від особистих до соціальних. Компетентність розглядається як інтегрована якість особистості, результат набуття певних компетенцій. Спрямованість формування відповідної компетентності складають базові, ключові та спеціальні компетенції. Відповідно, успішність виконання курсантом поставленого завдання буде характеризувати рівень його компетентності в цій галузі.

У структурі професійних компетенцій виділяють спеціальні компетенції – економічні, соціальні, технічні тощо. Під економічними компетенціями розуміють сукупність отриманих економічних знань та вмінь і можливість їх успішного застосування в майбутній професійній діяльності. Такі здібності Дж. Ст. Міль розглядає як багатство, здатне приносити людині матеріальні, духовні, інтелектуальні та інші блага [13, с. 98]. Крім того, під економічною компетентністю розуміють набуті теоретичні знання в різних галузях і вміння їх використовувати в реальній економічній ситуації.

Отже, ми дійшли висновку, що сформованість соціально-економічної компетентності передбачає базисну, інтегральну характеристику особистісних якостей курсанта, що забезпечує ефективну й обґрунтовану командну діяльність у кримінально-виконавчій системі згідно з прийнятими в сучасному суспільстві правовими і моральними нормами. Сформована соціально-економічна компетентність передбачає наявність організаторських здібностей, здатність до співробітництва, вміння адаптуватись та виконувати різні ролі й функції в колективі, вміння аналізувати і прогнозувати результати діяльності, а також професійну мобільність.

Незалежно від напрямку і профілю підготовки курсантів економічні компетентності поділяються на основні і професійні. Ми поділяємо думку Антонова О., відповідно до якої основні економічні компетенції формують економічну культуру, економічну грамотність і вміння реалізувати знання і навички, дотримуючись власних економічних інтересів. Професійні економічні компетентності поділяються на два види: спеціальні, яких набувають студенти не економічних спеціальностей і реалізуються в завданнях професійної діяльності, та професійні або чисті, яких набувають у процесі навчання студенти економічних спеціальностей і які формують в сукупності з особистісними якостями професійні компетентності. Соціальна компетентність розкриває якісні характеристики особистості, вміння визначати закономірності соціальної ситуації, знаходити інформацію в невизначеній ситуації й упевнено будувати свою поведінку для досягнення балансу між своїми потребами, очікуваннями, сенсом життя і вимогами соціальної дійсності, вміння задовольняти бажання, спираючись на суспільні норми [1, с. 85].

На думку Г. Ковтуна, соціально-економічна компетентність виявляється в єдності особистісних, когнітивних і діяльнісних сторін особистості [5, с. 139].

Тож основу соціально-економічної компетентності, на наш погляд, слід досліджувати як сукупність складових: свідомість, мислення, грамотність, світогляд та поведінка.

Категорія «економічне мислення» має різні підходи: як діалектичного поєднання і взаємодії економічних знань, ідей теорій, концепцій, категорій та законів в економічній системі, «як ядро духовного буття, що синтезує господарську практику та економічну теорію» [10, с. 106].

Крім того ми проаналізували наукові доробки О. Падалки, яка досить близьким за змістом до поняття економічне мислення вважає категорію «економічна свідомість». На її думку, існує три аспекти економічної свідомості. По-перше, це сукупність економічних ідей, знань, поглядів, суджень, почуттів і інших духовних частин. По-друге, суспільна економічна свідомість охоплює не всі економічні погляди, а лише ті, які мають виняткове значення для народу, класу чи інших соціальних спільнот. По третє, економічна свідомість – це не тільки сукупність знань населення країни, але і ставлення до соціально-економічного життя суспільства в конкретному історичному періоді [9, с. 267].

Отже, функціонуючи у економічному просторі індивід, демонструє певний стиль поведінки, що залежить від сформованості економічної свідомості та економічного мислення. Умовами формування соціально-економічної компетентності прийнято вважати: навчання способам і технологіям встановлення порушеної рівноваги в суспільстві; повідомлення необхідних знань щодо економічних закономірностей; забезпечення їх засвоєння та спрямування освітнього процесу на виховання світогляду, тобто нерозривного зв'язку економіки з усіма сферами соціальної життєдіяльності людини; корегування економічних знань, умінь, навичок, мислення та світогляду. Саме тому процес формування соціально-економічної компетентності можна сприймати, як багаторівневий, системний комплекс, до якого входять такі компоненти: процесуально-діяльнісний, когнітивний, ціннісний та інформаційно-комунікативний.

Процесуально-діяльнісний компонент у своїй основі містить комплекс емпіричних і практично орієнтованих складових досліджуваної компетентності. Він включає в себе комплекс практичних і практично орієнтованих умінь і навичок, які складають основу суспільної діяльності. Когнітивний компонент соціально-економічної компетенції дозволяє визначити інтелектуальний розвиток і особливості пізнавальної діяльності курсанта, а ціннісний компонент дозволяє визначити рівень культурного та соціального розвитку особистості. Інформаційно-комунікативний компонент соціально-економічної компетенції характеризує комунікабельність особистості та вміння працювати в команді, правову культуру в професійній діяльності та особистісному житті, соціально-психологічну готовність і вміння налагоджувати відносини в колективі, потребу в постійному особистісному та професійному вдосконаленні.

Нами було визначено поетапність формування соціально-економічної компетентності майбутніх фахівців пенітенціарної служби. Перший етап – це становлення когнітивного компонента, що являю собою систему соціальних та економічних понять та категорій. Найефективнішим способом перевірки

сформованості зазначеного компонента є тестування, написання есе та виконання теоретичних завдань. На другому етапі особлива увага приділяється розвитку мотиваційного компонента, до якого входить формування зацікавленості і бажання здійснювати самостійну пізнавальну діяльність у соціоекономічній сфері з метою вирішення професійних завдань різного рівня складності. На основі мотивації здійснюється становлення у суб'єкта багаторівневої системи потреб і цінностей. Як засвідчує практика, курсанти негативно ставляться до самостійної роботи і намагаються її або зовсім уникнути, або мінімізувати частку виконуваної навчальної роботи. Тому завдання викладача на цьому етапі – ознайомити з видами самостійної роботи та сформувати бажання самостійно опрацьовувати навчальний матеріал.

Аксіологічний компонент формується на третьому етапі соціально-економічної компетентності. Він необхідний для того, щоб курсанти розуміли значення оптимальних варіантів вирішення поставлених завдань, виявляючи при цьому креативність мислення. На цьому етапі необхідно застосування творчого підходу (наприклад, проведення тестування, спрямованого на формування суспільно корисних звичок та соціально бажаної поведінки, чи залучення курсантів до тренінгових занять), що дозволить оцінити рівень сформованості всіх компонентів і готовність застосовувати знання, навички, досвід на практиці в реальних ситуаціях.

Інтеграція когнітивного, мотиваційного і аксіологічного компонентів є результатом сформованості діяльнісного компонента, що підсумовує формування соціально-економічної компетентності.

Слід зазначити, що в умовах розвитку освітніх технологій, на даному етапі у закладах вищої освіти застосовуються різні методики, а саме: інтелект-карти, рішення задач, структурно-логічні вправи, особистісно-орієнтовані завдання, есе та інші. Наш досвід дозволяє стверджувати, що найбільш ефективними та такими, що найчастіше використовуються є тренінгові технології. Це обумовлено їх ефективністю та результативністю. Зазначена технологія дозволяє видозмінювати теоретичні знання курсантів, та адаптувати їх до вимог професійної діяльності. Не менш ефективними тренінгові технології є у формуванні соціально-економічних компетенцій, вони сприяють формуванню вмій: критично і творчо мислити у процесі розв'язання практичних вправ; аналізувати та приймати обґрунтовані управлінські рішення; системно визначати причини проблем та розробляти шляхи їх подолання; оцінювати дію екзогенних і ендогенних факторів на діяльність правоохоронних органів, і кримінально-виконавчої системи.

Крім того, під час опанування дисциплінами соціально-економічного циклу тренінгові технології дають можливість курсантам набувати навичок та вмій для життєдіяльності у ринковому середовищі, веденні особистого бюджету, основних банківських, фінансових, страхових продуктів, мати уявлення про ринок товарів та послуг, вартість споживчих товарів, продуктів харчування, комунальних та транспортних послуг, іншими словами формування корисних звичок та бажаної соціальної поведінки.

З метою емпіричної перевірки сформованості соціально-економічної компетентності, нами було проведено стандартизоване анкетне опитування, респондентами в якому виступили 200 курсантів віком від 18 до 20 років. Зазначена перевірка продемонструвала, що 98,7% респондентів вважають себе відповідальними та працьовитими, мають високий рівень правової культури і фінансової грамотності, здатні до співчуття та толерантності, можуть бути принциповими і здатні до саморозвитку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Соціально-економічна компетентність є однією з найважливіших в умовах розвитку споживацького суспільства. Тому її формування виступає необхідною умовою розвитку особистості майбутніх фахівців кримінально-виконавчої системи. Вона є вагомим додатком та однією із базових компонент професійних компетентностей зазначених фахівців. Процес формування соціально-економічної компетенції є багаторівневим та системним, який включає процесуально-діяльнісну, когнітивну, інформаційно-комунікативну та ціннісну компоненту і складається з економічної грамотності, свідомості, мислення, світогляду, соціальної відповідальності та поведінки.

Знання, вміння, досвід діяльності, можливість мобілізації знань для прийняття раціональних та соціально відповідальних управлінських рішень є характеристиками, які складають системи компонентів зазначеної компетентності. Діалектичний взаємозв'язок практичних умінь і навичок та вміння їх застосувати в конкретних практичних умовах, адаптованих до реальної ситуації економцентрованого суспільства є основними ознаками соціально-економічної компетентності.

Тренінгові технології відіграють особливу роль у формуванні соціально-економічної компетентності майбутніх офіцерів пенітенціарної служби. Під час їх проведення комбінація ігрових форм з вирішенням практичних соціально-економічних ситуацій, дозволяє вибудувати у свідомості тих хто навчається вміння компетентного вибору різних варіантів та детермінації соціально-економічних подій.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування соціально-економічної компетентності фахівців пенітенціарної служби. Подальших наукових розвідок потребують такі напрями, як дослідження можливостей функціонування системи соціально-економічної підготовки фахівців у діалектичній взаємодії з іншими системами їх безперервної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О. Є. Європейський вимір компетентнісного підходу та його концептуальні засади. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С. 81–109.
2. Бирюков Б. В. Методологические труды Милля. Новая философская энциклопедия: у 4 т. / Ин-т философии РАН; научно-ред. совет: В. С. Степин, А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин. Москва: Мысль, 2010.
3. Зимняя И. А. Ключевые компетентности – новая парадигма результата современного образования. Высшее образование. 2003. № 5. С. 34–42.

4. Кир'янова О. В. Особистісні компетенції ефективного менеджера: тренінг. Київ: КНЕУ, 2015. 81 с.
5. Ковтун Г. І. До питання формування економічної компетентності учнів. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2013. № 4. С. 135–144.
6. Кубанов Р. А. Характеристика якостей конкурентоздатної особистості майбутнього маркетолога та особливості їх формування в навчальному процесі ВНЗ. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2011. № 13 (224), Ч. II. С. 178–184.
7. Нова українська школа: поради для вчителя / під заг. ред. Бібік Н. М. Київ: Плеяда, 2017. 206 с.
8. Сергеева М. Г. Система оценки качества непрерывного экономического образования. Курск, 2012. 221 с.
9. Падалка О. С. Дидактикоматематичні основи формування економічної компетентності: навч. посіб. / Нац. пед. унт ім. М. П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. 239 с.
10. Полат Е. С. Реализация личностно-ориентированного подхода и конструктивизма в системе обучения. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. 2-е изд., стер. Москва: Академия, 2008. С. 104–296.
11. Тренінг управлінських компетенцій: навч. посіб. / КНЕУ. Київ, 2011. 444 с.
12. Юнчик В. Формування професійної компетентності студентів в умовах реалізації Болонського процесу. Науковий вісник СХУ імені Л. Українки. Луцьк, 2013. № 7. С. 9–14.
13. Goldratt, Eliyahu M., Jeff Cox. (2014), *The Goal: A Process of Ongoing Improvement*. 30th Anniversary Edition. Great Barrington, MA.: North River Press. 362 p.
14. Hillebrandt P., Cannon J., Lansley P. (1995), *The Construction Industry – In and Out of Recession*. Macmillan, Basingstoke. 185 p.
15. Johnson G. & Scholes K. (1999), *Exploring Corporate Strategy. Text and Cases*. 5th ed. Prentice Hall, Hemel Hempstead. 664 p.
16. Kay J. (1993), *Foundations of Corporate Success: How business strategies add value*, Oxford University Press, Oxford, 433 p.
17. Prahalad C.R. & Hamel G. (1990), *The core competence of the organisation*. In: *The State of Strategy*, Harvard Business Review, Cambridge, MA, pp. 3–15.

REFERENCES

1. Antonova, O. E. (2011), "European Dimension of Competency Approach and Its Conceptual Foundations", in Dubasenyuk O. A. (Ed.), *Professional Teacher Education: Competency Approach: Monograph*, Zhytomyr, pp. 81–109.
2. Biryukov, B. V. (2010), "Methodological works of Mill", *New Philosophical Encyclopedia / Stepin, V.S., Huseynov, A.A., Semigin, G.Yu. Thought, M., (Ed.), 4 Volumes*, Institute of Philosophy, Russian Academy of Sciences, Russian.
3. Winter, I. A. (2003), "Key competencies – a new paradigm of the result of modern education", *Higher education*, No. 5, pp. 34–42.
4. Kirianova, O. V. (2015), *Personality competences of an effective manager*, Training, KNEU, Kyiv, 81 p.
5. Kovtun, G. I. and Martynenko O. V. (2013), "On the issue of forming the economic competence of students", *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, No. 4, pp. 135–144.
6. Kubanov, R. A. (2011), "Characteristics of the qualities of a competitive personality of the future marketer and the peculiarities of their formation in the educational process of higher educational institutions", *Visnyk of LNU after Taras Shevchenko*, No. 13 (224), II part, pp. 178–184.
7. *New Ukrainian School: Teacher's Guide* (2017), Under the Comm., Bibik, N. (Ed.), Pleiades, Kyiv, 206 p.

8. Sergeeva, M. G. and Bedenko, N. N. (2012), Quality System for Continuing Economic Education, Kursk, 221 p.
9. Padalka, O. S., Shpak, O. T., Pristupa, V. V. (2011), Didactic mathematical basis of formation of economic competence: teaching. manual, National Drahomanov M. P. Pedagogical University, Kyiv, 239 p.
10. Polat, E. S. and Bukhankina, M. Yu. (2008), "Implementation of the person-oriented approach and constructivism in the system of teaching", Modern pedagogical and information technologies in the system of education: study. manual for student higher studying institutions, 2nd ed., Academy, Moscow, pp. 104–296.
11. Butenko, N. Yu. and Cherpak, A. E. (2011), Training of management competencies: Teaching Manual, KNEU, Kyiv, 444 p.
12. Yunchik, V. (2013), „Formation of Professional Competence of Students in the Realization of the Bologna Process”. Scientific essay of the SNU named after L.Ukrainka, Lutsk, No. 7, pp. 9–14.
13. Goldratt, Eliyahu M., Jeff Cox. (2014), The Goal: A Process of Ongoing Improvement. 30th Anniversary Edition, North River Press, Great Barrington, MA, 362 p.
14. Hillebrandt P., Cannon J., Lansley P. (1995), The Construction Industry – In and Out of Recession, Macmillan, Basingstoke, 185 p.
15. Johnson, G. and Scholes, K. (1999), Exploring Corporate Strategy, Text and Cases, 5th ed., Hemel Hempstead, Prentice Hall, 664 p.
16. Kay J. (1993), Foundations of Corporate Success: How business strategies add value, Oxford University Press, Oxford, 433 p.
17. Prahalad, C.R. and Hamel, G. (1990), The core competence of the organisation, In: The State of Strategy, Harvard Business Review, Cambridge, MA, pp. 3–15.

РЕЗЮМЕ

Алексей Тогочинский,
доктор педагогических наук, профессор
Академия Государственной пенитенциарной службы

Особенности формирования социально-экономической компетентности будущих специалистов пенитенциарной службы Украины

В статье раскрыты особенности формирования социально-экономической компетентности будущих специалистов пенитенциарной службы Украины. Определено, что в высших военных учебных заведениях формируется не только профессиональная подготовленность, но и компетентности, которые позволяют к адаптации в других сферах жизнедеятельности. Установлено, что формирование социально-экономических компетенций будущих специалистов уголовно-исполнительной системы формируется поэтапно.

Ключевые слова: образование; учебный процесс; компетентность; социально-экономическая компетентность.

SUMMARY

Oleksiy Tohochynskiy,
Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor
Academy of State Penitentiary Service

Peculiarities of socio-economic competence formation of future specialists of the penitentiary service of Ukraine

Summary. *The article is devoted to socio-economic competence formation of future specialists of the penitentiary system. It is determined that the educational process in higher education institutions with specific learning conditions is formed as a system of organizational and pedagogical measures, which gives the opportunity to acquire knowledge and skills of cadets in the social, humanitarian, economic, professional and military spheres and includes procedural and activity, cognitive, information and communication, and value components. It has been found that the formation of socio-economic competencies of future specialists of the penitentiary system is being formed in stages. In the first stage, the cognitive component of competence develops, in the second - the development of the motivational component, and in the third - axiological component is formed, which allows to assess the level of formation of all components and the willingness to apply knowledge, skills, experience in practice in real situations.*

Introduction. *Social life requires changes that are driven by European and global integration processes, which foresee the involvement of professionals into the newest knowledge and skills and the formation of qualitatively new competencies of specialists in all fields. Such processes are specific, namely, there is a need to position economic knowledge as one that becomes essential and relevant for a person who wants to be successful and relevant in such a society. Accordingly, given the challenges of today and in the context of training profiling, the question arises of the acquisition by students of knowledge and skills that are to guarantee individuals competitiveness in the labor market. Primary among such knowledge and skills are those, which in modern scientific achievements in the field of pedagogy are defined as "socio-economic competence"*

Recently, the person-centered model of training of specialists, according to which the accents change: from the content of training to the result, namely, what competences, knowledge the person possesses and what he / she can do, becomes especially relevant. In the defined illustrated model as "competent" of its foundation is not content knowledge, but procedural, content becomes not the goal, but a means. This formulation of the problem, as well as the fact that the labor market requires a modern educated person to be competitive, should be summarized that, in today's eco-centric society, socio-economic preparedness is an integral part of professional competences, the success of which in career development depends on graduates from departmental institutions of higher education and the competitiveness and compliance of Ukraine with European standards, since almost one hundred percent of graduates go to work in the public sector.

Purpose. *Considering the increase of competitiveness in the present conditions, when socio-economic competencies occupy an important place among the professional competences formed by a specialist. Given that the teaching of socioeconomic cycle disciplines in higher education institutions with specific training conditions do not belong to the cycle of vocational training, the process of formation of socioeconomic competencies in cadets during their professional training in higher military educational institutions is extremely relevant. Therefore, the purpose of scientific research is to investigate the problem of socio-economic competencies formation of future specialists of the penitentiary system.*

Methods. *The system of general scientific and special methods of theoretical and empirical research (analysis of scientific literature, systematization and generalization of materials, logic and comparative, content analysis) was used in order to realize the article purpose.*

Result. *The process of socio-economic competence formation is a multi-level systematic process that includes process, activity, cognitive, information-communicative and value components and consists of economic literacy, consciousness, thinking, outlook, social responsibility and behavior.*

Originality. *The differences between the definition of competence and competency have been clarified. It is determined that the formation of socio-economic competence implies a basic, integral characterization of the personal qualities of the cadet, which provides an effective and well-grounded team activity in the criminal-enforcement system in accordance with the legal and moral standards adopted in modern society. Formed socio-economic competence implies the presence of organizational skills, the ability to collaborate, the ability to adapt and perform different roles and*

functions in the team, the ability to analyze and predict performance, as well as professional mobility

Conclusion. *Socio-economic competence is one of the most important in the context of the development of a consumer society. Therefore, its formation is a prerequisite for the development of the personality of future specialists in the penitentiary system. It is a significant addition and one of the basic components of the professional competencies of these specialists. The process of formation of socio-economic competence is a multilevel systematic process that includes process, activity, cognitive, information-communicative and value component and consists of economic literacy, consciousness, thinking, outlook, social responsibility and behavior.*

Knowledge, skills, experience, ability to mobilize knowledge in making rational and socially responsible management decisions are the characteristics that make up the systems of components of this competence. The dialectical interrelation of practical skills and the ability to apply them in specific practical conditions adapted to the real situation of an eco-centered society are the main peculiarities of socio-economic competence.

Training technologies play a special role in shaping the socio-economic competence of future penitentiary officers. During their implementation, the combination of game forms with the solution of practical socio-economic situations allows to build in the minds of those who are learning the ability to make competent choices of different options and determination of socio-economic events.

The conducted research does not reveal all aspects of the problem of formation of socio-economic competence of the specialists of the penitentiary service. Further scientific research needs directions such as exploring the possibilities of functioning of the system of socio-economic training of specialists in dialectical interaction with other systems of their continuous training.

Key words: *education; training process; competence; socio-economic competence.*

УДК 355.237

Ольга Черних,
Національний університет оборони України імені
Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0001-9865-5598
Юрій Черних,
кандидат технічних наук, доцент
Військовий інститут Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
ORCID ID 0000-0002-0780-6627
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/290-300

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ У РЕСПУБЛІЦІ БІЛОРУСЬ

У статті розглянуто та проаналізовано структуру військової освіти та досвід підготовки військових фахівців для збройних сил Республіки Білорусь для врахування досвіду з військового навчання громадян під час подальшої реформи національної системи військової освіти. Визначено місце, роль та завдання початкової військової підготовки молоді у загальній системі підготовки юнаків до проходження військової служби у збройних силах. Наведено відомості щодо існуючої мережі спеціалізованих середніх навчальних закладів, що проводять навчання за програмами, які мають військову складову. Приведено вимоги для вступників до цих навчальних закладів та визначено основні завдання суворовського військового училища та кадетських училищ. Означено основні шляхи та заходи для вдосконалення обов'язкової і добровільної складових допризовної та фізичної підготовки, що проводяться у закладах освіти під час здобуття загальної середньої, професійно-технічної та середньої спеціальної освіти.

Ключеві слова: система військової освіти; збройні сили Республіки Білорусь; початкова військова підготовка; допризовна підготовка.

Постановка проблеми. Готовність Збройних Сил (ЗС) України до виконання своїх функцій значною мірою залежить від їх особового складу, зокрема підготовленості юнаків і молоді до проходження військової служби. Як зазначається в ст. 65 Конституції України [11] та у Законі України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» [8] – захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України. Ефективне та якісне виконання молоддю цього громадського обов'язку можливе лише за наявності у неї початкових знань, умінь та навичок із загальновійськових дисциплін.

Перехід ЗС України до переважно якісних параметрів у військовому будівництві ставить більш високі вимоги до психологічної, фізичної та спеціальної підготовки військовослужбовців. У контексті викладеного заходи з підвищення ефективності функціонування системи військової освіти в Україні, зокрема її складової - початкової військової освіти, потребують інноваційних підходів, забезпечення якості освіти та її відповідності світовим стандартам. Тому, особливої актуальності набуває доцільність осмислення і впровадження позитивного досвіду становлення та розвитку військової освіти в інших країнах світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленню досвіду підготовки військових фахівців для збройних сил інших країн присвячено низку публікацій вітчизняних та зарубіжних авторів, зокрема, Болгарії [20]; Великої Британії [1, 15, 16] країн Балтії [2, 13], Німеччини [5, 12, 21], Польщі [18], Сполучених Штатів Америки [4, 15, 16]; Франції [10, 14, 19] та ін. Це пов'язано з тим, що підготовка військових фахівців у цих країнах відображає найхарактерніші риси сучасного підходу до створення освітніх структур та їх функціонування. Разом з тим, слід зазначити, що незважаючи на різноманітність публікацій щодо систем військової освіти в інших країнах, у першу чергу, провідних країн-членів НАТО, дослідження сучасного стану системи військової освіти у ЗС Республіки Білорусь (РБ), у тому числі початкової військової підготовки молоді, наражаються на такі проблеми: неповнота та недостатня аналітичність джерельної бази; нехтування необхідністю ґрунтовного вивчення досвіду підготовки військових фахівців у країнах, що мають не великі за чисельністю ЗС тощо.

Метою статті є проведення аналізу організації початкової військової підготовки молоді у РБ для врахування досвіду з підготовки військових фахівців під час подальшої реформи національної системи військової освіти.

Методи досліджень. Для розв'язання поставлених дослідницьких завдань використана система загальнонаукових і спеціальних методів теоретичного та емпіричного дослідження, а саме теоретико-методологічний аналіз проблеми, аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, систематизація та узагальнення наукової інформації, що стосується сутності й змісту визначених завдань, моніторинг існуючій системи початкової військової підготовки у РБ, наукове узагальнення, загальнонаукові методи логічного та порівняльного аналізу, системного підходу, експертна оцінка, аналіз та інтерпретація отриманих теоретичних та емпіричних даних.

Виклад основного матеріалу. Структура і зміст військової освіти в РБ мають загальні та особливі риси в порівнянні з системами військової освіти інших країн. Структурно підготовка військових фахівців містить такі складові: початкова військова підготовка молоді; професійна військова підготовка; вища освіта військових фахівців; підвищення кваліфікації та перепідготовка офіцерських кадрів.

Початкова військова підготовка молоді забезпечує усвідомлений вибір особою військової професії. Закон РБ «Про військовий обов'язок і військову службу» [6] встановлює обов'язкову і добровільну підготовку громадян до військової служби. Обов'язкова підготовка до військової служби передбачає: отримання початкових знань у сфері збройного захисту держави; допризовну і фізичну підготовку в установах, що забезпечують здобуття загальної середньої, професійно-технічної та середньої спеціальної освіти; патріотичне виховання; проведення лікувально-профілактичних заходів.

Отримання початкових знань у сфері збройного захисту держави - перший етап у системі підготовки збройного захисника вітчизни РБ [7]. Він здійснюється шляхом інтегрування питань збройного захисту держави в низку навчальних предметів, що входять, в основному, в освітню галузь

«Суспільствознавство». Питання захисту вітчизни пріоритетні при позашкільному навчанні та вихованні, вихованні в дошкільних установах і в родині.

Юнаки проходять допризовну і фізичну підготовку у всіх установах, що забезпечують здобуття загальної середньої, професійно-технічної та середньої спеціальної освіти, відповідно до навчальних планів [7]. Допризовна і фізична підготовка учнів здійснюється на заняттях з навчальних предметів «Допризовна і медична підготовка» і «Фізична культура». В ході допризовної підготовки юнаки проходять навчально-польові збори. Мета допризовної підготовки - формування у юнаків морально-психологічної та фізичної готовності до військової служби, забезпечення учнів знаннями і вміннями, необхідними для освоєння обов'язків захисника вітчизни. В процесі допризовної підготовки юнаки повинні: осмислити особисту відповідальність за виконання конституційного обов'язку щодо захисту вітчизни; ознайомитися із оборонним характером військової політики РБ, історією та сучасним станом національних збройних сил, порядком проходження військової служби, засвоїть права, обов'язки і відповідальність призовника, основи військової справи; навчитися стріляти, виконувати стройові прийоми, діяти в екстремальних умовах, виконувати військово-прикладні та фізичні вправи і нормативи.

Навчальна програма допризовної підготовки постійно вдосконалюється відповідно до зрушень, що відбуваються в організації проходження військової служби. Так у 2019 році з метою вдосконалення системи викладання навчального предмета «Допризовна і медична підготовка» перероблена навчальна програма для X - XI класів середньої школи, що дозволило актуалізувати її зміст, детально розкрити питання, що стосується законодавства в галузі оборони, будівництва та розвитку збройних сил, забезпечення військової безпеки держави, посилити її патріотичну спрямованість. На базі Військової академії РБ організована робота курсів перепідготовки для вчителів предмета «Допризовна і медична підготовка», які не мають військової освіти. Ці заходи дозволили забезпечити викладання предмета на високому якісному рівні і значно підвищити ефективність роботи по військово-патріотичному вихованню учнів [3].

Основу фізичної готовності призовників до майбутньої військової служби становлять заняття з фізичної культури. В ході допризовної підготовки учні вдосконалюють свою загальнофізичну підготовку, а також освоюють елементи військово-прикладної фізичної підготовки. Юнаки вдосконалюють свою фізичну підготовку також в процесі позаурочної та позашкільної роботи у військово-прикладних гуртках і секціях, на змаганнях та спартакіадах, в походах, під час польових виходах та на спортивно-патріотичних іграх. Важливу роль у розвитку технічних, авіаційних, військово-прикладних видів спорту і технічної творчості молоді відіграє добровільне товариство сприяння армії, авіації, флоту РБ (ДОСААФ). Товариство має добре оснащену спортивно-технічну базу з широко розвиненою мережею навчальних центрів, шкіл, тирів, спортивних споруд, воно активно сприяє фізичному розвитку допризовників і призовників.

Одним з напрямків реалізації даних заходів є створення центрів допризовної підготовки. На цей час у республіці функціонує 33 центри. Наказом міністра оборони за усіма школами та центрами допризовної підготовки закріплені з'єднання, військові частини, військові навчальні заклади та кафедри військової підготовки вищих навчальних закладів [7].

Військовим відомством велике значення приділяється проведенню спортивно-патріотичних таборів на базі військових частин. Щорічно організовується понад 150 таборів безпосередньо у військових частинах. Тільки за останнє десятиліття понад 100 тисяч підлітків побували в таборах, в тому числі в 2019 році - понад 13 тисяч [3]. Найголовніше - в таких таборах реалізуються освітні програми військово-патріотичного та оборонно-спортивного профілю. Для проведення заходів в таборах залучаються військовослужбовці, які мають необхідну підготовку.

Для прищеплення любові до своєї батьківщини і формування морально-психологічної готовності до виконання конституційного обов'язку щодо захисту Республіки Білорусь з допризовниками і призовниками проводиться патріотичне виховання. Виховний процес організовується і ведеться органами місцевого управління та самоврядування спільно з міністерствами оборони та освіти, іншими державними органами, в яких передбачена військова служба, з громадськими організаціями та об'єднаннями, в першу чергу молодіжними. У концентрованому вигляді необхідність підвищення якості патріотичного виховання сформульована в Концепції національної безпеки країни в такий спосіб: у військовій сфері серед основних національних інтересів на першому місці - зміцнення в суспільстві почуття патріотизму, готовності до захисту національних інтересів РБ.

Добровільна підготовка молоді до військової служби включає: зайняття військово-прикладними видами спорту; підготовку з військово-технічних спеціальностей; навчання за навчальними програмами, що передбачають військову підготовку (Мінське суворовське військово-училище, кадетські училища, військово-патріотичні класи); навчання за програмами підготовки молодших командирів на військових кафедрах або факультетах цивільних навчальних закладів; навчання за програмами підготовки офіцерів запасу на військових кафедрах або факультетах цивільних вищих навчальних закладів.

До Мінського суворовського військового училища [17] приймаються юнаки, яким за станом на 1 вересня відповідного навчального року виповнюється дванадцять років (але не більше тринадцяти років) і які завершили навчання в VI класі загальної середньої освіти. Прийом здійснюється на конкурсних засадах за результатами складання вступних випробувань та з урахуванням результатів медичного огляду, психологічного відбору та перевірки рівня фізичної підготовленості. Термін навчання в училищі складає 5 років.

Основними завданнями училища є:

- інтелектуальний, культурний, фізичний і моральний розвиток суворовців;

- забезпечення якості освіти, здобуття первинних знань і навичок у військовій справі, необхідних для свідомого вибору військової професії;
- підготовка суворовців до вступу до вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку фахівців за спеціальностями військового і спортивного профілів;
- патріотичне виховання, формування у суворовців почуття вірності конституційному обов'язку щодо захисту Республіки Білорусь, дисциплінованості та відповідальності, прагнення до оволодіння військовою професією;
- підготовка спортивного резерву для національних команд і збірних команд збройних сил за певними видами спорту. З 2006 року відповідно до указу президента Республіки Білорусь в училищі створено спеціалізовані спортивні класи за певними видами спорту (дзю-до, стрільба кульова, гандбол, греко-римська боротьба).

Сьогодні вся навчально-виховна робота з суворовцями планується і організовується з урахуванням формування міцних знань з основ наук, з урахуванням розвитку інтелекту юнаків і формування професійних інтересів майбутніх офіцерів. В училищі організована широка мережа факультативів, спрямованих на розширення і поглиблення знань суворовців з навчальних дисциплін відповідно до їх потреб, запитів, здібностей і нахилів. Крім того, на розвиток творчого початку і підвищення загального рівня культури поведінки позитивно впливають факультативні заняття музичної, хореографічної і естетичної напрямками, якими охоплено 100% суворовців. Міцніші і глибші знання суворовці набувають завдяки введенню підвищеного рівня навчання по провідним навчальним предметів - математики, фізики та іноземної мови.

У кожній області Білорусі та м. Мінськ створено і успішно працюють вісім кадетських училищ [9]. Вступити до них можна після закінчення 7-го класу загальноосвітньої школи. Кандидати на навчання повинні: отримати високі бали на вступних іспитах; пройти психологічний відбір і медогляд; бути в хорошій фізичній формі.

Кадетське училище - установа загальної середньої освіти, яка виконує завдання щодо отримання учнями середньої освіти, а також первинних знань і навичок, необхідних для служби у збройних силах та інших військових формуваннях. Тут у 8-х - 11-х класах навчаються як юнаки так й дівчата. Військовим навчанням кадет займаються офіцери запасу. Ці навчальні заклади - одні з найуспішніших і ефективних форм навчання і виховання дітей як соціально активних особистостей, які готові служити своєму народові та країні, особливо тих, хто хоче пов'язати своє життя з військовою службою. Термін навчання в кадетському училище становить 4 роки.

Перебування кадет в училище в дні занять цілодобове. Кадети забезпечуються безкоштовно місцем в гуртожитку, повсякденним і парадним форменим одягом за сезоном, під час перебування в училище (включаючи навчально-польові збори) - чотирьохразовим гарячим харчуванням. З кадетами 8-х і 10-х класів після закінчення навчального року на базі військових частин

проводяться 5-ти денні навчально-польові збори. Фінансування училищ здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів, коштів, що отримані від підприємницької діяльності, спонсорської допомоги та інших джерел, що незаборонені законодавством.

Випускники суворовського та кадетських училищ мають певні пільги під час вступу до вищих навчальних закладів. Так, у правилах прийому осіб для здобуття вищої освіти визначено, що:

без вступних випробувань зараховуються випускники, які закінчили в рік вступу дані установи з відмітками 7 (дуже добре) і вище балів з усіх предметів навчального плану, при вступі до закладів вищої освіти міністерства оборони, міністерства внутрішніх справ, міністерства з надзвичайних ситуацій, державного прикордонного комітету;

поза конкурсом при наявності в документі про освіту відміток не нижче 6 (добре) балів з предметів вступних випробувань зараховуються випускники, які закінчили в рік вступу дані установи, при вступі до закладів вищої освіти міністерства оборони і на військові факультети цивільних університетів (крім медичних та економічних спеціальностей, а також спеціальностей «Міжнародні відносини», «Міжнародне право», «Правознавство», «Економічне право», «Промислове та цивільне будівництво»), а також до закладів вищої освіти міністерства внутрішніх справ, міністерства з надзвичайних ситуацій, державного прикордонного комітету в кількості до 30 відсотків від контрольних цифр прийому.

Громадяни, які підлягають призову на військову службу, можуть займатися військово-прикладними видами спорту в громадських об'єднаннях, спортивних клубах і секціях незалежно від їх відомчої приналежності. Слід зазначити, що наявність у громадян спортивного розряду або спортивного звання з військово-прикладного виду спорту враховується призовними комісіями при визначенні виду і роду військ, в яких вони будуть проходити військову службу.

Підготовка громадян зі спеціальностей, що є спорідненими з військово-обліковими, здійснюється в організаціях ДОСААФ і в установах професійно-технічної освіти. На навчання з військово-технічних спеціальностей направляються громадяни чоловічої статі, які досягли 17-річного віку, придатні за станом здоров'я до військової служби, які підлягають призову на строкову військову службу після закінчення навчання. Організаціями ДОСААФ щорічно готується близько 50-ти тисяч фахівців технічних професій, що мають військово-прикладне значення (в тому числі, до 40% всіх водіїв автомобіля в Республіці Білорусь, щороку до 2-х тис. водіїв для збройних сил) [7]. В понад 90 установах професійно-технічної освіти здійснюється підготовка призовників за такими професіями: слюсар з ремонту автомобілів; машиніст крана автомобільного; машиніст екскаватора; машиніст бульдозера; оператор зв'язку-телеграфіст; електромонтер лінійних споруд електрозв'язку; оператор ПЕОМ; кухар тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Початкова військова підготовка молоді у РБ має забезпечити здобуття юнаками первинних знань, умінь та навичок із загальновійськових дисциплін з метою скорочення терміну

становлення молодих солдатів, швидкої їх адаптації до військової служби, а у суворовському військовому училищі та кадетських училищах, крім того, з метою їх професійної спрямованості на подальше навчання у військових навчальних закладах. Сьогодні у рамках проведення початкової військової підготовки молоді здійснюється комплекс заходів щодо забезпечення ефективного функціонування військової організації держави, в тому числі щодо підвищення мотивації проходження строкової військової служби.

Аналіз організації початкової військової підготовки молоді у РБ дозволяє нам стверджувати, що виховання громадянських якостей учнів є стрижневим фактором у процесі підготовки майбутніх захисників вітчизни. Особливо це стосується спеціалізованих навчальних закладів середньої освіти: суворівського військового та кадетських училищ. Весь процес навчання тут чітко зорієнтовано на майбутню службу у збройних силах.

Подальші дослідження щодо організації підготовки військових фахівців у РБ доцільно спрямувати на аналіз стану та визначення основних шляхів вдосконалення інших складових системи військової освіти цієї країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богунов, С.О. Основи організації та функціонування системи військової освіти Великобританії – аналітичний огляд /С.О. Богунов, Ю.О. Черних, О.Б. Черних //Військова освіта. – 2017.- № 2 (36). – С. 234-245.
2. Богунов, С.О. Організація підготовки офіцерів для збройних сил республіки Литва /С.О. Богунов, Ю.О. Черних, О.Б. Черних //Військова освіта. – 2018. – № 1 (37). – С. 272-285.
3. В Беларуси повысят качество допризывной подготовки в школах [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.belta.by/society/view/v-belarusi-povyshjat-kachestvo-doprizyvnoj-podgotovki-v-shkolah-354813-2019>.
4. Владимирова, С. Исследования в области совершенствования профессионализма личного состава вооруженных сил США /С. Владимирова, А. Стрелецкий // Зарубежное военное обозрение. –2006. – № 5. – С. 15-19.
5. Гацко М. Профессиональная подготовка унтер-офицеров и сержантов в зарубежных армиях / М. Гацко // Зарубежное военное обозрение. – 2009. – № 5. – С. 21-28.
6. Закон Республики Беларусь «О воинской обязанности и воинской службе» // Ведамасці Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь. – 1995. – № 22-23. – ст.309.
7. Допризывная подготовка. Официальный сайт министерства обороны Республики Беларусь. [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://www.mil.by/ru/all_about/doprizyv/.
8. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 27. – ст. 385.
9. Кадетские училища Белоруссии [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.sb.by/articles/iz-uchilishcha-v-elitu-armii.html>.
10. Колесов, П. Сен-Сирская специальная военная школа вооруженных сил Франции /П. Колесов, А. Стрелецкий //Зарубежное военное обозрение. –2006. – № 6. – С. 26-32.
11. Конституція України //Юридична енциклопедія: [у 6 т.] /–К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. – т. 3 : К – М. – 792 с.
12. Лазукин, В. Подготовка офицерских кадров в ВС ФРГ /В. Лазукин // Зарубежное военное обозрение. – 2008. – № 2. – С. 26-30.
13. Мітягін, О.О. Система підготовки військових фахівців у збройних силах країн Балтії: досвід для України» // О.О. Мітягін, О.Б. Черних, Ю.О. Черних //Науковий вісник інноваційних технологій. – 2018. – № 1(17). – С. 49-61.

14. Пахарів, С.О. Початкова військова підготовка юнаків у навчальних закладах Франції /С.О. Пахарів //36. наук. праць ВІКНУ ім. Т. Шевченка. – 2014. – Вип. № 46. – С. 314-321.
15. Приходько, Ю.І. Підготовка військових фахівців у провідних країнах світу: основоположні засади та тенденції /Ю.І. Приходько //Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2017. – № 3 (67). – С. 285-299.
16. Толок, І.В. Особливості підготовки військових фахівців тактичного рівня у ВВНЗ США та окремих країн НАТО / І.В. Толок, Ю.М. Супрунов //Військова освіта. – 2018. – № 1 (37). – С. 259-271.
17. Учреждение образования «Минское суворовское военное училище» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.mil.by/ru/-education/msvu/about/>.
18. Черних, О.Б. Аналіз сучасного стану системи військової освіти республіки Польща: досвід для України /О.Б. Черних, О.О. Мітягін, Ю.О. Черних //Військова освіта.– 2017. – № 1 (35). – С. 200-208.
19. Черних, Ю.О. Основи організації та функціонування системи військової освіти Франції – аналітичний огляд /Ю.О. Черних, О.Б. Черних //36. наук. праць ВІКНУ ім. Т. Шевченка. – 2017. – Вип. № 56. – С. 249-257.
20. Черних, Ю.О. Система підготовки офіцерських кадрів у збройних силах республіки Болгарія /Ю.О. Черних, О.Б. Черних //36. наук. праць ВІКНУ ім. Т. Шевченка. – 2018. – Вип. № 59. – С. 204-215.
21. Черних, Ю.О. Основи організації та функціонування системи військової освіти Німеччини – аналітичний огляд» /Ю.О. Черних, О.Б. Черних//36. наук. праць ВІКНУ ім. Т. Шевченка. – 2017. – вип. № 57. – С. 238-248.

REFERENCES

1. Bohunov, S.O., Chernykh, Yu.O., Chernykh, O.B. (2017). Osnovy orhanizatsiyi ta funktsionuvannya systemy viyskovoyi osvity Velykobrytanyu - analitychnyy ohlyad [Basics of organization and functioning of the Great Britain military education system - analytical review]. *Military education*, 2 (36), 234-245. (in Ukrainian).
2. Bohunov, S.O., Chernykh, Yu.O., Chernykh, O.B. (2018). Orhanizatsiya podhotovky ofitseriv dlya zbroynykh syl respubliky Lytva [Organisation of officer training for the armed forces of the republic of Lithuania]. *Military education*, 1 (37), 272-285. (in Ukrainian).
3. V Belarusi povysyat kachestvo doprizyvnoy podgotovki v shkolakh [Pre-conscription training in schools will improve in Belarus]. Available at: <https://www.belta.by/society/view/v-belarusi-povysyat-kachestvo-doprizyvnoj-podgotovki-v-shkolah-354813-2019>. (in Russian).
4. Vladimirova, S., Streletskiy, A. (2006). Issledovaniya v oblasti sovershenstvovaniya professionalizma lichnogo sostava vooruzhennykh sil SSHA [Studies in the field of improving the professionalism of the personnel of the US armed forces]. *Foreign military review*, 5, 15-19. (in Russian).
5. Gatsko, M. (2009). Professional'naya podgotovka unter-ofitserov i serzhantov v zarubezhnykh armiyakh [Professional training of non-commissioned officers and sergeants in foreign armies]. *Foreign military review*, 5, 21-28. (in Russian).
6. Zakon Respubliki Belarus' (1995). O voinskoy obyazannosti i voinskoy sluzhbe [The Law of the Republic of Belarus. On Military Duty and Military Service]. *Vedomosti Verkhovnogo soveta Respubliki Belarus'* 22-23, st.309. (in Russian).
7. Dopryzyvnaya podhotovka. [Pre-draft preparation]. Available at: https://www.mil.by/ru/all_about/doprizyv/. (in Russian).
8. Zakon Ukrayiny (1992). Pro viyskovyy obov'yazok i viyskovu sluzhbu [On Military Duty and Military Service]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 27, st.385. (in Ukrainian).
9. Kadet-skye uchylshcha Belorussyy [Belarusian Cadet Schools]. Available at: <https://www.sb.by/articles/iz-uchilishcha-v-elitu-armii.html>. (in Russian).

10. Kolesov, P., Streletskii, A. (2006). Sen-Sirskaya spetsial'naya voyennaya shkola vooruzhennykh sil Frantsii [Saint-Sire Special Military School of the French Armed Forces]. *Foreign military review*, 6, 26-32. (in Russian).
11. Konstytutsiya Ukrainy (2001). [Constitution of Ukraine]. K.: Ukrayinska entsyklopediya, t. 3, 792. (in Ukrainian).
12. Lazukin, V. (2008). Podgotovka ofiterskikh kadrov v VS FRG [Training of officer cadres in the Armed Forces of the FRG]. *Foreign military review*, 2, 26-30. (in Russian).
13. Mityahin, O.O., Chernykh, O.B., Chernykh, Yu.O. (2018). Systema pidhotovky viyskovykh fakhivtsiv u zbroynykh sylakh krayin Baltiyi: dosvid dlya Ukrainy [Educational system for military specialists in the armed forces of the Baltic countries: experience for Ukraine]. *Scientific Bulletin of innovative technologies*, 1(17), 49-61. (in Ukrainian).
14. Pakhariv, S.O. (2014). Pochatkova viyskova pidhotovka yunakiv u navchalnykh zakladakh Frantsiyi [SO Initial military training of young men in French schools]. *Zb. nauk. prats VIKNU im. T. Shevchenka*, 46, 314-321. (in Ukrainian).
15. Prykhodko, Yu.I. (2017). Pidhotovka viyskovykh fakhivtsiv u providnykh krayinakh svitu: osnovopolozhni zasady ta tendentsiyi [Training of military specialists in leading countries of the world: fundamental principles and trends]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 3 (67), 285-299. (in Ukrainian).
16. Tolok, I.V., Suprunov Yu.M. (2018). Osoblyvosti pidhotovky viyskovykh fakhivtsiv taktychnoho rivnya u VVNZ SSHA ta okremykh krayin NATO [Peculiarities of training of tactical-level military specialists]. *Military education*, 1 (37), 259-271. (in Ukrainian).
17. Uchrezhdeniye obrazovaniya «Minskoye suvorovskoye voyennoye uchilishche» [Educational institution «Minsk Suvorov military school»] Available at: <https://www.mil.by/ru-education/msvu/about/>. (in Russian).
18. Chernykh, O.B., Mityahin, O.O. Chernykh, Yu.O, (2017). Analiz suchasnoho stanu systemy viyskovoyi osvity respubliky Polshcha: dosvid dlya Ukrainy [The current state analysis of the military education system of the republic of Poland: experience for Ukraine]. *Military education*, 1 (35), 200-208. (in Ukrainian).
19. Chernykh, Yu.O., Chernykh, O.B. (2017). Osnovy orhanizatsiyi ta funktsionuvannya systemy viyskovoyi osvity Frantsiyi – analitychnyy ohlyad [Basics of organization and functioning of the French military education system - analytical review]. *Zb. nauk. prats VIKNU im. T. Shevchenka*, 56, 249-257. (in Ukrainian).
20. Chernykh, Yu.O., Chernykh, O.B., (2018). Systema pidhotovky ofiterskykh kadrov u zbroynykh sylakh respubliky Bolhariya [Officer training system in the armed forces of the republic of Bulgaria]. *Zb. nauk. prats VIKNU im. T. Shevchenka*, 59, 204-215. (in Ukrainian).
21. Chernykh, Yu.O., Chernykh, O.B., (2017). Osnovy orhanizatsiyi ta funktsionuvannya systemy viyskovoyi osvity Nimechchyny – analitychnyy ohlyad [Basics of organization and functioning of the Germany military education system - analytical review] *Zb. nauk. prats VIKNU im. T. Shevchenka*, 57, 238-248. (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Ольга Черных,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
Юрий Черных,
кандидат технических наук, доцент
Военный институт Киевского национального
университета имени Тараса Шевченко

Организация начальной военной подготовки молодежи в Республике Беларусь

В статье рассмотрены и проанализированы структура военного образования и опыт подготовки военных специалистов для вооруженных сил Республики Беларусь для учета опыта военного обучения граждан при проведении реформы национальной системы военного образования. Определены место, роль и задачи начальной военной подготовки молодежи в общей системе подготовки юношей к прохождению военной службы в вооруженных силах. Приведены сведения о существующей сети специализированных средних учебных заведений, которые проводят обучение по программам, имеющих военную составляющую. Проанализированы требования для лиц, поступающих в эти учебные заведения, и определены основные задачи суворовского военного училища и кадетских училищ. Рассмотрены основные пути и меры по совершенствованию обязательной и добровольной составляющих допризывной и физической подготовок, проводимых в учебных заведениях во время получения общего среднего, профессионально-технического и среднего специального образования.

Ключевые слова: система военного образования; вооруженные силы Республики Беларусь; начальная военная подготовка; допризывная подготовка.

SUMMARY

Olga Chernykh,

National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovski

Yuri Chernykh,

PhD (technical sciences), Associate Professor
Military institute of Taras Shevchenko National University

Organization of the initial military training of youth in the Republic of Belarus

Introduction. *Analysis of the foreign experience of the organisation and reformation of the armed forces in other countries, with the respective systems of military education being an integral part, reveals the specific national aspect of such activities in each country. In the meantime, there are some general methodological approaches used in military pedagogic practice across different countries of the world to be practicably considered and applied.*

Initial military training provides young people with a conscious choice of the military profession. The Law of the Republic of Belarus "On Military Duty and Military Service" establishes mandatory and voluntary training of citizens for military service. Mandatory training for military service involves: obtaining basic knowledge in the field of state defense; pre-conscription and physical training in institutions providing general secondary, vocational-technical and secondary specialized education; patriotic education; conducting therapeutic and preventive measures.

Purpose. *To carry out the analysis of the current state of the initial military training of youth in the republic of Belarus for integrating the experience of military training for the further reformation of the national military education system.*

Methods. *The system of the general scientific methods of theoretical and empirical research, in particular, the theoretical-methodological analysis of the problem and the relevant scholarly resources, systematization and generalization of the scientific information pertaining to the essence and content of the set objectives, monitoring of the existing system of military specialists training in the Armed Forces of the republic of Belarus, scientific generalisation, the general scientific methods of logical and comparative analysis, systems approach, peer review, analysis and interpretation of the obtained theoretical and empirical data.*

Results. *The purpose of pre-conscription training is to develop the moral, psychological and physical readiness for military service of young men, to provide students with the knowledge and skills necessary for the development of the duties of defender of the homeland. Patriotic education is conducted with pre-conscripts and conscripts to instill love of the homeland and to form a moral*

and psychological readiness for the fulfillment of the constitutional obligation to protect the Republic of Belarus. Voluntary Society for Assistance of Army, Aircraft and Fleet of the Republic of Belarus plays an important role in the development of technical, aviation, military-applied sports and technical creativity of young people. Voluntary training of citizens for military service includes: engaging in military-applied sports; training in military-technical specialties; training in educational programs that provide for the military training of minors (Minsk Suworov Military School, Cadet Schools, Patriotic Military Classes).

Originality. *The article was the first to comprehensively analyse of organization of the initial military training of youth in the Republic of Belarus*

Conclusion. *Positive elements of the experience of the Belarusian Army can be used in organizing the preparation of young people for military service in the Ukrainian Armed Forces in the conditions of gradual transition to their recruitment on a contract basis.*

Key words: *military education system; the armed forces of the Republic of Belarus; initial military training; pre-conscription training.*

УДК 371.315.6:371.3(378)

Надія Шабатіна,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського
ORCID ID 0000-0002-5066-9517
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/301-309

ПРИНЦИПИ ПРОЕКТУВАННЯ СИСТЕМИ ГАРАНТУВАННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ЗА ДОСВІДОМ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО

У статті розглянуто досвід країн-членів НАТО у сфері гарантування якості вищої військової освіти, який має бути врахований у процесі імплементації принципів проектування вітчизняної системи гарантування якості вищої військової освіти.

Ключові слова: вища військова освіта; система військової освіти; гарантування якості освіти; модернізація освіти; НАТО.

Постановка проблеми. Вища освіта в Україні перебуває під впливом загальносвітових тенденцій, пов'язаних з глобалізацією, зростанням обсягу інформації та науково-технічного знання, диверсифікацією потреб держави у висококваліфікованих фахівцях. Сучасна система української військової освіти інтегрована з державною системою освіти і функціонує на засадах єдиної законодавчої та нормативно-правової бази. Головним завданням системи військової освіти (СВО) є формування кадрового потенціалу Збройних Сил України (ЗС України), створення необхідних передумов для гарантованого комплектування ЗС України особовим складом, спроможним ефективно виконувати службові обов'язки за посадовим призначенням в умовах мирного, воєнного часу та в особливий період, що потребує певної модернізації СВО та пошуку нових парадигм. При цьому важливо, щоб динаміка розвитку військової освітньої системи відповідала як найкращим світовим стандартам, так і була адекватною вітчизняним соціокультурним особливостям, відтворювала передовий досвід військової освітньої діяльності країн-членів НАТО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті модернізації військової освіти в Україні нагальною є проблема, пов'язана із забезпеченням її якості. Про це свідчить підхід, за яким забезпечення якості вищої військової освіти – це стійка і цілеспрямована сукупність взаємопов'язаних дій, процедур, заходів, ресурсів, що забезпечує відповідність якості вищої військової освіти та освітньої діяльності ВНЗ встановленим нормам та стандартам, потребам усіх зацікавлених сторін, формування впевненості в тому, що вимоги до якості будуть виконані. Цей підхід розробляли В. Байденко, О. Заболотний, А. Зельницький, Г. Клімова, Ю. Приходько, В. Пугач, Д. Рибальченко, Н. Рогозіна, В. Телелим, Р. Тимошенко та інші науковці.

Найбільш загальні питання з удосконалення військової освіти України викладено у документах оборонного планування: Стратегічному оборонному бюлетені України та Державній програмі розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року, а також у Концепції військової кадрової політики у

Збройних Силах України, де висвітлено основні завдання чинної системи вищої військової освіти в Україні, в тому числі, у контексті формування загальноєвропейського простору вищої освіти; розкрито прагматизм впровадження нових підсистем організації навчального процесу у вищих військових навчальних закладах України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти (ВВНЗ, ВНП ЗВО) відповідно до вимог Болонської декларації, проблеми забезпечення та гарантування якості освіти в Україні відповідно до стандартів НАТО.

Метою статті є аналіз принципів проектування системи гарантування якості вищої військової освіти у країнах-членах НАТО.

Методи дослідження: системний аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення та систематизація.

Виклад основного матеріалу. Системи гарантії якості освіти у теперішній час стали невід'ємними складовими вищої освіти в більшості країн світу, у тому числі у державах-членах НАТО, а агенції з гарантування якості – повноцінними суб'єктами національних освітніх систем, поряд з установами освіти й органами управління освітою.

Сучасними європейськими тенденціями щодо гарантування якості вищої освіти є [4; 10; 11]:

- розроблення єдиних критеріїв і стандартів гарантії якості вищої освіти;
- створення і впровадження у ЗВО систем забезпечення і гарантування якості вищої освіти;
- формування систем менеджменту якості на основі відповідних моделей управління якістю;
- перенесення центру ваги із процедур зовнішнього контролю якості освітнього процесу і його результатів на базі національних систем атестації та акредитації у бік внутрішньої самооцінки освітніх установ на основі тих чи тих моделей.

Відомі три основні моделі гарантування якості освіти [2]:

- англійська – базується на внутрішньому самооцінюванні якості в межах певного закладу вищої освіти;
- французька – передбачає зовнішню оцінку закладу вищої освіти з погляду його відповідальності перед суспільством;
- американська – поєднує риси як англійської, так і французької моделей.

Основними відмінностями європейських систем оцінки якості вищої освіти від американської є більші роль та повноваження уряду, визначення цілей проведення оцінки, найважливіших аспектів оцінки щодо способів прийняття рішень та організації освітнього процесу.

Англійська модель оцінки якості передбачає проведення внутрішньої самооцінки академічною спільнотою закладу вищої освіти [3]. Ця модель функціонує у Великобританії, Німеччині, країнах Латинської Америки. Головна роль в забезпеченні якості освіти належить внутрішній системі забезпечення якості, яка ґрунтується на відповідальності викладацького складу, керівників

ЗВО та їх структурних підрозділів. Контроль за якістю здійснюють спеціальні комісії. На сьогоднішній день ця модель поступово трансформується за рахунок введення елементів зовнішнього контролю якості освіти.

Французька модель передбачає зовнішню оцінку щодо відповідальності ЗВО перед суспільством та державою. Вона реалізується через механізми атестації, акредитації та інспекції. У Скандинавських країнах, Латвії, Литві, Естонії саме державні органи формулюють цілі та найбільш важливі компоненти оцінювання. У французькій моделі самооцінка ЗВО не виконує важливу роль. Контроль за діяльністю ЗВО здійснює Національний комітет з оцінки ЗВО чи інша подібна інституція [8].

Європейська модель оцінювання якості передбачає оцінювання агентствами, які створені за ініціативою уряду та асоціацій ЗВО. Цим агентствам на законодавчій основі надані всі повноваження з оцінки та визнання якості освіти. Вони мають кожні 5 років проходити процедуру перевірки з боку Європейської асоціації з гарантування якості вищої освіти (European Network for Quality Assurance in Higher Education – ENQA) [11].

Американська модель передбачає оцінювання якості вищої освіти незалежними агенціями [9]. У США відсутні державні органи управління у сфері вищої освіти та не існує поняття “державна акредитація ЗВО”. Американська вища освіта контролюється переважно самими навчальними закладами. ЗВО самостійно створюють власні системи гарантування якості, засновані на відповідності освітніх програм, матеріальних ресурсів, науково-методичного забезпечення, кадрів і структури управління певним вимогам суспільства, особистості та держави.

Процедура проходження акредитації/сертифікації у США є добровільною з боку ЗВО та складається з двох компонентів оцінювання – зовнішньої оцінки, яку проводять незалежні агенції, створені за ініціативою професійних асоціацій та ЗВО, і внутрішньої процедури – самооцінки. Незалежні агенції проводять аудит діяльності ЗВО та надають рекомендації щодо покращення якості. Отримання сертифіката від американських агенцій за результатами незалежного оцінювання сприяє підвищенню соціального статусу освітньої установи. Основною метою проходження незалежної акредитації є підвищення якості вищої освіти шляхом розроблення критеріїв та напрямів розвитку ЗВО, забезпечення механізму захисту освітніх закладів, інформування спільноти про стан системи вищої освіти.

Кожна незалежна американська агенція має власний перелік критеріїв оцінки. Їх аналіз дає змогу виокремити основні спільні параметри:

- цілісність установи;
- мета, планування та ефективність;
- управління та адміністрування;
- освітні програми;
- професорсько-викладацький та допоміжний персонал;
- бібліотека, комп’ютерна база тощо;
- обслуговування студентів та забезпечення умов для навчання;

- матеріальна база;
- кошти.

Отже, в залежності від ролі та повноважень держави в процедурі оцінювання виокремлюють три принципи оцінювання якості вищої освіти [6]:

- “унітарний принцип оцінювання” (Франція, колишній СРСР) – держава контролює систему, процес і результати оцінювання;
- “кооперативний принцип оцінювання” (США) – уряд не втручається безпосередньо у процедуру оцінювання, але співпрацює з посередницькими громадськими організаціями та підтримує їх;
- “директивний принцип оцінювання” (наприклад, Великобританія) – уряд створює квазіпосередницькі установи, такі як Агентство гарантування якості у вищій освіті (Quality Assurance Agency for Higher Education – QAAHE), що виконують метаоцінювання організацій, пов’язаних з оцінкою якості вищої освіти.

В основу європейської системи забезпечення якості вищої освіти покладена переважно, саме американська модель, яка є найприйнятнішою в умовах інтеграційних освітніх процесів.

Функції контролю та гарантування якості освіти в європейському освітньому просторі здійснює Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти (European Network for Quality Assurance in Higher Education – ENQA). Основними завданнями цієї асоціації є [1; 11]:

- обмін інформацією та поширення позитивного досвіду, зокрема щодо методологічних напрацювань у сфері оцінювання якості освіти та їх практичної реалізації;
- експертне оцінювання та консультування з питань гарантування якості освіти на прохання країн – членів ЄС та міжнародних організацій;
- встановлення та підтримування контактів з міжнародними експертними організаціями.

Основним документом, що регламентує процедури забезпечення якості освіти серед країн – учасниць Болонського процесу, є Стандарти та норми забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (Standards and guidelines for Quality Assurance Agency in the European Higher Education Area – ESG) [10; 11]. ESG – це набір стандартів і рекомендацій для внутрішніх і зовнішніх систем забезпечення якості у вищій освіті. ESG не є стандартами якості, чи приписами щодо того, як необхідно втілювати процеси забезпечення якості, але вони надають орієнтири, охоплюючи аспекти, які є вирішальними для успішного забезпечення якості та навчальних середовищ у вищій освіті. Цей документ, згідно з яким гарантування якості освіти здійснюється на інституціональному, національному та європейському рівнях, містить такі складові (рис. 1):

- стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості освіти на рівні закладу вищої освіти;
- стандарти та рекомендації щодо зовнішнього забезпечення якості освіти (на рівні держави);

– стандарти та рекомендації щодо агентств забезпечення якості.

Результати аналізу систем військової освіти держав-членів НАТО [2; 5; 7] свідчать про те, що:

а) системи військової освіти держав-членів НАТО поступово інтегруються до національних систем освіти;

б) до оцінювання якості підготовки військових фахівців, крім військових, долучаються незалежні організації контролю якості освіти, на які покладаються завдання щодо:

– участі у розробці принципів політики забезпечення якості та нагляді за процесом її реалізації;

– виконання завдань підтвердження якості, пов'язаних із заснуванням та діяльністю вищих військових навчальних закладів;

– нагляду за гармонізацією галузевої системи забезпечення якості з нормами Європейського простору вищої освіти;

– проведення експертної оцінки рівня підготовки, наукової діяльності на запит закладу вищої освіти;

– проведення експертної оцінки при започаткуванні процесу ліцензування бакалаврської, магістерської, докторської підготовки;

– періодичного проведення перевірки умов підготовки, наукової діяльності у вищому військовому навчальному закладі, в ході якої вивчає належне функціонування у закладі програми забезпечення якості та виконання розпоряджень щодо її підвищення;

в) у ВВНЗ створені внутрішні системи забезпечення якості вищої освіти під впливом загальноєвропейських процесів.

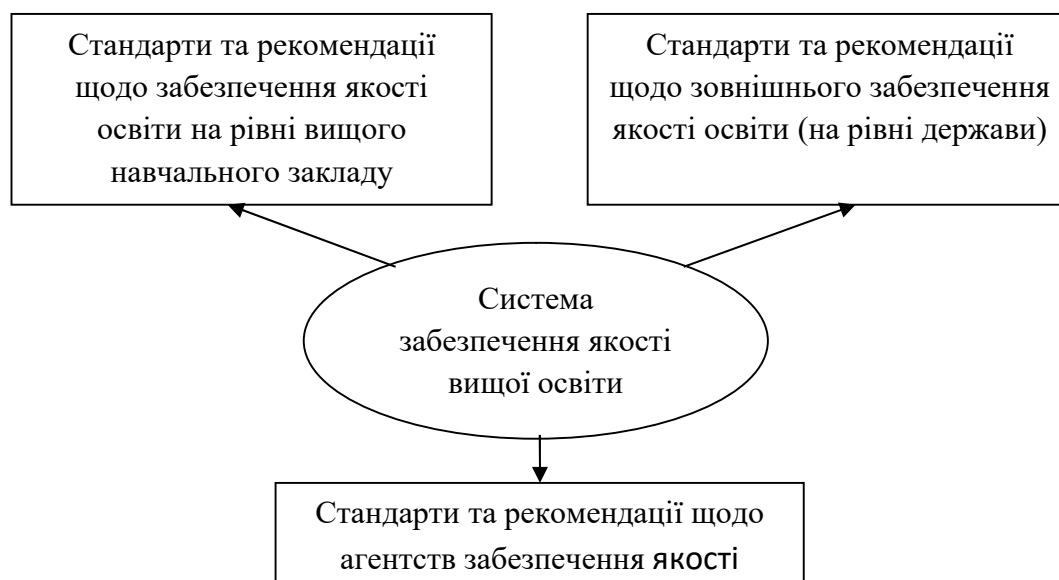

Рис. 1. Складові європейської системи забезпечення

Досвід держав-членів НАТО щодо гарантування якості вищої військової освіти свідчить про те, що ВВНЗ створюють свої системи забезпечення якості

освіти, засновані на відповідності їхніх навчальних програм, матеріальних ресурсів, науково-методичного забезпечення, кадрів і структури управління відповідним вимогам, пропонованим з боку суспільства, особистості, держави й НАТО. Основу цієї системи становлять стандарти підготовки військових фахівців, що прийняті у державі та НАТО [1]. Крім того, встановлюються певні вимоги до:

- нормативно-правових та організаційних засад функціонування системи військової освіти, виходячи з вимог забезпечення безпеки та оборони країн та вимог НАТО;

- контингенту тих, хто навчається, у тому числі кандидатів на навчання, їх загальноосвітньої та професійної підготовки до вступу у військові навчальні заклади;

- організаційної структури військових навчальних закладів, у яких здійснюється підготовка військових фахівців;

- переліку спеціальностей підготовки та ступенів вищої освіти військових фахівців тактичного, оперативного-тактичного та стратегічного рівнів;

- кваліфікації та рівня підготовленості викладацького складу ВВНЗ;

- структури навчальних планів підготовки військових фахівців, у тому числі бюджету навчального часу на вивчення навчальних дисциплін, зокрема на теоретичну та практичну підготовку;

- матеріально-технічної бази теоретичної та практичної підготовки військових фахівців;

- сучасних технологій підготовки військових фахівців, у тому числі за допомогою тренажерів (імітаторів);

- атестації випускників військових навчальних закладів.

У ВВНЗ держав-членів НАТО проводяться заходи щодо гарантування якості вищої освіти [2; 5]:

- розроблені: політика, стратегія, процедури гарантій якості офіційно, що задокументовано у статутах, програмах розвитку, положеннях тощо;

- створені спеціальні структури (Управління якістю навчання та акредитації), які відповідають за контроль виконання процедур щодо управління якістю навчання згідно із європейськими стандартами ISO 9001:2015;

- використовується постійний контроль змісту освітніх програм;

- оцінка тих, хто навчається, здійснюється на підставі прозорих критеріїв;

- здійснюється оцінка компетентності викладачів, введена система їх ротації;

- здійснюється моніторинг відповідності цілей освітніх програм і ресурсів;

- організована система моніторингу освітнього процесу;

- забезпечується регулярне інформування громадськості.

Таким чином, проблема гарантування якості вищої освіти відображена як ключова у всіх документах ВВНЗ. Європейські підходи до розбудови систем гарантування якості вищої освіти на інституційному, національному та європейському рівнях у державах-членах НАТО знаходяться у процесі еволюційного розвитку у взаємозв'язку з іншими ключовими інструментами реалізації Болонського процесу.

Системним підґрунтям для розбудови систем гарантування якості вищої освіти на інституційному, національному та європейському рівнях слугують Стандарти і рекомендації із забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти.

Висновки. Аналіз досвіду функціонування систем гарантування якості вищої освіти США, Франції, Великобританії, Польщі, Швеції, Естонії та Нідерландів дозволяє зробити висновок, що гарантування якості вищої освіти базується на системній основі. Останнє передбачає наявність чітких, зрозумілих і взаємоузгоджених законодавчих норм, інституційних форм, організаційних механізмів і процедур, спрямованих на вибудовування та реалізацію відкритих і довірливих стосунків між державою та закладами вищої, у тому числі військової, освіти задля реалізації їх спільної відповідальності за надання якісної освіти та її розвиток відповідно до вимог суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байденко В. Про можливість побудови єдиного Маketу освітнього стандарту країн СНД як динамічної моделі норми якості вищої освіти / В.І. Байденко, В.Ф. Пугач, Н.М. Рогозіна // Болонський процес в Україні : наук.-метод. зб.; [Кол.авт.] – 2005. – Вип. 46. – С. 40-61.
2. Зельницький А. Моніторинг якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів Збройних Сил України : наук.-метод. посіб. / Зельницький А., Заболотний О., Приходько Ю. та ін.; за заг. ред. І.В. Толока. – Х.: ХНУПС, 2017. – 120 с.
3. Інноваційний розвиток вищої військової освіти України: досвід, тенденції, перспективи, особливості підготовки військових льотчиків. Монографія. – Х.: Цифрова друкарня № 1. – 2012. – 456 с.
4. Клімова Г. Якість вищої освіти: європейський вимір / Г.П. Клімова // Вісн. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Сер. Філософія. – 2016. – № 1. – С. 203-211.
5. Рибальченко Д. Методологічні засади створення та впровадження системи управління якістю освітніх послуг / Д.О. Рибальченко URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN15/11rdoznz.pdf>.
6. Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні : інформаційно-аналітичний огляд / за заг. ред. С. Калашнікової та В. Лугового. – К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2015. – 84 с.
7. Телелим В. Військова освіта в системі безпеки та оборони / Телелим В., Тимошенко Р., Приходько Ю. // Наука і оборона. – 2013. – № 4. – С. 21-28.
8. Якименко Ю. Вдосконалення системи контролю якості вищої технічної освіти та Болонський процес / Ю. Якименко // Мат. Всеукр. наради ректорів вищих техн. закладів «Вища технічна освіта України і Болонський процес». – Х.: НТУ ХПІ, 2004. – С. 123-148.
9. Harvey L. Defining quality / L. Harvey, D. Green // Assessment and Evaluation in Higher Education. – 1993. – V. 18 (1). – P. 9-34.

10. Parri J. Quality in Higher Education / J. Parri // Management. – 2006. – № 2 (11) – P. 107-111.
11. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG).– К. : CS Ltd., 2015. – 32 p.

REFERENCES

1. Baidenko V. Pro mozhyvist pobudovy yedynoho Maketu osvithnoho standartu kraini CND yak dynamichnoi modeli normy yakosti vyshchoi osvity / V.I. Baidenko, V.F. Puhach, N.M. Rohozina // Bolonskyi protses v Ukraini : nauk.-metod. zb.; [Kol.avt.] – 2005. – Vyp. 46. – S. 40-61. (in Ukrainian).
2. Zelnytskyi A. Monitorynh yakosti pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh ta viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh vyshchykh navchalnykh zakladiv Zbroinykh Syl Ukrainy : nauk.-metod. posib. / Zelnytskyi A., Zabolotnyi O., Prykhodko Yu. ta in.; za zah. red. I.V. Toloka. – Kh.: KhNUPS, 2017. – 120 s. (in Ukrainian).
3. Innovatsiyni rozvytok vyshchoi viiskovoi osvity Ukrainy: dosvid, tendentsii, perspektyvy, osoblyvosti pidhotovky viiskovykh lotchkyviv. Monohrafiia. – Kh.: Tsyfrova drukarnia № 1. – 2012. – 456 s. (in Ukrainian).
4. Klimova H. Yakist vyshchoi osvity: yevropeyskyi vymir / H.P. Klimova // Visn. Nats. un-tu «Iuryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho». Ser. Filosofiia. – 2016. – № 1. – С. 203-211. (in Ukrainian).
5. Rybalchenko D. Metodolohichni zasady stvorennia ta vprovadzhennia systemy upravlinnia yakistiu osvitnikh posluh / D.O. Rybalchenko URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN15/11rdoznz.pdf>. (in Ukrainian).
6. Rozvytok systemy zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity v Ukraini: informatsiino-analitychnyi ohliad / za zah. red. S. Kalashnikovoi ta V. Luhovoho. – К. : DP “NVTs “Priorytety, 2015. – 84 s. (in Ukrainian).
7. Telelym V. Viiskova osvita v systemi bezpeky ta oborony / Telelym V., Tymoshenko R., Prykhodko Yu. // Nauka i oborona. – 2013. – № 4. – S. 21-28. (in Ukrainian).
8. Iakymenko Yu. Vdoskonalennia systemy kontroliu yakosti vyshchoi tekhnichnoi osvity ta Bolonskyi protses / Yu. Yakymenko // Mat. Vseukr. narady rektoriv vyshchykh tekhn. zakladiv “Vyshcha tekhnichna osvita Ukrainy i Bolonskyi protses”. – X.: NTU KhPI, 2004. – S. 123-148. (in Ukrainian).
9. Harvey L. Defining quality / L. Harvey, D. Green // Assessment and Evaluation in Higher Education. – 1993. – V. 18 (1). – P. 9-34.
10. Parri J. Quality in Higher Education / J. Parri // Management. – 2006. – № 2 (11) – P. 107-111.
11. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG).– К. : CS Ltd., 2015. – 32 p.

РЕЗЮМЕ

Надежда Шабатина,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Принципы проектирования системы гарантирования качества высшего военного образования по опыту государств-членов НАТО

В статье рассмотрен опыт государств-членов НАТО в сфере гарантирования качества высшего военного образования, который должен учитываться в процессе имплементации принципов проектирования отечественной системы гарантирования качества высшего военного образования.

Ключевые слова: высшее военное образование; система военного образования; гарантия качества образования; модернизация образования; НАТО.

SUMMARY

Nadia Shabatina,
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

The principles of projecting the guarantee of high military education quality system according to the experience of NATO member states

Introduction. *In the article was reviewed experience of NATO' member states in sphere of the guarantee of high military education quality, which must be using in the process of the national guarantee of high military education quality system projecting principles implementation.*

Purpose. *Analyses of the guarantee of high military education quality system projecting principles in the NATO' member states.*

Methods. *The author used system analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, classification, generalization and systematization methods.*

Results. *European approaches for guarantee of high military education quality system development at institutional, national, European levels in NATO' member states there are in the process of evolutional development in connecting with other key instruments of Bologna process realization.*

Originality. *The guarantee of education quality carried out at institutional, national, European levels and contents such elements: standards and recommendations about software of education quality at the level of high education institution; standards and recommendations about outdoor software of education quality (at state level); standards and recommendations about agency of quality software.*

Conclusion. *The guarantee of high military education quality is based on system background, that provide the clear, understanding and consistent law norms, institutional forms, organizational mechanisms and procedures.*

Key words: *high military education; military education system; the guarantee of education quality; modernization of education; NATO.*

УДК 681.3 (031)

Сергій Шворов,
доктор технічних наук, професор
Національний університет біоресурсів і природокористування
ORCID 0000-0003-3358-1297

Сергій Горбачевський,
кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського
ORCID ID 0000-0002-4946-1604

Михайло Орда,
кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського
ORCID ID 0000-0003-0374-3881
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/310-317

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕНСИВНОЇ ПІДГОТОВКИ БОЙОВИХ ОБСЛУГ КП У НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНИХ ЦЕНТРАХ ПОВІТРЯНИХ СИЛ

У статті розглянуті методичні засади планування та реалізації інтенсивної підготовки бойових обслуг автоматизованих командних пунктів Повітряних Сил, практичне використання яких забезпечує підвищення ефективності проведення комплексних тренувань у навчально-тренувальних центрах Повітряних Сил на основі інтенсифікації відпрацювання навчальних завдань.

Ключові слова: бойові обслуги; автоматизовані КП; тренажер; тренажерна система; імітаційна модель; інтенсивна підготовка.

Удосконалювання існуючих та розробка нових автоматизованих систем управління Повітряних Сил ставить підвищені вимоги до рівня підготовки і злагодженості роботи бойових обслуг КП. Одним із напрямків підвищення рівня їх підготовки є широке застосування тренажерних систем (ТС), за допомогою яких забезпечується моделювання повітряної обстановки, діагностика знань, умінь і навичок у майбутніх фахівців з виконання навчальних завдань (НЗ), планування і управління процесом інтенсивного навчання. Однак, існуючі тренажерні засоби, як правило, функціонують у демонстраційному режимі, тобто без врахування динаміки зміни рівня підготовки бойових обслуг по виконанню типових НЗ. Практика показує, що можливості традиційних методик навчання таких фахівців обмежені і не можуть забезпечити належної інтенсифікації їх підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій [1-3] показує, що на даний час планування тренувань базується на інтуїції досвідченого керівника тренувань. Але відсутність науково обґрунтованих методик та математичних методів щодо планування тренувань призводить до нераціонального використання навчального часу та не досить високого збільшення рівня підготовки бойових обслуг КП. Це пов'язано з тим, що на даний час не достатньо повно висвітлені методичні основи інтенсивної підготовки бойових обслуг, що потребує більш

детального розглядання цих питань. Вихід полягає в рішучому повороті від екстенсивних до інтенсивних методик навчання [4].

Метою статті є розробка методичних засад організації інтенсивної підготовки бойових обслуг КП автоматизованих систем Повітряних Сил.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діяльність бойових обслуг КП автоматизованих систем Повітряних Сил має ієрархічний характер. Ієрархія полягає в послідовному виконанні бойовими обслугами КП ряду типових операцій. В кожній типовій операції завжди є чітко виражені критерії виконання, початок і кінець. Критеріями правильності виконання операцій є час виконання, надійність, точність [5].

Крім того, діяльність операторів бойових обслуг КП у цілому характеризується такими показниками, як продуктивність і завантаженість.

Під продуктивністю оператора (μ_o) розуміється максимально можлива кількість навчальних завдань, що він може вирішувати за одиницю часу при дотриманні наступних умов: якість вирішення завдань, яка характеризується ймовірністю їх своєчасного й безпомилкового виконання $P(\mu_o)$, є достатньо висока; режим роботи оператора, що залежить від його завантаження ρ_o , – оптимальний [6].

Формально зазначені умови мають вигляд:

$$\begin{aligned} P_o &\leq P(\mu_o) \leq 1, \\ \rho_{\min} &\leq \rho_o \leq \rho_{\max}. \end{aligned} \quad (1)$$

Граничні значення величин P_o , ρ_{\min} , ρ_{\max} задаються з урахуванням специфіки й важливості розв'язуваних завдань, психофізіологічних особливостей діяльності оператора та інше.

Таким чином, для оцінки продуктивності людини-оператора μ_o необхідно мати залежності виду $P(\mu_o)$.

Для аналітичної оцінки величини $P(\mu_o)$ зробимо одне істотне допущення. Припустимо, що ймовірність правильного й своєчасного рішення завдань $P(\mu)$ залежить тільки від наявності часу, тобто при досить великій кількості часу завдання буде вирішене правильно, а нерозв'язних завдань немає.

При зробленому припущенні для розрахунку величини $P(\mu_o)$ стає очевидною доцільність вибору теорії масового обслуговування, що враховує співвідношення між наявним і необхідним для рішення завдань часом.

З метою дослідження динаміки вирішення навчальних завдань людина-оператор може бути інтерпретована одноканальною системою масового обслуговування (СМО) з наступними специфічними особливостями: вхідний потік заявок включає потоки заявок декількох типів, кожний з яких має свою інтенсивність λ_i , важливість C_i , час обслуговування τ_i й припустимий час очікування в черзі $t_{i оч}^{np}$ (перебування в системі $t_{i np}$); порядок обслуговування заявок пріоритетний; система масового обслуговування $B_i(\tau)$, як правило, не є експоненціальною; припустимий час очікування в черзі $t_{i оч}^{np}$ (перебування в

системі $t_{i, np}$) випадковий й визначається характером завдань розв'язуваних оператором КП [6].

Проведемо більш докладний аналіз вихідних даних, необхідних для дослідження діяльності оператора при його інтерпретації системою масового обслуговування.

1. Вхідний потік заявок. Експериментально доведено, що потік завдань, розв'язуваних фахівцем УПР у процесі роботи, – найпростіший.

2. Пріоритет обслуговування заявок. Вибір типу пріоритетної системи масового обслуговування для дослідження діяльності оператора повністю визначається характером його діяльності й числовими характеристиками розв'язуваних завдань: важливістю C_i , а також величинами τ_i , $t_{i, оч}^{np}$, $t_{i, доп}$, $i = \overline{1, n}$. Залежно від цих факторів модель діяльності оператора КП може бути інтерпретована безпріоритетною СМО або СМО з відносними, абсолютними або динамічними пріоритетами.

3. Розподіл часу обслуговування.

Кожний i -ий потік заявок описується характеристиками: інтенсивністю потоку $\lambda_i (i = 1, n)$; функцією розподілу тривалості обслуговування $B_i(\tau)$ із числовими характеристиками $\bar{\tau}_i$ й σ_i ; функцією розподілу припустимої тривалості очікування початку обслуговування $F_i(t)$ із середнім значенням $\bar{t}_{i, ож}^{доп}$; важливістю заявки C_i . При цьому величини $\bar{\tau}_i$ й $\bar{t}_{i, оч}^{np}$ залежать від індексу I , а важливість завдань приблизно однакова. Тоді роботу оператора КП можна розглядати як обслуговування ним сумарного потоку заявок, що, будучи утворений суперпозицією найпростіших потоків, сам є найпростішим. Обслуговування заявок сумарного потоку здійснюється в порядку їхнього надходження, а його характеристики визначаються співвідношеннями [6]:

$$\begin{aligned} \Lambda &= \sum_{i=1}^n \lambda_i; & \bar{\tau} &= \frac{1}{\Lambda} \sum_{i=1}^n \lambda_i \bar{\tau}_i; \\ v &= \frac{1}{\bar{t}_{i, оч}^{np}}; & \bar{t}_{i, ож} &= \frac{1}{\Lambda} \sum_{i=1}^n \lambda_i \bar{t}_{i, оч}^{np}; \\ \rho &= \Lambda \bar{\tau}; & \alpha &= v \bar{\tau}. \end{aligned} \quad (2)$$

Як показують результати експериментальних досліджень, прискорене відтворення повітряної обстановки на засобах відображення КП навчально-тренувального центру Повітряних Сил забезпечує організуючий вплив емоціогенних факторів. При завантаженні оператора по виконанню навчальних завдань у межах $\rho_{\min} \leq \rho_i \leq \rho_{\max}$ S -напруженість позитивно впливає на роботу людини-оператора й сприяє максимальному підвищенню його продуктивності. При цьому, як показано в [7], залежність ймовірності безпомилкового виконання навчальних завдань i -го типу (P_i) від ρ_i приймає вид

$$\text{при } \rho_i \leq \rho_{\max}, \quad P_{0i} > 0,5 \quad P_i = P_{0i} + \frac{(1 - P_{0i})(\rho_i - \rho_{\min i})}{\rho_{\max i} - \rho_{\min i}}, \quad (3)$$

де ρ_i – завантаження оператора по виконанню навчальних завдань i -го типу;

P_{0i} – ймовірність безпомилкового виконання навчальних завдань i -го типу при мінімальному завантаженні оператора ($\rho_{\min i}$).

Після досягнення максимального завантаження $\rho_{\max i}$ вплив S -напруженості на оператора приводить до дезорганізації його дій, зниженню його продуктивності й збільшенню числа помилок:

$$\text{при } \rho_i > \rho_{\max}, \quad P_{0i} > 0,5 \quad P_i = P_{0i} - (1 - P_{0i}). \quad (4)$$

Одним із напрямків усунення зазначених недоліків є розробка математичного апарату планування та організації проведення тренувань, за допомогою якого на кожному етапі навчання з урахуванням досягнутого рівня підготовки операторів забезпечується оптимальне планування тренувань та змістовне наповнення процесу відпрацювання НЗ різних типів. При цьому процес функціонування тренажерної системи являє собою керований N -етапний динамічний процес, який на кожному (n -му) етапі характеризується двома видами параметрів – параметрами керування λ_n (інтенсивністю імітації тактичних ситуацій для відпрацювання типових НЗ) і параметрами стану $G_n(\lambda_n)$ (рівнем підготовки операторів бойових обслуг по виконанню НЗ) [8]. У якості обмеження виступає сумарне навантаження на оператора по виконанню типових операцій (ρ_{\max}).

У моделі функціонування ТС, залежно від фактичних рівнів підготовки операторів, визначаються необхідні прогнозовані рівні їх підготовки з виконання n типів НЗ при відтворенні тактичних ситуацій з інтенсивністю λ_n . Виходячи з цього, передбачається, що загальний час тренування підрозділяється на N етапів, кожен з яких характеризується певною інтенсивністю відтворення типових тактичних ситуацій $\lambda_n (n = \overline{1, N})$, на які оператори реагують виконанням типових операцій НЗ на автоматизованих робочих місцях КП. Інтенсивність потоку ситуацій змінюється від етапу до етапу в наростаючому підсумку:

$$\lambda_1 < \lambda_2 < \dots < \lambda_n < \dots < \lambda_N. \quad (5)$$

Кінцевою метою тренувань (W_N) є досягнення операторами максимально можливого рівня підготовки по виконанню НЗ у найбільш складних умовах повітряної обстановки.

Загалом задача оптимального планування імітованої повітряної обстановки та відпрацювання НЗ різних типів може бути подана наступним чином.

Знайти

$$\max W_N = \sum_{n=1}^N G_n(\lambda_n) \quad (6)$$

при

$$\rho_N = \rho_{\max}, \quad (7)$$

де ρ_N – навантаження на операторів на протязі N етапів.

Процес підготовки бойових обслуг в часі розбивається на N етапів і характеризується переходом рівня їх підготовки з одного стану в інший.

З урахуванням дискретного опису процесу керування цільова функція ефективності підготовки операторів КП може бути подана сумою

$$W_N = \sum_{n=1}^N G_n(\lambda_n) = \frac{1}{N} \sum_{n=1}^N P_n(\lambda_n), \quad (8)$$

де $P_n(\lambda_n)$ – рівень підготовки операторів по виконанню n -го типу НЗ після відтворення імітованих тактичних ситуацій з інтенсивністю λ_n на n -му етапі навчання (визначається експериментально);

N – загальна кількість етапів навчання.

Таким чином, необхідно знайти такі параметри імітованих ситуацій $\lambda_n (n = \overline{1, N})$ для відпрацювання типових НЗ на кожному етапі щоб максимізувати цільову функцію (8) при наступних обмеженнях:

$$\left. \begin{array}{l} a) \quad \lambda_n = 0, 1, 2, \dots, \\ b) \quad \sum_{n=1}^N t_n \lambda_n = \rho_{\max}, \end{array} \right\} \quad (9)$$

де t_n – час виконання n -го типу НЗ (на n -му етапі навчання).

Для знаходження оптимальних значень $\{\lambda_n\}$ скористуємося методом динамічного програмування [8].

Позначимо

$$\max_{m_1, \dots, m_r} \sum_{n=1}^r G_n(\lambda_n) \quad (10)$$

при умові

$$\sum_{n=1}^r t_n \lambda_n = \xi \quad (11)$$

через $\Lambda_r(\xi)$.

Після нескладних перетворень переходимо до наступного рекурентного співвідношення динамічного програмування

$$\Lambda_r(\xi) = \max_{\lambda_r} \{G_r(\lambda_r) + \Lambda_{r-1}(\xi - t_r \lambda_r)\} \quad (r = 1, \dots, N) \quad (12)$$

при умові

$$\lambda_{r_{н.ч.}} = \frac{\xi}{t_r}. \quad (13)$$

Характерним для динамічного програмування є визначений методичний підхід, а саме: процес планування імітованої повітряної обстановки поділяється на N етапів і здійснюється послідовна оптимізація кожного з них. На кожному r -му етапі з урахуванням усіх можливих припущень результатів попереднього

етапу обчислюється основне рекурентне співвідношення (12) та визначається умовний оптимальний параметр керування λ_r .

Прийнявши $\xi = \rho_{\max}$ та припустивши у (12) $r=N$, приходимо до співвідношення

$$\Lambda_N(\xi = \rho_{\max}) = \max_{\lambda_N} \{G_N(\lambda_N) + \Lambda_{N-1}(\rho_{\max} - t_N \lambda_N)\} \quad (14)$$

при умові

$$\lambda_{N_{н.ц.}} = \frac{\rho_{\max}}{t_N}.$$

Знайшовши з (14) оптимальне значення $\lambda_{N_{opt}}$ та припустивши $\xi_1 = \rho_{\max} - t_N \lambda_{N_{opt}}(\rho)$, послідовно, починаючи з $(N-1)$ -го етапу, знаходяться оптимальні значення решти змінних: $\lambda_{N-1}, \lambda_{N-2}, \dots, \lambda_1$. Необхідно відзначити, що метод динамічного програмування являє собою направлений послідовний перебір варіантів, що обов'язково приводить до глобального максимуму й оптимального вирішення задачі (6).

Для досягнення кінцевої мети (W_N) з використанням вищезазначеного методичного апарата підготовляється оптимальний план поетапного відпрацювання типових НЗ. На основі застосування адаптивних тренажерних систем операторів КП АСУ для кожного етапу тренувань, поки мета (W_N) не досягнута, повторюється наступна послідовність дій:

відповідно до оптимального плану здійснюється відтворення необхідної імітованої обстановки для послідовного відпрацювання такого набору типових НЗ, при якому забезпечується досягнення необхідного (максимального) рівня підготовки бойових обслуг;

на основі порівняння поточного рівня підготовки операторів по виконанню типових задач із необхідним приймається рішення про подальший хід тренування. Якщо поточний рівень не нижче необхідного – тренування продовжується. В інших випадках, в залежності від досягнутого рівня підготовки операторів на n -му етапі, виникає необхідність в адаптивній зміні (повторній оптимізації) плану відпрацювання різних типів НЗ. З цією метою для кожного етапу тренувань (починаючи з n -го) забезпечується формування оптимального набору відпрацювання НЗ з урахуванням поточного рівня підготовки операторів КП АСУ Повітряних Сил.

Висновки. Таким чином, за допомогою розробленого методичного апарата планування інтенсивної підготовки операторів на кожному етапі процесу тренувань забезпечується формування та відпрацювання оптимального набору НЗ з урахуванням поточного рівня підготовки операторів й обмежень на їх навантаження. При цьому забезпечується досягнення максимального рівня підготовки бойових обслуг автоматизованих систем управління Повітряних Сил по виконанню типових навчальних завдань у найбільш складних умовах повітряної обстановки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колотуша В. П. Напрями підвищення якості початкової підготовки диспетчерів УПР / В. П. Колотуша // Педагогічні науки. – 2011. – Випуск 96. – С. 101-110.
2. Харитонов О.Л., А.О. Харитонов Пропозиції щодо вдосконалення управління силами та засобами по шляхом підвищення життєвості пунктів управління /О.Л. Харитонов, А.О. Харитонов // Системи озброєння і військова техніка, 2010, № 2(22) С.77-80
3. Про затвердження Правил штурманського забезпечення польотів державної авіації України. Наказ МО України від 23.02.2016 № 100. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0418-16>
4. Шворов С.А. Сілко О.В. Теоретичні питання побудови інтелектуальних тренажерних систем інтенсивної підготовки операторів АСУ військового призначення Збірник наукових праць ВІТІ НТУУ „КПІ” № 1 – 2011. С. 179-182. - Режим доступу: http://www.viti.edu.ua/files/zbk/2011/24_1_2011.pdf
5. Герасимов Б.М. Методика комплексної оцінки і вибору раціонального варіанту тренажерно-імітаційного комплексу / Б.М. Герасимов, О.Ю. Казанцев //Вісник ВІТІ НТУУ «КПІ». – 2002 – №3. – С.23-28.
6. Шворов С.А. Модель інтенсивної підготовки фахівців автоматизованих комплексів контролю повітряного простору / Шворов С.А.,Чепуренко В.В., Андрійченко С.М. // Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2006.– Вип. 2. – С. 142-146.
7. Побудова та використання систем дистанційного навчання з елементами штучного інтелекту: Монографія [Ленков С.В., Гахович С.В., Гунченко Ю.О., Лукін В.Є., Шворов С.А.]. – Одеса, Вид-во ВМВ, 2013. – 324 с.
8. Зайченко Ю.П. Исследование операций: Учеб. Пособие для студентов вузов. – 2-е изд., перераб и доп. / Ю.П. Зайченко – Киев: «Вища школа». Головное изд-во, 1979. – 392 с.

REFERENCES

1. Kolotusha V. P. Napriamy pidvyshchennia yakosti pochatkovoї pidhotovky dyspetcheriv UPR / V. P. Kolotusha // Pedagogichni nauky. – 2011. – Vypusk 96. – S. 101-110.
2. Kharytonov O.L., A.O. Kharytonov Propozytsii shchodo vdoskonalennia upravlinnia sylamy ta zasobamy ppo shliakhom pidvyshchennia zhyttievosti punktiv upravlinnia /O.L. Kharytonov, A.O. Kharytonov // Systemy ozbroiennia i viiskova tekhnika, 2010, № 2(22) S.77-80
3. Pro zatverdzhennia Pravyl shturmanskoho zabezpechennia polotiv derzhavnoi aviatsii Ukrainy. Nakaz MO Ukrainy vid 23.02.2016 № 100. - Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0418-16>
4. Shvorov S.A. Silko O.V. Teoretychni pytannia pobudovy intelektualnykh trenazhernykh system intensyvnoi pidhotovky operatoriv ASU viiskovoho pryznachennia Zbirnyk naukovykh prats VITI NTUU „KPI” № 1 – 2011. S. 179-182. - Rezhym dostupu: http://www.viti.edu.ua/files/zbk/2011/24_1_2011.pdf
5. Herasymov B.M. Metodyka kompleksnoi otsinky i vyboru ratsionalnoho variantu trenazherno-imitatsiinoho kompleksu / B.M. Herasymov, O.Iu. Kazantsev //Visnyk VITI NUTU «KPI». – 2002 – №3. – S.23-28.
6. Shvorov S.A. Model intensyvnoi pidhotovky fakhivtsiv avtomatyzovanykh kompleksiv kontroliu povitrianoho prostoru / Shvorov S.A.,Chepurenko V.V., Andriichenko S.M. // Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoho instytutu Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. – 2006.– Vyp. 2. – S. 142-146.
7. Pobudova ta vykorystannia system dystantsiinoho navchannia z elementamy shtuchnoho intelektu: Monohrafiia [Lienkov S.V., Hakhovych S.V., Hunchenko Yu.O., Lukin V.Ie., Shvorov S.A.]. – Odessa, Vyd-vo VMV, 2013. – 324 s.
8. Zaichenko Yu.P. Yssledovanye operatsyi: Ucheb. Posobyie dlia studentov vuzov. – 2-ye yzd., pererab y dop. / Yu.P. Zaichenko – Kyev: «Vyshcha shkola». Holovnoe yzd-vo, 1979. – 392 s.

РЕЗЮМЕ

Сергей Шворов,
доктор технических наук, профессор
Национальный университет биоресурсов и природопользования

Сергей Горбачевский,
кандидат технических наук,
старший научный сотрудник
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Михаил Орда,
кандидат технических наук,
старший научный сотрудник
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Методические основы организации интенсивной подготовки боевых расчетов КП в учебно-тренировочных центрах воздушных сил

В статье рассмотрены методические основы планирования и реализации интенсивной подготовки боевых расчетов автоматизированных командных пунктов Воздушных Сил Украины, практическое использование которых обеспечивает повышение эффективности проведения комплексных тренировок в учебно-тренировочных центрах Воздушных Сил Украины на основе интенсификации отработки учебных задач.

Ключевые слова: боевые расчеты; автоматизированные командные пункты; тренажер; тренажерный система; имитационная модель; интенсивная подготовка.

SUMMARY

Sergey Shvorov,
doctor of technical sciences, professor
National University of Life and Environmental Sciences

Serhii Horbachevsky,
PhD (technical sciences), Senior Researcher
National University of Defence of Ukraine
Named after Ivan Chernyakhovskyi

Mikhailo Orda,
PhD (technical sciences), Senior Researcher
National University of Defence of Ukraine
Named after Ivan Chernyakhovskyi

Methodological principles of organization of intensive training of combat services of command points in training centers of the Air Force

The article considers the methodological principles of planning and implementation of intensive training of combat services of automated command posts of the Air Force, the practical use of which provides increased efficiency of comprehensive training in training centers of the Air Force on the basis of intensification of training tasks.

Key words: combat services; automated command posts; simulator; training system; simulation model; intensive training.

**Порядок оформлення та подання статей до збірника наукових праць
«Військова освіта» Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ**

1. Статус збірника та його тематика

Збірник наукових праць "Військова освіта" Національного університету оборони України" (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 21.02.2014 р, серія КВ, № 20600-10400 ПР) планується до випуску два рази на рік (червень, грудень поточного року) з такими термінами подання статей до редакційної колегії:

до 10 квітня (термін видання – червень);

до 10 жовтня (термін видання – грудень).

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України з педагогіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 14 лютого 2014 р. № 153).

Основні тематичні напрями збірника:

проблеми та перспективи розвитку військової освіти;
стандартизація військової освіти;
удосконалення змісту військової освіти;
інноваційні технології підготовки військових фахівців;
науково-методичне та організаційно-методичне забезпечення освітнього процесу;
психолого-педагогічне супроводження освітнього процесу;
виховна робота у вищих військових навчальних закладах;
якість освітнього процесу;
управління якістю підготовки військових фахівців;
інноваційна діяльність у військових навчальних закладах;
підготовка та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників;
підготовка студентів за програмою офіцерів запасу;
напрями покращення професійної орієнтації молоді, військово-патріотичної роботи, організації довузівської підготовки;
контроль, моніторинг, та матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу.

Призначення збірника:

опублікування результатів наукової діяльності наукових працівників;
опублікування основних наукових результатів дисертацій здобувачами наукових ступенів;
опублікування наукових результатів досліджень претендентів на присвоєння вчених звань;
оцінювання результатів наукової діяльності наукових, науково-педагогічних працівників за опублікованими статтями.

2. Критерії відбору статей редакційною колегією

До видання приймаються наукові статті, які мають такі необхідні елементи:

постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями;

аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття;

формулювання цілей статті (мета статті/ постановка завдання);

методи дослідження;

виклад основного матеріалу дослідження (наукова новизна, обґрунтуванням отриманих наукових результатів, практичне значення);

висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку у даному напрямку.

З метою дотримання зазначених вище вимог слід жирним шрифтом виділити такі елементи статті: **постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій, мета статті, методи дослідження, виклад основного матеріалу, висновки та перспективи подальших досліджень**. У статтях, що написані англійською мовою, необхідно виділити такі елементи: **Introduction, Analysis of relevant research, Aim of the Study, Research Methods, Results, Conclusions**.

3. Вимоги до технічного оформлення статей

Оформлення статей здійснюється з дотриманням таких основних правил:

відповідність Держстандарту ДСТУ 8302: 2015;

мова статті – українська, англійська;

на першій сторінці тексту у лівому верхньому куті без абзацного відступу – УДК (шрифт 12); після пропуску в один інтервал у правому верхньому куті друкуються (шрифтом 12, вирівнювання справа): ім'я та прізвище автора; науковий ступінь; вчене звання; назва організації, в якій працює автор; ID ORCID;

заголовок статті (після пропуску в один інтервал друкується великими літерами (шрифт 14, жирно, вирівнювання посередині);

під заголовком статті подаються: анотація українською мовою (8 – 10 рядків). ключові слова (6-8); для статей англійською мовою – відповідна анотація та ключові слова – англійською мовою (шрифт 12, курсив, вирівнювання по ширині);

текст статті виконується у форматі А4 шрифтом 14 (Times New Roman), в редакторі Microsoft Word, через один інтервал, з відступами на початках абзаців 1,0 см, з полями: верхнє – 2 см, нижнє – 2 см, ліве – 2,5 см, праве – 2 см; обсяг статті – 7-8 сторінок, як правило, повністю заповнених; рисунки і таблиці повинні мати номери і назви, на які у тексті статті мають бути посилання (у круглих дужках). Кількість математичних співвідношень (формул) не обмежується; якщо їх кількість дві і більше, то вони повинні мати порядкові номери (у круглих дужках), на які у тексті статті можуть бути посилання (набір формул здійснюється в редакторі формул Microsoft Equations. Символи у формулах набираються курсивом). Одиниці фізичних величин указуються в системі СІ. Загальноприйняті терміни, які часто зустрічаються в тексті,

наводяться у вигляді абрєвіатури; якщо абрєвіатура наводиться вперше, то її необхідно розшифрувати (у круглих дужках);

після тексту статті шрифтом 12 подається список літератури (ЛІТЕРАТУРА) в алфавітному порядку; у списку літератури наводяться лише ті першоджерела, на які у тексті статті є посилання; посилання на наукову літературу в тексті подаються за таким зразком: [5, с. 87], де 5 – номер джерела за списком літератури, 87 – сторінка; посилання на декілька наукових видань одночасно подаються таким чином: [3, с. 156; 4; 8, с. 22–23]; вимоги до оформлення бібліографічного опису списку джерел подані в журналі «Бюлетень ВАК України» № 3 за 2008 р.;

після списку ЛІТЕРАТУРИ наводиться (відповідно) REFERENCES;

після REFERENCES наводиться РЕЗЮМЕ. У правому верхньому куті (вирівнювання справа, шрифт 12): ім'я, фамилия автора; научная степень, ученое звание; название организации, в которой работает автор; название статьи (прописными буквами); аннотация (курсив) на русском языке (8-10 строк); ключевые слова (6-8);

після РЕЗЮМЕ наводиться SUMMARY. У правому верхньому куті (вирівнювання справа, шрифт 12) англійською мовою: ім'я, прізвище автора; науковий ступінь, вчене звання; назва організації, в якій працює автор; назва статті (прописними літерами); анотація (курсив) – 1850-1900 знаків; ключові слова (6-8).

У анотаціях згідно з вимогами міжнародних наукометричних баз необхідно відобразити такі елементи: мета статті, методи дослідження, результати дослідження, наукова новизна, практичне значення дослідження, висновки та перспективи подальших наукових досліджень [8–10 рядків українською та російською мовами та 1850-1900 знаків англійською мовою].

При поданні статті до редакційної колеґії авторам слід дотримуватися таких вимог:

не здійснювати ущільнення або розрідження інтервалів між літерами;

не відбивати абзаци табуляціями або багаторазовими пробілами;

використовувати лапки формату « »;

між ініціалами та прізвищем ставиться нерозривний пробіл (Ctrl+Shift+пробіл);

використовувати лише графічні елементи, виконані у графічних редакторах із високою якістю деталей;

використовувати формат файлу для відправки в редакцію DOC.

Процедура експертної оцінки статей (перевірка на плагіат, здійснення редколеґією внутрішнього рецензування статей, що готуються до опублікування, та організація нею проведення зовнішнього незалежного рецензування).

Редакційна колеґія залишає за собою право не розглядати статтю за таких умов:

не відповідає вимогам до оформлення та до наукового стилю викладу матеріалу;

не має наукової новизни та практичної значущості;

не відповідає тематиці збірника;
виконана з використанням автоматичного комп'ютерного перекладача;
не відредагована (містить граматичні та стилістичні помилки);
порушено етику наукових досліджень, зокрема, якщо у статті виявлено плагіат.

Додаткова інформація

1. Кожній статті збірника присвоюється DOI – цифровий ідентифікатор об'єкта, англ. – Digital object identifier (DOI) – серійний номер, що використовується для постійної та унікальної ідентифікації об'єктів будь-якого типу. DOI використовується для «сталого ідентифікації зразків інтелектуальної власності в цифровій мережі та асоціювання структурованих даних в розширений спосіб». Реєстрація ID ORCID здійснюється на сайті orcid.org

2. REFERENCES (список використаних джерел інформації) оформляється згідно з вимогами стандарту APA (<http://www.apastyle.org>), де всі кириличні **назви статей та книг** транслітеруються латинськими літерами та перекладаються англійською мовою.

3. Порядок рецензування статей, що подаються до редакційної колегії (рецензент – фахівець у галузі наук, за якою підготовлена стаття):

статті, підготовлені кандидатами наук, подаються з рецензією доктора наук;

статті здобувачів наукових ступенів подаються з рецензією доктора (кандидата) наук.

Рецензії на статті мають відповідати структурі наведеного зразка.

На адресу редакційної колегії (03048, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 28, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ. Редколегії збірника наукових праць "Військова освіта") мають бути надіслані такі матеріали:

стаття, оформлена згідно з наведеними вимогами та відредагована (див. зразок);

електронний варіант статті у вигляді файлу (прізвище автора, наприклад, Petrenko) формату Microsoft Word 97 (або пізніша версія) на CD-R (CD-RW);

рецензія на статтю за підписом рецензента, де він працює, завірена печаткою (див. зразок);

відомості про автора: 1) прізвище, ім'я, по-батькові; 2) науковий ступінь; 3) вчене звання; 4) організація, посада (повністю, без скорочень); 5) домашня адреса, індекс чи інша адреса; 6) телефони (мобільний, домашній); 7) e-mail (обов'язково).

Статті, що не відповідають будь-якій з перелічених вимог, до розгляду не приймаються.

Контактні телефони редакційної колегії, електронна пошта: (044) 271-09-76; 063-463-09-27; e-mail: nuou_str@ukr.net

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК 371.315.6:51

Богдан Петренко,
доктор педагогічних наук, професор
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0001-8020-4721

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анотація українською мовою (8 – 10 рядків).

Ключові слова (6-8).

Текст статті

Постановка проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Мета статті

Методи дослідження

Виклад основного матеріалу.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко О. Структура готовності вчителя фізичного виховання до інноваційної навчальної діяльності / О. Антоненко // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2006. – № 2. – С. 120–122.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» // «Голос України», 6 серпня 2014 р.
4. Кравчук Т. М. Педагогічна підготовка майбутніх учителів фізичного виховання у вищих педагогічних закладах України (20–80 рр. ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Тетяна Миколаївна Кравчук. – Харків, 2004. – 20 с.
5. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – 2-е вид., допов. і переробл. – К. : Вища шк., 2004. – 422 с.

REFERENCES

1. Antonenko, O. (2006). Struktura hotovnosti vchytelia fizychnoho vykhovannia do innovatsiinoi navchalnoi diialnosti [Structure of physical training teachers' readiness for innovation teaching activity]. Sportyvnyi visnyk Prydniprovia, 2, 120–122 (in Ukrainian).
2. Busel, V. T. (2005). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Big Ukrainian explanatory dictionary]. Kyiv: Perun. 4 (in Ukrainian).
3. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" [The Law of Ukraine "On Higher Education"]. "Holos Ukrayiny", 6 serpnia 2014 r. (in Ukrainian).
4. Kravchuk, T. M. (2004). Pedahohichna pidhotovka maibutnikh uchyteliv fizychnoho vykhovannia u vyshchikh pedahohichnykh zakladakh Ukrainy (20–80 rr. XX st.) [Future physical education teachers' training in the higher education institutions (20–80 of the XX century)] Kharkiv (in Ukrainian).
5. Ziazun, I. A., Kramushchenko, L. V., Kryvonos, I. F. (2004). Pedahohichna maisternist [Pedagogical skill]. K.: Vyshcha shk. 9 (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Богдан Петренко,
доктор педагогических наук, профессор
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Трансформація высшего образования в Украине

Резюме на русаком языке (8 – 10 строк).

Ключевые слова (6-8).

SUMMARY

Bogdan Petrenko,
doctor of pedagogical sciences, professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyahovski

Transformation of higher education in Ukraine...

Summary (1850-1900 знаків).

Key words (6-8).

Структура Summary з абзацними відступами:

Introduction (проблема)

Purpose (мета статті)

Methods (методи дослідження)

Results (основні результати дослідження)

Originality (наукова новизна та практичне значення результатів дослідження)

Conclusion (висновки та перспективи подальших досліджень)

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ РЕЦЕНЗІЇ**РЕЦЕНЗІЯ**

На статтю _____
(прізвище, ініціали автора та назва статті)

Текст рецензії _____

Рецензент: _____
(науковий ступінь, вчене звання, посада, прізвище, ініціали)

_____ (підпис)

“ ” _____ 20__ р.

Рецензія на статтю пишеться в довільній формі. Обов'язково висвітлюється:

1. Відповідність вимогам, що ставляться до наукових статей.
2. Актуальність дослідження.
3. Відповідність назви статті її змісту.
4. Наукова новизна, авторські здобутки.
5. Практичне значення,
6. Науковість стилю, аналітичність викладеного в статті матеріалу.
7. Відсутність плагіату.
8. Висновок (рекомендації).

ВІЙСЬКОВА ОСВІТА

Збірник наукових праць
Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського, м. Київ

№ 1 (41)

Відповідальний за випуск *С.К.Горбачевський*
Коректор *Н.О.Шабатіна*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції, серія ДК № 2205 від 02.06.2005

Підписано до друку 03. 02. 20. Формат 60x84 1/16
Зам. 453. Обл-вид.арк. 10,26. Друк. арк. 22,5. Тираж 100 прим.
Друкарня НУОУ ім. Івана Черняховського
